



**Centar**

EESTI RAKENDUSUURINGUTE  
KESKUS CENTAR

# Perioodi 2007-2013 struktuurivahendite mõju regionaalarengule

Uuringu tehniline lisa  
Maakondade juhtumid



Euroopa Liidu  
struktuuritoetus



Eesti tuleviku heaks

2015

# Sisukord

<b>Sissejuhatus .....</b>	<b>8</b>
<b>1. Harjumaa .....</b>	<b>9</b>
1.1. Maakonna lühiiseloostus.....	9
1.2. Ülevaade SV kasutamisest maakonnas.....	10
1.2.1. Struktuuritoetuste maht peamiste toetusvaldkondade kaupa.....	10
1.2.2. Peamised muutused SV toetatud valdkondades.....	11
1.3. Hinnang maakonna kogemusele SV kasutamisel: aruteluseminari ja intervjuude tulemused .....	13
1.3.1. Hinnang SV kasutamise asjakohasusele maakondlikul tasandil.....	13
1.3.2. Hinnang koostöö korraldusele maakonnas.....	14
1.3.3. Hinnang KOV omafinantseerimisega seotud teemadele .....	15
1.3.4. Hinnang SV kasutamise tulemuslikkusele maakonnas.....	15
1.3.5. Edutegurid SV mõju saavutamisel.....	16
1.3.6. Takistused SV mõju saavutamisel .....	17
1.3.7. Õppetunnid ja soovitused 2014-2020 SV perioodiks .....	17
<b>Lisa 1.1. Arutelurühmade hinnang valdkonna toetustele.....</b>	<b>19</b>
<b>Lisa 1.2. Kokkuvõtte seminaril nimetatud eduteguritest ja takistustest SV mõjususe tagamisel .....</b>	<b>20</b>
<b>2. Hiiumaa .....</b>	<b>21</b>
2.1. Maakonna lühiiseloostus perioodil 2007-2013 .....	21
2.2. Ülevaade SV kasutamisest maakonnas.....	22
2.2.1. Struktuuritoetuste maht peamiste toetusvaldkondade kaupa.....	22
2.2.2. Peamised muutused SV toetatud valdkondades.....	23
2.3. Hinnang maakonna kogemusele SV kasutamisele: aruteluseminari ja intervjuude tulemused.....	25
2.3.1. Hinnang SV kasutamise asjakohasusele maakondlikul tasandil.....	25
2.3.2. Hinnang KOV omafinantseerimisega seotud teemadele .....	26
2.3.3. Hinnang SV kasutamise tulemuslikkusele maakonnas.....	26
2.3.4. Edutegurid SV mõju saavutamisel.....	28
2.3.5. Takistused SV mõju saavutamisel .....	29
2.3.6. Õppetunnid ja soovitused 2014-2020 SV perioodiks .....	31
<b>Lisa 2.1. Arutelurühmade hinnang valdkonna toetustele.....</b>	<b>33</b>
<b>Lisa 2.2. Kokkuvõtte seminaril nimetatud eduteguritest ja takistustest SV mõjususe tagamisel .....</b>	<b>34</b>
<b>3. Ida-Virumaa .....</b>	<b>35</b>
3.1. Maakonna lühiiseloostus.....	35
3.2. Ülevaade SV kasutamisest maakonnas.....	36
3.2.1. Struktuuritoetuste maht peamiste toetusvaldkondade kaupa.....	36
3.2.2. Peamised muutused SV toetatud valdkondades.....	37
3.3. Hinnang maakonna kogemusele SV kasutamisele: aruteluseminari ja intervjuude tulemused .....	38
3.3.1. Hinnang SV kasutamise asjakohasusele maakondlikul tasandil.....	38

3.3.2.	Hinnang koostöö korraldusele maakonnas .....	40
3.3.3.	Hinnang KOV omafinantseerimisega seotud teemadele .....	41
3.3.4.	Hinnang SV kasutamise tulemuslikkusele maakonnas.....	41
3.3.5.	Edutegurid SV mõju saavutamisel.....	42
3.3.6.	Takistused SV mõju saavutamisel .....	42
3.3.7.	Õppetunnid ja soovitused 2014-2020 SV perioodiks .....	43
<b>Lisa 3.1. Arutelurühmade hinnang valdkonna toetustele.....</b>		<b>44</b>
<b>Lisa 3.2. Kokkuvõtte seminaril nimetatud eduteguritest ja takistustest SV mõjususe tagamisel .....</b>		<b>45</b>
<b>4.</b>	<b>Jõgevamaa .....</b>	<b>46</b>
4.1.	Maakonna lühiiseloostus.....	46
4.2.	Ülevaade SV kasutamisest maakonnas.....	47
4.2.1.	Struktuuritoetuste maht peamiste toetusvaldkondade kaupa.....	47
4.2.2.	Peamised muutused SV toetatud valdkondades.....	48
4.3.	Hinnang maakonna kogemusele SV kasutamisele: aruteluseminari ja intervjuude tulemused .....	48
4.3.1.	Hinnang SV kasutamise asjakohasusele maakondlikul tasandil.....	48
4.3.2.	Hinnang koostöö korraldusele maakonnas .....	49
4.3.3.	Hinnang KOV omafinantseerimisega seotud teemadele? .....	50
4.3.4.	Hinnang SV kasutamise tulemuslikkusele maakonnas.....	50
4.3.5.	Edutegurid SV mõju saavutamisel .....	51
4.3.6.	Takistused SV mõju saavutamisel .....	52
4.3.7.	Õppetunnid ja soovitused 2014-2020 SV perioodiks .....	53
<b>Lisa 4.1. Arutelurühmade hinnang valdkonna toetustele.....</b>		<b>55</b>
<b>Lisa 4.2. Kokkuvõtte seminaril nimetatud eduteguritest ja takistustest SV mõjususe tagamisel .....</b>		<b>56</b>
<b>5.</b>	<b>Järvamaa.....</b>	<b>57</b>
5.1.	Maakonna lühiiseloostus perioodil 2007-2013 .....	57
5.2.	Ülevaade SV kasutamisest maakonnas.....	59
5.2.1.	Struktuuritoetuste maht peamiste toetusvaldkondade kaupa.....	59
5.2.2.	Peamised muutused SV toetatud valdkondades.....	59
5.3.	Hinnang maakonna kogemusele SV kasutamisele: aruteluseminari ja intervjuude tulemused .....	61
5.3.1.	Hinnang SV kasutamise asjakohasusele maakondlikul tasandil.....	61
5.3.2.	Hinnang KOV omafinantseerimisega seotud teemadele .....	63
5.3.3.	Hinnang SV kasutamise tulemuslikkusele maakonnas.....	63
5.3.4.	Edutegurid SV mõju saavutamisel .....	65
5.3.5.	Takistused SV mõju saavutamisel .....	66
5.3.6.	Õppetunnid ja soovitused 2014-2020 SV perioodiks .....	66
<b>Lisa 5.1. Arutelurühmade hinnang valdkonna toetustele.....</b>		<b>68</b>
<b>Lisa 5.2. Kokkuvõtte seminaril nimetatud eduteguritest ja takistustest SV mõjususe tagamisel .....</b>		<b>69</b>
<b>6.</b>	<b>Läänemaa.....</b>	<b>70</b>
6.1.	Maakonna lühiiseloostus perioodil 2007-2013 .....	70
6.2.	Ülevaade SV kasutamisest maakonnas.....	72

6.2.1.	Struktuuritoetuste maht peamiste toetusvaldkondade kaupa.....	72
6.2.2.	Peamised muutused SV toetatud valdkondades.....	73
6.3.	Hinnang maakonna kogemusele SV kasutamisele: aruteluseminari ja intervjuude tulemused .....	74
6.3.1.	Hinnang SV kasutamise asjakohasusele maakondlikul tasandil.....	74
6.3.2.	Hinnang koostöö korraldusele maakonnas .....	75
6.3.3.	Hinnang KOV omafinantseerimisega seotud teemadele .....	77
6.3.4.	Hinnang SV kasutamise tulemuslikkusele maakonnas.....	78
6.3.5.	Edutegurid SV mõju saavutamisel.....	79
6.3.6.	Takistused SV mõju saavutamisel .....	80
6.3.7.	Õppetunnid ja soovitusel 2014-2020 SV perioodiks .....	82
<b>Lisa 6.1. Arutelurühmade hinnang valdkonna toetustele.....</b>		<b>83</b>
<b>Lisa 6.2. Kokkuvõtte seminaril nimetatud eduteguritest ja takistustest SV mõjususe tagamisel .....</b>		<b>84</b>
<b>7.</b>	<b>Lääne-Virumaa .....</b>	<b>85</b>
7.1.	Maakonna lühiiseloostus.....	85
7.2.	Ülevaade SV kasutamisest maakonnas.....	86
7.2.1.	Struktuuritoetuste maht peamiste toetusvaldkondade kaupa.....	86
7.2.2.	Peamised muutused SV toetatud valdkondades.....	87
7.3.	Hinnang maakonna kogemusele SV kasutamisele: aruteluseminari ja intervjuude tulemused .....	88
7.3.1.	Hinnang SV kasutamise asjakohasusele maakondlikul tasandil.....	88
7.3.2.	Hinnang koostöö korraldusele maakonnas .....	90
7.3.3.	Hinnang KOV omafinantseerimisega seotud teemadele .....	91
7.3.4.	Hinnang SV kasutamise tulemuslikkusele maakonnas.....	91
7.3.5.	Edutegurid SV mõju saavutamisel.....	92
7.3.6.	Takistused SV mõju saavutamisel .....	92
7.3.7.	Õppetunnid ja soovitusel 2014-2020 SV perioodiks .....	93
<b>Lisa 7.1. Arutelurühmade hinnang valdkonna toetustele.....</b>		<b>94</b>
<b>Lisa 7.2. Kokkuvõtte seminaril nimetatud eduteguritest ja takistustest SV mõjususe tagamisel .....</b>		<b>95</b>
<b>8.</b>	<b>Põlvamaa .....</b>	<b>96</b>
8.1.	Maakonna lühiiseloostus.....	96
8.2.	Ülevaade SV kasutamisest maakonnas.....	97
8.2.1.	Struktuuritoetuste maht peamiste toetusvaldkondade kaupa.....	97
8.2.2.	Peamised muutused SV toetatud valdkondades.....	97
8.3.	Hinnang maakonna kogemusele SV kasutamisel: aruteluseminari ja intervjuude tulemused .....	98
8.3.1.	Hinnang SV kasutamise asjakohasusele maakondlikul tasandil.....	98
8.3.2.	Hinnang koostöö korraldusele maakonnas .....	100
8.3.3.	Hinnang KOV omafinantseerimisega seotud teemadele .....	100
8.3.4.	Hinnang SV kasutamise tulemuslikkusele maakonnas.....	101
8.3.5.	Edutegurid SV mõju saavutamisel.....	102
8.3.6.	Takistused SV mõju saavutamisel .....	103
8.3.7.	Õppetunnid ja soovitusel 2014-2020 SV perioodiks .....	104

<b>Lisa 8.1. Arutelurühmade hinnang valdkonna toetustele.....</b>	<b>105</b>
<b>Lisa 8.2. Kokkuvõtte seminaril nimetatud eduteguritest ja takistustest SV mõjususe tagamisel .....</b>	<b>106</b>
<b>9. Pärnumaa.....</b>	<b>107</b>
9.1. Maakonna lühiiseloostus.....	107
9.2. Ülevaade SV kasutamisest maakonnas.....	108
9.2.1. Struktuuritoetuste maht peamiste toetusvaldkondade kaupa.....	108
9.2.2. Peamised muutused SV toetatud valdkondades.....	109
9.3. Hinnang maakonna kogemusele SV kasutamisele: aruteluseminari ja intervjuude tulemused.....	110
9.3.1. Hinnang SV kasutamise asjakohasusele maakondlikul tasandil.....	110
9.3.2. Hinnang koostöö korraldusele maakonnas.....	111
9.3.3. Hinnang KOV omafinantseerimisega seotud teemadele .....	112
9.3.4. Hinnang SV kasutamise tulemuslikkusele maakonnas.....	112
9.3.5. Edutegurid SV mõju saavutamisel.....	114
9.3.6. Takistused SV mõju saavutamisel .....	115
9.3.7. Õppetunnid ja soovitusel 2014-2020 SV perioodiks .....	116
<b>Lisa 9.1. Arutelurühmade hinnang valdkonna toetustele.....</b>	<b>117</b>
<b>Lisa 9.2. Kokkuvõtte seminaril nimetatud eduteguritest ja takistustest SV mõjususe tagamisel .....</b>	<b>118</b>
<b>10. Raplamaa .....</b>	<b>119</b>
10.1. Maakonna lühiiseloostus.....	119
10.2. Ülevaade SV kasutamisest maakonnas.....	120
10.2.1. Struktuuritoetuste maht peamiste toetusvaldkondade kaupa.....	120
10.2.2. Peamised muutused SV toetatud valdkondades.....	121
10.3. Hinnang maakonna kogemusele SV kasutamisele: aruteluseminari ja intervjuude tulemused.....	122
10.3.1. Hinnang SV kasutamise asjakohasusele maakondlikul tasandil.....	122
10.3.2. Hinnang koostöö korraldusele maakonnas.....	123
10.3.3. Hinnang KOV omafinantseerimisega seotud teemadele .....	124
10.3.4. Hinnang SV kasutamise tulemuslikkusele maakonnas.....	124
10.3.5. Edutegurid SV mõju saavutamisel.....	126
10.3.6. Takistused SV mõju saavutamisel .....	127
10.3.7. Õppetunnid ja soovitusel 2014-2020 SV perioodiks .....	128
<b>Lisa 10.1. Arutelurühmade hinnang valdkonna toetustele.....</b>	<b>129</b>
<b>Lisa 10.2. Kokkuvõtte seminaril nimetatud eduteguritest ja takistustest SV mõjususe tagamisel ...</b>	<b>130</b>
<b>11. Saaremaa .....</b>	<b>131</b>
11.1. Maakonna lühiiseloostus perioodil 2007-2013 .....	131
11.2. Ülevaade SV kasutamisest maakonnas.....	132
11.2.1. Struktuuritoetuste maht peamiste toetusvaldkondade kaupa.....	132
11.2.2. Peamised muutused SV toetatud valdkondades.....	133
11.3. Hinnang maakonna kogemusele SV kasutamisele: aruteluseminari ja intervjuude tulemused .....	134
11.3.1. Hinnang SV kasutamise asjakohasusele maakondlikul tasandil.....	134

11.3.2. Hinnang KOV omafinantseerimisega seotud teemadele .....	136
11.3.3. Hinnang SV kasutamise tulemuslikkusele maakonnas.....	136
11.3.4. Edutegurid SV mõju saavutamisel.....	138
11.3.5. Takistused SV mõju saavutamisel .....	138
11.3.6. Õppetunnid ja soovitused 2014-2020 SV perioodiks .....	140
<b>Lisa 11.1. Arutelurühmade hinnang valdkonna toetustele.....</b>	<b>141</b>
<b>Lisa 11.2. Kokkuvõtte seminaril nimetatud eduteguritest ja takistustest SV mõjususe tagamisel ...</b>	<b>142</b>
<b>12. Tartumaa .....</b>	<b>143</b>
12.1. Maakonna lühiiseloostus.....	143
12.2. Ülevaade SV kasutamisest maakonnas.....	144
12.2.1. Struktuuritoetuste maht peamiste toetusvaldkondade kaupa.....	144
12.2.2. Peamised muutused SV toetatud valdkondades.....	145
12.3. Hinnang maakonna kogemusele SV kasutamisele: aruteluseminari ja intervjuude tulemused.....	146
12.3.1. Hinnang SV kasutamise asjakohasusele maakondlikul tasandil.....	146
12.3.2. Hinnang koostöö korraldusele maakonnas .....	147
12.3.3. Hinnang KOV omafinantseerimisega seotud teemadele .....	148
12.3.4. Hinnang SV kasutamise tulemuslikkusele maakonnas.....	149
12.3.5. Edutegurid SV mõju saavutamisel.....	151
12.3.6. Takistused SV mõju saavutamisel .....	152
12.3.7. Õppetunnid ja soovitused 2014-2020 SV perioodiks .....	153
<b>Lisa 12.1. Arutelurühmade hinnang valdkonna toetustele.....</b>	<b>154</b>
<b>Lisa 12.2. Kokkuvõtte seminaril nimetatud eduteguritest ja takistustest SV mõjususe tagamisel ...</b>	<b>155</b>
<b>13. Valgamaa .....</b>	<b>156</b>
13.1. Maakonna lühiiseloostus.....	156
13.2. Ülevaade SV kasutamisest maakonnas.....	157
13.2.1. Struktuuritoetuste maht peamiste toetusvaldkondade kaupa.....	157
13.2.2. Peamised muutused SV toetatud valdkondades.....	158
13.3. Hinnang maakonna kogemusele SV kasutamisele: aruteluseminari ja intervjuude tulemused.....	159
13.3.1. Hinnang SV kasutamise asjakohasusele maakondlikul tasandil.....	159
13.3.2. Hinnang KOV omafinantseerimisega seotud teemadele .....	161
13.3.3. Hinnang SV kasutamise tulemuslikkusele maakonnas.....	161
13.3.4. Edutegurid SV mõju saavutamisel.....	162
13.3.5. Takistused SV mõju saavutamisel .....	163
<b>Lisa 13.1. Arutelurühmade hinnang valdkonna toetustele.....</b>	<b>165</b>
<b>Lisa 13.2. Kokkuvõtte seminaril nimetatud eduteguritest ja takistustest SV mõjususe tagamisel ...</b>	<b>166</b>
<b>14. Viljandimaa .....</b>	<b>167</b>
14.1. Maakonna lühiiseloostus perioodil 2007-2013 .....	167
14.2. Ülevaade SV kasutamisest maakonnas.....	168
14.2.1. Struktuuritoetuste maht peamiste toetusvaldkondade kaupa.....	168
14.2.2. Peamised muutused SV toetatud valdkondades.....	169

14.3. Hinnang maakonna kogemusele SV kasutamisele: aruteluseminari ja intervjuude tulemused .....	170
14.3.1. Hinnang SV kasutamise asjakohasusele maakondlikul tasandil.....	170
14.3.2. Hinnang koostööle maakonnas .....	172
14.3.3. Hinnang KOV omafinantseerimisega seotud teemadele .....	173
14.3.4. Hinnang SV kasutamise tulemuslikkusele maakonnas.....	173
14.3.5. Edutegurid SV mõju saavutamisel .....	174
14.3.6. Takistused SV mõju saavutamisel .....	175
14.3.7. Õppetunnid ja soovitused 2014-2020 SV perioodiks .....	176
<b>Lisa 14.1. Arutelurühmade hinnang valdkonna toetustele .....</b>	<b>178</b>
<b>Lisa 14.2. Kokkuvõtte seminaril nimetatud eduteguritest ja takistustest SV mõjususe tagamisel ...</b>	<b>179</b>
<b>15. Võrumaa .....</b>	<b>180</b>
15.1. Maakonna lühiiseloostus.....	180
15.2. Ülevaade SV kasutamisest maakonnas.....	181
15.2.1. Struktuuritoetuste maht peamiste toetusvaldkondade kaupa.....	181
15.2.2. Peamised muutused SV toetatud valdkondades.....	182
15.3. Hinnang maakonna kogemusele SV kasutamisele: aruteluseminari ja intervjuude tulemused .....	183
15.3.1. Hinnang SV kasutamise asjakohasusele maakondlikul tasandil.....	183
15.3.2. Hinnang koostöö korraldusele maakonnas .....	185
15.3.3. Hinnang KOV omafinantseerimisega seotud teemadele .....	186
15.3.4. Hinnang SV kasutamise tulemuslikkusele maakonnas.....	187
15.3.5. Edutegurid SV mõju saavutamisel .....	189
15.3.6. Takistused SV mõju saavutamisel .....	189
15.3.7. Õppetunnid ja soovitused 2014-2020 SV perioodiks .....	190
<b>Lisa 15.1. Arutelurühmade hinnang valdkonna toetustele .....</b>	<b>192</b>
<b>Lisa 15.2. Kokkuvõtte seminaril nimetatud eduteguritest ja takistustest SV mõjususe tagamisel ...</b>	<b>193</b>
<b>Jooniste loetelu</b>	
<b>Joonis 1—1. SV ja pria toetuste jagunemine Harju maakonnas mõjuvaldkondade kaupa .....</b>	<b>11</b>
<b>Joonis 2—1. SV JA PRIA toetuste jagunemine Hiiu maakonnas mõjuvaldkondade kaupa.....</b>	<b>23</b>
<b>Joonis 3—1. SV ja PRIA toetuste jagunemine Ida-Viru maakonnas mõjuvaldkondade kaupa .....</b>	<b>37</b>
<b>Joonis 4—1. SV ja pria toetuste jagunemine Jõgeva maakonnas mõjuvaldkondade kaupa .....</b>	<b>47</b>
<b>Joonis 5—1. SV ja PRIA toetuste jagunemine Järva maakonnas mõjuvaldkondade kaupa.....</b>	<b>59</b>
<b>Joonis 6—1. SV ja PRIA toetuste jagunemine Lääne maakonnas mõjuvaldkondade kaupa .....</b>	<b>72</b>
<b>Joonis 7—1. SV ja pria toetuste jagunemine Lääne-Viru maakonnas mõjuvaldkondade kaupa.....</b>	<b>87</b>
<b>Joonis 8—1. SV ja PRIA toetuste jagunemine Põlva maakonnas mõjuvaldkondade kaupa .....</b>	<b>97</b>
<b>Joonis 9—1. SV JA pria toetuste jagunemine Pärnu maakonnas mõjuvaldkondade kaupa .....</b>	<b>109</b>
<b>Joonis 10—1. SV ja pria toetuste jagunemine Rapla maakonnas mõjuvaldkondade kaupa .....</b>	<b>121</b>
<b>Joonis 11—1. SV ja pria toetuste jagunemine Saare maakonnas mõjuvaldkondade kaupa .....</b>	<b>133</b>
<b>Joonis 12—1. SV ja PRIA toetuste jagunemine Tartu maakonnas mõjuvaldkondade kaupa .....</b>	<b>145</b>
<b>Joonis 13—1. SV ja pria toetuste jagunemine Valga maakonnas mõjuvaldkondade kaupa .....</b>	<b>158</b>
<b>Joonis 14—1. SV ja pria toetuste jagunemine Viljandi maakonnas mõjuvaldkondade kaupa .....</b>	<b>169</b>
<b>Joonis 15—1. SV ja pria toetuste jagunemine Võru maakonnas mõjuvaldkondade kaupa .....</b>	<b>182</b>

## Sissejuhatus

Selles aruande osas esitatakse koondülevaade 15 maakonna arengudokumentide, aruteluseminaride ja maakondlike intervjuude tulemustest maakondlike juhtumite kujul. Maakondade võrdlus ja tulemuste süntees teostatakse alltoodud materjali põhjal lõpparuandeks.

Juhtumid on üles ehitatud nii, et juhtumi esimeses osas (maakonna lühiiseloostus) antakse ülevaade maakonna positsioonist Eesti regionaalpoliitilises kontekstis lähtudes regionaalarengu strateegia üldeesmärkidest (rahvastik, hõive, SKP ja sissetulekute tase). Juhtumi teises osas kajastatakse maakonna positsiooni struktuurivahendite kasutamisel nii SV eraldiste mahu kui tulemuste lõikes. Juhtumi kaks esimest osa teenivad ennekõike arutelu tulemuste analüüsiks vajaliku raamistiku loomise huve. Detailsem analüüs ja maakondade võrdlus eelmainitud aspektides on esitatud indikaatorite analüüsi peatükis (Vahearuaande peatükk 4. SV sekkumisahela tulemusindikaatorite analüüs).

Juhtumi kolmas osa kajastab maakonna aruteluseminari ning maakondlike intervjuude tulemusi hindamisküsimuste valdkondade lõikes. Aruteluseminaride ja intervjuude aluseks oli eelnevalt tellijaga kooskõlastatud aruteluseminaride ja intervjuude kavad ja juhtumiuuringu plaan (Vt Lähtearuaanne lisa 3). Aruteluseminarid olid üles ehitatud kolmes osas. Esimeses osas anti ülevaade maakonna struktuurivahendite kasutamise tulemuslikkusest valitud indikaatorite lõikes (ca 45 min). Sellele järgnes arutelu rühmades, kus iga rühma andis omapoolse hinnangu struktuurivahendite kasutamise mõjule konkreetsetes valdkonnas (valdkondade loetelu ja hinnangud koos skaalaga on esitatud juhtumite lisades) koos põhjendusega (ca 1 tund). Arutelu kolmas osa keskendus SV kasutamise edutegurite ja takistuste kindlakstegemisele. Esmalt selgitati ühise ajurünnaku käigus välja võimalikud tegurid ja seejärel toimus nende tegurite individuaalne hindamine, mille käigus iga osaleja võis anda teguritele kuni kolm punkti. (ca 1 tund).

Intervjuud teostati üldjuhul maavalitsuse arenguakonna juhatajaga (mõnel juhul ka maavanemaga), OVL tegevjuhiga, maakondliku arenduskeskuse esindajaga ja Töötukassa piirkondliku esinduse juhatajaga. Intervjueeritute nimekiri on esitatud vahearuaande lisa 3. Intervjuud ja aruteluseminarid salvestati, intervjuud ka transkribeeriti. Intervjueeritute huvides ei seostata siiski juhtumites konkreetseid väljaütlemisi ühegi intervjueeritavaga.

Juhtumiuuringutes vaadeldav periood on 2007-2013.a. ning juhtumiuuringutes vaadeldi peamiselt SV kasutamist. Paljudel juhtudel toodi arutellu sisse ka maaelu arengukava meetmed, mida sellisel juhul ka juhtumites eraldi välja toodi.

Juhtumites esitatud info sünteesitakse edasise analüüsi käigus ja seda kasutatakse järelduste ja soovitude väljatöötamiseks.



# 1. Harjumaa

## 1.1. Maakonna lühiiseloostus

Harju maakonda sh Tallinnasse on koondunud enam kui pool Eesti majanduslikust aktiivsusest. Maakonna SKP moodustas 2013. aastal Eesti SKP-st 61,3%. See osakaal on võrreldes 2007. a mõnevõrra kasvanud ennekõike tänu jätkuvale ettevõtluse koondumisele pealinna piirkonda. Kuna Harjumaal on perioodil 2007-2013 (edaspidi ka „vaadeldud periood“) toimunud ka rahvastiku juurdekasv, siis SKP elaniku kohta on kasvanud 14%. See on võrreldes teiste maakondadega pigem keskmine kasvutempo. Samas peab arvestama, et kõik teised maakonnad kaotavad elanikke ning selle võrra võib ka SKP elaniku kohta kasvada kiirema tempos neis maakondades, kus elanike väljaränne on suurem. Keskmine netosissetulek leibkonnaliikme kohta oli Harjumaal 2013.a. 597 eurot. Maakondade võrdluses on see kõrgeim. Samas teiste maakondadega võrreldes on vaadeldud perioodil sissetulekute kasv olnud kõige tagasihoidlikum, 15%.

Harjumaa rahvastik moodustas 2013.a. 43% Eesti rahvastikust, 2013.a. seisuga on elanikke 567 967. Harjumaa elanike arv on kasvanud 6,2% aastatel 2007–2013. Harjumaal väljaspool Tallinna elas 2013. aastal üle 160 000 elaniku. Elanike arv on kasvanud vaadeldud perioodil ainult Harjumaal, kõikides teistes maakondades on toimunud rahvastiku vähenemine. Tööealine elanikkond (15–74 a.) moodustas 2013. aastal Harjumaa rahvastikust 79% (Tallinnas 76%), laste ja noorte (0-24 a.) osakaal on 30% (Tallinnas 27%). See peegeldab valglinnastumisega seotud tendentse, kus noored pered kolivad Tallinnast välja lähivaldadesse.

2013. aastal oli tööealisest elanikkonnast Harjumaal hõivatud 67,9% ning see on maakondade võrdluses kõrgeim näitaja. Näitaja on jõudnud pea kriisieelsele tasemele - võrreldes 2007.a on see vaid üks protsendipunkt madalam. Töötuse määr oli 2013.a. 8% ja kuigi 2010.a. ulatus töötuse määr kriisijärgselt 16%-ni, on see 2013.a. küll langenud, kuid siiski märgatavalt kõrgem kui 2007. aastal (3,3%).

Harjumaa eristub teistest maakondadest mitmete arengutegurite poolest. Ruumilises mõttes on viimasel kümnendil leidnud aset aktiivne kinnisvaraarendus, inimeste elama asumine linnade lähialadele ning ka logistika-äri-tootmise kolimine Tallinna tagamaale<sup>1</sup>. Võrreldes 2001. aastaga oli 2013. aastaks enam kui kahekordistunud Viimsi, Harku, ja Kiili valla elanike arv ning pisut vähem kui poole võrra kasvanud Rae valla elanike arv. Samas Harjumaa äärealal ja Tallinnast kaugemal asuvad vallad on elanikke kaotanud.

Majandussektorite järgi on Harjumaal primaarsektoris hõivatud alla 1%, sekundaarsektoris ehk töötlevas tööstuses 26% (sh Tallinn 24%) ning tertsiaarsektoris ehk teenustesektoris 73% (Tallinn 75%) töötajatest. Harjumaa eristub teistest maakondadest kõrgema teenustesektori hõive poolest (vaid Tartu maakond on sarnane) ning selle osakaal võrreldes 2007. aastaga on kasvanud 5,2 protsendipunkti (pp) (Tallinnas 6 pp), samas töötleva tööstuse hõive osakaal on kahanenud 4,4 protsendipunkti (Tallinnas 5,6 pp).

---

<sup>1</sup> Harjumaa keskuste uuring, OÜ Hendrikson & Ko, Tallinn 2013-2014

Harju maakonna sotsiaalmajandusliku olukorra analüüsis<sup>2</sup> on inimeste elu- ja töökohtade paiknemise osas toodud välja (2011. a rahvaloenduse andmetele tuginedes), et arvuliselt 36 300 väljapool Tallinna elava harjumaalase töökohad asuvad Tallinnas. Eeslinnastunud omavalitsustes (nn kuldne ring) aktiivselt hõivatud inimeste töökohtadest 49–65% asuvad Tallinnas. Harjumaal kaugemate omavalitsuste aktiivselt hõivatud elanikest 16–44% on igapäevaselt seotud Tallinnaga. Tallinna elanikest töötab Tallinnas 81%. Samas on töörännet ka Tallinnast välja, Tallinnas elavatest aktiivselt hõivatutest ligi 10 000 töökoht asub kas Maardu linnas või Rae, Harku, Viimsi, Saku, Saue vallas, kuna nendes piirkondades asuvad mitmed logistika- ja tööstuspargid.

Harjumaal on olulisemad panustajad hõivesse töötlev tööstus (17%), hulgi- ja jaekaubandus (14%) ning veondus- laondus (9%) ning ehitus ja hariduse valdkonnad, kus on hõivatuid võrdsest 8%. Avalik haldus ja riigikaitse annab hõivest 7%, ning kutse-, teadus- ja tehnikaalane tegevus 6%. Arvestades, et tegemist on tugevalt linnalise piirkonnaga, on loomulik, et maakonnas on väga madal hõivatute osakaal põllumajanduses.

Harju maavalitsuse, Harjumaal Omavalitsusliidu, kohalike omavalitsuste juhtide ning ekspertide koostöös 2008. aastal koostatud „Harju maakonna arengustrateegia 2025“ kohaselt, tugineb maakonna areng kolmele strateegilisele komponendile: tegus rahvas, kvaliteetne elukeskkond ning tasakaalustatud ruumimuster. Viimane tähendab seda, et Harju maakonnas on logistika, teenuste ja töökohta kättesaadavuse seisukohalt läbimõeldud ja efektiivne ruumimuster, mis võimaldab elanikel ja ettevõtjatel plaanida oma toimetamist pikaajaliselt ja säästlikult. Nende strateegiliste eesmärkide saavutamise tagab kolm olulist arengut: esmalt majandusstruktuuri muutus enam teadmiste põhineva majandusmudeli suunas, mis eeldab kõrgharidussüsteemi suunamist loodus- ja täppisteaduste ning tehnikavaldkondade suunas, suuremaid arendus- ja teadusinvesteeringuid nii riigilt kui ka ettevõtetelt, ning elukestvat õpet. Teiseks, poliitsentriilise asustusstruktuuri väljakujunemine, kus olemasolevaid keskusi tihendatakse nii kujunevad välja piirkondlikud tõmbekeskused, mis pakuvad elanikele õppe-, töö- ja elamisvõimalusi kohapeal, vähendades igapäevast pendelrännet. Ning kolmandaks rahvusvaheliselt aktsepteeritava piirkonna teke, mis eeldab tihedat rahvusvahelist koostööd naaberriikidega.

## 1.2. Ülevaade SV kasutamisest maakonnas<sup>3</sup>

### 1.2.1. Struktuuritoetuste maht peamiste toetusvaldkondade kaupa

Arvutuste kohaselt on Harjumaale 2007–2013 perioodil tulnud struktuurivahenditest toetusi kokku ligikaudu 1 239,1 miljonit eurot, sellest ca 866,5 miljonit eurot maakondlike projektide ja ca 372,6 miljonit eurot üleriigiliste projektide kaudu<sup>4</sup>. Lisaks on saanud maakond toetusi Eesti Maaelu

---

<sup>2</sup> Harju maakonna sotsiaalmajandusliku olukorra analüüs, Harju maakonna arengustrateegia 2025, Tallinn 2014 [http://harju.maavalitsus.ee/documents/182179/4163295/Arengustrateegia\\_Lisa+2.pdf/73ce0536-d6e4-4629-a3a4-18f95ddff159](http://harju.maavalitsus.ee/documents/182179/4163295/Arengustrateegia_Lisa+2.pdf/73ce0536-d6e4-4629-a3a4-18f95ddff159)

<sup>3</sup> Struktuurivahendite hulka loetakse Ühtekuuluvusfondi, Euroopa Sotsiaalfondi (ESF) ja Euroopa Regionaalarengu Fondi rahastus koos Eesti poolse omaosalusega.

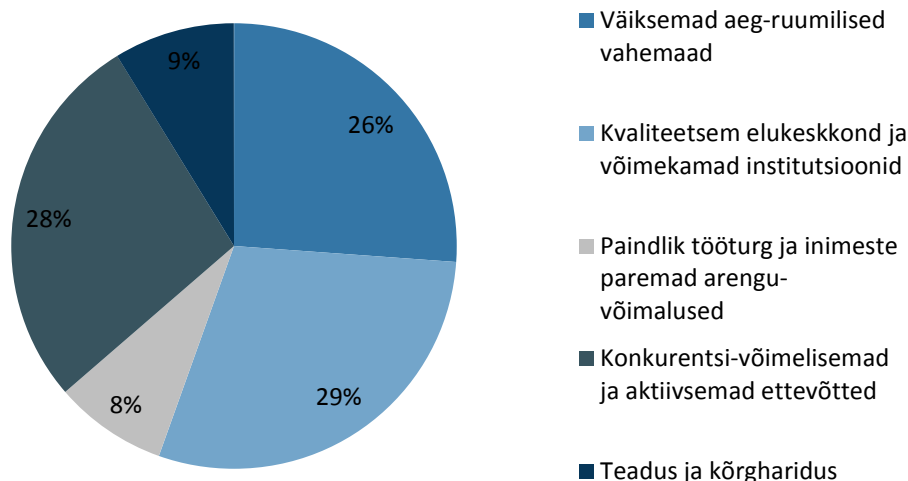
<sup>4</sup> Siin ja edaspidi. Summad põhinevad struktuuritoetuste infosüsteemi SFOS andmetel, väljavõte aprill 2015. SFOSi jagab toetused maakondlikeks ning üleriigilisteks/maakondade vahelisteks. Üleriigiliste/maakondade vaheliste toetuste jagamisel maakondade vahel kasutati järgmisi lihtsustusi. Töötukassa rakendatavad meetmed jagati maakondade vahel aktiivsetes tööturumeetmetest osalejate proportsioonide alusel. Projektid maksumusega alla 100 000 eurot jagati

arengukava (MAK) raames kokku 157 miljonit eurot, mis valdavalt suunatud põllumajanduse arendamisele.

Harjumaa on saanud oluliselt enam toetusi võrreldes teiste maakondadega, kõikidest struktuurivahenditest 42% on läinud Harjumaale (sh Tallinn). Toetuste maht elaniku kohta on teiste maakondadega võrreldes keskmisel tasemel.

Kui struktuurivahenditele arvestada juurde ka PRIA kaudu makstud toetused, mida on sel perioodil Harjumaa saanud ca 99 mln eurot, siis on **Harju maakonda toetusi tulnud kokku ligikaudu 1338 mln eurot**. Sellest ligikaudu 29% on kulunud elukeskkonna arendamisele, 28% ettevõtluskeskkonna konkurentsivõime parandamisele, 26% aegruumiliste vahemaade vähendamisele ja vaid 8% tööturul inimeste oskuste arendamisele. Teadus- ja arendustegevusele ning kõrgharidusele on suunatud 9% Harjumaa toetustest, enamiku sellest moodustavad investeeringud Tallinna Tehnikaülikooli ning Tallinna Ülikooli õppehoonete rekonstrueerimisse ja ehitamisse (vt joonis 1—1).

**JOONIS 1—1. SV JA PRIA TOETUSTE JAGUNEMINE HARJU MAAKONNAS MÕJUVALDKONDADE KAUPA**



Allikas: autorite arvutused, SFOS andmete alusel

## 1.2.2. Peamised muutused SV toetatud valdkondades

Alljärgnevalt toome välja mõned indikaatorid ning kajastame nende muutust perioodil 2007–2013 maakondade võrdluses.

---

maakondade vahel projekti tegevuskoha kontaktaadressi põhjal. Projektid maksumusega üle 100 000 eurot jagati järgmiselt: joonobjektide (maanteed) puhul läbivate maakondade vahel proportsionaalselt joone pikkusega. Lairiba investeeringute puhul kasutati Lairiba Sihtasutuse andmestikku?

Nii nagu mitmes teises maakonnas oli Harjumaal **kvaliteetset joogivett saavate inimeste osakaal kogu elanikkonnast**<sup>5</sup> perioodi alguses küllalt kõrge, ligi 90%. Siiski suunati veevarustuse- ja kanalisatsiooni valdkonda Harjumaal märkimisväärselt investeringuid, peamiselt Tallinna lähivaldadesse (Harku, Maardu, Viimsi, Rae). 2013. aastaks oli kvaliteetset joogivett saavate inimeste osakaal kasvanud ja jõudnud pea 100%, sarnane oli lõppseisund veel Viljandi, Saare ja Tartu maakonnas.

Üldhariduse valdkonna arengut mõõtev indikaator - **põhikooli ja gümnaasiumilõpetajate osakaal, kes ei jätka õpinguid samal aastal**, oli Harjumaal 2013. aastal kõige kõrgem. Selliseid koolilõpetajaid, kes ei jätka õpinguid samal aastal oli 2013.a. seisuga 17%, näitaja on 2007.a. võrreldes kasvanud 4,2 pp. Vastav näitaja on kasvanud veel Saare, Ida-Viru ja Pärnu ning Lääne maakonnas, teistes maakondades on toimunud paranemine ehk koolilõpetajate arv, kes ei jätka õpinguid, on kahanenud.

**Palga- ja ettevõtlustulu (neto) tööealise inimese kohta** oli Harjumaal 2013.a. ESU andmetel vahemikus 562–634 eurot ning see on kasvanud võrreldes 2007. aastaga pisut enam kui 45%. Harjumaal oli tulu tööealise elaniku kohta maakondade lõikes kõrgeim nii perioodi alguses kui ka lõpus, samas on kasv samas suurusjärgus maakondade keskmisega.

Harju maakonnas oli 2013. aastal **kutsekooli lõpetanutest tööga või õpingutega hõivatute (ka lapsehoolduspuhkusel või sõjaväes) osakaal 6 kuud pärast kooli lõpetamist** 94,5%. Indikaator kajastab kõigi (sh ka Tallinna) maakonna kutseõppeasutuste lõpetajate edukust tööturul Eestis tervikuna. Indikaator on teiste maakondadega võrreldes pigem kõrgem (neljas positsioon) ning indikaatori langus vaadeldud perioodil oli 4,5%, mis on maakondade võrdluses keskmine näitaja.

**Ettevõtete arvu poolest 1000 elaniku kohta** on Harjumaal kõige kõrgema tasemega maakondade hulgas, 107 ettevõtet 1000 elaniku kohta. Siinjuures on oluline märkida, et Harjumaale sh Tallinnasse on koondunud suur osa Eesti ettevõtlusest, mis on heaks aluseks omakorda uute ettevõtete tekkeks ning seetõttu on ettevõtete juurdekasv vaadeldud perioodil on olnud maakondade võrdluses kiireim (29,4%).

**Kaupade ekspordi maht töötaja kohta** on Harjumaal kõige kõrgem võrreldes teiste maakondadega, ületades maakondade keskmise taseme enam kui kahekordselt. Samas näitaja kasv perioodil 2007-2013 ei ole olnud kõige kiirem, ekspordi mahu kasv on olnud keskmisel tasemel (52,2%), näiteks Ida-Viru maakonnas ületas kasv 100%.

Turismisektori arengut näitab **majutatute ööbimiste arv**, ka see on Harjumaal maakondade võrdluses esimeste seas ja seda on vaadeldud perioodil suudetud ka kasvatada enam kui 26%, mis maakondade võrdluses on keskmine kasv. Suuremad teostatud projektid olid „Eesti kui reisisihi tuntuse suurendamine“, Meremuuseumi Lennusadama arendamine, Tallinna Teletorni vaateplatvormi rekonstrueerimine.

Harjumaal on elanike, kelle hinnangul **teenuste** (toidupood või turg, pangateenused, post, perearstiabi, alg- ja põhiharidus) **kättesaadavus** on vähenenud, osakaal maakonna elanikest mõnevõrra kasvanud võrreldes 2007 aastaga. Samas oli juba 2007. aastal teenuste kättesaadavus võrreldes teiste maakondadega parem. Rahulolu teenuste kättesaadavusega tuleneb eelkõige

---

<sup>5</sup> Indikaator näitas inimeste osakaalu maakonnas, keda teenindavad nõuetele mittevastavad veevärgid. Nõuetele mittevastavaks loetakse veevärk, mille kolmest kvaliteedinäitajatest (mikrobioloogilised näitajad, keemilised näitajad, indikaatorid) vähemalt üks ei vasta kvaliteedinõuetele.

pealinna lähedusest, teenuste suuremast pakkumisest ning inimesed koondunud elama Tallinnasse või selle lähipiirkondadesse.

### **1.3. Hinnang maakonna kogemusele SV kasutamisel: aruteluseminari ja intervjuude tulemused**

#### **1.3.1. Hinnang SV kasutamise asjakohasusele maakondlikul tasandil**

Maakondlikul tasandil sõltub maakonna arenguvajadustega arvestamine maakonna arengustrateegia olemasolust ja selle kvaliteedist. Mida täpsemalt on arenguvajadused määratletud, seda lihtsam on anda hinnangut. Kui vajadused on määratletud üldisel ja laipõhjaliselt, on raskem ka hinnata, kas kõik vajadused said kaetud.

Harju maakonna arenguprioriteetid lepiti kokku eelmise perioodi eel maavalitsuse ja omavalitsuste koostöös valminud „Harjumaa arengustrateegia 2025“. Selles kirjeldatu on küllalt laiapõhjaline ja ambitsioonikas arenguvision. Samas tõdeti, et tervikuna seda ei järgita, sest maakonna tasandil pole arengustrateegia elluviimise eest vastutajat. Ei maavalitsusele, KOV-liitudele ega kohalikele arenduskeskustele pole sellist ülesannet antud. Intervjuudes toodi välja, et maakonna arengukava koostamise alused ei ole siiani välja töötatud, et see on vabatahtlik ja nii ka käimasoleval perioodil. Maakonnad on pidanud tegema küll arengustrateegiat, aga edasised rakendusmehhanismid puuduvad. Seega jääbki täna maakondliku arengu eest vastutamine nn õhku ning sisulist koostööpartnerit riiklikule tasandile ei teki. Kohalikud omavalitsused teevad enda arengukavad (ideaalis tuginedes maakondlikule arengukavale), ka nendes on vajadused määratletud nõ igaks-juhaks laiemad ja kõikehõlmavad. Siiski kohalike omavalitsuste tasandil on arengukavad realistlikumad ja kaetud nii tegevustega kui ka finantseerimisallikad on üldjuhul läbi mõeldud.

Üldiselt toodi Harju maakonna intervjuudes välja, et üksikute toetusmeetmete planeerimisel ei olnud eelmisel perioodi eel praktiliselt võimalik riiklikule tasandile maakonnapoolset sisendit anda. Erandina mainiti, et ettevõtlusmeetmete osas toimus planeerimisprotsessis kaasamine, kus arenduskeskused olid partneriks EAS-ile. Samas jäi puudulikuks tagasiside, kuidas ettepanekutega arvestati – kaasamiskoosolekuid oli, sisendid sai anda, kuid sellega asi piirdus, seejärel sumbub protsess juba ministeeriumidesse või rakendusasutustesse.

Väga olulise probleemina nähti ka seda, et keskselt riigi tasandil planeeriti vahendeid valdkondade põhiselt ning erinevate valdkondade vahelist koostööd praktiliselt ei toimunud. Tervikpilt erinevate maakondade üleselt puudub ning kuna terviklikult ei planeerita, siis pole võimalik arvesse võtta maakondade arengute erisusi ja arenguvajadusi. Tõdeti, et planeerimine toimus maakonna tasandil pigem projektipõhiselt või paremal juhul objektipõhiselt ja seetõttu on tegevused killustunud. Nagu teistes maakondades nii ka Harjumaal toimus sageli protsess nn raha olemasolu põhiselt – sinna, kuhu meetmeid pakuti, sinna ka projekte arendati.

Maakonna intervjuudes siiski tõdeti, et Harjumaal on erinevates valdkondades arenguvajadusi kaetud ning maakonna tasandil nii üldplaneeringule, teemaplaneeringutele aga ka arengustrateegiale tuginedes on õnnestunud mitmeid asju ellu viia. Positiivseks näiteks toodi transpordi ja liikumisvõimaluste arendamine. Näiteks on investeeritud Tallinna Ülemiste liiklussõlme, Tartu maanteed lõikusid on välja ehitatud, teatud lõike Pärnu maanteel on uuendatud. Suuremahulisi investeeringuid on toetatud seoses raudteeühenduste kaasajastamisega ning soetati uus veerem ja uuendati platvormid, mis on parandanud märgatavalt ühistranspordi olukorda. Siiski tehti

Maavalitsuse ettevõtmisel mitmeid transpordi ja liikumisalased teemaplaneeringuid INTERREGi projektidest, näiteks kergliiklusteede teemaplaneering, mis on olnud väga heaks aluseks omavalitsuste planeeringutele ning struktuurifondi rahade taotlemisel.

Teine väga oluline arenguvajadus Harjumaal oli seotud (elu)keskkonna parandamisega ehk investeeringud puhta vee ja eriti kanalisatsioonitrasside rajamisse. Sellega küll alustati juba 2000. aastate algusest ning investeeringud on väga pikaajalised, kuid tänaseks on suurem osa vajadusest kaetud. Suuremad veemajanduse projektid olid suunatud just Tallinna lähivaldade (Harku, Rae, Viimsi valla, Maardu linna) vee- ja kanalisatsioonisüsteemide rekonstrueerimisse või väljaehitamisse.

Ettevõtluse poolel on oluline keskkonna loomine ettevõtluse tekkeks, kuna tänu pealinnalähedusele turutõrge puudub ning otseselt ole vaja toetada ettevõtluse teket, ettevõtlusaktiivsus on kõrge. Samas toodi välja Harju maakonna äärealad, kus ettevõtlusaktiivsus on pigem sarnane Tallinnast kaugemal asuvate piirkondadega. Suuremad toetused läksid nelja kompetentsikeskuste loomiseks<sup>6</sup>, lisaks turundusse (Riiklike turundusürituste programm). Lisaks toodi ettevõtlusvaldkonnas positiivse näitena välja investeeringud turismivaldkonna arengusse. Samas rõhutati, et avaliku sektori investeeringutena arendati suuremad objektid Tallinna linnas (lennusadam, teletorn, ajaloomuuseum, botaanikaaed), maakonnas olid suuremad turismiobjektid, mis SV toetust said pigem erainvesteeringud (Laitse rallipark, Kõue mõis). Toodi välja, et era- ja avaliku sektori koostöö selles valdkonnas oli pea olematu ning puudulikuks või ebaõnnestunuks loeti ka Harjumaa kui turismiobjekti turundamisega seotud tegevusi, kus koostöö ei toimi. Loodud on Põhja-Eesti turismiorganisatsioon (PET), kus on kaasatud viis maavalitsust (Harjumaa, Lääne-Virumaa, Ida-Virumaa, Rapla, Järva ning Tallinn ja Narva) eesmärgiga Põhja-Eesti kui turismipiirkonna tutvustamine ja rahvusvahelise turismi edendamine. Tõdeti, et Harjumaa jaoks selline ühisturundamine ei ole efektiivseks osutunud. Toodi välja murekoht, et üheksakümmend protsenti turistidest tuleb Tallinnasse ja seejärel (kui nad Tallinnast väljapoole lähevad) suunduvad Harjumaalt läbi ja sõidavad kas Tartu, Pärnu, Haapsalu, Saaremaa suunas või Ida-Virumaa suunas, soov oleks aga, et nad lisaks Tallinnale külastaks ka Harjumaa erinevaid piirkondi. Lisaks on turismivaldkonnas turundamisel rohkelt dubleerimist, turundatakse keskselt ning samas tegelevad sellega ka erinevate piirkondade koostöökogud, Leader grupid, või on maakondades veel loodud turismiklaster kelle peamine eesmärk on koosturundus (näiteks Ida-Virumaa turismiklaster). Leiti, et selline tegevuste kattuvus pole efektiivne ning pigem peaks suunama erinevaid osapooli koostööle.

Haridusvaldkonnas toodi positiivse näitena välja kutseharidusse tehtud investeeringuid, mis kõik küll jällegi Tallinna linnas (Tallinna Lasnamäe Mehaanikakool, Tallinna Tööstushariduskeskus, Tallinna Tehnikakõrgkooli jt), kuna maakonnas kutsekoole ei ole. Samas tõdeti maakonna tasandil, et kutseharidusreform on õnnestunud, kuna koolide võrk on koomale tõmmatud ja optimaalne tulemus on saavutatud ning tänu investeeringutele on materiaaltehniline baas kutsekoolides väga hea ning loodetakse et paraneb ka õppe kvaliteet.

### 1.3.2. Hinnang koostöö korraldusele maakonnas

Tervikpilt maakondlikust struktuurivahendite kasutamisest on lünklik enamikes maakondades. Informatsioon eri tüüpi meetmete kasutamisest on jagatud erinevate institutsioonide vahel ning koondülevaadet maakonnas ei omata. Sarnane oli tagasiside ka Harjumaal, eriti paistis silma, et KOV

---

<sup>6</sup> Competence Centre for Cancer Research, ELIKO Competence Centre, Competence Centre on reproductive medicine and biology, Competence Centre of food and fermentation technologies

ametnikud ei olnud kursis erasektoris toimuvaga. Seda tõdeti ka intervjuudes, et nii planeerimise kui ka rakendamise tasandil on era ja avaliku sektori koostöö väga nõrk.

Koostöö on parem avaliku sektori erinevate institutsioonide tasandil. Harjumaa omavalitsusliidul on väga hea koostöö maavalitsusega ning arenduskeskusega. Näiteks maakonna strateegia koostamiseks moodustati Harju Maavalitsuse ja Harjumaa Omavalitsusliidu kokkuleppel juhtkomisjon – Harjumaa Arengunõukogu. Arengunõukogusse kuuluvad Harju Maavalitsuse, Harjumaa Omavalitsusliidu, kohalike omavalitsuste juhid ning eksperdid. Antud nõukogu andis strateegia tegemiseks suuniseid ning kontrollis strateegia tegemise protsessi. SV toetuste osas oli Maavalitsuse ja omavalitsusliidu roll suurim piirkondlike konkurentsivõime meetmest raha jaotusel ning kohalike avalike teenuste arendamise meetmes (nn KOIT kava). Teistes valdkondades maavalitsusel olulist sekkumist ei ole. Maakonna rolliks jäi ka suuremate planeeringute tegemine, millele said KOVID SV taotlemisel toetuda (näiteks kergliiklusteede ühtne planeering), Maavalitsus rahastas neid hoopiski INTERREGist. Omavalitsusliidu kaasabil on algatatud omavalitsuste vahelisi suuremaid koostööprojekte, mis olid seotud näiteks veemajandusega. Kõige mahukamad ühisprojektid on Harjumaal olnud transpordi valdkonnas. Samas nähti seal ka kõige suuremaid barjääre koostööks, eriti ühistranspordi korralduses, mis sisuliselt toimib täna kolmel erineval tasandil: riik, maakond ja kohalik omavalitsus. Lisaks on mitmed teenuse pakkujad (Harjumaa Ühistranspordikeskus, Elron) ning sellist mitmetasandilist koostööd on väga raske toimima saada.

Koordineeritud kooskõlastamist erinevate rahastamisallikate lõikes ja erinevate toetuse saajate (nt KOV ja ettevõtjad või KOV ja Töötukassa) vahel ei toimu. Samas tunnetasid aruteluseminaril osalejad selget vajadust meetmete koosmõju planeerimiseks, et oleks võimalik maakonna tasandil finantseerida terviklahendusi. Terviklahenduste planeerimise maakonna tasandil muudab keerukaks see, et ei ole ette teada, millised meetmed mis ajal täpselt avanevad ja millised tegevused on seejuures abikõlblikud ja kas suudetakse konkureerida oma projektidega üldises konkurentsivõimes. Maavalitsusel puuduvad hoovad otsustusprotsessi mõjutada ning maakondlikku tervikvaadet forsseerida.

Maakondlikul tasandil selge üldpilt SV kasutamisest puudub, seda eriti erasektorile läinud toetuste osas. Maakondlikul tasandil struktuurivahendite kasutamise terviklikku seiret ei teostata. Samas toodi Harjumaal välja valdkonnad, kus siiski vastutavad institutsioonid seiret teevad, näiteks Töötukassa teeb seiret tööturu ja ümberõppe teemaga tegelevate projektide puhul. Kohaliku omavalitsuste tasemel pigem ei tegeleta seirega peamiselt just seetõttu, et ei olda teadlikud avalikest andmest ja seetõttu arvatakse, et andmed pole avalikult kättesaadavad.

### **1.3.3. Hinnang KOV omafinantseerimisega seotud teemadele**

Harjumaal omafinantseeringute tagamine projektidesse võib kujuneda probleemiks just suurtel omavalitsustes, kus viiakse ellu väga suuri ja pikaajalisi investeeringuid. Peamiselt on need seotud transpordi valdkonna investeeringutega, aga omavalitustele on koormavaks ka teostatud veemajanduse projektid. Samas tõdeti, et struktuurivahendite abil on võetud ette olulisi investeeringuid, mida ise oma vahenditega ei oleks nii lühikese ajaga suudetud ellu viia, jällegi nimetati veemajanduse projekte ning investeeringuid transpordisõlmedesse. Samas leiti, et tuleks vältida projekte, mida tehakse mitte otseselt vajadusest lähtuvalt ja millel puudub jätkusuutlikkus.

### **1.3.4. Hinnang SV kasutamise tulemuslikkusele maakonnas**

Järgnevalt on välja toodud maakondlikel aruteluseminaride ja intervjuude käigus kogutud hinnangud SV kasutamise tulemuslikkusele maakonnas (vt lisa 1.1).

Edukaimaks SV rakendamise valdkonnas peetakse Harju maakonnas vee- ja kanalisatsiooni ning **jäätmemajandust**, kuna sellises mahus investeringuid, mis mõjutavad nii suurt hulka inimesi, ei oleks vee-ettevõtted või omavalitsused omal jõul suutnud ellu viia. Oluliseks peeti investeringuid just Tallinna lähipiirkondade veevarustuse parandamisse, sageli olid need n-ö endised suvilate piirkonnad. Investeringud parandasid nendes piirkondades märgatavalt elukeskkonna kvaliteeti.

Ka **transpordi valdkonnas** olid hinnangud väga kõrged, positiivsena toodi investeringud nii Tallinna lähiümbruse teedevõrgu parandamisse kui ka raudtee arendamise, millel piirkonna arengule ja inimeste liikumisvõimaluste paranemisele on olulist mõju märgata.

**Tööturumeetmed ja täiskasvanukoolitus** said kõrged hinnangud maakonna tasandi esindajatelt, kuid kohalike piirkondade esindajad nendel toetustel otsest kasu ei tunnetanud. Positiivsete näidetena toodi Töötukassa poolt pakutud meetmeid nagu töötute tööturule tagasi aitamine või ümberõpe Harjumaa äärealadel (Loksa). Lisaks märgiti ära investeringud kutseharidusse, loodi ajakohased ja nõuetele vastavad õppehooned kutseõppeasutustele, seda küll Tallinna linnas.

**Turismivaldkonnas** hinnati tulemuslikkust heaks, kuna suudeti rajada mitmed olulised turismiobjektid (Laitse rallipark, Kõue mõis, Teletorn, Lennusadam), samas turundustegevust loeti nõrgaks, ning probleemina toodi välja asjaolu, et Tallinna kõrval ei suudeta turiste piisavalt meelitada külastama Harjumaa erinevaid paiku. Väheseks loeti ka avaliku ja erasektori koostööd turismi valdkonna arendamisel.

**Avalike teenuste arendamine** SV toel sai aruteluseminaril osalejatelt samuti hea hinnangu näidetena toodi investeringud lasteaedadesse KOIT kavast ja kergliiklusteede võrgu arendamisse. Siiski leiti, et selles valdkonnas ilmneb paljude projektide mõju pikemal perioodil ning projekte oleks võinud rohkem olla, kuna vajadust avalike teenuste kättesaadavuse ja kvaliteedi parandamise osas on piirkonnas suur.

Tagasihoidlikumaks hindasid maakonna esindajad tulemusi **üldhariduse ja noorsootöö** valdkonnas. On küll ühtteist tehtud: Aruküla ja Kostivere Põhikoolid, Ardu lasteaed, Kiili Lasteaed, Saue avatud noortekeskus jt. Samas on Harjumaa omavalitsuste hinnangul jäänud osa omavalitsuste vajadusi koolide ja lasteaedade korrastamisel katmata.

Mõju loeti neutraalseks maakonna tasandil **haldusvõimekuse ja koostöö arendamisel**. Samas KOVide omavahelist koostööd hinnati pigem heaks. Toodi välja, et üldine projektide kirjutamise oskus ja planeerimisevõimekus on kasvanud ning SV rakendamisalane teadlikkus on kasvanud. Lisaks on maakonnas arendatud mitmeid KOVide vahelisi koostöögruppe. Tõdeti et neid on kohati isegi liiga palju ja seetõttu võib koostöö olla killustunud.

**Ettevõtlusvaldkonna arengu** puhul olid hinnangud arutelurühmades erinevad: maakonna tasandi esindajate rühmas oli see kõrge ning KOV esindajatest moodustatud grupis neutraalne. SV rolli nähti pigem soodsa ettevõtluskeskkonna loomises, näitena toodi esile maakonna suurte tööstusalade arendamist. Kohalike omavalitsuste tasandil tuli esile pigem see, et KOVide esindajad ei olnud teadlikud, milliseid ettevõtlusega seotud projekte hinnatud perioodil üldse ellu viidi.

### 1.3.5. Edutegurid SV mõju saavutamisel

Rühmaarutus nimetati kokku 19 edutegurit, neist 15 pälvis hiljem ka hääletusel punkte (vt lisa 1.2). Kõige olulisema tegurina tõstati esile asjaolu, et **piirkonna suur kasusaajate arv ja toetatavad tegevused lähtusid vajadusest**, mis muutis projektid konkurentsivõimeliseks ja tagas rahastuse. Edutegurina toodi välja **projektide ja tegevuste eesmärgistatus**-see tegur on seotud



vajaduspõhisusega. Leiti, et on oluline, et eelnevalt on KOVis paika pandud soovid ning seada prioriteedid, sest kõiki tegevusi ellu viia pole võimalik. Edutegurina toodi esile **hea koostöö kogukonna tasandil**. Näitena toodi sotsiaalvaldkonnas koostööd ühisprojektide kirjutamisel. Kuna ühe piirkonna sihtgrupp võib jääda liiga väikeseks, osutus mõistlikuks teha koostööprojekte. Eduteguritena nimetati veel KOVide piisavat **omafinantseerimise võimekust** (suurematel valdadel on suurem laenuvõimekus), mis võimaldas ellu viia suuri ja mahukaid tervikprojekte. Oluline edutegur on soodne asukoht pealinna läheduses. Märgiti ära, et edu aitas saavutada **ühine visioon arengudokumentides**, hästi läbimõeldud planeerimine ning head projektikirjutajad ja suur töötahe. Toetavateks teguriteks oli veel **KOVide poolne kiire asjaajamine ja hea haldusvõimekus**, näiteks toodi planeeringute ja ehituslubade kiire menetlemine. Oluliseks peeti ka head **lobby-tööd, piisavat kommunikatsiooni** ja teavitamist. Positiivse näitena toodi kommunikatsiooni poolelt just veemajanduse projektid, kus teavitamine ja kommunikatsioon olid kesksel tasandil hästi lahendatud. Edu töid SV taotlemisel ka **head ideed, usk edusse** ning kompromisside saavutamise võimekus ning lahenduste leidmine. Olulist tuge pakkus **võimeka maakonna arenduskeskuse**, mis pakub tuge omavalitsustele, **olemasolu**.

### 1.3.6. Takistused SV mõju saavutamisel

Harjumaa aruteluseminaril toodi välja 20 takistust ning 11 pälvist neist enam märkimist (vt lisa 1.2). Kõige enam esiletõstetud takistused oli seotud nii **riiklikul kui ka maakondlikul tasandil pikaajalise visiooni puudumise** ning **SV rakendamise**ga kaasneva **ülereguleeritusega**. Takistusena toodi välja ka **koostöö vähesust** ennekõike maavalitsuse ja KOVide vahel ning ebapiisavat kommunikatsiooni. Puuduliku kommunikatsiooni näitena toodi kompetentsikeskuste arendamist, millest enamik osalejaid polnud midagi kuulnud. Ühe olulise takistusena SV mõju saavutamisel nimetati **ebapiisavat omafinantseerimise võimekust**. Kuigi see oli ka eduteguriks peegeldab sama teguri takistusena väljatoomine ilmselt Harjumaa heterogeenset struktuuri, kus on nii suuri ja võimekaid kui ka väikseid ja vaesemaid omavalitsusi. Omafinantseeringu vähene võimekus on mureks eelkõige väikestele valdadele aga ka Tallinna linnale, kus on ellu viidud väga suuri ja mahukaid projekte (Ülemiste transpordisõlm).

Takistusena nähti ka liigset **riiklikul tasandil valdkonnapõhist planeerimist**, kus iga ministeerium keskendus üksnes enda valdkonna planeerimisele. See ei võimalda maakonna eripäradega arvestada ning võib kaasa tuua tegevuste dubleerimist. Olulise takistusena nähti seda, et **rakendusasutustel on väga erinevad rahastus ja hindamise reeglistikud** ning nendest arusaamine on töö- ja ajamahukas. Sageli kaasneb toetuste taotlemisega **ka suur bürokraatia**. Takistuseks on ka **meetmete disainimisel seatud liiga kitsas fokuseeritus**. Omavalitsusel toetuse osas vajadus on, aga meetme eesmärkidesse on seda väga keeruline paigutada. Näitena toodi ettevõtlusvaldkond, kus ei toetata vahendustegevust, samas sageli liigitati sinna alla ka ühistegevus. Meetmed olid disainitud nii, et pigem soositi investeringuid varasse. Osa maakonna esindajate poolt väljatoodud takistusi oli seotud **projektide suure hilisema halduskuluga**, mis seab ohtu nende jätkusuutlikkuse. Näitena toodi investeringud spordirajatistesse (ujulad), mille hilisem kasutamine võib osutuda väheseks ning halduskulud muutuvad omavalitsusele koormavaks.

### 1.3.7. Õppetunnid ja soovitused 2014-2020 SV perioodiks

Vaatamata vähesele võimalusele sekkuda SV planeerimisse, leidsid maakonna esindajad, et kasutatud vahendid on toonud kaasa pikaajalised muutused maakonna elukeskkonnas ja toetanud arengueelduste väljaarendamist, eriti transpordi, inimeste liikumisvõimaluste ning elukeskkonna arendamisel. Enamasti on tehtud investeringuid, mille maht käiks ilma SV abita selgelt üle jõu

(investeeringud teedehitusse ja veemajandusse). Tunnetati, et suure arenguhüppe on teinud maakonnas avalike teenuste pool, kus näiteks kohati on lahenenud lasteaedade probleemid. Peamiselt tänu üldistele majanduse- ja rahvastikutrendidele on märkimisväärselt kasvanud pealinna ja Harjumaa konkurentsivõime nii kohaliku ettevõtluse arendamisel kui ka välisinvesteeringute kaasamisel. Seda omakorda on võimendanud ka SV kaasamine ettevõtluskeskkonna arendamisse (tööstusalade) ning tööjõu oskuste parandamisse. Töötukassa pakutavad tööturu meetmed on olulisel määral panustatud ümberõppesse, kuna töötus Harjumaa jaoks oli probleemiks vaid lühikese perioodi vältel majanduskriisi ajal ning pigem valitseb töökäte puudus ja oskuste mittevastavus.

Edaspidi võiks enam arvestada Harjumaa regionaalsete eripäradega, rahastada maakonna arengu seisukohast optimaalseid terviklahendusi. Investeeringud võiks kaasa tuua Harjumaa äärealade arenguhüppe ja konkurentsivõime paranemise. Enam võiks arvestada kohalike elanike vajadustega ja kaasata kohalikke piirkondi enam meetmete planeerimise ja ettevalmistamise protsessi.

## Lisa 1.1. Arutelurühmade hinnang valdkonna toetustele

	Maakon na tasandi rühm	KOV esindaja te rühm !	KOV esindaja te rühm 2
<b>Transpordi- ja internetiühenduste arendamine</b>	2	1/2	2
<b>Looduskeskkonna parandamine, keskkonnakahjude leevendamine, keskkonnateadlikkuse tõstmine, energiasäästu meetmed</b>	1	1	0/1
<b>Vee- ja jäätmemajandus</b>	2	2	2
<b>Avalike teenuste</b> (va transport, veemajandus, jäätmemajandus ja üldharidus) <b>arendamine maakonnas</b> (sh lasteaiad, tööstusalad, kultuuri- ja spordirajatised, tervishoid jms)	1	1	1
<b>Üldharidus ja noorsootöö</b> (sh. koolivõrgu arendamine, erikoolide õpikeskkonna parandamine, noorsootöö arendamine)	0	1	0/1
<b>Haldusvõimekuse arendamine, koostöö toetamine</b>	1	1	0
<b>Täiskasvanute teadmiste ja oskuste arendamine, tööturul osalemise toetamine</b> (kutsehariduse arendamine, koolitused, tööpraktika, hoolekandemeetmed, töökeskkonna arendamine jms)	2	0	1 / 0
<b>Ettevõtete loomise ja arengu toetamine</b> (eksporditoetused, investeringutoetused, TAK programmid, innovatsioonitoetused, stardi- ja kasvutoetused jms)	2	0	1 / 0
<b>Turismi arendamine</b> (turismiobjektid, külastuskeskkonnad, turismiettevõtete toetused jms)	1	1	0/1
<b>Kõrgharidus, kõrgkoolide jms teadus- ja arendustegevus</b>	2	1	1

Märkus:

Struktuurivahendite tulemuslikkuse hindamiseks kasutati järgnevat skaalat:

2: need struktuurivahendid aitasid väga suurel määral kaasa piirkonna arengule, ilma nendeta ei oleks piirkonna/maakonna arengus muutust toimunud;

1: need struktuurivahendid toetasid piirkonna/maakonna arengut, muutused oleks toimunud ka nendeta, kuid aeglasemas tempos.

0: neutraalne, nendel struktuurivahenditel ei olnud piirkonna/maakonna arengule erilist mõju

-1: need struktuurivahendid pigem takistasid piirkonna arengut;

-2: need struktuurivahendid pärssisid oluliselt piirkonna arengut

## Lisa 1.2. Kokkuvõtte seminaril nimetatud eduteguritest ja takistustest SV mõjususe tagamisel

Edutegurid	Punktid	Takistused	Punktid
Suur kasusaajate arv	7	Pikaajalise visiooni puudumine	8
Kriitiline vajadus (vajaduspõhine lähenemine)	6	Ülereguleeritus	8
Eesmärgistatus	6	Koostöö vähesus	5
Koostöö kogukonnaga	5	Liigne bürokraatia	4
Omafinantseerimise võimekus	3	Ebapiisav (puudulik) kommunikatsioon	3
Pealinna lähedus	3	Ebapiisav omafinantseerimise võimekus	3
Ühine visioon arengudokumentides	2	Paindumatud reeglid meetmetel	3
Head projektikirjutajad (projekti kirjutamise ja juhtimise võimekus)	2	Ülevaade liiga projektipõhine (pole terviklikku ülevaadet)	3
Hästi läbimõeldud planeerimine asjaosaliste koostöös	2	Riiklikul tasandil vähene planeerimine	2
Suur töötahe	1	Dubleerimine (meetodid)	1
Operatiivne asjaajamine KOV-is (haldusvõimekus)	1	Rakendusametustel on erinevad rahastus ja hindamise tingimused	1
Hea lobby-töö	1	Nõuete (hindamiskriteeriumite) ebaselgus	
Piirkonna kõrge potentsiaal	1	Killustatud planeerimine	
Kommunikatsioon ja teadlikkus	1	KOV-de vaheline konkurents	
Väga hea idee	1	Ebapiisav arendusvõimekus	
Koostöö (KOV-de vahel)		Meetmed liiga kitsalt fokuseeritud (piiravad tegevusi)	
Tugev maakonna arenduskeskus		Vähene jätkusuutlikus	
kompromissi saavutamise võime, lahenduste leidmine		Suur halduskulu projektidel	
Usk edusse		Otsused ebapiisava info baasilt	
		Keskne planeerimine	

## 2. Hiiumaa

### 2.1. Maakonna lühiiseloostus perioodil 2007-2013

Hiiumaa SKP oli Statistikaameti andmetel 2013. aasta lõpu seisuga 71,6 mln eurot<sup>7</sup>, jäädes sellega ca 2 mln euroga alla 2007. aasta näitajale (73,3 mln eurot). Vaadeldaval perioodil (2007-2013) on Hiiumaa SKP aastatel 2009-2010 langenud, mil kogu Eesti majandus oli kriisi tõttu languses. Alates 2011. aastast on Hiiumaa SKP olnud taas väikses tõus.

Vaadates Hiiumaa SKP-d elaniku kohta, siis selle näitajaga on Hiiumaa maakondade arvestuses 11. kohal (väiksem SKP elaniku kohta on Valga, Jõgeva, Rapla ja Põlva maakonnal). Ka Hiiumaa SKP osatähtsus riigi SKPs on nii 2007. a. kui ka 2013. a. maakondadest väiksem ning Eesti riigi SKP suurenemine on tervikuna olnud oluliselt kiirem kui Hiiumaa oma. Nimelt on Hiiumaa osatähtsus kogu Eesti SKPs aastatel 2007-2010 langenud 0,1 protsendipunkti (0,5%-lt 0,4%-le). Kui seda võrrelda kogu Eesti SKP muutusega, on Hiiumaa SKP osakaalu suhteline muutus olnud -20%, mis on maakondade võrdluses suurim negatiivne nihe.

Hiiumaa majandusstruktuuris on olulisimal kohal teenindussektor. Võrreldes 2007. aastaga on selle sektori osakaal siiski veidi vähenenud (54,1%-lt 52,4%-le). Ka hõivatute osatähtsus on selles sektoris suurim (51%) ning see ei ole võrreldes 2007. aastaga peaaegu muutunud. Hiiumaa tööstussektori osakaal maakonna majandusstruktuuris on vaadeldavate aastate jooksul muutunud veidi suuremaks (2007. a. 30,2%, 2013. a. 34,5%); hõivatute osakaal on tööstussektoris perioodi jooksul jäänud aga samaks (ca 36%). Väiksem osakaal on Hiiumaa majandusstruktuuris põllumajandussektoril. Kui 2007. a. oli selle sektori osakaal 15,6%, siis 2013. a. seisuga oli põllumajandussektori osakaal vähenenud 13%-le. Sarnaselt teistele sektoritele on ka siin hõivatute osatähtsus jäänud samale tasemele kui perioodi alguses, täpsemalt veidi alla 13%.

Hiiumaa rahvaarv oli 2014. a. 1. jaanuari seisuga 8589 inimest. Kui võrrelda seda perioodi algusega, s.o 2007. aastaga (8990 inimest), siis näeme, et see on vähenenud ca 400 inimese võrra. Tegemist on samas üsna tüüpilise Eesti olukorda kajastava pildiga, kuna enamikus Eesti maakondades rahvaarv väheneb ning ainukesed suureneva elanikkonnaga maakonnad on Harju- ja Tartumaa.

Maakonna rahvaarvu kahanemise juures mängib olulist rolli alates 2011. aastast toimunud sündivuse langus. Lisaks ületab peaaegu kogu perioodi jooksul väljaränne Hiiumaa sisserände. Kõige suurem on väljaränne olnud 2009. a. ja 2010. a., mil maakonnast lahkus vastavalt 73 ja 125 inimest. Positiivne on seejuures, et rändesaldo oli perioodi viimasel aastal (s.o 2013.a), siiski positiivne, mil Hiiumaale asus elama 16 inimest rohkem, kui rändas välja.

Kokkuvõttes on Hiiumaa rahvastiku osakaal Eesti rahvastikust 2013. aastal võrreldes 2007. aastaga jäänud samale tasemele. Samas on Hiiumaa rahvastiku osakaalu suhteline muutus olnud ometi veidi negatiivne (-4,1%). See on maakondade võrdluses pigem siiski väike muutus.

Hiiumaa oli tööealisest elanikkonnast aastal 2013 hõivatuid 55,7%. See on koguni 15,7 protsendipunkti vähem kui 2007. aastal, mil tööhõive määr Hiiumaa maakonnas oli 71,4%. Kõige madalam oli tööhõive määr Hiiumaa maakonnas vaadeldaval perioodil aastal 2010, kui tööealisest elanikkonnast oli hõivatuid 49% (Eesti keskmine sel aastal 55,2%). Kui aastal 2007 oli Hiiumaa maakond selle näitaja poolest

---

<sup>7</sup> SKP jooksevhindades

teiste maakondadega võrreldes esimesel ehk parimal kohal, siis aastaks 2013 on Hiiu maakonna tööhõive määr tugevalt langenud ning on selle näitaja poolest Eesti maakondade vahelises võrdluses alles 10. kohal. Töötuse määr Hiiu maakonnas oli kõnealusel perioodil suurim aastal 2010, mil see oli 12,6% (Eesti keskmine 16,7%) ning väikseim aastal 2011, mil see oli 4,8% (keskmine 12,3%). Aastal 2013 oli töötuid Hiiu maakonnas 5,3% (keskmine 8,6%)<sup>8</sup>.

2007. aastal oli Hiiumaa keskmine netosissetulek 254,2 eurot, paigutudes sellega maakondade seas 13. kohale. Kui vaadata sama näitajat 2013. aastal, mil see oli 485 eurot<sup>9</sup>, siis on Hiiu maakonna positsioon maakondade seas märgatavalt tõusnud (kõrgema sissetulekuga on veel vaid Harju- ja Tartumaa)<sup>10</sup>.

2009. aastal valminud uuring, mille fookuses oli Eesti regioonide majandusstruktuuri muutus<sup>11</sup>, teeb ülevaate ka Hiiu maakonna arengueeldustest, puudutades ühtlasi mõnd just tol ajahetkel aktuaalsemat teemat. Uuring toob Hiiumaad iseloomustavatest kesksematest teguritest välja, et tegemist on nii pindalalt kui rahvaarvult Eesti kõige väiksema maakonnaga, mille asustustihedus on väikseim. Tänu eraldatusele ja rikkumatule looduskeskkonnale on maakonnal väga hea loodusturismi piirkonna maine.

Samas saareline asend ning töötajate vähesus takistavad ettevõtluse arengut. Hiiumaa majandus on olnud tugevalt seotud kohalike ressurssidega ja suur tähtsus on olnud kala-, metsa- ja põllumajandusel. 1990ndatel hakkasid kiiremini arenema turismimajandus ja plastdetailide tootmine, mis on pakkunud viimasel dekaadil suure osa Hiiumaa tööealise elanikkonna hõivest, nagu ka ekspordist. Eelnevast tulenevalt on Hiiumaa olnud ka üks tööstuslikumaid maakondi Eestis. Maine hea elukeskkonnana on hoidnud kõrgel aga kinnisvarahindu, milles oluline osa on sellel, et Hiiumaale on meelsasti rajatud suvekodusid (s.h välismaalased). Turismimajandus ja plastitööstus kasvas 2000ndate alguses aga eelkõige kohalike ettevõtjate eestvedamisel, väliskapitali osakaal on Hiiumaa majanduses olnud üsna väike.

Kohaliku majanduskeskkonna väiksuse tõttu on Hiiumaa tööjõule iseloomulik nädalase tsükliga pendelränne mandrile, peamiselt Tallinna (aga ka Soome). Uuringus soovitatakse tollast, 2009. a. seisul silmas pidades olla strateegilises mõtlemises fokuseeritum, mis tooks kaasa olulise kasvu just kõrge kvalifikatsiooniga töökohtade loomises (sh plastitööstuses). (Hiiumaa arengustrateegias toimunud muutuste kohta vt ülejäämist ptk-i.)

## 2.2. Ülevaade SV kasutamisest maakonnas

### 2.2.1. Struktuuritoetuste maht peamiste toetusvaldkondade kaupa

Arvutuste kohaselt on Hiiumaale 2007-2013 perioodil tulnud struktuurivahenditest toetusi kokku ligikaudu 24 miljonit eurot, sellest ca 11,2 mln eurot (47%) on tulnud maakondlike projektide ja ca 12,4 mln eurot (53%) üleriigiliste projektide kaudu.

<sup>8</sup> Statistikaamet 2015; aastate 2007 ja 2008 kohta Statistikaametil andmed puuduvad

<sup>9</sup> Statistikaamet

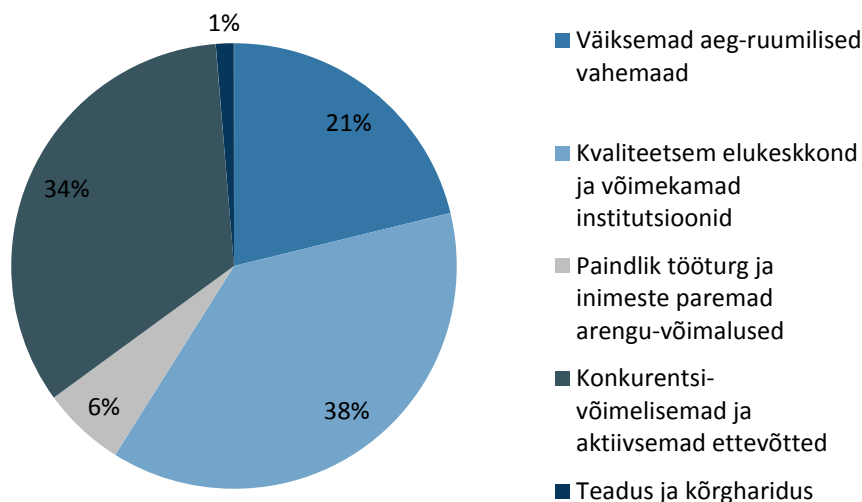
<sup>10</sup> Sama

<sup>11</sup> Eesti regioonide majandusstruktuuri muutuste prognoos. Tartu Ülikool. Tartu-Pärnu-Tallinn 2009

Kui vaadata struktuurivahendite toetusi elaniku kohta, siis on Hiiu maakonnas struktuurivahendeid saadud ligikaudu 2700 eurot inimese kohta. Maakondade võrdluses asetub Hiiumaa sellega kõrgele 3. kohale. Rohkem toetusi elaniku kohta on saanud vaid Järvamaa ja Tartumaa.

Kui struktuurivahenditele arvestada juurde ka PRIA kaudu makstud toetused, mida on sel perioodil Hiiumaa saanud ca 23 mln eurot, siis on **Hiiu maakonda toetusi tulnud kokku ligikaudu 47 mln eurot** - struktuurivahendid moodustavad seejuures ca 51% ja PRIA kaudu makstud toetused 49%. Kui toetuste puhul elaniku kohta võtta arvesse ka PRIA kaudu makstud toetused (koos struktuurivahenditega), siis tõuseb Hiiu maakond võrdluses teistega selle näitaja poolest veelgi kõrgemale, 2. kohale. Mõjuvaldkondade lõikes on kõige suurem osa ehk 38% läinud elukeskkonna arendamisele, 34% ettevõtluse toetamiseks, 21% on kulunud aeg-ruumiliste vahemaade vähendamiseks, vähem on kulunud tööturu- ja hoolekandemeetmetele (6%) ning teadus- ja arendustegevuseks (1%) (vt joonis 2—1).

**JOONIS 2—1. SV JA PRIA TOETUSTE JAGUNEMINE HIIU MAAKONNAS MÕJUVALDKONDADE KAUPA**



Allikas: autorite arvutused, SFOS andmete alusel

## 2.2.2. Peamised muutused SV toetatud valdkondades

Alljärgnevalt toome välja mõned indikaatorid ning kajastame nende muutust perioodil 2007-2013 maakondade võrdluses.

Hiiumaal on suurenenud **kvaliteedinõuetele vastavat joogivett saavate elanike osakaal**, mis kajastab positiivset muutust elukeskkonna kvaliteedis. Kui 2007. a. oli mittekvaliteetset joogivett tarbivaid elanikke Hiiumaal ca 45%, siis 2013. aastaks oli neid jäänud ca 14%. Toimunud muutus on seega maakondade võrdluses üks suurimaid (30 protsendipunkti) ning asetab selle muutuse suurust arvestades Hiiumaa Ida-Viru maakonna järel 2. kohale.

Üldhariduse valdkonna arengut mõõtev indikaator - **põhikooli ja gümnaasiumilõpetajate osakaal, kes ei jätkka õpinguid samal aastal** - on Hiiumaal võrreldes teiste maakondadega madalaim (2013. a. seisuga 9%). Selle näitaja muutus perioodil 2007-2013 on olnud Hiiumaa jaoks väga positiivne. Nimelt on nende põhikooli ja gümnaasiumilõpetajate osakaal, kes ei jätkka õpinguid samal aastal, vähenenud

30% (4,3 protsendipunkti). Paremal positsioonil on vaid Tartumaa, kus õpinguid mittejätkavate lõpetajate osakaal on vähenenud veelgi rohkem (ca 39%).

**Palga- ja ettevõtlustulu (neto) tööealise inimese kohta**<sup>12</sup> on Hiiumaal 2013. aastal ESU andmetel vahemikus 323 – 601 eurot. Ka siin paistab Hiiumaa silma just selle poolest, kui palju on näitaja 2013. aastal võrreldes 2007. aastaga paremuse suunas liikunud ning selles arvestuses on Hiiumaa elanike palga- ja ettevõtlustulu suurenemine olnud maakondade suurim (86%).

**Kutsekooli lõpetanutest on töö või õpingutega hõivatute osakaal 6 kuud pärast kooli lõpetamist** Hiiumaa maakonnas 93,2%. Indikaator kajastab maakonna kutseõppeasutuse (Hiiumaa Ametikool) lõpetajate edukust tööturul Eestis tervikuna, kuivõrd arvesse lähevad ka need lõpetajad, kes on algselt päris teistest maakondadest. Maakondade vahel on antud näitaja osas vahed üsnagi väikesed ning seetõttu on siingi olulisem indikaatori muutus võrreldes 2007. aastaga. See aga viitab Hiiumaa seisule väikesele halvenemisele, täpsemalt -4,6 protsendipunkti. Muutuse suuruse osas paigutub Hiiumaa maakondade seas samas siiski keskmike hulka.

**Ettevõtete arvu poolest 1000 elaniku kohta** asetub Hiiumaa pigem pingerea esiotsa – valdkonda iseloomustav näitaja 102 asetab Hiiumaa Harjumaa järel teisele kohale. Samas on hoopis kehvem Hiiumaa näitaja selles osas, mis kajastab ettevõtete juurdekasvu. Selle poolest on Hiiumaa üks viimastest - perioodil 2007-2013 on uusi ettevõtteid lisandunud Hiiumaa 1000 elaniku kohta 14,1%, mis on maakondade seas tagantpoolt 1. tulemus.

**Kaupade ekspordi mahu poolest töötaja kohta** on Hiiumaa maakondade võrdluses üsnagi heal, 5. kohal (13177 euroga töötaja kohta). Suurem on see üksnes Lääne- ja Ida-Viru, Pärnu ning Harju maakonnas. Ekspordi mahu kasvu poolest on Hiiumaa aga maakondade võrdluses veelgi kõrgemal, 4. kohal (86,1%-ga).

**Majutatute ööbimiste arv** on üks indikaatoritest, mis kajastab turismisektori tugevust ning selle järgi on Hiiumaa 2013. aastal maakondade hulgas keskmisel, 7. kohal. Ööbimiste arvu muutus perioodil 2007-2013 on jäänud peaaegu samale tasemele - näha on väikest kahanemist -0,6%.

Kõikidest maakondadest on kõige rohkem just Hiiumaa maakonnas perioodil 2007-2013 vähenenud nende **leibkondade osakaal**, kelle hinnangul **teenuste** (toidupood või turg, pangateenused, post, perearstiabi, alg- ja põhiharidus) **kättesaadavusega raskusi ei ole**, täpsemalt 35%. See tähendab, et rahulolu teenuste kättesaadavusega on maakonnas oluliselt vähenenud. Tuleb aga arvesse võtta, et antud valdkonnas on vaid kolm maakonda, kus hinnang teenuste kättesaadavusele on tõusnud. Lisaks mängib siin rolli asjaolu, et toodud andmed põhinevad Eesti Sotsiaaluuringus osalenud inimeste subjektiivsetel hinnangutel. Seetõttu võib selline rahulolematuse kasv olla mõjutatud mõnest juhuslikust muutusest elukeskkonnas, mis on vastajaid häirinud.

---

<sup>12</sup> Eesti Sotsiaaluuringu (ESU) andmed, neto palga- ja ettevõtlustulu tööealise (16-pensioniga) elanikkonna kohta maakonnas



## 2.3. Hinnang maakonna kogemusele SV kasutamisele: aruteluseminari ja intervjuude tulemused

### 2.3.1. Hinnang SV kasutamise asjakohasusele maakondlikul tasandil

Eelmisel struktuurivahendite perioodil (2007-2013) kehtis Hiiumaal maakonna arengustrateegia Hiiumaa 2010+ ning see aitas lähtuda vajadustest ja mõelda strateegiliselt, kuidas toetuste abil neid vajadusi rahuldada. Samas ilmneb intervjuudest, et Hiiumaa tegutsemisstrateegia on ühest küljest olnud sarnane nii mõnelegi teisele maakonnale, kus arenguvajadused on defineeritud pigem üldiselt, jättes nii võimalus taotleda toetusi ja rahastust võimalikult paljudest allikatest. (Muu hulgas märgiti ka aruteluseminaril ühe edutegurina maakonna paindlikkus prioriteetide seadmisel.) Areng ei ole seetõttu olnud võibolla kõige fookuseeritum, teisalt aga seisneb selle valiku taga tõsiasi, et maakonnas ongi pea kõikides valdkondades olnud olulisi vajadusi, mida lahendada või vähemalt leevendada. Seega hindavad nii arutelul osalejad kui ka intervjuueeritud, et suurem osa projekte on siiski olnud seotud reaalse vajadustega, millele on rahastuse abil loodetud leida pikaajaline lahendus<sup>13</sup>. Näitena tuuakse siin infrastruktuuri korrastamine (koolid, lasteaiad, turismi infrastruktuur, nt Kärdla sadam), kuhu on läinud väga palju raha ja mis olid eelnevalt üsna kehvast seisukorras. Tänu taristu renoveerimisele on positiivse kõrvalefektina saavutatud kulude kokkuhoid ja keskkonnasäästlikus. Pea kõik arutelul osalejad arvasid, et suurem osa investeeringutest (ennekõike suured taristu projektid) oleksid ilma struktuurivahendite toeta pigem tegemata jäänud.

Samas nenditakse, et tänaseks on olukord mõnevõrra muutunud ning toetuste taotlemine on muutunud läbimõeldumaks. Tegutsetakse nii, et kõigepealt hinnatakse vajadusi ja seejärel seda, kust nende rahuldamiseks raha leida. Ka Hiiumaa uus arengudokument "Hiiumaa arengustrateegia 2020+"<sup>14</sup> on osalejate hinnangul konkreetsem ja fookuseeritum.

Detailset seiret, kuhu ja kui palju on investeeritud, maakonna tasandil intervjuueeritavate hinnangul tehtud ei ole. Küll aga toimub üldisem seire seatud eesmärkide osas arengustrateegia 2020+ raames. Nenditakse, et hea ülevaate loomist takistab rahastusmeetmete endi üsna suur killustatus, mis on omakorda toonud kaasa selle, et toetuse kasutamise nõuded ja tingimused on väga erinevad. Küll aga ollakse nõus, et parema ülevaate omamine sellest, kuhu toetusi on suunatud ja mis seisus need projektid on, oleks kindlasti vajalik. Ka siin tuuakse esile, et olukord on uue arengustrateegiaga paremuse poole liikunud. Näiteks valvab Hiiumaa arengustrateegia täitmist konkreetne vastutaja - Hiiumaa omavalitsusliit. Kirja on pandud ka tegevuskava, kus on üle maakonna strateegiliselt kõige olulisemad tegevused ja objektid.

**Projektide koosmõju** osas olukorda väga positiivseks ei loeta. Ka selle tekkimist takistab intervjuueeritavate hinnangul ennekõike sama valdkonda puudutavate meetmete killustatus. Kuna rahastajad on erinevad, siis on erinevad ka tingimused ja nõuded ning kui ühte valdkonda puudutav info pärineb erinevatelt rahastajatelt, ei liigu see õigel ajal õige isikuni. Probleeme on Hiiumaa maakonnas olnud näiteks teedehituse, kanalisatsiooni ja veetrasside paigaldamisega, kus võiks olla koosmõju, aga mida projektipõhisus ei ole võimaldanud ellu viia.

<sup>13</sup> Intervjuu Hiiumaa maakonna esindajaga

<sup>14</sup> Vt lähemalt <http://hol.hiiumaa.ee/wp-content/uploads/2015/02/Hiiumaa-2020+arengustrateegia.pdf>

Maakondlike arenguvajaduste määratlemine, nende vajaduste rahuldamine ja arengu seire eeldab toimivat **koostööd** nii horisontaalselt omavalitsuste endi, kui ka vertikaalselt ettevõtjate, vabaühenduste ning erinevate maakondlike riigiinstitutsioonidega. Hiiu maakonna esindajad toovad nii arutelu käigus kui ka intervjuudes välja, et koostööd omavalitsuste vahel iseloomustab pigem konkurents ressursside pärast. See tekitab palju pingeid ja kahjustab projektide tulemuslikkust. Olukorra on intervjuueeritava hinnangul suuresti tinginud just tegemata jäänud haldusreform.

Teisalt tuuakse koostöö osas esile ka mitmeid häid näiteid. Näiteks on head koostööd tehtud suuremate projektide puhul (nagu jäätmejaama rajamine). Selle puhul panustasid omavalitsused ühiselt rahaliselt projekti ning nii kuulub see kõigile omavalitsustele ühiselt (moodustatud on osaühing). Koostöö edulooks peetakse ka Kärkla ja Käina omavalitsuste koostööd tööhõive valdkonnas, kus "rakendati töötud, jagati nad gruppideks, õppisid igasugu asju...see oli väga hea kogemus ja kõik, kes projektis osalesid, olid sellega väga rahul"<sup>15</sup>. Teine intervjuueeritav märgib samuti koostöö osas n.ö õppimismomenti, s.t seda on aastate jooksul õpitud järjest paremini ja rohkem tegema (sh koos arengukava koostamise oskuste kujunemisega).

**Kokkuvõttes võib intervjuudest ja aruteludest kogutud info põhjal järeldada, et enamik struktuurivahendite abiga teostatud projekte ja investeeringuid on olnud asjakohased ja reaalse vajadustega seotud. Ilma välise toeta ei oleks suurt osa neist (vähemalt olemasolevas mahus) Hiiumaa esindajate arvates teostatud. Kuigi toetuste mõju saavutamist on teatud määral takistanud mitmed tegurid nagu omavalitsuste koostöö, hea ja põhjaliku seireprotsessi puudumine ning meetmete killustatus, mis ülevaate kujundamise raskeks teeb, leidub ka häid näiteid.**

### 2.3.2. Hinnang KOV omafinantseerimisega seotud teemadele

Eelmise perioodi omafinantseeringu suurus (10-15%) oli intervjuueeritute hinnangul omavalitsustele jõukohane (ka suuremate projektide puhul) ning võimaldas projekte rahastada teatud määral ka omavahenditest. Sellest tulenevalt ei muutunud ka omavalitsuste laenukoormus väga suureks. Teatud suuremate projektide puhul on olnud ka n.ö koosfinantseerimist (nt jäätmejaama rajamisel). Samas tuuakse aga esile üsna raske vabaühenduste olukord seoses omafinantseeringu nõudega. Nimelt on nende omafinantseeringu vahendid sageli laenudega seotud ning need omakorda inimeste eluasemetega. Teisalt märgib üks intervjuueeritav, et kuigi omafinantseeringu suurus seab plaanidele teatavad piirid, on olulisim kõige juures siiski idee. Kui idee on oluline ja vajalik, siis tullaakse tema hinnangul toime ka suurema omafinantseeringuga.

Ühe ohumärgina nähti intervjuueeritavate poolt siiski käesoleva perioodi kõrgemaid omafinantseeringu määrasid, mis paljudele Hiiumaa (ennekõike väiksematele) ettevõtjatele jt võimalikele taotlejatele (nt korteriühistud) probleeme tekitab. Seetõttu võivad mitmed potentsiaalsed taotlejad vajalike ideede elluviimisest loobuda.

### 2.3.3. Hinnang SV kasutamise tulemuslikkusele maakonnas

Kõige suuremaks hinnati aruteluseminari käigus struktuurivahendite mõju **üldhariduse ja noorsootöö valdkonnas** (vt lisa 2.1). Positiivse mõjuna märgiti, et koolidesse on väga palju investeeritud, mille tulemusel on paljud hooned korda tehtud. (Samas toodi siin esile, et antud valdkonnas on kasutatud palju ka CO2 raha). Kitsamalt noorsootöö valdkonda puudutav arvamus on toetuste mõju osas

<sup>15</sup> Intervjuu Hiiumaa maakonna esindajaga

gruppide vahel samas lahknev. Kui ühe grupi arvates selles valdkonnas väga palju korda saadetud ei ole, siis teine grupp toob positiivsete arengutena välja noorsootöö keskuste rajamise (Emmastes, Suurekülas jm). Personaalintervjuu käigus selgub lisaks, et struktuurivahendite mõju vähendab siin riigi otsus rajada n.ö dubleeriva funktsiooniga Innove rajaleidjate keskusi, mis lööb segi Hiiumaal varasemalt hästi toimunud süsteemi.

Järgmistes valdkondades hinnati struktuurivahendite mõju võrdlemisi oluliseks, kuid koondhinnang tuli eelnimetatust veidi madalam. Nendeks olid:

1. **Vee- ja jäätmemajandus** – vee- ja kanalisatsiooni renoveerimisse on Hiiumaal palju investeeritud ning selle mõju piirkonna arengule hinnatakse väga kõrgeks. Samas tuuakse esile, et palju on siin kasutatud siseriiklikke ja eelstruktuurivahendeid. Kokkuvõttes on nende mõju aga olnud siiski väga positiivne. Ka jäätmemajandusse on palju investeeritud ja rajatud oma jäätmekäitlusjaam, kuid riiklik jäätmepoliitika on siin muutunud ja see on muutnud tehtud investeeringud jätkusuutmatuks.
2. **Avalike teenuste arendamine** – antud valdkonna osas gruppide hinnang veidi erineb. Üks neist hindab SV mõju väga suureks, teine väiksemaks. Nõustatakse, et palju on raha suunatud hooldekodu renoveerimisse, samuti on lasteaiad toetuste abil korda tehtud. Suured investeeringud on tehtud Hiiumaa haiglasse ning spordirajatistesse (nt ratsamanež). Nähakse, et avalikud teenused on varasemaga võrreldes oluliselt parema kvaliteediga ning loodud on ka täiesti uusi teenuseid. Teisalt tuuakse välja, et tööstusalad ja kultuurivaldkond on saanud pigem vähe toetust, mistõttu on mõju küll positiivne, kuid oleks võinud olla suurem.
3. **Turismi arendamine** – turismi on osalejate hinnangul investeeritud palju, kuid suurt mõju saavutatud ei ole. Ühes läbi viidud intervjuus rõhutatakse, et vaja oleks n.ö mastaapsemat atraktsiooni, mis tooks turiste aastaringselt ning ka aruteluseminari käigus tuuakse Hiiumaa probleemina välja turismi hooajalisus. Samas suurema rahastuse saamine on osutunud probleemiks, kuna kasusaajate hulk Hiiumaal on rahastaja jaoks liiga väike. Kokkuvõttes on turismi arendamise eeldustesse investeeritud siiski palju (turismi infrastruktuuri), millel on intervjuueringute arvates ka pikaajaline mõju. Samuti rõhutatakse arutelus, et nt Kärdla sadam ja eriti väikesadamate võrgustik on tänu struktuurivahenditele täiesti uues kvaliteedis.
4. **Täiskasvanute teadmiste ja oskuste arendamine, tööturul osalemise toetamine (ka kutseharidus)** – gruppide hinnang lahkneb siin mõnevõrra. Ühe grupi poolt tuuakse esile, et toetuste najal organiseeritud tööpraktikal ja koolitustel oli pigem hetkeline ja mitte pikaajaline mõju. Teine grupp toob aga esile, et kuigi mõju valdkonnas on vähetuntav, siis on siin (koostöös omavalitsustega) väga palju tööd tehtud. Märgitakse, et antud sihtrühma puhul on oluline tulemus ka see, kui töötud on aktiivsed kas või ainult konkreetsete programmide kestuse perioodil.

Intervjuudes ollakse sellesse valdkonda suunatud toetuste mõju osas pigem kriitiline. Sarnaselt eelnevalt mainitud seisukohale leitakse, et valdkonda on struktuurivahendite abil üsna palju toetatud ja teatav mõju on sellel ka olnud. Kriitikana aga märgitakse, et tekkinud on n.ö elukutselised töötud, kes käivad küll koolitustel, kuid kelle tööharjumuse tekkimisse pole investeeritud. Positiivse poole pealt tuuakse intervjuus aga välja, et üsna tulemuslik on olnud täiskasvanute ümberõpe (kuivõrd Hiiumaal on ka tuntav

spetsialistide puudus) ja investeeringud kutseharidusse. Nimelt on struktuurivahendite abil korda tehtud Hiiumaa Ametikool.

Veidi veel **tagasihoidlikumaks** hinnati mõju **looduskeskkonna parandamisel, keskkonnateadlikkuse tõstmisel**. Positiivseks hinnati energiasäästumeetmeid. Samas tuuakse esile, et struktuurivahendeid on selles valdkonnas vähem kasutatud ning mõju on saavutatud koos teiste rahastustega. Kokkuvõttes hinnati mõju siin aga siiski positiivseks.

#### **Väikeseks hinnati struktuurivahendite kasutamise mõju:**

1. **Ettevõtete loomise ja arengu toetamisel** – ühe näitena struktuurivahendite negatiivse mõju kohta märgiti, et üks plastitööstuse ettevõtte kolis Hiiumaalt ära pärast seda, kui oli toetuse saanud ja oli hakanud hästi minema. Ka toodi välja, et ettevõtete jaoks ei olnud taotlemise tingimused väga soodsad, palju oli bürokraatiat, mistõttu ettevõtted loobusid sageli taotlemast. Palju on siin kaasa aidanud pigem Leader meetmed.

Läbi viidud intervjuus selgus lisaks, et kuigi Hiiumaa plasti- ja puidusektor on toetusi saanud, pole töökohti maakonnas nende meetmete abil juurde eriti loodud. Märgiti, et tööstuse arendamisega on vähe edasi mindud, sest toetuste taotlemise vastu ei ole huvi olnud ning osa taotlusi ei ole ka rahastatud.

2. **Transport ja IKT** – ka siin hindavad grupid valdkonnasiseselt transpordi ja IKT arendusse läinud toetuste mõju erinevalt. Suhteliselt konsensuslikult ollakse seda meelt, et transpordisektorisse tehtud arendused on olnud suurema mõjuga. Kuivõrd kõige olulisem on Hiiumaa jaoks praamiühenduse arendamine, siis on suuri investeeringud tehtud sadamate väljaarendamiseks (nt Heltermaa, Kärdla sadamad). Ka lennuliikluse/lennujaama on struktuurivahenditest veidi investeeritud. Samas lairiba arendused on tehtud ja võimalused loodud, kuid terviklahendusena need ei tööta (s.t lõpptarbijani teenus ei ole jõudnud ja lõppkasutaja liitumist internetiga ei ole tehtud investeeringud võimaldanud).

Olematuks hinnati struktuurivahendite mõju Hiiumaal aga järgmistes valdkondades:

1. **Haldusvõimekuse arendamine ja koostöö toetamine** – mõlemad arutelugrupid olid Hiiumaakonna haldusvõimekuse osas pigem kriitilised. Toodi välja, et koolitusi on tehtud, kuid mõju arengule ei ole sellel olnud.
2. **Kõrgharidus ning teadus- ja arendustegevus** – peamise põhjusena, miks siin hinnatakse mõju neutraalseks, seisneb asjaolus, et enamik kõrghariduse ja teaduse rahast Hiiumaad ei puuduta (kuna seal ei ole kõrgkooli). Väike puutumus on olnud Mainori kõrgkooli filiaali kaudu, mis vaadeldaval perioodil Hiiumaal tegutses.

**Kokkuvõttes hindavad nii aruteluseminaril osalejad kui ka intervjueritud SV mõju Hiiumaal erinevates valdkondades üldjoontes siiski positiivseks. Ühetegi sellist valdkonda, kus struktuurivahendite mõju oleks läbivalt negatiivseks hinnatud, välja ei toodud.**

### **2.3.4. Edutegurid SV mõju saavutamisel**

Hiiumaa esindajad tõid välja mitmeid tegureid, mis on aidanud suurendada struktuurivahendite kasutamist seotud positiivset mõju (vt lisa 2.2).

**Kõige olulisemateks Hiiumaa eduteguriteks peeti:**

1. **Koostöö** kogukonnas – kuigi koostöö toimimise osas ollakse Hiiumaal pigem kriitilised, siis märgiti, et kui koostöö on olemas, siis see toimib üldjuhul hästi. Koostööd hinnatakse positiivseks seejuures nii ettevõtete, MTÜde kui ka omavalitsuste vahel.
2. Eesmärkide selgus ja **tulemuslikkusele orienteeritus** – kui ollakse veendunud, et projekt on vajalik, siis tuleb ka hea tulemus ja ollakse rohkem innustunud projekti panustama. Varem kirjutati projekte pigem lihtsalt seepärast, et võimalus kirjutada ja toetust taotleda oli olemas. Tuuakse välja, et see n.ö lastehaigus hakkab mööda minema.
3. **Omavalitsuste paindlikkus** (nt prioriteetide seadmises) – tuuakse välja, et arengukavad ja strateegiad on maakondlikku arengut silmas pidades väga olulised, samas peab omavalitsus suutma vajadusel oma prioriteete muutma (nt muutma KOV arengukava), et kasutada paremini ära mingis valdkonnas avanenud rahastusmeedet vms. Taolist paindlikkust põhjustab sageli Hiiumaa esindajate arvates aga riigi jäik bürokraatia ja etteennustamatud arengud.

Veidi vähem oluliseks eduteguriteks hinnati:

4. **"Lobby"**, sobivate kõneisikute olemasolu – märgiti, et edu või ebaedu puhul algab kõik siiski inimesest. N.ö sädeinimeste ja osava *lobby* olemasolu viib omakorda teiste oluliste eduteguriteni (nt koostööni).
5. Riiklike **vajaduste ühtimine kohalikega** – rahastuse saamisel, ja seega ka mõju saavutamisel, loeti väga oluliseks, et maakondlikud vajadused ühtiksid nendega, mis on olulised ka riigi arvates. See vähendab vajadust olla finantseerimisotsustes paindlik omavalitsuse tasandil (vt kolmandat punkti).
6. Omavalitsuste **finantsvõimekus** – kuigi omafinantseerimisvõimekus ei ole Hiiumaa omavalitsustes osalejate hinnangul ülemäära kõrge, siis leiti, et head ideed on alati toetust leidnud, nii omavahenditest kui ka vajadusel laenu võttes.
7. Head **nõustamist** rakendusüksuste poolt, toimiv informaalne suhtlus – toodi välja, et kui tekib probleem taotluse kirjutamisel või projekti tegevuste käigus, siis on rakendusüksused üldjoontes olnud nõus abistama ja nõustama. Eriti positiivseks peeti, et teatud juhtudel on võimalus isegi teatud teemadel vaielda ja n.ö võidelda endale õigus kätte.

Vähim oluliseks eduteguriteks peeti Hiiumaal:

8. **Häid projektijuhtimise oskusi** – leiti, et tase on maakonnas hea ning sellealane pädevus paranenud. Märgiti ka seda, et struktuurivahendid on aidanud välja arendada oskuse kirjutada korralikke projekte.
9. **Parandamisruumi olemasolu**, kui on eksitud – see tähendab, et kui on tekkinud viga (kas taotluse esitamisel või hiljem), siis antakse võimalus asja parandada. Suhtlemine on olnud pigem vastutulelik.

### 2.3.5. Takistused SV mõju saavutamisel

Hiiu maakonnas toimunud arutelul struktuurivahendite mõju takistuste üle keskenduti erinevatele aspektidele. Üheks olulisemaks takistuseks peeti **riigi arengu planeerimise terviklikkuse puudumist**. Maakondades ei teata, milline ministeerium on millise investeeringu millisele ajaperioodile planeerinud, ning ka ministeeriumid ise ei näi selles osas sünkronis töötavat. Kohalikul tasandil loob

see näiteks olukorra, kus tehakse tee ja kahe aasta pärast kaevatakse tee üles, et panna trass. Teisisõnu, lahendused pole korralikult läbi mõeldud. Projektipõhisus ei ole seega alati kõige efektiivsem lahendus ning loob kergesti olukorra, kus üks asi lahendatakse ära, teine aga jääb lahendamata (nt kui ühest fondist saadakse neist ühele rahastust, teisest fondist aga teisele või jääb hoopis rahastuseta).

Nii kandub **planeerimisprotsessi killustatus** (mis leidis ka iseseisva tegurina äramärkimist) ministeeriumide tasandilt maakonna tasandile. Ka intervjuu käigus toodi sellega seonduvalt välja **riigi poliitika ebasüsteemsus**, mistõttu puudub järjepidevus ja stabiilsus. See aga ei võimalda omavalitsustel oma tegevusi ning valdkondi (s.h eelarvet) piisava kindlusega planeerida, tekitades täiendavaid finantskohustusi (nt kohtuvaidluste jms näol).

Samuti toodi takistusena välja, et kohalikele omavalitsustele seadustega pandud ülesannete hulk ületab oluliselt nende eelarvevõimekuse. Sellega seonduvalt sai arutelu käigus kõige enam poolhääli tagantjäreli finantseerimisega seonduv takistus ehk olukord, **kus kohustused tekivad enne toetuse kättesaamist**. Lisaks märgiti veidi vähem olulise tegurina, et **omafinantseeringu määr on kohati liiga suur**.

Kriitikat riigi suunas puudutas ka etteheide, et **rahastamisreeglid on erinevatel rahastajatel erinevad**. Probleemiks on täpsemalt see, et nii siseriikliku kui ka Euroopa Liidu rahastuse puhul on rahastajatel erinevad reeglid, sh erinevad omafinantseeringu määrad. Ettepanek oli, et sarnaste tegevuste osas võiks nõuded olla sarnasemad. Analoogiliselt toob üks personaalintervjuus küsitletu ühe takistusena välja **meetmete killustatuse**, selle, et info ei liigu õige inimeseni õigel ajal, nagu ka selle, et tingimused on erinevatel rahastajatel väga erinevad.

Kui üldiselt nii toetuste taotlemisel kui aruandluse puhul toimib nõustamine ja selgitamine üsna hästi, leidub ka probleemkohti. Näiteks **riigihangete seadus** takistab arengut ja elutervet konkurentsi, kui pidada silmas väiksemaid tegijaid, ettevõtteid ja MTÜsid (vaided, pankrotid jne). Märgiti, et erinevad ametkonnad on tõlgendanud üht või teist riigihangete seaduse punkti erinevalt ning lõpptulemusena on tulnud toetus tagasi maksta. Probleemina nähti ka seda, et hanke protsessis ei või eelistada kohalikku ettevõtjat (nt ehitajat).

Taotlusprotseduuridega seotud takistustest peeti kõige olulisemaks aga seda, et **taotluskriteeriumid on liiga jäigad**, välistavad. Näitena kirjeldati taotlusvooru, kus turismi suurobjektid konkureerisid omavahel üle Eesti. Näitajad, mida tuli taotlejal saavutada ehk tulemusindikaatorid olid sellised, millele Hiiumaal oli väga raske vastata. (S.t kui palju välisturiste tänu nendele objektidele juurde tuleb, käive jne.) Samas kontekstis toodi välja üldisem takistus, **Hiiumaa väiksus**, mis kuulus osalejate meelest esimese omakorda nelja olulisema pärsiva teguri hulka. Väiksuse küsimus kerkis siiski esile ka mitme muu teema puhul.

Lisaks on Hiiumaal takistuseks Eestis laiemalt muret valmistavad trendid, milles üks on **linnastumine**. Soovitakse muuta piirkond konkurentsivõimelisemaks ja seda, et rahvastiku arvu vähenemine peatuks, kuid tendents on hoopis vastupidine. Ka ühes personaalintervjuus mainiti, et kuigi näiteks haridusvaldkonna arenguga võib rahule jääda ja infrastruktuur on välja ehitatud, siis sellegipoolest inimesed lahkuvad maakonnast. Peamiseks põhjuses on siin töökohtade kadumine; nende lahkumisega väheneb maakonnas aga ka laste arv. Seega, eriti väiksemates piirkondades on rahvastiku vähenemine (mille üheks põhjuseks on linnastumine, nt Tallinna kolimine) kindlasti takistuseks struktuurivahendite jätkusuutliku kasutamise ees.

Kui arutelu kõneldi omafinantseeringu nõudest, siis märgiti ära tegur, mis sai omafinantseeringu enda küsimusest oluliselt enam poolhääli. Nimelt maakonna tasandil on oluline takistus **koostöö**

**puudumine** ja selle vähesus. Arutelu jäi kõluma, et koostööd hõlbustab see, kui on aega arutamiseks ja selgitamiseks. Sellisel juhul on tõenäolisem, et mittemõistmised ning asjast mitte arusaamine vähenevad.

Takistuste üle arutlemisel kerkis esile ka tegur, mis puudutab maakonna arengueeldusi ja -vajadusi ning nende haakumist struktuurivahendite toetustega. Nimelt **maakondlikud vajadused ei ühti** sageli "**rohujuure**" huviga. On arengustrateegia, kus on kirjas maakondlikud vajadused<sup>16</sup>, kuid kui fondid avanevad, siis "pole meil taotlejat", ning et taotlejad "tulevad hoopis teiste asjade jaoks raha küsima". Eriti puudutab see ettevõtlust kajastudes omakorda ka selle valdkonna osakaalus struktuurivahenditest saadud toetuste seas. Väljast tuleva investeerija jaoks on aga väiksesse piirkonda tulek küllaltki riskantne. Ja mis puudutab välisinvestoreid, siis üheks oluliseks takistuseks välisettevõtete jaoks on ka tänane **bürokraatia** - näiteks välisettevõtetele on nõutud eesti keelde tõlgitud notariaalselt kinnitatud äriplaani. Arutelul osalejate hinnangul peaks välisinvestorile tulek aga lihtsaks olema tehtud, „et ta tunneks, et teda on siia oodatud“. Bürokratiaga seoses toodi intervjuu käigus takistusena veel esile asjaolu, et rakendusametnik **ametnikul puudub probleemide korral sisuline vastutus**. See tähendab, et kui hilisema (Euroopa Komisjoni poolt läbiviidava) kontrolli käigus ilmneb projektis probleeme või vigu, millest tulenevalt peab osa toetusrahast nt tagasi maksma, siis varasemat kontrolli teostanud ametnik mingit vastutust selle eest ei kannu. Hiiumaal on tagasimaksmise juhtumeid päris mitmeid ja need kujutavad olulist takistust struktuurivahendite mõju saavutamisel.

Ühe takistusena toodi välja ka asjaolu, et **kohapealne otsustus, kuhu raha suunata, on kadunud** – ollakse arvamusel, et just kohalikul tasandil on kõige parem arusaamine sellest, kuhu ja mil määral raha peaks minema. Täna päeval on otsustusõigus koondunud pigem aga ministriumiametnike kätte, kes kohalikke olusid tundmata otsuseid langetavad.

### 2.3.6. Õppetunnid ja soovitused 2014-2020 SV perioodiks

Rääkides Hiiu maakonna esindajatega käidi välja mitmed soovitused, mis struktuurivahendite mõju peaksid suuremaks muutma.

Näiteks toodi välja, et **riigi poliitika peaks olema ettevaatavam, stabiilsem ja mitte lõhkuma toimivaid süsteeme**. Hiiumaal on seetõttu kannatanud investeeringud jäätmemajanduses (Hiiumaa jäätmejaam), samuti noorte nõustamissüsteem. Suuremat stabiilsust oleks vaja ka ettevõtlust puudutavates maksuküsimustes, mis puudutab otseselt paljusid Hiiumaa (s.h SV toetuste najal rajatud) turismiettevõtteid.

Probleemina nähakse seda, et siseriiklike rahastajate puhul ja Euroopa Liidu toetuste puhul on erinevad reeglid, sh erinevad omafinantseeringu määrad. **Nõuded võiksid sarnaste tegevuste jaoks olla sarnasemad**.

Taotluskriteeriumite puhul tuleks **struktuurivahendite toetuste puhul rohkem arvestada maakondlike omapäradega**. Näiteks turismi valdkonnas on Hiiumaa jaoks kriteeriumid olnud mõnel juhul selgelt ebasoodsamad kui teiste maakondade jaoks.

Ühe soovitusena (mis küll ei seondu otseselt struktuurivahendite mõjuga) tuuakse välja vajadus tegeleda praeguse **liigse sõltuvusega struktuurivahenditest**. See väljendub näiteks selles, et

---

<sup>16</sup> Täna on Hiiumaal uus arengustrateegia ehk "Hiiumaa Arengustrateegia 2020+". Vt <http://hol.hiiumaa.ee/wp-content/uploads/2015/02/Hiiumaa-2020+arengustrateegia.pdf>

perioodide vahel ettevõtlustegevus (eriti nt ehitusvaldkonnas) praktiliselt seiskub. Kui meetmed avanevad, siis on hinnad koheselt kõrged ning tegijatest on puudu. Lisaks tuleks juba praegu tegeleda strateegiliselt küsimusega, kuidas luua nii riigi kui ka kohalikul tasandil n.ö arendusteks raha, kuivõrd praegu tuleb valdav enamus selleks struktuurivahenditest.

Samuti märgiti ära vajadus tuua **otsustamine toetusrahade** osas (vähemalt teatud valdkondades) **kohalikule tasandile**, kus on parim arusaamine sellest, milleks ja kui palju on investeringuid vaja. Hetkel on otsustusprotsess liiga ministeeriumikeskne (s.t riigi tasandi keskne), kus aga ei olda kohalike vajadustega nii hästi kursis.



## Lisa 2.1. Arutelurühmade hinnang valdkonna toetustele

	Maavalitsus*	OV + MTÜ**
<b>Transpordi- ja internetiühenduste arendamine</b>	0	1/0
<b>Looduskeskkonna parandamine, keskkonnakahjude leevendamine, keskkonnateadlikkuse tõstmine, energiasäästu meetmed</b>	1	1
<b>Vee- ja jäätmemajandus</b>	1	2
<b>Avalike teenuste</b> (va transport, veemajandus, jäätmemajandus ja üldharidus) <b>arendamine maakonnas</b> (sh lasteaiad, tööstusalad, kultuuri- ja spordirajatised, tervishoid jms)	2	1
<b>Üldharidus ja noorsootöö</b> (sh. koolivõrgu arendamine, erikoolide õpikeskkonna parandamine, noorsootöö arendamine)	2	2/1
<b>Haldusvõimekuse arendamine, koostöö toetamine</b>	0	0
<b>Täiskasvanute teadmiste ja oskuste arendamine, tööturul osalemise toetamine</b> (kutsehariduse arendamine, koolitused, tööpraktika, hoolekandemeetmed, töökeskkonna arendamine jms)	2	1 (0)
<b>Ettevõtete loomise ja arengu toetamine</b> (eksporditoetused, investeringutoetused, TAK programmid, innovatsioonitoetused, stardi- ja kasvutoetused jms)	1	0
<b>Turismi arendamine</b> (turismiobjektid, külastuskeskkonnad, turismiettevõtete toetused jms)	2	1
<b>Kõrgharidus, kõrgkoolide jms teadus- ja arendustegevus</b>	0	0

Märkus:

Struktuurivahendite tulemuslikkuse hindamiseks kasutati järgnevat skaalat:

2: need struktuurivahendid aitasid väga suurel määral kaasa piirkonna arengule, ilma nendeta ei oleks piirkonna/maakonna arengus muutust toimunud;

1: need struktuurivahendid toetasid piirkonna/maakonna arengut, muutused oleks toimunud ka nendeta, kuid aeglasemas tempos.

0: neutraalne, nendel struktuurivahenditel ei olnud piirkonna/maakonna arengule erilist mõju

-1: need struktuurivahendid pigem takistasid piirkonna arengut;

-2: need struktuurivahendid pärssisid oluliselt piirkonna arengut

\* Peamiselt maavalitsuse esindajatest koosnev grupp, samuti kuulusid sinna MAKi, ettevõtjate, Innove rajaleidja, KIKi esindaja.

\*\* Peamiselt omavalitsuse ja MTÜ esindajatest koosnev grupp

## Lisa 2.2. Kokkuvõte seminaril nimetatud eduteguritest ja takistustest SV mõjususe tagamisel

Edutegurid	Punktid	Takistused	Punktid
Koostöö kogukonnas	7	Kohustuste tekkimine enne toetuse andmist	8
Eesmärkide selgus ja tulemuslikkusele orienteeritus	6	Riigi arengu planeerimise mittevõtklikkus > lahenduste ebaterviklikkus.	5
Omavalitsustete paindlikkus (nt. prioriteetides)	5	Koostöö puudumine > vähesus.	5
"Lobistamine", kõneisikute ja "sädeinimeste" olemasolu	3	Hiiumaa väiksus.	5
Riiklikud vajadused on ühtinud kohalikega	3	Taotluskriteeriumid liiga jäigad, välistavad.	4
Projektijuhtimise oskused on paranenud	3	Riigihangete seadus ei võimalda arengut ja tervet konkurentsi > nõustamist ei saa.	2
Omavalitsuste hea finantsvõimekus	3	Omavastutus > omafinantseering on liiga suur	1
Hea nõustamine rakendusüksuste pool; informaalsete suhtluse toimimine	3	Rahvastamisreeglite erisused erinevatel rahastajatel.	1
Jäetud on parandamisruumi, kui on eksitud	2	Tänane bürokraatia/ ametkondlikud tõlgendused takistavad investeringuid.	1

## 3. Ida-Virumaa

### 3.1. Maakonna lühiiseloostus

Ida-Virumaa SKP moodustab Eesti SKP-st 7,6% ning see osakaal ei ole võrreldes 2007.a. muutunud. Seega on Ida-Virumaa majandus on kasvanud Eesti keskmisega ligikaudu samas tempos. Keskmine netosissetulek leibkonnaliikme kohta oli Ida-Virus 2013.a. 389 eurot. Maakondade võrdluses on see kõige madalam. 2007.a. võrreldes kasvas netosissetulek 23%, mis on teiste maakondadega võrreldes keskmine kasvutempo.

Ida-Virumaa rahvastik moodustas 2013.a. 11,5% Eesti rahvastikust, 2013.a. seisuga on Ida-Virumaal elanikke 151 909, mida on 6,6% vähem kui 2007.a, see näitaja on maakondade võrdluses neljas kõige kiiremini vähenenud rahvastikuga maakonnast (Järva, Jõgeva ning Viljandi maakondade järel). Selle tulemusena on vähenenud Ida-Virumaa osatähtsus Eesti kogurahvastikust 12,3%-lt 11,5%-ni. Tööealine elanikkond (15-74 a.) moodustab Ida-Virumaa rahvastikust 73%, laste ja noorte (0-24 a.) osakaal on 23% ja see on 2007.a. võrreldes vähenenud tervelt kolm protsendipunkti.

Tööealisest elanikkonnast on Ida-Virumaa hõivatud 52,8%, mida on võrreldes 2007.a langenud 4,2 protsendipunkti. Töötuse määr oli 2013.a. 15% ja kuigi 2010.a. ulatus töötuse määr kriisijärgselt lausa 25%-ni, on see 2013.a. küll langenud, kuid siiski märkimisväärselt kõrgem kui 2007. aastal (8,9%). Kõrgem on töötuse määr vaid Võru maakonnas.

Ida-Virumaa eristub teistest maakondadest kõrge sekundaarsektori ehk töötleva tööstuse osatähtsuse poolest. 2013. aastal oli töötlevas tööstuses hõivatuid 27%, sarnane on veel vaid osakaal Valga maakonnas. Lisaks on Ida-Virumaale koondunud ka energeetika ja mäetööstus, kus vastavalt on hõivatud 5,4% ja 5,1% tööealisest elanikkonnast.

Perioodil 1997-2006 toimus Ida-Viru piirkonnas olulisel määral tööstuse kokkutõmbumine ning sellega kaasnes hõive kahanemine sektoris. Mõningal määral kompenseeris seda tertsiaalsektori areng, samas sellel oli väga madal algatus ning see ei suutnud kompenseerida hõive kahanemist tööstuses (viide EST\_REG prognoos lk 44, 46). Sellest tulenevalt kasvas vaadeldud perioodil piirkonnas hüppeliselt töötuse määr ning see on püsinud jätkuvalt kõrgel tasemel.

Ida Virumaal on olulisemad panustajad hõivesse ehitussektor ning hulgi ja jaekaubanduse sektor, kus on hõivatuid võrdselt 9%. Avalik haldus ja riigikaitse annab hõivest 6,4%, ning tervishoid ja sotsiaalhoolekanne 6,7%. Arvestades tööstus eriti aga mäetööstuse kontsentratsiooni maakonnas, on ilmselt loomulik, et piirkonnas on väga madal hõivatute osakaal põllumajanduses, vaid 2,4 %, mis on Harjumaa järel madalaim näitaja.

Seega kogu maakonna areng toetub olulisel määral töötleva tööstuse arengule ning kriitilise tähtsusega sektorid on energeetika, keemia- ja metallitööstus. EV siseministeriumi tellimisel teostatud uuring<sup>17</sup> hindas küll töötlevas tööstuses mitme tegevusala kokkutõmbumise jätkumist (õmblus- ja tekstiilitööstus), mis avaldab survet piirkonna tööturule. Samas kasvavate tegevusalana toodi välja keemiatööstust (eriti põlevkivikeemia). Prognoosis toodi positiivsena esile piirkonna erinevate huvirühmade koostööd tööstuspiirkondade arendamisel. Maakonnas oli toona kuus tööstuspargi arendust, mis on initsieeritud omavalitsuste poolt ning eraomandis Narva Tööstuspark.

<sup>17</sup> Eesti regioonide majandusstruktuuri muutuste prognoos. Tartu Ülikool. Tartu-Pärnu-Tallinn 2009.

Tööstusalad tegelesid ühiselt turundusega ning oli asutatud SA Ida-Virumaa tööstusalade arendus (üheks asutajaks on ka riik). Lisaks sooviti toona arendada kompetentsuskeskus koostöös TTÜ-ga ning potentsiaali nähti luua mehhatroonika ning metallitöötlemise klastrid, sest Lääne- ja Ida-Virumaal oli kokku ca 60 keskmist ja suuremat metallivaldkonna ettevõtet.

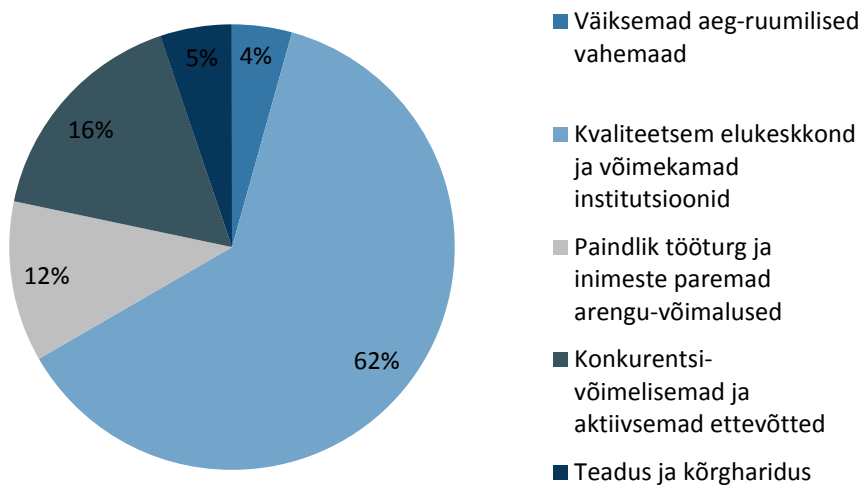
Eelviidatud töös hindasid teadlased, et Ida-Virumaal oli strateegilist väljavaadet panustada turismisuunal, kus kasutamata potentsiaal oli väga suur ning hotellindus ja turismiteenused valdkond, kus nähti arenguruumi töökohtade tekkeks. Tõdeti, et see annab maakonnale mitmeladilisi võimalusi: tööhõive kasv (sh valgekraeline), raha juurdevool, maine paranemine, Ida-Virumaa toomine inimeste teadvusse laiemalt Eestis ja lähiriikides. Töös toodi välja, et strateegiline algatus võiks olla ka Narva-Tallinna suunal rongiliikluse parandamine, mis suurendaks kohalikku tööjõuareali ja muudaks inimeste töötamisvõimalusi lihtsamaks.

## 3.2. Ülevaade SV kasutamisest maakonnas

### 3.2.1. Struktuuritoetuste maht peamiste toetusvaldkondade kaupa

Arvutuste kohaselt on Ida-Virumaale 2007-2013 perioodil tulnud struktuurivahenditest toetusi kokku ligikaudu 301,6 miljonit eurot, sellest ca 240,59 mln eurot on tulnud maakondlike projektide ja ca 61 mln eurot üleriigiliste projektide kaudu. Kui struktuurivahenditele arvestada juurde ka PRIA kaudu makstud toetused, mida on sel perioodil Ida-Virumaa saanud ca 37 mln eurot, siis on **Ida-Viru maakonda toetusi tulnud kokku ligikaudu 338 mln eurot.**

Vaadeldes mõjuvaldkondi, siis toetustest 62% on kulunud elukeskkonna arendamisele, 16% ettevõtluskeskkonna konkurentsivõime, 12% tööturul inimeste oskuste arendamisele ning vaid 4% aegruumiliste vahemaade vähendamisesse (vt joonis 3—1). Teadus- ja arendustegevusele ning kõrgharidusele on kulunud 5% Ida-Virumaa toetustest, kuid enamiku sellest moodustavad üleriigilised projektid, kus maakond on üks kasusaajatest. Lisaks on saanud maakond toetusi Eesti Maaelu arengukavast (MAK) kokku 46,01 miljonit eurot, mis on peamiselt suunatud põllumajanduse arendamisele.

**JOONIS 3—1. SV JA PRIA TOETUSTE JAGUNEMINE IDA-VIRU MAAKONNAS MÕJUVALDKONDADE KAUPA**


Allikas: autorite arvutused, SFOS andmete alusel

### 3.2.2. Peamised muutused SV toetatud valdkondades

Alljärgnevalt toome välja mõned indikaatorid ning kajastame nende muutust perioodil 2007-2013 maakondade võrdluses.

Võrreldes teiste maakondadega on kõige enam vähenenud **mittekvaliteetset joogivett tarbivate elanike osakaal**<sup>18</sup>. Kui 2007.a. oli selliseid elanikke ligi 88%, siis 2013. aastaks oli osakaal oluliselt kahanenud. Vaatamata sellele tarbis siiski 55% Ida-Viru elanikest endiselt mittekvaliteetset joogivett. Tuleb märkida, et kõikide maakondade võrdluses oli mittekvaliteetset joogivett saavate inimeste osakaal Ida-Virus kõrgeim nii 2007 – 2013 perioodi alguses kui lõpus, kuigi näitaja paranemine oli perioodi jooksul maakondadest kõige suurem.

Üldhariduse valdkonna arengut mõõtev indikaator - **põhikooli ja gümnaasiumilõpetajate osakaal, kes ei jätka õpinguid samal aastal** - on Ida-Virumaal võrreldaval tasemel teiste maakondadega. Selliseid koolilõpetajaid, kes ei jätka õpinguid oli 2013.a. seisuga 12%, näitaja on 2007.a. võrreldes paranenud 14,3% (2,7 protsendipunkti), mis on umbes sama tempo Eesti keskmisega.

**Palga- ja ettevõtlustulu (neto) tööealise inimese kohta** on Ida-Virumaal 2013.a. ESU andmetel vahemikus 284 – 353 eurot ning see on kasvanud 2007.a. võrreldes ligikaudu 55%, mis on võrreldav maakondade keskmisega. Siiski on Ida-Virumaal palga- ja ettevõtlustulu maakondade võrdluses üks madalamaid.

Ida-Viru maakonnas **kutsekooli lõpetanutest on tööga või õpingutega hõivatute osakaal 6 kuud pärast kooli lõpetamist 85,7%**. Indikaator kajastab maakonna kutseõppeasutuste (Sillamäe Kutsekool, Ida- Viru Kutsehariduskeskus, Narva Kutseõppekeskus) lõpetajate edukust tööturul Eestis tervikuna.

<sup>18</sup> Indikaator näitas inimeste osakaal maakonnas, keda teenindavad nõuetele mittevastavad veevärgid. Nõuetele mittevastavaks loetakse veevõrk, mille kolmest kvaliteedinäitajast (mikrobioloogilised näitajad, keemilised näitajad, indikaatorid) vähemalt üks ei vasta kvaliteedinõuetele.

Näitaja on teiste maakondadega võrreldes madalam ning ka langus vaadeldud perioodil enam kui 10% on suurim.

**Ettevõtete arvu poolest 1000 elaniku kohta** on Ida-Virumaa kõige madalama tasemega maakondade hulgas, kuid siinjuures on oluline märkida, et Ida-Virumaa on tööstuspiirkond ja domineerivad pigem suurettevõtted. Ettevõtete juurdekasv on olnud maakondade võrdluses keskmine (59%). Tõenäoliselt on siin olulist rolli mänginud nii tööstusparkide rajamine, aga ka ettevõtlusega alustamise toetuskeemid.

**Ekspordi maht töötaja kohta** on Ida-Virumaal tugeval positsioonil teiste maakondadega võrreldes. Ekspordi mahu kasv on olnud kiireim (102%) ning see näitab piirkonna tugevat tööstuspotentsiaali.

Turismisektori arengut näitab **majutatute ööbimiste arv**, see on Ida-Virumaa maakondade võrdluses küll viimaste seas, kuid vaadeldud perioodil on see näidanud kiiret kasvu (53%). See kinnitab, et maakonna turismisektori potentsiaali on suudetud eelmisel perioodil arendada.

Ida-Virumaal on inimeste osakaal maakonna elanikest, kelle hinnangul **teenuste** (toidupood või turg, pangateenused, post, perearstiabi, alg- ja põhiharidus) **kättesaadavus** on vähenenud, kasvanud võrreldes 2007.a. Samas oli 2007. aastal teenuste kättesaadavus võrreldes teiste maakondadega parem, see võib tuleneda sellest, et Ida-Virumaal on inimesed koondunud elama linnadesse ning linnades on ka teenused inimestele paremini kättesaadavad.

### 3.3. Hinnang maakonna kogemusele SV kasutamisele: aruteluseminari ja intervjuude tulemused

#### 3.3.1. Hinnang SV kasutamise asjakohasusele maakondlikul tasandil

Maakondlikul tasandil sõltub maakonna arenguvajadustega arvestamine maakonna arengustrateegia olemasolust ja selle kvaliteedist, mida täpsemalt on arenguvajadused määratletud, seda lihtsam on anda hinnangut. Kui vajadused on määratletud üldisel ja laiapõhjaliselt, on raskem ka hinnata, kas kõik vajadused said kaetud.

Ida-Virumaa maakonna arenguprioriteetidid lepiti kokku eelmise perioodi eel riigi ja omavalitsuste koostöös valminud „Ida-Virumaa arengustrateegia 2005-2015“. Selles kirjeldatu on siiski pigem laiapõhjaline ja ambitsioonikas arenguvision. Lisaks on maakonnal olemas „Arengustrateegia tegevuskava 2008+“. Intervjuudes toodi välja, et kohati olid arengukavas määratletud vajadused nõrgaks-juhaks laiemad ja kõikehõlmavad. Nähti vajadust parandada oluliselt elukeskkonda, seda nii looduskeskkonna kui tehiskeskkonna (inimeste poolt loodud elukeskkond nagu avalike teenuste taristu, linnaruum jms) poolelt. Et maakonna arengu nurgakiviks on töötlev tööstus ja energeetika, sooviti jätkuvalt tõmmata maakonda tööstusega seotud välisinvesteeringuid. Arengukavas nähti ühe arengupotentsiaalina ette ka turismivaldkonna edendamist. Arengukavast konkreetsem ja tegevustele suunatum oli arengustrateegia tegevuskava, milles oli välja toodud valdkonniti tegevused ja projektid, nende ajaraam ning läbi mõeldud võimalikud rahalised katteallikad tegevuste elluviimiseks. Intervjueeritavad leidsid, et tegevuskava oli ideena väga hea, kuid tervikuna seda poe suudetud ellu viia.

Intervjuudes tõdeti, et maakondlikus vaates said olulisemad muutused saavutatud elukeskkonna parandamisel ning ennekõike ajaloolise pärandina saadud keskkonnakahjude vähendamisel, nendes valdkondades said arenguvajadused enam kaetud. Esile toodi ka tööstusparkidesse tehtud

arendusprojekte ning enne eelmist perioodi pea olematu turismisektor sai olulise tõuke, seda mitte küll ühtlaselt kogu maakonnas.

Toodi välja, et toetusmeetmete planeerimisel ei olnud eelmisel perioodi eel praktiliselt võimalik riiklikul tasandil maakonnapoolset sisendit anda. Arutelukoosolekuid küll toimus, kuid maakondade sisendi ja arvamusega pigem ei arvestatud. Probleemina nähti ka seda, et keskselt riigi tasandil planeeriti vahendeid valdkondade põhiselt ning erinevate valdkondade vahelist koostööd praktiliselt ei toimunud. Valdkondlik planeerimine ei võimalda aga arvesse võtte maakondade arengute erisusega. Intervjueeritud nimetasid ühe sellise näitena Ida-Viru maakonnas haridusvaldkonda eriti kutseharidust, kus riigi keskne vaade valdkonna arengule ja vahendite kasutamisel oli väga prevaleeriv.

Tõdeti, et planeerimine maakonna tasandil pigem toimus nn raha olemasolu põhiselt – sinna, kuhu meetmeid pakuti, sinna ka projekte arendati. Intervjuudest selgus, et maakondliku arenguvajaduse ja -strateegia elluviimise eest seismiseks ei ole ühelgi maakondlikul institutsioonil hoobasid, maavalitsus on küll arengustrateegia koostaja, kuid elluviimise eest ei vastuta. KOV-liitudele pole ka sellist ülesannet antud, kohalikud arenduskeskustele samuti mitte. Seega jääbki täna maakondliku arengu eest vastutamine nn õhku ning sisulist koostööpartnerit riiklikule tasandile ei teki.

Kõik intervjueeritud ning ka aruteluseminarides osalejad tõid esile, et investeringud veemajanduse arendamisse olid piirkonnas kõige kriitilisema vajadusega ning selles osas oli ka tulemus kõige märgatavam. Oldi üksmeelel, et sellises mahus investeringuid veemajanduse olukorra parandamiseks poleks KOVid suutnud iseseisvalt teha. Tõdeti, et muidugi võis sellega kaasneda elanikele veeteenuse kallinemine, kuid kindlasti ei tohiks alahinnata positiivset mõju nii inimeste tervisele kui ka keskkonnale (reoveeprojektid).

Ida-Viru maakonna esindajad tõid välja, et ettevõtluskeskkonna ja konkurentsivõime parandamise meetmete osas oli eelmine periood suhteliselt edukas. Arvestades nõ vanade tööstusharude (õmblus- ja tekstiilitööstus) kokkutõmbumist, oli maakonnas selge vajadus leida uusi võimalusi investeringuteks uutesse tööstuse tegevusaladesse, et rakendada vabanenud oskustega tööjõudu. Intervjuudes leiti, et SV toetused on aidanud kaasa nii olemasoleva tööstuse arendamisele kui ka on toimunud uute tööstusalade väljaarendamine (nn Ida-Virumaa tööstusalad<sup>19</sup>), mis peaks piirkonda tooma just uusi (era)investeringuid. Töö tööstusaladega pidurdus mõnevõrra majanduskriisi perioodil, kuid nüüdseks on taas arendamine hoo sisse saanud ning tööstusparkide mõju piirkonna majandusarengule võib avaldub tugevamalt isegi lähiaastatel. Intervjuudes leiti, et eelmisel perioodil ei suudetud maakonnas piisavalt toetada väikese ja keskmise suurusega ettevõtlust, mis mitmekesistaks piirkonna ettevõtlusstruktuuri. Põhjustena toodi suhteliselt madalat vähest ettevõtluskogemust kuna enamasti ollakse harjunud töötama suurettevõtetes ja ettevõtluses osalemist ei nähta alternatiivina. Lisaks keeleprobleemid, sest venekeelse elanikkonna osakaal piirkonnas on suur ning neil jääb sageli teavetoetustes ebapiisavaks ja eestikeelne asjaajamine ületamatuks raskuseks.

Ettevõtlusest toodi positiivse näitena välja investeringud turismivaldkonna arengusse, mille eelduseks oli juba perioodi alguses maakonna tasandil suhteliselt teadlik kavandamine ja hea koostöö. Objektide rajamine jäi era- või KOV initsiatiiviks (näiteks Kiviõli seikluspark, Kohtla Kaevandusmuuseum), turundamiseks ja maine kujundamiseks loodi Ida-Virumaa Ettevõtluskeskuse

---

<sup>19</sup> <http://ivia.ee>

juures turismiklaster. Ühise turundamise ja piirkonna ühtse mainekujundamise tuge tundsid nii need ettevõtted, kes kuulusid klasterisse, kui ka need, kes ei kuulunud ning positiivne mõju oli laiem.

Haridusvaldkonnas toodi positiivse näitena välja kutseharidusse tehtud investeeringuid ning Põlevkivi kompetentsikeskuse arendamist. See võimaldas sihstatumalt ette valmistada sobivat tööjõudu ning pakkuda ümberõpet vastavalt tööandjate vajadustele. Kombineerituna tööturu meetmetega tekib täiendav koostöö. Intervjueeritavad tõid välja, et kuigi töötuse näitaja on piirkonnas kõrge, on sobivate oskustega oskustööjõudu ning teenindajaid raske leida. Ka siin tõdeti, et haridusvaldkonda tehtud investeeringute mõju võib ilmnedada pikemal perioodil.

Toodi välja ka puuduseid - SV planeerimisel ei ole sageli arvestatud pika-ajaliste arengutega. Sageli prevaleeris hoiak "Antakse raha, hakkame projekte kirjutama!". Ida-Virumaal oli näiteid, kus on arendatud elukeskkonda küldes, kus elanikkond väheneb ja vananeb ning tekib küsimus, kuidas neid objekte tulevikus majandatakse. Põhjused on pigem selles, et puudub maakonna tasandil terviklik vaade arengutele ning riigi tasandil on planeerimine valdkondlik ning ministriumid ei tee omavahel koostööd.

### 3.3.2. Hinnang koostöö korraldusele maakonnas

Tervikpilt maakondlikust struktuurivahendite kasutamisest on lünklik kõigis maakondades. Informatsioon eri tüüpi meetmete kasutamisest on jagatud erinevate institutsioonide vahel ning koondülevaadet maakonnas ei omata. Sarnane oli tagasiside ka Ida-Virumaal. Maavalitsuse ja omavalitsusliidu roll oli suurim piirkondlike konkurentsivõime meetme raha jaotuse ning kohalike avalike teenuste arendamise meetmes (nn KOIT kava), ülejäänud valdkondades maavalitsusel olulist sekkumist ei ole. Maakonna rolliks jäi ka suuremate planeeringute tegemine, millele said KOVID taotlemisel toetuda (näiteks Ida-Virumaal kergliiklusteede ühtne planeering). Ka omavalitsusliidu (IVOL) kaasabil on algatatud omavalitsuste vahelisi suuremaid koostööprojekte. Näiteks algatati IVOLi poolt viit valda kaasav pikaajaline koolitusprojekti, mis oli suunatud volikogu liikmetele, vallavalitsuse ametnikele. Projekti lõpptulemusena valiti välja valdkonnad (planeeringud, sotsiaalabi ühtlustamine, menetlusteenistus jm), mille arendamisega plaaniti koostöös edasi minna. Positiivsete valdadevahelise koostöö näitena toodi Kiviõli seikluspark, kuhu panustasid nii Kiviõli linn, Sonda vald kui IVOL ning Kohtla-Järve ja Kohtla valla ühine lasteaiaprojekt.

Kuigi paljudes maakondades ilmnas, et omavalitsuste ja maakondlike institutsioonide koostöö on keeruline ja sageli põrkuvad erinevad huvid, siis intervjueeritavad Ida-Virumaal tõid välja, et hea koostöö oli üks piirkonna tugevusi. Põhjuseks toodi ennekõike tugevaid organisatsioone inimeste aktiivsust ning äriksust ja ajaloolise pärandina kaasnenud üldine keeruline olukord (kakskeelne kogukond, tööstusest maa jäänud keskkonnareostus jms) maakonnas, mis sunnib koostööle.

Positiivse näitena toodi koostööd, mis toimib Ida-Virumaa Arendus- ja Ettevõtluskeskuse (IVEK), Töötukassa ja kolledžite, Kaubandus-Tööstuskoja ning Leader tegevusgruppidega vahel. Eesmärgiks on jagada kompetentsi, vältida dubleerimist, teha pikaajalisi kokkuleppeid. Töötukassa teeb aktiivsed koostööd piirkonna ettevõtete ja osaleb maakondlikes arendustegevustes.

Kohalike omavalitsuste omavahelise koostöö osas olid hinnangud kehvemad. Leiti, et piisavalt koostööd maakonnas tervikuna ei tehta. Sageli on selle taga erinevad personaalsed põhjused, inimestevahelised suhted ning see kandub ka institutsioonidesse. Siiski saab välja tuua nn KOVIDe koostööpiirkonnad, nagu näiteks suuremad linnapiirkonnad Jõhvi ja Kohtla-Järve ning Narva ja Narva-Jõesuu, mis tegelikult funktsionaalselt toimivad ühtselt ning lisaks eristuvad üksikud piirkonnad, kus koostöö ei toimi, näiteks Sillamäe või Kiviõli.



Koordineeritud kooskõlastamist erinevate rahastamisallikate lõikes ja erinevate toetuse saajate (nt KOV ja ettevõtjad või KOV ja Töötukassa) vahel ei toimu. Samas tunnetasid aruteluseminaril osalejad selget vajadust meetmete koosmõju planeerimiseks, et oleks võimalik maakonna tasandil finantseerida terviklahendusi. Terviklahenduste planeerimise maakonna tasandil muudab keerukaks see, et ei ole ette teada, millised meetmed mis ajal täpselt avanevad ja millised tegevused on seejuures abikõlblikud ja kas suudetakse konkureerida oma projektidega üldises konkurentsisis. Maavalitsusel puuduvad hoovad otsustusprotsessi mõjutada ning maakondlikku tervikvaadet forsseerida.

Maakondlikul tasandil selge üldpilt SV kasutamisest puudub, nii on praktiliselt kõigis piirkondades. Seda nii selle tõttu, et ei maakondlikku struktuurivahendite kasutamise terviklikku seiret ei teostata. Samas toodi Ida-Virumaal välja valdkonnad, kus siiski vastutavad institutsioonid seiret teevad, näiteks keskkonnaga seotud projektid, suurte tööstusettevõtete projektid. Töötukassa teeb seiret tööturu teemaga tegelevate projektide puhul ning turismiklasteri eestvedajad on tegelenud ka turismiteemaliste projektide analüüsimisega. Kohaliku omavalitsuste tasemel pigem ei tegeleta seirega peamiselt just seetõttu, et ei nähta vajadust ning ei olda teadlikud avalikest andmest ja seetõttu arvatakse, et andmed pole avalikult kättesaadavad.

### 3.3.3. Hinnang KOV omafinantseerimisega seotud teemadele

Ida-Virumaal omafinantseeringute tagamine projektidesse üldiselt probleemiks pole, kui, siis vaid väiksemates valdades. Struktuurivahendite abil on võetud ette olulisi investeeringuid, mida ise oma vahenditega ei oleks nii lühikese ajaga suudetud ellu viia. Samas leiti, et tuleks vältida projekte, mida tehakse mitte otseselt vajadusest lähtuvalt, nende puhul võiks kaaluda omafinantseerigu kõrgemat osakaalu. See suunaks võtma enam vastutust projektide jätkusuutlikkuse osas, arendama piirkonnas tervikprojekte ning mõtlema pikaajalisemas perspektiivis.

### 3.3.4. Hinnang SV kasutamise tulemuslikkusele maakonnas

Järgnevalt on välja toodud maakondlikel aruteluseminaridel kogutud hinnangud SV kasutamise tulemuslikkusele maakonnas (vt lisa 3.1).

Edukaimaks valdkonnas peetakse Ida-Viru maakonnas **vee- ja kanalisatsiooni ning jäätmemajandust**, kuna sellises mahus investeeringuid, mis mõjutavad nii suurt hulka inimesi otseselt, ei oleks veeettevõtted või omavalitsused omal jõul suutnud ellu viia. Oluliseks peeti ka looduskeskkonna parandamise suunatud investeeringuid (poolkoksimägede parendused), mis sealses piirkonnaas on suure osakaaluga ning ka märgatavalt parandanud elukeskkonna kvaliteeti.

**Tööturumeetmed ja täiskasvanukoolitus** said samuti kõrged hinnangud. Positiivsena näidetena toodi Töötukassa poolt pakutud meetmed nagu töötute tööturule tagasi aitamine või ümberõpe lisaks loodi ajakohased ja nõuetele vastavad praktikabaasid ning renoveeriti säästlikud õppehooned kutseõppeasutustele.

**Turismivaldkonnas** hinnati tulemuslikkust väga heaks, kuna olulisel määral on suudetud maakonna potentsiaali edasiarendada. Loodi turismiklasteri, kellele vastutada on maakonna turismiobjektide ühisturundus ning mainekujundus. Rajati mitmeid uusi turismiobjekte, arendati mõisakeskusi, need tegevused kasvatasid oluliselt külastajate arvu. Paranes piirkonna maine turismipiirkonnana.

**Avalike teenuste arendamine** SV toel sai aruteluseminaril osalejatelt samuti küllalt kõrge hinnangu, näidetena toodi investeeringud lasteaedadesse ja haiglasse, vabaajakeskuse rajamine Aserisse, kergliiklusteed. Siiski leiti, selles valdkonnas ilmneb paljude projektide mõju pikemal perioodil ning

projekte oleks võinud rohkem olla, kuna vajadust avalike teenuste kättesaadavuse ja kvaliteedi parandamise osas on suur.

Tagasihoidlikumaks hindasid maakonna esindajad tulemusi **üldhariduse ja noorsootöö** valdkonnas. On küll ühtteist tehtud, kui omavalitsuste hinnangul on jäänud osa omavalitsuste vajadusi koolide ja lasteaedade korrastamisel katmata. Suuremad muutused hariduse valdkonnas on näha just linnades, Jõhvis, Narvas, samas ka linnadesse on koondunud suur hulk elanikkonnast.

Vähem-dukateks valdkondadeks peetakse **haldusvõimekuse** toetamist, peamiselt seetõttu, et ei osatud välja tuua olulisi toetusi valdkonnas. Toodi küll välja, et üldine projektide kirjutamise oskus ja planeerimise võimekus on kasvanud, kuid seda mitte konkreetsete meetmete toel, vaid pigem üleüldise rakendamiselase teadlikkuse kasvu tulemusena.

Ka **transpordi valdkonnas** olid hinnangud tagasihoidlikud, positiivsena toodi investeeringud raudteeühendusse, kuid maanteede olukorra paranemist ei toimunud, SV vahenditest rahastati vaid üksikuid suurobjekte nagu Jõhvi viadukt, kuid millel piirkonna arengule ei ole olulist mõju märgata.

**Ettevõtlusvaldkonna arengu** puhul oli hinnang tagasihoidlikum, toodi esile maakonna suurte tööstustele orienteeritust ning ettevõtluse mitmekesisus pole suudetud saavutada. Intervjuudes siiski toodi väga positiivsete arengutena välja tööstusalade arendamist, mille tuginedes on õnnestunud meelitada piirkonda erainvesteeringuid uute tootmiste näol. Tööstusalade positiivne mõju ilmneb siiski pikemal perioodil ja hetkel on aruteluseminaril osalejat hinnangul liiga vara nende mõju hinnata.

### 3.3.5. Edutegurid SV mõju saavutamisel

Rühmaarutus nimetati kokku 7 edutegurit, neist 6 pälvis hiljem ka hääletusel punkte (vt lisa 3.2). Kõige olulisema tegurina tõstati omavaheline koostöö (KOV-id, institutsioonid, koolid+, ettevõtjad), mida toetab Ida-Virumaa tegevuskava olemasolu. Sellel järgnes erinevate haridusliikide olemasolu (Kõrgharidus/kutseharidus/ümberõpe), mis annab võimluse tööturu erinevate vajadustega arvestada. Järgnesid positiivse võimendava tegurina Venemaa turu lähedus, sellel on küll nii positiivseid kui ka negatiivseid külgi (hetkel Venemaa turistide hulga kokkutõmbumine) ning olulise edutegurina nimetati ka turismivaldkonna fookusesse seadmist, mis oli teadlikult planeeritud ning maakonna tasandil läbimõeldud. Lisaks toodi eduteguritena ka tööstusalade rajamise algatust, kuhu õnnestus kaasa riik ning koostööd LEADER gruppidega.

### 3.3.6. Takistused SV mõju saavutamisel

Ida-Virumaal enam esiletõstetud takistused oli seotud Ida-Virumaale omase kakskeelse kogukonna probleemidega. Teave SVst on vene keeles vähene ehk praktiliselt olematu ning kogu vajalik tõlketöö jääb kohalike institutsioonide ja inimeste kohustuseks, mis on väga ressursimahukas. Teise olulise takistusena nähti kohalike institutsioonide vähest haldussuutlikkust.

Oluliste takistusena toodi välja ka tervikvaate puudumist SV kasutamisel nii maakonna tasandil, aga ka riigi tasandil. Maakonna tegevuskava on olemas, aga seda ei viida sihipäraselt ja järjekindlalt ellu. Läbimõelduse ja koordineerimise puudumine nii ministriumite vahel kui ka maakondades viib selleni, et valmivad lahendused on lünklikud ja killustatud. Ida-Virumaal on palju vahendeid läinud elukeskkonna ja looduskeskkonna parandamise, kuid leiti, et terviklik pikaajaline plaan elukeskkonna arendamisel puudub.

Ühe olulise takistusena SV mõju saavutamisel nimetati liigsest keskendumine lühiajalistele tulemustele oli nimetatud. Mõju ilmnemiseks on oluline, et võimalused ja vajadused oleks võimalik

terviklikult arvesse võetud ning SV vahendite kasutamine planeeritud pikaajalisele mõjule orienteeritud terviklahendustega.

Vähene suutlikkus kaasata arendustesse väikeettevõtlust märgiti arutelugrupis samuti olulise takistusena. Toetused on liikunud suurettevõtlusesse ning on toimunud tööstusalade arendus, kuid puudus visioon (aga ka hea praktika), kuidas piirkonnas arendustesse enam kaasata väikeettevõtlust. Piirkonnas on väikeettevõtlus suhteliselt vähearenenud, eelistatakse pigem olla palgatööline, see on seotud nii rahvastiku rahvuslik-kultuurilise taustaga kui ka sellega, et ettevõtlusega alustamiseks vajalik teave ja asjaajamine on vaid eestikeelne

Lisaks toodi arutelul välja veel takistusi nagu piirkonna suur linnalisus, kodanikuühiskonna vähene aktiivsus, meetme tingimused ei vasta valdade vajadustele, piisava omafinantseeringu/finantside puudus.

KOVide kokkulepete sõlmimine eeldab pikemaid läbirääkimisi. Sageli piirab koostööd see, et meetmete taotlusvoorud avatakse ühel ajal ja taotluse tähtajad on väga lühikesed. Need eeldavad seda, et eeltöö on tehtud, mis omakorda seab eelisseisu need taotlejad, kellel on olemas eelinfo meetme sisu kohta. Kui mitu olulist ja suuremat meetme taotlusvoorut korraga avatud, siis peab taotleja tegema valiku, sest kõiki taotlusi korraga lihtsalt ei jõua ette valmistada.

Osalejad tunnetasid takistusena ka liigset bürokraatiat. Näiteks projekti muudatuste kooskõlastamine võib mõnel juhul võtta kauem, kui projekti rakendamiseks on aega planeeritud. Projektitaotluse puhul pööratakse liiga palju tähelepanu välisele stiilile, vähem sisulisele muutusele, mida projekt piirkonna kaasa toob. Hinnatakse kõrgelt nn kirjanduslikku stiili, mida valdavad projektifirmad, kes suudavad hindamiskriteeriumitele vastavalt esitada ükskõik millist ideed. Rohkem tähelepanu peaks olema projektide tulemustel ja muutusel, mida projekt piirkonnas kaasa toob või ära hoiab (mõni projekt ei loo juurde uusi töökohti, vaid säilitab vanad, seegi on muutus). Hea idee oleks kaheosaline taotlemine, kus taotleja peab esmalt kaitsma oma ideed ja kui see sobib, siis esitama täiendava süvaanalüüsi: detailsed finantsprognosid, seosed arengukavadega jms.

### 3.3.7. Õppetunnid ja soovitused 2014-2020 SV perioodiks

Vaatamata vähesele võimalusele sekkuda SV planeerimisel leidsid maakonna esindajad, et kasutatud vahendid on toonud kaasa pika-ajalised muutused maakonna elukeskkonnas ja toetanud arengueelduste väljaarendamist, eriti turismivaldkonnas ning elukeskkonna arendamisel ja looduskeskkonna parandamisel. Enamasti on tehtud investeeringuid, mille maht käiks ilma SV abita selgelt üle jõu (keskkonnainvesteeringud). Tunnetati, et suure arenguhüppe on teinud suuremad linnad Narva ja Jõhvi. Narva linnas on oluliselt edenenu haridusvõimaluste pakkumine (TÜ Narva Kolledž ning Ida Viru Kutsehariduskeskus), panustatud on avalike teenuste arendamisse. Jõhvi linnas on ehk enam panustatud elukeskkonna parandamisse. Märkimisväärselt on paranenud piirkonna konkurentsivõime välisinvesteeringute kaasamisel tänu tööstusalade arendamisele ning olulisel määral panustati tööhõive suurendamisse ning ümberõppesse.

Edaspidi võiks enam arvestada regionaalsete eripäradega, rahastada maakonna arengu seisukohast optimaalseid terviklahendusi ja neid tegevusi, mis tõesti tooksid kaasa piirkonna arenguhüppe ja konkurentsivõime paranemise. Enam võiks arvestada kohalike elanike vajadustega ja kaasata kohalikke piirkondi enam meetmete planeerimise ja ettevalmistamise protsessi.

## Lisa 3.1. Arutelurühmade hinnang valdkonna toetustele

	Maakondl iku tasandi rühm	Oma- valitsuste rühm 1	Oma- valitsuste rühm 2
<b>Transpordi- ja internetiühenduste arendamine</b>	0	-1	1
<b>Looduskeskkonna parandamine, keskkonnakahjude leevendamine, keskkonnateadlikkuse tõstmine, energiasäästu meetmed</b>	2	1	1
<b>Vee- ja jäätmemajandus</b>	2	2	1
<b>Avalike teenuste</b> (va transport, veemajandus, jäätmemajandus ja üldharidus) <b>arendamine maakonnas</b> (sh lasteaiad, tööstusalad, kultuuri- ja spordirajatised, tervishoid jms)	2	1	2
<b>Üldharidus ja noorsootöö</b> (sh. koolivõrgu arendamine, erikoolide õpikeskkonna parandamine, noorsootöö arendamine)	1	0	1
<b>Haldusvõimekuse arendamine, koostöö toetamine</b>	0	-2	1
<b>Täiskasvanute teadmiste ja oskuste arendamine, tööturul osalemise toetamine</b> (kutsehariduse arendamine, koolitused, tööpraktika, hoolekandemeetmed, töökeskkonna arendamine jms)	2	1	2
<b>Ettevõtete loomise ja arengu toetamine</b> (eksporditoetused, investeringutoetused, TAK programmid, innovatsioonitoetused, stardi- ja kasvutoetused jms)	1	0	1
<b>Turismi arendamine</b> (turismiobjektid, külastuskeskkonnad, turismiettevõtete toetused jms)	1	1	2
<b>Kõrgharidus, kõrgkoolide jms teadus- ja arendustegevus</b>	2	2	1

Märkus:

Struktuurivahendite tulemuslikkuse hindamiseks kasutati järgnevat skaalat:

2: need struktuurivahendid aitasid väga suurel määral kaasa piirkonna arengule, ilma nendeta ei oleks piirkonna/maakonna arengus muutust toimunud;

1: need struktuurivahendid toetasid piirkonna/maakonna arengut, muutused oleks toimunud ka nendeta, kuid aeglasemas tempos.

0: neutraalne, nendel struktuurivahenditel ei olnud piirkonna/maakonna arengule erilist mõju

-1: need struktuurivahendid pigem takistasid piirkonna arengut;

-2: need struktuurivahendid pärssisid oluliselt piirkonna arengut

## Lisa 3.2. Kokkuvõtte seminaril nimetatud eduteguritest ja takistustest SV mõjususe tagamisel

Edutegurid	Punktid	Takistused	Punktid
Omavaheline koostöö (KOV-id/institutsioonid/koolid/ettevõtjad) Ida-Virumaa tegevuskava fookuses	9	Üldine võõrkeelte vähene oskus, Vene keele kõnelejaid palju (admin takistus)/ vähene eesti keele oskus, Eesti keele õpetamine üldhariduses ei ole tulemuslik	6
Kõrgharidus/kutseharidus/ümberehitamine on mõlemad I-V olemas	8	Vähene haldussuutlikkus	6
Vene turu lähedus	7	Madal kodaniku aktiivsus (nii ettevõtlus kui kolmas sektor)	4
Turismisektor fookuses	6	Puudus terviklik lähenemine (vähene vahendite optimeerimine, killustatus regionaaltasandil)	4
LEADERiga koostöö	4	Väikeettevõtluse ebapiisav kaasamine	4
Tööstusalad (Riik tuli asutamisel kaasa)	3	Omafinantseeringu/finantside puudus	3
Avalike teenuste areng		Lühiajalised eesmärgid	3
		Koostöö puudumine	1
		Terviklik elukeskkonna arendamise plaan puudub (atraktiivne veel pole)	1
		Vähene lobi (esindatus Riigikogus)	1
		Taotluste kehv kvaliteet (bürokratiat palju)	1
		"Tulekahjude kustutamine" vs. Arendamine	1
		Tegevuskava on olemas, aga seda ei viida ellu	
		Kodanikuühiskonna vähene aktiivsus	
		Meetme tingimused ei vasta valdade vajadustele	

## 4. Jõgevamaa

### 4.1. Maakonna lühiiseloostus

Statistikaameti andmetel moodustas Jõgevamaa SKP Eesti SKP-st 2013.a. 1,2% ning see osakaal ei ole võrreldes 2007.a. muutunud. Seega on Jõgevamaa majandus kasvanud Eesti keskmisega samas tempos. Keskmine netosissetulek leibkonnaliikme kohta oli Jõgevamaal 2013.a. 429,4 eurot<sup>20</sup>. Maakondade võrdluses ollakse sellega 9.-ndal kohal. 2007.a. võrreldes kasvas netosissetulek 23%, mis on samuti teiste maakondadega võrreldes keskmine kasvutempo.

Jõgevamaa rahvastik moodustas 2013.a. 2,4% Eesti rahvastikust, 2013.a. seisuga on Jõgevamaal elanikke 31587, mida on 9% vähem kui 2007.a. Jõgevamaa on olnud vaatlusalusel perioodil üks kolmest kõige kiiremini vähenenud rahvastikuga maakonnast. Selle tulemusena on vähenenud Jõgevamaa osatähtsus Eesti kogurahvastikust 2,5%-lt 2,4%-ni. Tööealine elanikkond (15-74 a.) moodustab Jõgevamaa rahvastikust 75%, laste ja noorte (0-24 a.) osakaal on 28% ja on vähenemas.

Tööealisest elanikkonnast on Jõgevamaal hõivatud 56,4%, mis on 2 protsendipunkti kõrgem kui 2007.a. Töötuse määr oli 2013.a. 6,9% ja kuigi 2010.a. ulatus töötuse määr kriisijärgselt lausa 20%-ni, on see 2013.a. stabiliseerunud praktiliselt 2007.a. tasemele. Sellest paremad näitajad on vaid neljal maakonnal. Primaarsektoris on hõivatuid 14,7%, sekundaarsektoris 29% ning tertiarsektoris 56%<sup>21</sup>.

Jõgevamaa eristub teistest maakondadest kõrge põllumajandussektori osatähtsuse poolest. Ka metsanduse osatähtsus on kõrge tänu suurtele metsamassiividele maakonnas. Põllumajanduslikule profiilile loovad aluse loodulikud eeldused (viljakad mullad), suur põllumajandusliku maa osatähtsus ja pikad traditsioonid. Põllumajandussektori restruktureerimise tõttu on hõive sektoris oluliselt vähenenud, kuid põllumajandussektori osatähtsus hõives on siiski kolm korda kõrgem kui Eestis keskmiselt. Avalik haldus ja riigikaitse annab Jõgevamaa hõivest 10%, mis on Hiiumaa järel maakondadest teisel kohal Tööstussektori osakaalu poolest hõives (16%) on Jõgevamaa 2013.a. seisuga küll kolme madalaima tasemega maakonna hulgas, kuid võrreldes 2007.a. on töötleva tööstuse hõive osakaal tõusnud kahe protsendipunkti võrra. Silma torkab ka hulgi- ja jaekaubanduse hõive suhteliselt madal osakaal võrreldes teiste maakondadega – vaid 7,1% kõigist hõivatutest töötab selles sektoris, samas kui Eestis kokku on see umbes 13%.

Maakonna arengut soodustavate teguritena tõstab EV siseministeeriumi tellimisel teostatud uuring<sup>22</sup> esile suhteliselt head asukohta: asutakse Eesti keskmis ja maakonda läbivad mitmed olulised magistraalid, mis loob eeldused suurematesse asulatesse tööstuse lisandumiseks. Päevase pendelrände kaugusel asub Tartu linn, mille mõjuareaalis olemine on olulise tähtsusega. Jõgevamaa kantide tulevikuarengud on erisuunalised. Jõgevamaa lõunaosa (Vooremaa) on selgelt Tartu linna mõjuareaalis. Sealne atraktiivne loodus pakub häid puhke- ja elamumajanduslikke eeldusi (20-30 minutit Tartu kesklinnast). Eesti majanduse üldine areng ja transiidivood peaksid looma hea kasvukeskkonna Tallinn-Tartu maanteel asuvatele Puurmanile, Põltsamaale ja Adaverale. Probleemseks jääb esialgu Peipsiäärse ala tulevik, mille arenguväljavaated on suuresti mõjutatud Eesti-Vene suhetest.

<sup>20</sup> Statistikaamet

<sup>21</sup> Statistikaamet

<sup>22</sup> Eesti regioonide majandusstruktuuri muutuste prognoos. Tartu Ülikool. Tartu-Pärnu-Tallinn 2009.

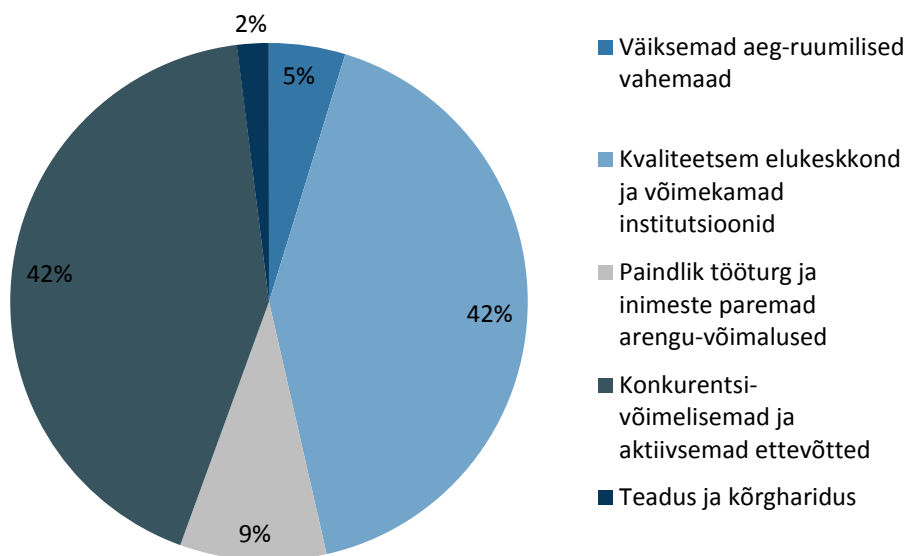
Jõgevamaa perspektiivsed majandusharud on nii suur- kui ka mahepõllundus, sh. eriti köögiviljandus (Peipsiääre traditsioon, tugevad töötajad Põltsamaal ja Tartus), ökoenergeetika (Tartu varustamine), puhke- ja heakorratreenused.

## 4.2. Ülevaade SV kasutamisest maakonnas

### 4.2.1. Struktuuritoetuste maht peamiste toetusvaldkondade kaupa

Arvutuste kohaselt on Jõgevamaale 2007-2013 perioodil tulnud struktuurivahenditest toetusi kokku ligikaudu 52,4 miljonit eurot, millest otseselt maakondlikke projekte oli 36,9 miljonit eurot. PRIA kaudu on Jõgevamaa saanud toetusi 72,2 mln eurot. 42% toetustest on kulunud elukeskkonna arendamisele ja 42% on kulunud ka ettevõtluse toetamiseks, 9% tööturu- ja hoolekandemeetmetele, 5% aegruumiliste vahemaade vähendamiseks. Teadus- ja arendustegevuse toetused moodustavad Jõgevamaal 2% toetustest, kuid need on valdavalt üleriigilised projektid. Eesti keskmisega võrreldes on Jõgevamaa saanud suhteliselt enam toetusi elukeskkonna arendamiseks. (vt joonis 4—1).

JOONIS 4—1. SV JA PRIA TOETUSTE JAGUNEMINE JÕGEVA MAAKONNAS MÕJUVALDKONDADE KAUPA



Allikas: autorite arvutused, SFOS andmete alusel

Jõgevamaa eripäraks on põllumajandustoetuste kõrge osatähtsus. SV lisandub maaelu arengukava kaudu EL põllumajandustoetusi 118,5 miljonit eurot, milles enamik on seotud põllumajandusettevõtlusega, kuid ka maaelu arendamisega üldisemalt.

SV toetuste mahu poolest elaniku kohta on Jõgevamaa maakondade hulgas viimasel kohal 1658 euroga elaniku kohta. Kui aga arvestada ka PRIA jagatud toetustega tõuseb maakond seitsmendale kohale. 2007-2013 a. maksti Jõgevamaal elaniku kohta PRIA kaudu toetusi 2287 eurot.

## 4.2.2. Peamised muutused SV toetatud valdkondades

Jõgevamaa paistab silma järgmiste indikaatorite taseme poolest. Märkimisväärselt on vähenenud mittekvaliteetset joogivett tarvitavate elanike osakaal, kui 2007.a. oli selliseid elanikke 21%, siis 2013.a. vaid 3% Jõgevamaa elanikest.

Üldhariduse valdkonna arengut mõõtvana indikaatori tase - põhikooli ja gümnaasiumilõpetajate osakaal, kes ei jätkka õpinguid samal aastal - on Jõgevamaal samuti madal. Jõgevamaal on selliseid koolilõpetajaid 2013.a. seisuga vaid 10%. Näitaja on 2007.a. paranenud 16,7% (0,8 protsendipunkti), mis on umbes sama tempo Eesti keskmisega.

Palga- ja ettevõtlustulu tööealise inimese kohta on Jõgevamaal 2013.a. ESU andmetel vahemikus 308 – 431 eurot, ja see on kasvanud 2007.a. võrreldes ligikaudu 56%, mis on võrreldav maakondade keskmisega.

Kutsekooli lõpetanutest on tööga või õpingutega hõivatute osakaal 6 kuud pärast kooli lõpetamist 92,8%. Indikaator kajastab maakonna kutseõppeasutuste lõpetajate edukust tööturul Eestis tervikuna. Arutelus kinnitasid maakonna esiandajad, et Põltsamaa Ametikooli ja Luua Metsanduskool on olnud väga head partnerid maakonna ettevõtlusele kohaliku oskustööjõu vajaduse leevendamisel – valdav enam koolilõpetajatest asub tööle Jõgevamaal.

Ettevõtete arvu poolest 1000 elaniku kohta on Jõgevamaa pigem madalama tasemega maakondade hulgas. Ettevõtete juurdekasv on samas olnud maakondade hulgas päris kiire (arvestuslik kasv 21,9%). Tõenäoliselt on siin olulist rolli mänginud just Töötukassa ettevõtlusega alustamise toetuskeemid.

Ekspordi mahu poolest töötaja kohta on Jõgeva jällegi kehvemad taset näitavate maakondade hulgas, kuid samas on ekspordi mahu kasv (86%) olnud perioodi kiiremaid. Paremat kasvu näitasid vaid Ida - Virumaa ja Viljandimaa.

Ka majutatute ööbimiste arv on maakondade hulgas viimase kolme seas ja selles ei ole ka märkimisväärselt muutust toimunud. See peegeldab maakonna turismisektori nõrkust ja kasutamata potentsiaali.

Jõgevamaa paistab silma ka selle poolest, et nende inimeste osakaal maakonna elanikest, kelle hinnangul teenuste (toidupood või turg, pangateenused, post, perearstiabi, alg- ja põhiharidus) kättesaadavus on vähenenud, on märgatavalt kasvanud võrreldes 2007.a. Maakondlike näitajate põhjal on rahulolematute kasv olnud suurem vaid Hiiumaal. Samas põhinevad need andmed Eesti Sotsiaaluuringus osalenud inimest hinnangul ja on seetõttu subjektiivsed. Seetõttu võib selline rahulolematuse kasv olla mõjutatud mõnest juhulikust muutusest elukeskkonnas, mis on vastajaid tugevalt häirinud.

## 4.3. Hinnang maakonna kogemusele SV kasutamisele: aruteluseminari ja intervjuude tulemused

### 4.3.1. Hinnang SV kasutamise asjakohasusele maakondlikul tasandil

Maakondlikul tasandil sõltub maakonna arenguvajadustega arvestamine maakonna arengustrateegia olemasolust ja selle kvaliteedist, mida täpsemalt on arenguvajadused määratletud, seda lihtsam on anda hinnangut. Kui vajadused on määratletud üldisel ja laipõhjaliselt, on raskem ka hinnata, kas kõik vajadused said kaetud. Intervjuude põhjal võib siiski tõdeda, et maakondlikus vaates said olulisemad



prioriteetse suunad nagu hariduse arendamine, alusharidus, tervisespordi infrastruktuur eelmisel toetusperioodil kaetud. Seda mitte küll ühtlaselt kogu maakonnas, on omavalitsusi, kelle vajadused on endiselt aktuaalsed.

Maakonna arenguvajaduste hulgas on maakonna osalejat hinnangul olulised liikumisvõimaluste tagamine: kohalike teede korrastamine ja ühistranspordi korraldamine, mis kumbki ei olnud SV abikõlblikud.

Teisalt ei ole maakondliku dimensiooni ja arengustrateegia elluviimise eest seismiseks ka ühelgi institutsioonil hoobasid selleks, et rahastajate või taotlejate otsuseid mõjutada.

Ettevõtluses on mitmed suured investeeringud aidanud kaasa maakonna ettevõtete arengule. Heaks näiteks on Weroli tehas, kus tootmisprotsessis on täisautomatiseeritud EL toetuste abil. Samas tervikpilti maakonna ettevõtetele antud toetustest maakonnas puudub, Jõgevamaa Ettevõtlus- ja Arenduskeskusel (JAEK) on info peamiselt oma klientide toetuste kohta, mis tähendab paljuski piirdumist starditoetuse ja mõne kasvutoetuse nõustamisega. Suurte investeeringutoetuste või muude spetsiifilisemate ettevõtlustoetuste kohta, mida ettevõtted on ise taotlenud, info puudub.

Maakonna arenguvajaduste katmise osas on suureks probleemiks erinevate meetmete ajastamine – näiteks ühisveevärgi toetuse abil veevärgi korrastamine ja valguskaabli vedamine võiks toimuda samal ajal, vastasel korral on tulemuseks vastkorrastatud teelõikude uuesti ümberkaevamine ja täiendav kulu KOVidele. Raha kasutamisel ei ole terviklikku vaadet riigi poolt, näiteks raha veevärgi korrastamisele saab, kuid läbikaevatud tänavate korrastamiseks ja kõnniteede rajamiseks mitte. KOVil endal vahendeid napib, et omalt poolt tagada vajalik investeering teedesse, kogu vaba raha pigem seotud omafinantseeringu tagamisega.

Vahendite planeerimisel ei ole maakonnas suudetud alati arvestada pika-ajaliste arengutega – on korrastatud koole, kus õpilaste arv väheneb. Esile kerkib huvide tasakaalustamatus, iga omavalitsusjuht seisab oma valla elanike huvide eest ja arvestab tagasivalimiseks vajalike tegevustega, Ebapopulaarseid otsuseid välditakse. Maakonna tasandil terviklikku lähenemist ei ole. Terviklikku regionaalarengu plaani ei ole ka riigil, iga ministeerium teab ainult oma valdkonda, kuid tervikpilt ei jookse kuhugi kokku.

### 4.3.2. Hinnang koostöö korraldusele maakonnas

Tervikpilti Jõgevamaa maakondlikust struktuurivahendite kasutamisest on lünklik nii nagu teisteski maakondades. Informatsioon eri tüüpi meetmete kasutamisest on jagatud erinevate institutsioonide vahel. Maavalitsuse ja omavalitsusliidu roll oli suurim piirkondlike konkurentsivõime meetme raha jaotuse ning kohalike avalike teenuste arendamise meetmes (NN KOIT kava ning KATA), ülejäänud valdkondades maavalitsusel olulist puutumust ei ole. Omavalitsusliidu kaasabil on siiski algatatud omavalitsuste vahelisi suuremaid koostööprojekte nt vee- ja kanalisatsioonitrasside renoveerimiseks ja rajamiseks, aga ka värskema eduloona multifunktsionaalsete mänguväljakute rajamiseks.

Nii nagu paljuski teistes maakondades on omavalitsuste koostöö keeruline, kuid ei saa öelda, et see Jõgevamaal üldse ei toimiks. Pigem suudetakse ühiste pingutustega üksteiste huvisid arvestades välja võidelda Jõgevamaale olulisi projekte, kuid see protsess on keeruline ja aeganõudev ning selles ei osale kindlasti kõik Jõgevamaa omavalitsused. On ka häid näiteid kahepoolsest koostööst (nt Jõgeva linna ja valla vahel). Maakondlikus vaates ei pruugi aga need koostöölahendused olla optimaalsed (nt paarikümne kilomeetri raadiuses on mitu väikest kooli, ükski vald oma koolist vabatahtlikult loobuda ei soovi, mille tulemuseks on ebaefektiivne ressursikasutus ning võib kannatada hariduse kvaliteet)

Tihe koostöö toimib Jõgevamaa Arendus- ja Ettevõtluskeskuse ja Töötukassa vahel, seda küll peamiselt alustavate ettevõtjate nõustamisega seoses. Töötukassa teeb aktiivsed koostööd piirkonna ettevõtetega ja osaleb maakondlikes arendustegevustes.

Jõgevamaa Arendus- ja Ettevõtluskeskus (JAEK) tegeleb peamiselt ettevõtlusele suunatud meetmetest teavitamisega ja taotlejate nõustamisega. Samas ei jõua kogu info ettevalmistatavatest taotlustest JAEKini, kuna suuremad toetused taotletakse otse EASist ning nende ettevalmistamisel kasutatakse professionaalsete konsultatsiooniettevõtete abi. JAEK ise taotluste ettevalmistamises osaleda ei tohi, mistõttu ei pöördu ettevõtteid ka sellekohaste palvetega nende poole. OVLiga koostöös ja initsiatiivil on JAEK juhtinud ka omavalitsuste koostööprojekte. samuti on algatatud mitmeid võrgustikutegevusi ja koolitusi just ettevõtjatele ja MTÜ-dele.

Töötukassa piirkondliku esinduse rolliks on ESF meetmete kaasabil aidata kaasa Töötukassa piirkondlike klientide olukorra parandamisele. JAEKi konsultandid on abiks äriplaanide ülevaatamisel. JAEK soovib oma klientidel omakorda pöörduda Töötukassasse ettevõtte arenguks vajalike töötajate leidmiseks. Töötukassa on juhtumikeskne, lahendada püütakse konkreetsete tööandjate probleeme.

Koordineeritud kooskõlastamist erinevate rahastamisallikate lõikes ja erinevate toetuse saajate (nt KOV ja ettevõtjad või KOV ja Töötukassa) vahel ei toimu. Samas tunnetasid aruteluseminaril osalejad selget vajadust meetmete koosmõju planeerimiseks, et oleks võimalik maakonna tasandil finantseerida terviklahendusi (Nt Kuremaa ujula väljaarendamine rahvusvaheliselt konkurentsivõimeliseks spordibaasiks). Omavalitsuste endi finantseerimisvõimekus on nii madal, et lisaks SV omafinantseeringu tagamisele teisi täiendavaid suuremahulisi investeeringuid ette võtta ei suudeta. Terviklahenduste planeerimine maakonna tasandil on äärmiselt keerukas, kuna ei ole ette teada, millised meetmed mis ajal täpselt avanevad ja millised tegevused on seejuures abikõlblikud. Seetõttu puudub ka selga arusaav, mis on see, mida saaks ellu viia SV toel ning kui palju jääks omavalitsuste endi kanda.

Omavalitsuste ja maavalitsuse koostöö toimib, kuid Maavalitsusel puuduvad hoovad otsustusprotsessi mõjutada ning maakondlikku vaadet forsseerida. KOVID suudavad omavahel kokku leppida, kuigi kokkulepped ei pruugi maakonna vaates olla tõhusad.

Maakondlikul tasandil selge üldpilt SV kasutamisest puudub. Seda nii selle tõttu, et ei maakondlikku struktuurivahendite kasutamise seiret ei teostata. Ühelt poolt ei ole maavalitsusel selleks ressursi, teisalt ei ole andmed avalikult kättesaadavad (info saamiseks tuleks Rahandusministeeriumile esitada vastav päring).

### **4.3.3. Hinnang KOV omafinantseerimisega seotud teemadele?**

Aruteluseminarides osalejate ja intervjuerite hinnangul on omafinantseeringute tagamine on märgatavalt pärssinud omavalitsuste investeerimisvõimekust. EL vahendite abil on võetud ette suuri investeeringuid, mida ise oma vahenditega ei oleks nii lühikese ajaga ette võetud. Probleemne teema on laenu raha kättesaadavus nii omavalitsustele, eraisikutele kui ettevõtlusele, sest kinnisvarahinnad maakonnas on madalad ja kinnisvara vähelikviidne, mistõttu laenu tagatist on raske leida. (Vt ka takistused)

### **4.3.4. Hinnang SV kasutamise tulemuslikkusele maakonnas**

Edukaimaks valdkonnas peetakse Jõgevamaal vee- ja kanalisatsiooni ning jäätmemajandust, kuna sellises mahus investeeringuid, mis mõjutavad nii suurt hulka inimesi otseselt, ei oleks veeettevõtteid või omavalitsused omal jõul suutnud ellu viia. Osalejate hinnangul oleks Investeeringute teostamine

ilma SV toeta vee ja kanalisatsiooniteenuse hinna võinud tõsta nii kõrgele, et enamik tarbijatest ei oleks suutnud seda tasuda.

Tööturumeetmed ja täiskasvanukoolitus said samuti kõrged hinnangud – nii Luua Metsanduskool kui Põltsamaa Ametikool on suutnud märgatavalt tõsta õpetamise tingimusi ja kvaliteeti ning olmetingimusi. Töötukassa tööd hinnati samuti kõrgelt. Negatiivse näitena jäi siiski kumama Põltsamaa Ametikooli ühendamine Järvamaa Kutsehariduskeskusega. Seda toodi esile kui näidet, kus riigi puhul kaalub kulutõhusus üles piirkonna vajadused ja samuti kui näidet ebaratsionaalsetest investeeringutest, kus kogu õpingutekompleks kaasajastati, kuid kooli jätkamine seati riigi poolt küsimärgi alla. Põltsamaa Ametikooli peeti piirkonnale väga oluliseks, kuna enamik lõpetajatest leiab rakendust kodu-maakonnas.

Avalike teenuste arendamine on toimunud suuresti PRIA meetmete toel. Oluline SV investeering oli Jõgeva haigla korrastamine.

Üldhariduse ja noorsootöö valdkonnas on suudetud küll palju korrastada, kui mitte kõik omavalitsused ei ole saanud koole ja lasteaedu korda teha veel. Intervjuudes toodi siiski välja ka seda, et valdkond vajaks terviklikumat maakonnaülest vaadet ning mitmete väikeste põhikoolide korrastamine ei ole tulevikuaenguid silmas pidades perspektiivikas.

Looduskeskkonna puhul ei ole mõju piirkonna arengule otseselt hinnatav, kuid samas rõhutati arutelus, et selliseid looduskeskkonna parandamisele suunatud investeeringuid omavalitsused arvestades napp eelarvelisi vahendeid, omavahenditest tõenäoliselt ei teeks.

Vähem- edukateks valdkondadeks peetakse haldusvõimekuse toetamist, peamiselt seetõttu, et ei osatud välja tuua olulisi toetusi valdkonnas, toodi küll välja, et üldine projektide kirjutamise oskus ja planeerimise võimekus on kasvanud, kuid seda mitte konkreetsete meetmete toel, vaid pigem üleüldise rakendamisalase teadlikkuse kasvu tulemusena.

Lairibainvesteeringute puhul nähti probleemina, et vaatamata baasvõrgu arendamisele ei jõua teenus tarbijani, mistõttu mõju ei ilmne. Omavalitsustel ja tarbijatel puuduvad rahalised võimalused, et nn viimase miili küsimust lahendada, võimalikud toetusmeetmed (Nt MAK Leader toetused) ei katta vajaliku investeeringu suurust.

Tööstusalade arendamisel on lahendused jäänud poolikuks. Oodatud mõju ei ole saavutatud, ettevõtete huvi on olnud vähene, kuid ei ole olnud ka piisavalt tugevat arenduse eestvedajat nõ müügimeest.

Ettevõtlustoetuste puhul toodi esile maakonna põllumajanduskesksust, ettevõtluse mitmekesisus on madal. Vähe taotlejaid ja seetõttu ka toetusi. Samas on mõned säravad näited nagu Weroli tehas, kus on suudetud ettevõtlustoetuste kaasabil üle minna kõrgtehnoloogilise tootmisele.

Turismivaldkonnas leiti, et ei ole suudetud maakonna potentsiaali ära kasutada. Maakond on vähe atraktiivne, kuid samas ei ole suudetud ka SV toel seda atraktiivsust tõsta. Olulise taksitusena tõsteti seejuures esile turismiettevõtjate koostöövõrgustike puudumist, ettevõtjate valmisolek omal initsiatiivil koostööd teha on vähene.

#### **4.3.5. Edutegurid SV mõju saavutamisel**

Rühmaarutelus nimetati kokku 15 edutegurit, neist 10 pälvis hiljem ka hääletusel punkte. Kõige olulisema tegurina tõstati Jõgevamaal toimiva koostöö olemasolu, vastastikune õppimine, kogemuse jagamine ning sihtrühmade kaasamine. Sellel järgnes eelneva SV kasutamise ja taotlemise kogemuse olemasolu, mis lihtsustab projektide ettevalmistust, võimaldab paremini hinnata projektiga

kaasnevaid riske ja neid maandada. Seda tegurit täiendab ka teadlikkus EL-s avanevatest võimalustest, uute ideede ja parimate praktikate kogumine ka väljastpoolt Eestit, võimalus jagada kolleegidega teistest EL liikmesriikidest oma kogemusi sarnaste probleemide lahendamisel<sup>23</sup>.

Kolmanda rühma moodustavad vajaduspõhisus ja strateegilise vaate olemasolu – projektid on edukad siis, kui need lahendavad nõ päris probleeme, mitte ei ole otsitud probleeme selleks, et rahastust saada. Mõju saavutamiseks on sageli vajalikud ka jätkuprojektid, mistõttu võiks toimivate lahenduste puhul projektide jätkutegevusi ka toetada. Sageli välistavad meetme tingimused sarnastele tegevustele täiendava raha küsimise, mis võib takistada tervikliku teenuse väljaarendamist (Nt Kuremaa ujula renoveerimine oli abikõlbulik, kuid kompleksis asuvate majutuskohtade väljaarendamine mitte, mistõttu ei realiseerunud objekti potentsiaal spordibaasina). Selle teguriga haakub ka osalejate nimetatud põhjaliku ettevalmistuse ja analüüsi vajadus

Vajadust aitab välja selgitada ka kogukonna kaasamine ja sisuline osalus. Lisaks probleemi määratlemisele, aitab see paremini aru saada võimalustest, mida on võimalik probleemi lahendamiseks ette võtta ja mis sobivad just konkreetsele sihtrühmale.

Kogukonna positiivne hoiak sai samuti nimetatud kui oluline edutegur – valmisolek muutusteks, projekti tegevusteks osavõtuks toob reeglina kaasa ka suurema mõju. Mõju saavutamine on seotud lisaks veel ettevõtlikkusega (soov areneda, edasi liikuda, olukorda parandada) ja teadmistega (Nt põllumajanduses on arengueelis tulnud just piisava kriitilise massi haritud ja kogemustega põllumeeste olemasolust). Erialateadmiste kõrval mängib rolli ka projekti taotleja ja juhi toimetamisoskus ja oskus ning valmisolek õppida.

Edukust aitab tõsta lisaks inimestega seotud omandatud eelistele ka looduslike eelduste ärakasutamine.

Projekti edukust aitab tõsta ka spetsialistide kaasamine, ekspertvõrgustiku olemasolu ja selle väärtustamine projekti planeerimisel ja rakendamisel. Sageli puutuvad raha taotlejad kokku vastava valdkonna taotluste ja nõuetega vaid ühe korra, mistõttu on nõ sisseelamiskulude vähendamiseks oluline nõustamine taotluste koostamisel. Kuna avaliku sektori institutsioonidel sageli omavahendeid napib, siis võiks nõustamine olla tasuta.

Esile tõsteti ka seda, et vaatamata mõningatele puudustele, toimib Eesti riiklik SV süsteem hästi ja Eesti on eeskujulik rahakasutaja EL kontekstis.

#### 4.3.6. Takistused SV mõju saavutamisel

Jõgevamaal esiletõstetud takistused oli valdavalt seotud probleemidega riigi tasandil. Enim poolthääli kulus riigi regionaalpoliitika puudumine. osalejate hinnangul puudub riigil plaan, kuidas edendada maapiirkondades tööhõivet, kuidas hoida inimesi maapiirkondadest lahkumast.

Regionaalpoliitika puudumine kandub üle ka meetmete planeerimisse ja rakendamisesse. Nii tõi regionaalse mõõtme puudumine SV planeerimise protsessis kaasa selle, et sotsiaalne infrastruktuur arendati välja maapiirkondades, samal ajal kui ettevõtlastoetuste abil töökohad loodi peamiselt linnadesse, kuna sealsete ettevõtete konkurentsivõime on kõrgem.

Koordineerimise puudumine nii ministriumite vahel kui ka maakondade vahel viib selleni, et valmivad lahendused on lünklikud ja killustatud. Vähe on terviklahendusi. Näiteks kalade ligipääsu

<sup>23</sup> Näiteks võiks selliseid tegevusi toetada haldusvõimekuse meetmest.

tagamine eeldaks lahendusi kogu jõe raames, mitte üksikute kalatammide ehitust. Teisalt mainiti hüdroelektrijaama ehitust, mille raames kalapääse ei rajatud. Killustatust tekitab ka meetmete ebaloogiline avanemine – näiteks mõnel juhul oli enne võimalik maja ehitamine või renoveerimine, mille käigus korrastati ka hoone ümbrus, seejärel mõne aasta pärast sai rahastust vee- ja kanalisatsioonitrasside rajamine, mille käigus kaevati ümber kogu äsjakorrastatud ümbrus. Sarnased näited on seotud ka vee- ja kanalisatsiooni ja tänavavalgustuse või lairiba rajamisega. Mõju ilmumiseks on oluline, et objektid/vajadused oleks võimalik terviklikult lahendada.

Maakonna ja KOV tasandil tuleb mõju saavutamiseks erinevaid meetmeid kombineerida samas sageli ei ole meetmete koosmõju läbi mõeldud – on olukordi, kus tegevust on võimalik rahastada mitmetest meetmetest, samas on olukordi, kus olulised projekti osad jäävadki lahendamata, sest ei ole abikõlblikud üheski meetmes (nt teede korrastamine vee- ja kanalisatsioonitrasside rajamise korral).

Koostöö puudumine rakendusüksuste vahel väljendub ka meetmete taotlusvoorude kavandamisel. Sageli avatakse meetmed ühel ajal ja taotluse tähtsajad on väga lühikesed. Eeldavad seda, et eeltöö on tehtud, mis omakorda seab eelisseisu need taotlejad, kellel on olemas eelinfo meetme sisu kohta. Kui mitu olulist ja suuremat meetme taotlusvooruga korraga avatud, siis peab taotleja tegema valiku, sest kõiki taotlusi korraga lihtsalt ei jõua ette valmistada. Loomulikult piirab selline ajaline surve ka KOVide vahelist koostööd, kus kokkulepete sõlmimine eeldab pikemaid läbirääkimisi. Samas ei osanud osalejad tuua välja ühtki juhtumit, mille puhul koostöö puudumise tõttu oleks midagi jäänud tegemata. Võib-olla ei olnud lahendused optimaalsed, kuid said siiski tehtud.

Suurte investeringuprojektide elluviimine on märkimisväärselt pärssinud KOV finantsvõimekust uute investeringute kavandamisel. Seda võimendavad veel maakonnale ebasoodsad finantseerimise tingimused, ennekõike pankade poliitika omafinantseerimiseks vajaliku laenu andmisel. Probleemiks on laenu tagatiste puudumine maapiirkonnas. Kinnisvara tagatisena ei sobi, sest maapiirkonnas kinnisvara vähelikviidne ja odav. See mõjutab nii ettevõtlustoetusi, kohalikke omavalitsuse finantseerimisvõimekust kui elanikkonna investeringuotsuseid.

Osalejad tunnetasid takistusena ka liigset bürokraatiat. Näiteks projekti muudatuste kooskõlastamine võib mõnel juhul võtta kauem, kui projekti rakendamiseks on aega planeeritud. Projektitaotluse puhul pööratakse liiga palju tähelepanu välisele stiilile, vähem sisulisele muutusele, mida projekt piirkonna kaasa toob. Hinnatakse kõrgelt nn kirjanduslikku stiili, mida valdavad projektifirmad, kes suudavad hindamiskriteeriumitele vastavalt esitada ükskõik millist ideed. Rohkem tähelepanu peaks olema projektide tulemustel ja muutusel, mida projekt piirkonnas kaasa toob või ära hoiab (mõni projekt ei loo juurde uusi töökohti, vaid säilitab vanad, seegi on muutus). Hea idee oleks kaheosaline taotlemine, kus taotleja peab esmalt kaitsma oma ideed ja kui see sobib, siis esitama täiendava süvaanalüüsi: detailsed finantsprognosid, seosed arengukavadega jms.

Osalejad tõid ka välja, et riigihanke nõuded tõstavad maapiirkondades sageli hangete hinda. Väheste pakkujate korral annavad hinnaläbirääkimised ka lihthangete puhul paremaid tulemusi, kui hankemenetlus.

Mainiti ka seda, et Jõgevamaa ei saanud 2007-2013 SV perioodil valmis ehk endiselt on omavalitsusi, kus koolid-lasteaiad või muud sotsiaalobjektid korrastamata, teede korrastamine, eriti linnasiseste teede korrastamiseks puuduvad vahendid.

#### **4.3.7. Õppetunnid ja soovitused 2014-2020 SV perioodiks**

Vaatamata etteheidetele raha planeerimisel leidsid osalejad, et kasutatud vahendid on olnud valdavalt eesmärgipärased ja toonud kaasa pika-ajalised muutused maakonna elukeskkonnas ja

toetanud arengueelduste väljaarendamist, eriti põllumajandussektoris. Enamasti on tehtud investeeringuid, mille maht käiks ilma SV abita selgelt üle jõu. Need investeeringud on aidanud maakonna arengule märkimisväärselt kaasa, kas siis kaasaegse sotsiaalinfrastruktuuri või avalike teenuste arendamise, ettevõtete konkurentsivõime tõstmise või siis tööhõive suurendamise kaudu.

Seminaril märgiti ka, et uuel perioodil ei nähta võimalusi maapiirkonna arendamiseks eelnevaga võrreldavas mahus, mis aitaks täita maakonna tööhõive kava ja arengustrateegiat.

Edaspidi võiks enam arvestada regionaalsete eripäradega, rahastada maakonna arengu seisukohast optimaalseid terviklahendusi ja neid tegevusi, mis tõesti tooksid kaasa arenguhüppe (Nt kergliiklusteede rajamine maapiirkonnas ei ole asjakohane, kui samal ajal maanteed ja linnasiseste teede kehv olukord takistab inimeste ligipääsu töökohtadele ja teenustele). Enam võiks arvestada kohalike elanike vajadustega ja kaasata kohalikku tasandit meetmete ettevalmistamise protsessi.

## Lisa 4.1. Arutelurühmade hinnang valdkonna toetustele

	Maakonna tasandi esindajad (1)	KOV esindajad (1)	KOV esindajad (2)	Maakonna tasandi esindajad (2)
<b>Transpordi- ja internetiühenduste arendamine</b>	1/-1	-1	1	2/0
<b>Looduskeskkonna parandamine, keskkonnakahjude leevendamine, keskkonnateadlikkuse tõstmine, energiasäästu meetmed</b>	1	2	2	1
<b>Vee- ja jäätmemajandus</b>	2	2	2	2
<b>Avalike teenuste</b> (va transport, veemajandus, jäätmemajandus ja üldharidus) <b>arendamine maakonnas</b> (sh lasteaiad, tööstusalad, kultuuri- ja spordialajatised, tervishoid jms)	2/1	0	2/0	2
<b>Üldharidus ja noorsootöö</b> (sh. koolivõrgu arendamine, erikoolide õpikeskkonna parandamine, noorsootöö arendamine)	2	1	1	2
<b>Haldusvõimekuse arendamine, koostöö toetamine</b>	-1	0	0	0
<b>Täiskasvanute teadmiste ja oskuste arendamine, tööturul osalemise toetamine</b> (kutsehariduse arendamine, koolitused, tööpraktika, hoolekandemeetmed, töökeskkonna arendamine jms)	1	2(-2)	2	2
<b>Ettevõtete loomise ja arengu toetamine</b> (eksporditoetused, investeeringutoetused, TAK programmid, innovatsioonitoetused, stardi- ja kasvutoetused jms)	0	1	1	1
<b>Turismi arendamine</b> (turismiobjektid, külastuskeskkonnad, turismiettevõtete toetused jms)	1	1	1	0
<b>Kõrgharidus, kõrgkoolide jms teadus- ja arendustegevus</b>	1	0	-	0

Märkus:

Struktuurivahendite tulemuslikkuse hindamiseks kasutati järgnevat skaalat:

2: need struktuurivahendid aitasid väga suurel määral kaasa piirkonna arengule, ilma nendeta ei oleks piirkonna/maakonna arengus muutust toimunud;

1: need struktuurivahendid toetasid piirkonna/maakonna arengut, muutused oleks toimunud ka nendeta, kuid aeglasemas tempos.

0: neutraalne, nendel struktuurivahenditel ei olnud piirkonna/maakonna arengule erilist mõju

-1: need struktuurivahendid pigem takistasid piirkonna arengut;

-2: need struktuurivahendid pärssisid oluliselt piirkonna arengut

## Lisa 4.2. Kokkuvõtte seminaril nimetatud eduteguritest ja takistustest SV mõjususe tagamisel

Edutegurid	Punktid	Takistused	Punktid
koostöö (sihtrühmadega), kogemuse jagamine	10	riiklik regionaalne poliitika puudub	13
kogemus SV kasutamisel ja taotlemisel	8	sotsiaalse infrastruktuuri ehitamine maale, töökohad linnadesse	8
strateegiline mõtlemine, jätkuprojektid	7	KOV finantsvõimekus nõrk	6
probleem peab olema olema	6	poolikud lahendused (ei olnud võimalik saada terviklahendustele toetuseid)	5
kogukonna "+" hoiak projektide suhtes, kogukonna kaasamine	4	ministeeriumite vähene koostöö	5
teadlikus EL-st ja võimalustest; eduelamus, parimad praktikad mujal	2	meetmed avanesid suvalises järjekorras (kõigepealt asfalt ja siis trassid!)	3
ühine probleemide määratlemine ja lahendamine	2	liigne bürokraatia	1
kaasamine (sisuline osalus)	1	maakonnale ebasoodsad finantseerimise tingimused (pankade poliitika omafinantseerimisel)	
analüüs/põhjalik ettevalmistus	1	Jõgevamaa ei saanud 2007-2013 SV perioodil valmis	
ettevõtlikus ja teadmised (põllumajandus) soov arenda ja parandada	1		
spetsialistide, ekspertide kaasamine, ekspertvõrgustik, selle väärtustamine			
nõustamine (tasuta) taotluste koostamisel			
riiklik SV süsteem toimib			
toimetamisoskus, oskus õppida			
looduslikud eeldused kui võimalus			



## 5. Järvamaa

### 5.1. Maakonna lühiiseloostus perioodil 2007-2013

Järva maakonna SKP oli Statistikaameti andmetel 2013.a lõpu seisuga 299,7 mln eurot<sup>24</sup>, ületades sellega perioodi algataseme 2007.aastal (280,5 mln eurot). Selle näitaja poolest on Järvamaa Eesti teiste maakondadega võrreldes keskmisel, täpsemalt 8.kohal. Võrreldes aga Järvamaa SKP-d elaniku kohta, siis on Järva positsioon 2013.aastal maakondade võrdluses mõnevõrra kõrgemal, 5.kohal (suurem SKP elaniku kohta on vaid Harju, Tartu, Lääne-Viru ja Saare maakonnal). Vaadeldaval perioodil (2007-2013) on Järvamaa SKP olnud (tulenevalt Eesti majandust tervikuna puudutanud majanduskriisi tõttu) järsus languses. Stabiilsemat tõusutrendi näitab Järvamaa SKP alates aastast 2010.

Eesti riigi SKP suurenemine tervikuna on siiski olnud kiirem kui Järva maakonna oma. Nimelt on Järva maakonna osatähtsus kogu Eesti SKPs perioodil 2007-2013 langenud 0,1 protsendipunkti (perioodi madalseisus 2007.aastal aga koguni 0,3 protsendipunkti 1,7%-lt 1,4%-le). Kui seda võrrelda kogu Eesti SKP muutusega, on Järvamaa SKP osakaalu suhteline muutus olnud -5,9%, mis on antud perioodil pigem keskmine.

2007.aastal oli Järvamaa keskmine netosissetulek 325,3 eurot, paigutudes sellega maakondade seas võrdlemisi kõrgele 4.kohale. Kui vaadata sama näitajat 2013.aastal (457,3 eurot)<sup>25</sup>, siis on näha, et Järva maakonna positsioon on maakondade võrdluses jäänud samaks (kõrgema sissetulekuga on vaid Harju-, Tartu- ja Hiiumaa)<sup>26</sup>.

Majandusstruktuuri poolest on olulisimal kohal Järvamaal teenindussektor - tertsiaarsektor moodustas 2013.a kõige suurema osa ehk 47,2% Järva maakonna SKPst<sup>27</sup> (ka hõivatute osatähtsus on selles sektoris suurim - 54,7%). Kuigi teenindussektori osakaal on kogu vaadeldaval perioodil olnud domineerival positsioonil, on selle osatähtsus viimastel aastatel veidi kahanenud (ennekõike võrreldes 2009.aastaga, mil selle sektori osatähtsus oli perioodi suurim - 54,2%). Järvamaa majandusele on iseloomulik ka üsna tugev tööstussektori osakaal (2013.a osakaal 40%, hõivatuid samas vaid 28,3%) ning selle osatähtsus on võrreldes 2007.aastaga (mil see oli 35,4%) püsinud üsnagi stabiilselt 40% lähistel. Vaid 2009.a oli taas erandlik, mil tööstuse tähtsus langes 35,5%-le. Põllumajandussektori osakaal on Järva maakonna majandusstruktuuris väikseim – perioodi madalaim näit oli taas 2009.a, mil põllumajanduse osakaal moodustas 10,4%, kõrgeim aga 2012.a, mil see oli 15,2% (võrreldes ülejäänud Eestiga on näitaja samas siiski suur, nimelt põllumajanduse osakaal Eestis keskmiselt oli samal aastal 4,1%). Põllumajandussektoris hõivatud inimeste osakaal on Järvamaal 2013.aastal võrreldes 2007.aastaga veidi langenud (12,9%-lt 9,9%-le).

Järva maakonna rahvaarv oli 2014.a 1.jaanuari seisuga 30 435 inimest. Kui võrrelda seda perioodi algusega 2007.aastal (34 200 inimest), siis näeme, et Järvamaa rahvaarv on kokku vähenenud ca 4000 inimese võrra. Stabiilne langus on aset leidnud kõikidel vaadeldavatel aastatel. Olulist rahvaarvu

<sup>24</sup> SKP jooksevhindades

<sup>25</sup> Statistikaamet

<sup>26</sup> Sama

<sup>27</sup> Statistikaamet, sektori osatähtsus lisandväärtuses, %

vähendamise pidurdumist ei paista ka perioodi viimastel aastatel. Tegemist on samas üsna tüüpilise Eesti olukorda kajastava pildiga, s.t enamikus Eesti maakondades rahvaarv väheneb ning ainsad suureneva elanikkonnaga maakonnad on Harju- ja Tartumaa.

Kogu perioodi jooksul ületab väljaränne Järva maakonnas sisserände ning 2013.aastal lahkus maakonnast ca 300 inimest rohkem kui sinna elama asus. Positiivne on aga seejuures, et väljaränne on perioodi viimastel aastatel jõudsalt vähenenud. Kui võrrelda seda perioodi kõrgeima näitajaga aastal 2009 (mil maakonnast lahkus 1091 inimest), siis aastaks 2013 oli väljaränne langenud 791 inimeseni. Väljarändega koos on vähenenud ka sisseränne. Kui 2010.aastal tõusis see perioodi kõrgeima, 593 inimeseni, siis 2013.aasta lõpuks oli see taas langenud 493 inimeseni.

Kokkuvõttes on Järvamaa rahvastiku arv 2013.aastal võrreldes 2007.aastaga veidi küll vähenenud (0,2 protsendipunkti võrra). Rahvastiku suhteline muutus on sel perioodil aga koguni -8,1%, mis on maakondade võrdluses kõige suurem negatiivne muutus.

Järvamaa tööealisest elanikkonnast oli aastal 2013 hõivatuid 63,5%, mis on 2,8 protsendipunkti enam kui aastal 2007, mil hõivemäär oli Järvamaal 60,7%. Kõige madalam tööhõivemäär oli Järva maakonnas vaadeldaval perioodil aastal 2010, kui tööealisest elanikkonnast oli hõivatuid 50,8%. Kui aastal 2007 oli Järvamaa selle näitaja poolest teiste maakondade võrdluses kuuendal kohal, siis aastal 2013, Harju ja Tartu maakonna järel, kolmandal kohal. Töötuse määr kõnealusel perioodil oli Järvamaal suurim aastal 2010, mil see oli 17% (Eesti keskmine 16,7%) ning madalaim aastal 2007, mil see oli 4,5% (Eesti keskmine 4,6%). Aastal 2013 oli töötuse määr Järvamaal 7,5% (Eesti keskmine 8,6%)<sup>28</sup>.

Eesti regioonide majandusstruktuuri muutusi ja nende arengueeldusi käsitlev uuring<sup>29</sup> aastast 2009 märgib Järvamaa puhul, et maakonna majandusarengu üheks eelduseks on selle suhteliselt hea asukoht ning Eesti parimad põllumajandusmaad. Majandus baseerub kohalikul toormel ning sellel on rajanenud põllumajandus, eriti piimandus, toidu ümbertöötlemine, metsa-, puidutööstuse ja ehitusmaterjali tootmine.

Järvamaa arenguperspektiivide osas rõhutatakse positiivse tegurina maakonna asukohta, s.o suhtelist lähedust Tallinnale ning head ühendust: Mäo-Paide-Türi arengukoridori edu ja Tallinn-Tartu maantee valmimine avaldavad soodsat mõju maakonna käekäigule. Eelmainitud uuringus leitakse, et ka väikeasulate juurde tekib potentsiaalselt uusi ettevõtteid, kuna ruumid ja töötajad selleks on olemas. Prognoositakse, et maakonna majanduslik spetsialiseeritus põllumajandusele, toiduainetööstusele, puidutööstusele, ehitusteenustele ja ehitusmaterjalidele muutub. Eelduseks on, et tööstus säilitab senise profiili, kuid see mitmekesistub. Oodatakse osade Tallinna ettevõtete ekspordile orienteeritud tootmise toomist maakonda ning välisinvesteeringute kasvu. Samas saavad uued tööstused olema pigem väikesed kui suured.

Tööhõive teenindussektoris, mis pole olnud kuigi kõrge, peaks suurenema, sest olemas on head logistilised eeldused. Need võimaldavad eelkõige kodumaisele tarbimisele suunatud teenusliikide arenemist. Ning kui turismi tähtsus on Järvamaal olnud suhteliselt väike, siis on võimalused head ka selle arenguks tänu nt Kõrvemaale ja Tallinna lähedusele. Potentsiaal on olemas ka pendelrände suurenemiseks Tallinna suunal, eriti maakonna Tallinna poolses osas. Uuring tõstab esile, et hõive ja

---

<sup>28</sup> Statistikaamet 2015

<sup>29</sup> Eesti regioonide majandusstruktuuri muutuste prognoos. Tartu Ülikool. Tartu-Pärnu-Tallinn 2009.

uute töökohtade perspektiiv on suurpõllumajanduses ja sellega seotud keskkonnatehnoloogia-põhises ettevõtluses (biokütused, ökoenergeetika).

## 5.2. Ülevaade SV kasutamisest maakonnas

### 5.2.1. Struktuuritoetuste maht peamiste toetusvaldkondade kaupa

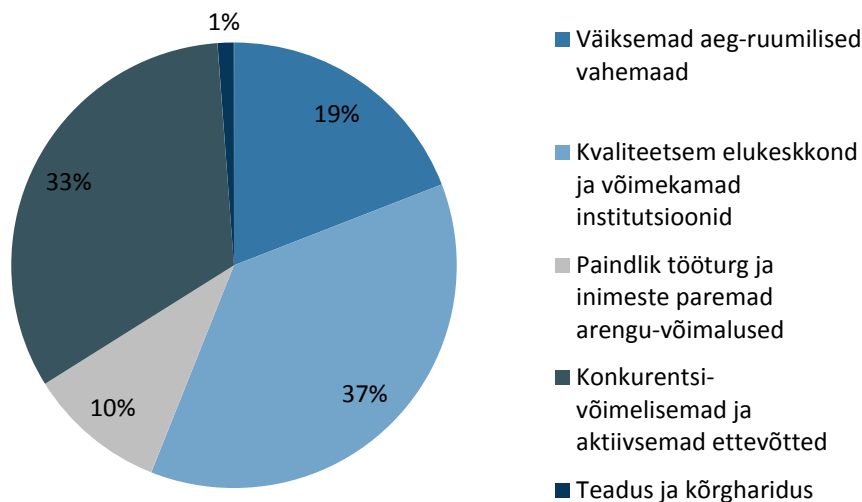
Arvutuste kohaselt on Järvamaale 2007-2013 perioodil tulnud struktuurivahenditest toetusi kokku ligikaudu 110 miljonit eurot, sellest ca 63 mln eurot (57%) on tulnud maakondlike projektide ja ca 47 mln eurot (43%) üleriigiliste projektide kaudu.

Kui vaadata toetusi elaniku kohta, siis on Järva maakond struktuurivahendeid saanud ligikaudu 3555 eurot inimese kohta, mis on maakondade võrdluses kõrgeim.

Kui struktuurivahenditele arvestada juurde ka PRIA kaudu väljamakstud toetused (mida on sel perioodil Järvamaa saanud 75 miljonit eurot), siis on **Järva maakonda toetusi tulnud kokku ligikaudu 185 mln eurot**, millest struktuurivahendid moodustavad ca 60% ja PRIA kaudu makstud toetused ca 40%. Kui arvestada ka PRIA toetusi elaniku kohta (koos struktuurivahenditega), siis on Järva maakond võrdluses teistega endiselt kõrgeimal, 1. kohal.

Mõjuvaldkondade lõikes on kõige suurem osa, täpsemalt 37% toetustest kulunud elukeskkonna arendamisele, 33% ettevõtluse toetamiseks, 19% aeg-ruumiliste vahemaade vähendamisele, 10% tööturu- ja hoolekandemeetmetele ning 1% teadus- ja arendustegevuseks (vt joonis 5—1).

JOONIS 5—1. SV JA PRIA TOETUSTE JAGUNEMINE JÄRVA MAAKONNAS MÕJUVALDKONDADE KAUPA



Allikas: autorite arvutused, SFOS andmete alusel

### 5.2.2. Peamised muutused SV toetatud valdkondades

Alljärgnevalt toome välja mõned indikaatorid ning kajastame nende muutust perioodil 2007-2013 maakondade võrdluses.

Oluliselt on suurenenud **kvaliteedinõuetele vastavat joogivett saavate elanike osakaal maakonnas**, mis kajastab positiivset muutust elukeskkonna paranemises. Kui 2007.a. oli mittekvaliteetset joogivett tarvivaid elanikke Järvamaal ca 10%, siis 2013.aastaks oli neid jäänud ca 2%. Siiski toimus joogivee kvaliteedi osas perioodi alguses (2008.a.) nihe halvemuse poole – nimelt suurenes mittekvaliteetset vett tarvivate inimeste osakaal siis 24%-ni. Samas järgmisel aastal oli näitaja juba oluliselt parem, kui struktuurivahendite abiga korrastati Paide veevõrk. Kokkuvõttes oli kvaliteetset vett saavate inimeste osakaal maakonnas juba perioodi alguses üsna suur ning perioodi jooksul toimunud muutus elanike osakaalu ja joogivee kvaliteedi osas võrreldes teiste maakondadega seetõttu ka üks väiksem (ca 8 protsendipunkti).

Üldhariduse valdkonna arengut mõõtev indikaator - **põhikooli ja gümnaasiumilõpetajate osakaal, kes ei jätka õpinguid samal aastal** - on Järvamaal võrreldes maakondade keskmise (2013.a. seisuga 12%). Probleemne näib asjaolu, et nende õpilaste osakaal, kes ei jätka õpinguid samal aastal on vaadeldaval perioodil tõusnud (0,3 protsendipunkti).

**Palga- ja ettevõtlustulu (neto) tööealise inimese kohta**<sup>30</sup> on Järvamaal 2013.aastal ESU andmetel vahemikus 335 – 447 eurot. See on kasvanud 2007.aastaga võrreldes ligikaudu 44%, mis on maakondade võrdluses keskmisest väiksem tõus.

**Kutsekooli lõpetanutele on töö või õpingutega hõivatute osakaal 6 kuud pärast kooli lõpetamist** Järva maakonnas 92,8%. Indikaator kajastab maakonna kutseõppeasutuse (Järvamaa Kutsehariduskeskus) lõpetajate edukust tööturul Eestis tervikuna, kuivõrd arvesse lähevad ka need lõpetajad, kes on algselt pärit teistest maakondadest. Maakondade vahel on antud näitaja osas vahed üsnagi väikesed. Olulisem on siinjuures indikaatori muutus võrreldes 2007.aastaga, mis viitab seisuga väiksele halvenemisele, täpsemalt -2,7 protsendipunkti. Selle muutuse suuruse osas paigutub Järvamaa samas siiski maakondade seas paremuselt 5.kohale, mis on kokkuvõttes keskmine tulemus.

**Ettevõtete arvu poolest 1000 elaniku kohta** asetub Järvamaa pigem pingerea lõpus (antud näitaja, 65,5, on üks madalamatest; veel väiksem on näitaja vaid Valga ja Ida-Viru maakonnas). Ettevõtete juurdekasvu poolest on Järvamaa olnud aga üks edukamatest - perioodil 2007-2013 on näitaja muutunud 65,4%, mis on maakondade seas paremuselt 4.näitaja.

**Kaupade ekspordi mahu poolest töötaja kohta** on Järvamaa maakondade võrdluses pigem tagapool (8941 euroga töötaja kohta). Väiksem on see veel vaid Jõgeva-, Lääne- ja Põlvamaal. Ekspordi mahu kasvu poolest on Järvamaa aga maakondade võrdluses veelgi madalamal, eelviimasel positsioonil (10,1%-ga).

**Majutatute ööbimiste arv** on üks indikaatoritest, mis kajastab turismisektori tugevust, ning selle järgi on Järvamaa 2013.aastal maakondade hulgas üks viimastest (veel väiksem on see näitaja Raplamaal). Samas näitab ööbimiste arvu muutus olulist kasvutrendi (kas perioodil 2007-2013 45%).

Järvamaal on 2013.aastal võrreldes 2007.aastaga veidi vähenenud (1,4%) nende **leibkondade osakaal**, kelle hinnangul **teenuste** (toidupood või turg, pangateenused, post, perearstiabi, alg- ja põhiharidus) **kättesaadavusega raskuseid ei ole**. Antud valdkonnas on samas vaid kolm maakonda, kus hinnangul teenuste kättesaadavusele on tõusnud ning Järvamaad puudutav rahulolematute hulga suurenemine on teiste maakondadega võrreldes väiksem.

---

<sup>30</sup> Eesti Sotsiaaluuringu (ESU) andmed, neto palga- ja ettevõtlustulu tööealise (16-pensioniga) elanikkonna kohta maakonnas

## 5.3. Hinnang maakonna kogemusele SV kasutamisele: aruteluseminari ja intervjuude tulemused

### 5.3.1. Hinnang SV kasutamise asjakohasusele maakondlikul tasandil

Nii statistilisest ülevaatest kui ka intervjuueeritavate hinnangust nähtub, et Järvamaa on toetuste taotlemisel olnud edukas. Struktuurivahendite abiga on palju investeeritud elukeskkonna arendamisse (s.h looduskeskkonda), mis on turismipotentsiaali ja maakonna atraktiivsust elukohana erinevate osapoolte arvates kindlasti ka tõstnud.

Projektide haakuvust maakondlike arenguvajadustega on aidanud tagada Järvamaa arengulepe 2007-2013. See hõlmas paljusid osapooli, sh kohalikke omavalitsusi, maavalitsust, vabaühendusi, ettevõtteid jne. Kokkulepe sisaldas põhimõtteid, (s.h seire osas), tehtud tegevuste osas tehti perioodilisi kokkuvõtteid jne<sup>31</sup>. Seega maakonna tasandil oli kujundatud üsna hea nägemus, millistesse valdkondadesse on toetusi vaja suunata ja milline on nende valdkondade prioriteetsus. Teisalt toodi intervjuudes välja, et arenguleppe töösse rakendamine osutus kohati problemaatiliseks ning vajadused sõnastati aeg-ajalt siiski vastavalt rahastamisvõimaluste avanemisele, mitte vastupidi. See tingis ka arenguleppe suure üldistusastme. Seetõttu leiti ka, et struktuurivahendite rahad ei olnud täielikult maakonna vajadusi arvestavad - kõik investeringud ei ole olnud Järvamaa esindaja arvates ka mõistlikud (nt suured investeringud mõnesse külamajja) ning mõned vajadused on jäänud tähelepanuta<sup>32</sup>. See on kokkuvõttes avaldanud mõju ka taotlejate võimekusele tehtud arenduste (ennekõike ehitiste) eest tänasel päeval hoolt kanda.

Samas hinnatakse struktuurivahendite mõju valdavalt siiski positiivseks. Intervjuust selgub, et ilma nende toeta oleks mitmed kriitilise tähtsusega asjad suure tõenäosusega ka ise ära tehtud, kuid kindlasti väiksemas mahus ja aeglasemas tempos. Kõige raskemas olukorras oleksid olnud mahukad keskkonnavaldkonna arendused ja ka haridusinvesteringud, millest suurem osa oleks rahapuuduse tõttu ilmselt tegemata jäänud. Samas ettevõtlusvaldkonna osas on lähenemine teine ning ollakse seisukohal, et seal oleks head ideed ellu viidud ka ilma struktuurivahenditeta. Küll aga oleks plaanide elluviimine nõudnud sel juhul rohkem aega. Ka küla- ja kultuurimajade osas tuuakse intervjuude käigus välja, et ilma toetusmeetmeteta oleks nende väljaarendamine võtnud oluliselt rohkem aega<sup>33</sup>.

Arenguleppe positiivne efekt on seisnenud selles, et tänu sellele on tehtud süstemaatilistemat valdkondade **seiret** – s.t kuhu ja mil määral maakonnas toetusi on läinud. Seire korraldust on aja jooksul ühe intervjuueeritava hinnangul ka edasi arendatud – kui varasemalt näiteks arenguleppe eesmärkide hindamiseks mõõdikuid ei olnud ning seire seisnes üldisel kokkuvõtte tegemisel, siis praegusel perioodil on jõutud mõõdikute väljatöötamise ja rakendamiseni.

Erinevate **projektide ja meetmete head koosmõju** ei ole intervjuueeritavate hinnangul maakonnas saavutatud (ennekõike, mis puudutab valdkondade vahelist koosmõju). Peamise põhjusena tuuakse välja, et kohalikud omavalitsused ei tee piisavalt koostööd ega hinda projektide n.ö laiemat

<sup>31</sup> Järvamaa arengulepet 2007-2013 täiendati perioodi jooksul mitmel korral. Dokument ise, selle põhimõtted, kujunemise lugu, koostajate ring ning täiendamiste ülevaade on avalikult kättesaadav Järvamaa infoportaalis. Vt <http://www.jarva.ee/index.php?page=536&>

<sup>32</sup> Intervjuu Järva maakonna esindajaga

<sup>33</sup> Sama

perspektiivi. See on omakorda toonud kaasa ebamõistlikke investeeringuid (nt ülearu suured investeeringud mõnedesse külamajadesse) ning pärssinud mõtlemist selles suunas, kuidas meetmete koosmõju saavutada. Samas sõltub koosmõju saavutamine suuresti ka valdkonnast. Näiteks tööhõive valdkonnas toodi esile, et kuna taotlejaid (MTÜsid) on selles valdkonnas vähe, siis „on üsna hästi teada, millega keegi tegeleb ja juba varem tegelenud“<sup>34</sup>. Uute toetuste taotlemisel arutatakse kavandatavad tegevused ja sihtrühma vajadused läbi ning see aitab saavutada projektide vahel koosmõju. Ka on häid näiteid, kus ühise eesmärgi saavutamiseks tehakse omavalitsuste vahel projektide tasandil koostööd (nt tänavavalgustuse parandamine, liikumisvõimaluste, sh kergliiklusteede välja arendamine).

**Koostöö** saab Järvamaal kahetise hinnangu osaliseks. Ühest küljest võib näha, et on tehtud mitmeid häid algatusi selleks, et maakonna arenguvajadustes ja –eeldustest kokkuleppele jõuda - nt eelnevalt mainitud Järvamaa arengulepe ning nii aruteluseminaril kui ka intervjuudes toodi omavalitsustevaheline koostöö välja kui üks maakondlik edutegur. (Kui Järvamaa arengulepe 2007-2013 lõppes, siis 2014. a. suvel sõlmiti uus kokkulepe, et jätkata eelneva arenguleppega saavutatud koostööd, täpsemalt Järvamaa arengulepe 2014-2020.) Koostöö hea näitena tuuakse hästi toimivate ühisasutuste (Järvamaa Ühistranspordi Keskus, Järvamaa Arenduskeskus jne) olemasolu<sup>35</sup>. Positiivsena märgitakse koostööd ka kolmanda sektoriga (näiteks töötutele mõeldud koolituste ja teenuste osas), kes konsulteerivad enne taotluste esitamist sihtrühma vajaduste ja tegevuste vajalikkuse osas.

Teisalt toodi välja ka kriitika ning tõdeti, et koostöö on mõnedest headest näidetest hoolimata olnud ebapiisav. Seetõttu on tehtud näiteks mitmeid ebamõistlikke investeeringuid (peamiselt hoonetesse). Raskusena tuuakse esile veel maakonna kui terviku eesmärke silmas pidava koostöö toimimine. See on ühe intervjuueeritu sõnul otseselt seotud aga haldusreformi tegemata jätmisega, mis on halvendanud omavalitsuste ressursibaasi ning võimalusi teiste omavalitsustega koostöövaldkondades kokku leppida. Täiendavalt märgiti, et koostööd Järva maakonna tasandil takistab mõnevõrra kahe üsna suure linnalise asula olemasolu, millele vastanduvad n-ö väikesed omavalitsused. Tulenevalt asulate mastaapidest on nende tulevikunägemused ja teadvustatud vajadused seetõttu ka väga erinevad, mis mõjub teatud juhtudel koostööle pärssivalt<sup>36</sup>.

**Kokkuvõtvalt võib koostöö osas Järvamaal tõdeda, et häid toimivaid koostöönäiteid kindlasti on, ning teatud valdkonnas toimib koostöö isegi väga hästi (nt töötute koolitus jm tööhõivealased tegevused koostöös vabühendustega). Seetõttu on tulemused olnud tõhusad ning lahendused pigem pikaajalised. Ka suured arendused ja projektid sunnivad omavalitsusi tegema tõhusamalt koostööd. Samas võib näha, et teatud aspektides (nt mis puudutab väiksemaid projekte omavalitsuste vahel, s.h haldusvõimekuse tõstmise valdkonnas) on koostöö pigem pärsitud, mis avaldab Järvamaa esindajate hinnangul omakorda negatiivset mõju ka struktuurivahendite kasutamisele ning tehtavatele otsustele ning valikutele laiemalt.**

<sup>34</sup> Intervjuu Järva maakonna esindajaga

<sup>35</sup> Järva Maavalitsuse koduleht, <http://jarva.maavalitsus.ee/documents/119569/0/J%C3%A4rvamaa+arengulepe+2014-2020.pdf/526695d7-6dc0-435b-939d-44bf07f62745>

<sup>36</sup> Intervjuu Järva maakonna esindajaga

### 5.3.2. Hinnang KOV omafinantseerimisega seotud teemadele

Omafinantseerimissuutlikkuse osas on Järvamaa esindajad pigem seisukohal, et maakonna omavalitsused on omafinantseeringunõuetega seni üsna hästi toime tulnud ning midagi olulist ei ole seepärast tegemata jäänud. Eelmisel perioodil kasutati omafinantseeringu katteks osaliselt laenuhaha, kuid üsna palju oli ka omavahenditest tehtud finantseeringuid. Samas nähakse, et omavalitsuste koostöö on kindlasti oluline valdkond, mille edasise edendamisega peaks ka tegelema – sel moel on projekte tulusam teha, kuivõrd üksi on omafinantseeringu leidmine keerulisem. Finantseeringud, mis on tehtud varasemate projektide raames teatud määral küll piiravad tänasel päeval tehtavaid valikuid (hoolduskulude jms tõttu), samas oli suures osas tegemist siiski oluliste vajadustega, mille tarbeks oleks raha tulnud ühel või teisel moel leida nagunii.

### 5.3.3. Hinnang SV kasutamise tulemuslikkusele maakonnas

Valdkondades, milles on struktuurivahendite abiga saavutatud kõige suurem mõju, olid aruteluseminaril osalejate hinnangul järgmised (vt. ka lisa 5.1):

1. **Vee- ja jäätmemajandus** - põhjuseks toodi siin, et maakonnas on läbi viidud mitmeid suuri omavalitsuste üleseid vee-, kanalisatsiooni- ning jäätmemajanduseprojekte, mis on elukeskkonnas kaasa toonud olulise kvaliteedi tõusu (nt tõstnud joogivee kvaliteeti, parandanud prügimajandust). Võrdlusena märgiti, et varem ei olnud paljudes kohtades vesi joogikõlblik ning kui selles valdkonnas ei oleks investeringuid tehtud, siis oleks see kaasa toonud olulisi keskkonnaprobleeme. Mõju olulisust tõstab siin ennekõike asjaolu, et tegemist on olnud väga suurte projektidega (nii rahaliselt kui ka territoriaalselt), samuti on antud valdkonnas olnud vajadused väga teravad.
2. **Täiskasvanute teadmiste ja oskuste arendamine, tööturul osalemise toetamine** – antud valdkonna juures rõhutatakse kutsehariduse arendamise tulemuslikkust struktuurivahendite abiga, mis on kooli konkurentsivõimet oluliselt tõstnud. Seeläbi on olulise arenguhüppe teinud Järvamaa Kutsehariduskeskus. Täiendavalt tuuakse välja, et palju on loodud tööturuteenuseid, mis läbi on tööhõivet/töötust puudutav olukord maakonnas positiivsemaks muutunud. Kuigi tööhõive näitajad on Järvamaal koguaeg üsna head olnud, märgiti ka maakondlike edutegurite arutelu ja intervjuude käigus tööhõive kasv kui üks olulisim tulemus, mida struktuurivahendid on aidanud saavutada. Samas toodi intervjuude käigus kriitikana välja tööturu koolituste ebaefektiivsus ning vähene eesmärgistatus (nt tehti väga palju „masskoolitusi“). Intervjuus leitakse, et valdkonda suunati ebaproportsionaalselt palju raha, samas kui tulemust sel määral ei ole. Ehkki siinjuures tõdetakse ka, et antud valdkond on üsna keeruline, kus n.ö tulusus on juba loomupäraselt madal.

**Veidi väiksemaks hinnati mõju, aga samas siiski oluliseks, järgmistes valdkondades:**

3. **Transport ja IKT** – struktuurivahendite abiga on käima pandud uued rongid, uuendatud bussiparki ning olulised investeringud on läinud ka teedeehitusse (Mäo liiklussõlm, Türi mnt, kergliiklusteed). Ka lairiba arendamist tuuakse positiivse tulemusena välja. Samas nenditakse sarnaselt teiste maakondade esindajatele, et igasse maakonna ossa internetiühendus siiski veel ei jõua ja struktuurivahendite kasutamise mõju on siin seega väiksem kui oodatud. Nähakse, et areng võiks olla suurem ning see nõuab täiendavaid investeringuid. Kuigi antud valdkonna osas loetakse üldjoontes mõju pigem oluliseks, mainiti arutelu käigus ka, et näiteks Mäo risti väljaehitus on Paide arengule (just kaubandusele) mõjunud veidi pärssivalt, kuna suunab inimesed Paidest eemale.

4. **Looduskeskkonna parandamine, keskkonnateadlikkuse tõstmine** – arutus osalenud grupid annavad sellele valdkonnale veidi erineva hinnangu – maakonna esindajatest koosnev grupp hindab, et mõju on valdkonnas olnud positiivne, kuid omavalitsuste esindajad hindavad tulemust väga olulise ja olulise vahele. Nähakse, et suurenenud on (eriti noorte) keskkonnateadlikkus, samuti et struktuurivahendite abiga on rajatud keskkonnasäästlikel lahendustel (nt hakkepuidul) töötavaid katlamajasid.
5. **Turismi arendamine** – mõju turismile nähakse ennekõike erinevate uute objektide kordategemises ja rajamises (nt Ajakeskus, Järvamaa Turismiinfokeskus, Valgehobusemäe keskus ning Vargamäe), mis on kaasa toonud suurenenud turistide arvu. Samas on vahendeid kokkuvõttes tulnud selles valdkonnas Järvamaale siiski napilt ning ollakse üsna ühte meelt, et valdkonnas on veel palju arenguruumi.

**Väikeseks hinnati aruteluseminaris struktuurivahendite kasutamise mõju järgmistes valdkondades:**

6. **Avalike teenuste arendamine** – valdkonna positiivsete näidetena toodi esile investeeringud lasteaedadesse (ja lastehoidu), tervishoidu, raamatukogudesse ja koolidesse (nt Järvamaa Haigla õendusabi keskus on rajatud ning investeeritud Türi kultuurimajja). Peamiselt on toetused suunatud hoonetesse ja taristusse, vähem teenuste sisusse, kuna see oli suuresti juba olemas. Seega, struktuurivahendid aitasid parandada Järvamaa esindajate hinnangul ennekõike tingimusi, kus teenust osutati, mitte niivõrd seda mida osutati.
7. **Üldharidus, noorsootöö** – leiti, et noorsootöö valdkonnas on küll mitmeid teenuseid välja töötatud ja neid ka edukalt osutatud (nõustamisteenused: nt õpinõustamine, logopeediline ja psühholoogiline nõustamine). Samas ei ole tegemist olnud jätkusuutlike investeeringutega, kuivõrd riigi tasandil hakati samalaadseid teenuseid pakkuma läbi Innove rajajaid. Seetõttu lõpetati perioodi lõpus nende teenuste osutamine „kohaliku“ organisatsiooni poolt, et vältida dubleerimist. Valdkonnas on aidanud mõju saavutada ka mitmete noortekeskuste rajamine (nt Paide ja Türi noortekeskused ning noortetoad väiksemates kohtades). Samuti on raha eraldatud Türi Toimetulekukoolile. Oluliste ja vajalike investeeringutena toodi välja ka üldhariduskoolide rekonstrueerimised, mis on just pikaajalises perspektiivis kasu toovad.
8. **Ettevõtete loomise ja arengu toetamine** – arutelul osalejad toovad välja, et arendusraha on peamiselt läinud ettevõtete põhivara soetamise ning arendamise, mõnevõrra vähem konkreetsete ettevõtete nimivarasse. Näiteks on toetuste abil arendatud palju Imaveresse Saeveskit, Paide Masinatehast. Samuti nähakse struktuurivahendite mõjuna antud valdkonnas ettevõtete mitmekesisustumist, s.t tänu sellele on juurde tekkinud mitmeid uusi väikeettevõtteid, mida muidu ei oleks. Üldiselt nähakse, et toetused on ettevõtete arengule hästi mõjunud ning (osalt tänu sellele) ei sõltuta ühest suurest ettevõttest. Ühe negatiivse aspektina märgitakse, et väikesed ettevõtted ei suuda tulenevalt toetuste andmisega (s.h taotlemisega) seonduvatest nõuetest suuri struktuuritoetusi taotleda, et tekiks n.ö arenguhüpe.

Ainus valdkond, mille osas on osalejate arvates struktuurivahendite mõju on olnud neutraalne või isegi pärssiv, oli **haldusvõimekuse arendamine ja koostöö toetamine**. Peamise probleemkohana toodi siin esile, et omavalitsused ei suutnud koostöösuundades ning prioriteetides kokkuleppele jõuda ja konkureeriti omavahel toetusraha pärast. See tõi kaasa selle, et raha „pudistati laiali“ ja märkimisväärset efekti ei saavutatud.



Valdkond, kus mingit mõju osalejate arvates ei ole maakonnas olnud ja kus seda eriti ei saagi olla, on **kõrgharidus ning teadus- ja arendustegevus**. Selle põhjusena tuuakse asjaolu, et vastava profiiliga taotlejaid Järvamaal ei ole ning seetõttu see toetusraha maakonda ka ei tule.

**Kokkuvõttes hindavad nii aruteluseminaril osalejad kui ka intervjueritavad struktuurivahendite mõju valdavalt siiski positiivseks ning asjakohasteks. Ühetegi sellist valdkonda, kus struktuurivahendite mõju oleks läbivalt negatiivseks hinnatud, välja ei toodud.**

### 5.3.4. Edutegurid SV mõju saavutamisel

Aruteluseminari ja intervjuude käigus tõid osalejad esile mitmeid tegureid, mis Järvamaal on aidanud suurendada struktuurivahendite kasutamise seotud positiivset mõju (vt lisa 5.2).

Teistest olulisemaks peeti asjaolu, et **toetusmeetmete prioriteetid on valdavalt ühtinud kohalike vajadustega**. See seostub mõnevõrra intervjuude käigus mainituga, et kohalikud arenguvajadused on olnud sõnastatud piisavalt laialt, mis on võimaldanud raha võimalikult paljude valdkondade tarbeks taotleda.

Nii intervjuude kui ka arutelu osalejate hinnangul peeti enam-vähem sama oluliseks ka **omavalitsuste head koostööd** (nt veeprojektid, Väätsa prügila, Järvamaa Haigla Õendusabi Keskuse, Järvamaa Turismiinfokeskuse rajamine). Koostöö sujus kõige paremini just suurte investeeringute puhul, kus projektid hõlmasid mitmeid omavalitsi. Osalejate arvates on omavalitsuste hea koostöö osaliselt aset leidnud just tänu omavalitsuste ühisatutuste heale tööle. Koostöö juures märgitakse olulise tegurina ka heade partnerite olemasolu, nt Keskkonnaamet, kohalikud ettevõtjad ja ehitajad. Märgiti, et kuivõrd tähtsustati ühist eesmärki, siis oldi konstruktiivsed ning olulisi takistusi ei tekkinud.

Sarnaselt teistele maakondadele tuuakse ka Järva maakonnas välja inimressursiga seonduvad tegurid. Nimelt märgitakse, et **projektide ettevalmistuse, samuti selle juhtimise tase on kõrge** ning see on aja jooksul oluliselt paranenud. Taotlejad teevad üldjuhul põhjaliku ettevalmistuse, planeerivad tegevusi hästi ning viivad seetõttu ellu kvaliteetseid projekte. Kui ühest küljest märgitakse, et taotlejad ise on olnud üsna heade oskuste ja teadmistega, siis teisalt tuuakse esile, et mitmed institutsioonid on pakkunud projektide kirjutamisel ka head nõustamist (nt Järvamaa Arenduskeskus)<sup>37</sup>.

Veidi vähem oluliseks peeti, kuid samas toodi eduteguritena siiski välja, et teatud juhtudel on **omafinantseerimise nõue olnud soodne** ning see on osades valdkondades ärgitanud taotlusi esitama. Seega, madal omafinantseering on soodustanud poliitilise tahte kujunemist, et fondist raha taotleda (nt noortekeskuste puhul).

Mitmeid edutegureid, mida Järvamaa aruteluseminaril rõhutati, võib koondada ühise nimetaja alla: **“õigete otsuste tegemine”**. Näiteks peeti õigeks otsuseks seda, et ettevõtjad on investeerinud toodete - teenuste arendusse. See on omakorda muutnud maakonna majandust edukamaks ja konkurentsivõimelisemaks. Samuti tuuakse “õige otsusena” välja see, et on tehtud valik investeerida **elukeskkonda** (vesi, õpitingimused jne), mis on tõstnud keskkonnateadlikkust ning muutnud kohaliku elukeskkonda kvaliteetsemaks ja atraktiivsemaks.

<sup>37</sup> Intervjuu Järva maakonna esindajaga

Üheks kaasmõjaks, mida struktuurivahendite kasutamise kontekstis positiivselt hinnati, oli ka kohaliku **tööhõive kasv**. See tähendab, et tänu struktuurivahendite rakendamisele said mitmed ettevõtjad tööd ning tööhõive olukord paranes maakonnas (kuigi ajutiselt) üsna oluliselt.

### 5.3.5. Takistused SV mõju saavutamisel

Järvamaa arutelul takistuste üle struktuurivahendite mõju saavutamisel keskenduti küllaltki erinevatele teemadele. Kõige olulisemaks takistuseks, mis ei lase struktuurivahendeid piisava edukusega kasutusele võtta, peeti **halduskorralduse killustatust**. Väikestel omavalitsustel on keeruline kokkulepetele jõuda, sest puudub ühine maakonda kui tervikut kattev perspektiiv. See takistab toetuste taotlemisel koostöö tekkimist. Hiljem väideti vestluse käigus lisaks, et samadel põhjustel koostöö puudumine on tegelikult probleem ka maakondade vahel.

Väga oluliseks takistavaks teguriks peeti aruteluseminaril sedagi, et **otsused on liigselt poliitiliselt mõjutatavad**. Nimelt 2007-2013 perioodi silmas pidades usutakse, et küllaltki palju on mõjutanud toetuste saamisel poliitiline *lobby*-töö, mistõttu on erinevate maakondade suutlikkus toetusi saada sõltunud nende "kõneisikute" võimekusest. Mõnevõrra vähem punkte saanud takistavaks teguriks, mida paljud osalised pidasid siiski tähtsaks, oli **liigne bürokraatia**, asjaajamise keerukus ning sellega seotud ebamõistlikud nõuded. See ei tee muret igal pool, kuid üksikutes kohtades küll. Ühe sellise näitena toodi ehitusloa väljastamise nõue enne toetuse enese taotlemist.

Bürokraatiaga sama palju punkte sai hinnang, et **rahade planeerimise protsess on liiga tsentraalne ja seetõttu ka aeglane**. Viimasega seostus arutelu ka **plaanide ebarealistlikkus**. Leiti, et rahastatavad prioriteedid ja valdkonnad lepikse kokku aastaid varem, kuid kuna tingimused ja eesmärgid on maakonnas selle aja jooksul muutunud, põhjustab see kohati toetuste ebaefektiivset kasutamist (nt rahastatakse koole, mis mõne aja jooksul tuleb kinni panna).

Intervjuudes tuuakse väikese takistusena esile, et **ettevaatamisvõime** on teatud juhtudel vähene olnud (nt pole suudetud arvestada objekti hoolduskuludega). Samas rõhutatakse, et tegemist ei ole läbiva probleemiga ning et aja jooksul on see kindlasti muutunud paremaks (eriti, mis puudutab säästlikkuse saavutamist).

Kuigi nii arutelu kui ka intervjuudes märgiti, et omavalitsuste omafinantseerimisvõimekus on üsna hea olnud, siis teeb osalejatele teatud määral muret siiski omaosaluse täitmise nõue ehk **ebapiisav omafinantseerimise võimekus**. Eelkõige puudutab see aga suuremaid projekte, kus see võib osutada väikese omavalitsuse jaoks ülejõu käivaks. Omavalitsuste finantsvõimekust mõjutavad kindlasti ka juba tehtud investeeringud (nendega seotud hoolduskulu) ning varasemalt omafinantseeringu katteks võetud laenukohustused.

### 5.3.6. Õppetunnid ja soovitused 2014-2020 SV perioodiks

Ühe olulisema soovitusena pakuti Järvamaa aruteluseminari käigus, et kohalike oludega paremaks arvestamiseks tuleks **otsustusõigus projektitaotluste osas tuua madalamale tasandile, mis tähendab, et näiteks maakonna tasandil oleks võimalik otsustada, kuhu ressursse suunata**. See aitaks vähendada otsustusprotsessi liigset tsentraalsust ning võimaldaks kohalikele vajadustele kiiremini reageerida.

Kuivõrd ühe olulisema takistusena, mis pärsib struktuurivahendite mõju saavutamist, toodi välja halduskorralduse killustatus ning vähene koostöö, siis nähakse siin **vajadust luua uue perioodi rahastusmeetmeid selliselt, mis sunniksid ja suunaksid omavalitsusi suuremale koostööle** (nt projektid peaksid hõlmama mitut omavalitsust vms). Oluline on, et tekiks ka omavalitsuste ülene

vaade, mis võimaldaks viia ellu suurema mõjuga projekte ning arendada maakonda vastavalt kokkulepitud prioriteetidele.

## Lisa 5.1. Arutelurühmade hinnang valdkonna toetustele

	Maakond*	KOV**
<b>Transpordi- ja internetiühenduste arendamine</b>	2 (1)	1
<b>Looduskeskkonna parandamine, keskkonnakahjude leevendamine, keskkonnateadlikkuse tõstmine, energiasäästu meetmed</b>	1	1/2
<b>Vee- ja jäätmemajandus</b>	2	2
<b>Avalike teenuste</b> (va transport, veemajandus, jäätmemajandus ja üldharidus) <b>arendamine maakonnas</b> (sh lasteaiad, tööstusalad, kultuuri- ja spordirajatised, tervishoid jms)	1	1
<b>Üldharidus ja noorsootöö</b> (sh. koolivõrgu arendamine, erikoolide õpikeskkonna parandamine, noorsootöö arendamine)	1	1
<b>Haldusvõimekuse arendamine, koostöö toetamine</b>	-1	0
<b>Täiskasvanute teadmiste ja oskuste arendamine, tööturul osalemise toetamine</b> (kutsehariduse arendamine, koolitused, tööpraktika, hoolekandemeetmed, töökeskkonna arendamine jms)	2 (1)	2
<b>Ettevõtete loomise ja arengu toetamine</b> (eksporditoetused, investeringutoetused, TAK programmid, innovatsioonitoetused, stardi- ja kasvutoetused jms)	1	1
<b>Turismi arendamine</b> (turismiobjektid, külastuskeskkonnad, turismiettevõtete toetused jms)	2	1
<b>Kõrgharidus, kõrgkoolide jms teadus- ja arendustegevus</b>	0	0

Märkus:

Struktuurivahendite tulemuslikkuse hindamiseks kasutati järgnevat skaalat:

2: need struktuurivahendid aitasid väga suurel määral kaasa piirkonna arengule, ilma nendeta ei oleks piirkonna/maakonna arengus muutust toimunud;

1: need struktuurivahendid toetasid piirkonna/maakonna arengut, muutused oleks toimunud ka nendeta, kuid aeglasemas tempos.

0: neutraalne, nendel struktuurivahenditel ei olnud piirkonna/maakonna arengule erilist mõju

-1: need struktuurivahendid pigem takistasid piirkonna arengut;

-2: need struktuurivahendid pärssisid oluliselt piirkonna arengut

\* Peamiselt maavalitsuse ja maakondlike asutuste (s.h Järvamaa arenduskeskuse, Süda-Eesti Sotsiaalkeskuse, Järvamaa omavalitsuste liidu, Töötukassa ja Järvamaa Kutsehariduskeskuse) esindajatest koosnev grupp

\*\* Peamiselt omavalitsuse esindajatest koosnev grupp

## Lisa 5.2. Kokkuvõtte seminaril nimetatud eduteguritest ja takistustest SV mõjususe tagamisel

Edutegurid	Punktid	Takistused	Punktid
Rahastamise prioriteedid on ühtinud kohalike vajadustega	15	Halduskorralduse killustatus, sellest tulenev koostöö, kokkulepete ja mõjususe puudumine	19
Keskkonnateadlikkuse tõus – elukeskkonna parandamine – õiged valikud	10	Otsused on liigselt poliitiliselt mõjutatavad	14
Omavalitsuste koostöö	9	Liigne bürokraatia ja ebamõistlikud nõuded	8
Projektijuhtimise tase	7	Rahade planeerimise protsess on liiga tsentraalne	8
Tööhõive kasv	6	Plaanide ebarealistlikkus	3
Planeerimisoskus on tõusnud	3	Omaosaluse täitmine – ebapiisav omafinantseerimise võimekus	2
Investeermise tase	2		
Omafinantseerimise nõue on olnud sobiv	1		
On investeeritud arendusse	1		

## 6. Läänemaa

### 6.1. Maakonna lühiiseloostus perioodil 2007-2013

Lääne maakonna SKP oli Statistikaameti andmetel 2013.a lõpu seisuga 189,9 mln eurot,<sup>38</sup> ületades sellega perioodi algtaseme 2007.aastal (174,8 mln eurot). Selle näitaja poolest on Läänemaa Eesti teiste maakondadega võrreldes viimase kolme hulgas. Madalam on SKP vaid Hiiu- ja Põlvamaal. Võrreldes aga Läänemaa SKP-d elaniku kohta, siis on Läänemaa positsioon 2013.aastal maakondade võrdluses mõnevõrra kõrgemal, 9.kohal. Läänemaa SKP moodustab Eesti SKP-st 1,2% ja see osatähtsus ei ole vaadeldaval perioodil muutunud.

2007.aastal oli Läänemaa keskmine netosissetulek 400,9 eurot, paigutades sellega maakondade seas Harju- ja Tartumaa järel kõrgele kolmandale kohale. 2013.a. oli netosissetulek tõusnud 447,9 euroni, mis maakondade võrdluses on suhteliselt tagasihoidlik kasv (Raplamaa järel madalaim kasv) ja sellega on langetud netosissetuleku poolest maakondade hulgas kuuendaks<sup>39</sup>.

Läänemaa SKP-st andis 2013.a. 58% teenindussektor. Võrreldes 2007.a. on selle sektori osatähtsus SKP-s kasvanud kaks protsendipunkti. Seda peamiselt tööstussektori vähenemise arvelt, mille osatähtsus on langenud 35,5%-lt 34,1%-ni. Põllumajandussektori osatähtsus on püsinud praktiliselt muutumatuna 7% ringis. Kui aga vaadata sektorite osakaalu hõives, siis on primaarsektori osatähtsus 2007-2013 perioodil kasvanud 7%-lt 9%-le, teenindava sektori osakaal hõives 58%-lt 61%-le. Tööstussektori osatähtsus hõives on aga langenud koguni nelja protsendipunkti võrra – 34%-lt 30%-le. Kui vaadata hõivet tegevusalade kaupa, siis paistabki silma tervishoiuteenuste kõrge osatähtsus hõives, mis on Eesti keskmisest koguni kolme protsendipunkti võrra kõrgem (8,7% võrdluses 5,9%-ga). Ka majatuse ja toitlustuse osatähtsus hõives on Eesti keskmisest kõrgem, kuigi jääb alla nt Pärnumaa vastava sektori osatähtsusele. Töötleva tööstuse osatähtsus hõives on seevastu maakondade hulgas üks madalaimad (15,6%).

Eesti regioonide majandusstruktuuri muutusi ja nende arengueeldusi käsitlev uuring<sup>40</sup> aastast 2009 märgib Läänemaa puhul, et maakonna majandusarengu üheks eelduseks on Läänemaa kui pealinna regiooni tagamaa roll, seda eriti Põhja-Läänemaal. Lõuna-Läänemaa, Lihula ja Virtsu ümbrus on aga jäänud pigem läbisõidualaks. Arengut piirab mõneti Eesti madalaim asustihedus.

Arenguvõimalusena tõstab uuring esile ennekõike tervishoiu ja sotsiaalteenuste kasvupotentsiaali (nt lisaks raviteenustele ka eakate hooldusteenused jms) ning sellega kaasnevat kinnisvara rentimise ja hotellinduse, toitlustussektori kasvu. Esile tõstetakse Haapsalu kui kultuuriinimeste elukoha väärtustamine, mis loob Haapsalule ka oma niši teiste Lääne-Eesti turismipiirkondadega võrreldes. Samuti rõhutab uuring loodusturismi rolli ning Matsalu loodukaitseala potentsiaali rakendamist. Kuigi uuring tõstab esile ka tööstuse mitmekesisest struktuuri Läänemaal, sellele sektorile suurt tähtsust Läänemaa arenguvõimalustes ei nähta. Uuring mainib küll, et mõneti üllatuslikult on Läänemaal Eesti keskmisest enam ka tekstiili- ja õmblustööstust ja elektroonikat, kuid nende harude kaugem tulevik on kasvavate palkade ja kahaneva tööjõu oludes küsitav.

---

<sup>38</sup> SKP jooksevhindades

<sup>39</sup> Sama

<sup>40</sup> Eesti regioonide majandusstruktuuri muutuste prognoos. Tartu Ülikool. Tartu-Pärnu-Tallinn 2009.

Üks Läänemaa esindajate kommentaaridest eelnevale toob esile, et Haapsalul on kuurortlinnana - turismisihthpaigna muljetavaldav ajalugu (seotud 19. sajandi lõpu vene aristokraatidega), kuid arenguks tänapäevastes oludes on olnud ebapiisav suunata avaliku sektori tähelepanu fookus ja suurinvesteeringud ainult külastuskeskkonna arendamisele, jättes tööstussektori arenduskulud pigem erasektori kanda. Turism on kliimaatilistest tingimustest tulenevalt hooajaline, aastaringseid ja tasuvaid töökohti suudab siiski pakkuda tööstussektor. Läänemaa senise tööstusstruktuuri puudusena toob üks Läänemaa intervjuueeritustest välja, et nii õmblus- ja tekstiilitööstus kui sotsiaalteenuste pakkumine on tegevusharud, kus reatöötajate palgad on väga madalad. Seetõttu võib 2009. aasta uuringu arengueelduste tõsiselt võtmine viia maakonna konkurentsivõime jätkuvale kahanemisele ning väljarände jätkumisele.

Maakonna arengustrateegia<sup>41</sup> konkreetseid spetsialiseerumisi silmas ei pea. Pigem rõhutakse just turvalise elupaiga kujundamisele ja mainele. Uus, 2015.a kinnitatud arengustrateegia toob siiski selgemalt esile loomemajanduse. puidu ja roostiku kasutuse, tuuleparkide ja bioenergeetika arendamise, tervise-edenduse ja taastusravi valdkonna, tervise-, inva- loodus-, mere- ja pereturismi arendamist. 2015.a kehtiv Läänemaa ettevõtlusstrateegia toob kasvuvaldkondadena välja samuti rõivatööstust, kuid ka puidutööstust ja mittemetallsetest mineraalidest toodete tootmist. Teenust sektorist eristub selgelt tervishoiusektor, aga ka elektrienergiaga varustamine, ja veega varustamine ja tööhõive.

Lääne maakonna rahvaarv oli Statistikaameti andmetel 2013.a 1.jaanuari seisuga 24 622 inimest. Kui võrrelda seda perioodi algusega 2007.aastal (26 420 inimest), siis näeme, et Läänemaa rahvaarv on vaatlusalusel perioodil kokku vähenenud ca 1800 inimese võrra. Aastate lõikes on lahkujate arv küll kõikunud, kuid lahkumiste vähenemise trendi siiski välja tuua ei saa. Tegemist on samas üsna tüüpilise Eesti olukorda kajastava pildiga, st enamikus Eesti maakondades rahvaarv väheneb ning ainsad suureneva elanikkonnaga maakonnad on Harju- ja Tartumaa.

Kogu perioodi jooksul ületab väljaränne Lääne maakonnas sisserände ning 2013.aastal lahkus maakonnast ca 140 inimest rohkem kui sinna elama asus. Kokkuvõttes on Läänemaa rahvastiku osakaal Eesti rahvastikust 2013.aastal võrreldes 2007.aastaga veidi vähenenud (0,1 protsendipunkti võrra), mis on võrreldav muutus teiste väiksemate maakondadega nagu Võru- või Valga- või Hiiumaa.

Läänemaal oli aastal 2013 tööealisest elanikkonnast hõivatuid 61,9%, mis on 1,6 protsendipunkti enam kui aastal 2007, mil hõivemäär oli Läänemaal 59,6%. Kui 2007.aastal oli Läänemaa selle näitaja poolest teiste maakondade võrdluses kaheksandal kohal, siis 2013. aastal juba neljandal kohal Harju, Tartu ja Järva maakonna järel. Kõige madalam tööhõivemäär oli Lääne maakonnas vaadeldaval perioodil aastal 2010, kui tööealisest elanikkonnast oli hõivatuid 50,4%. Töötuse määr kõnealusel perioodil oli Läänemaal suurim aastal 2010, mil see oli 22% (Eesti keskmine 16,7%) ning madalaim aastal 2008, mil see oli 6,2% (keskmine 5,5%). Aastal 2013 oli töötuse määr Läänemaal 8,1% (keskmine 8,6%).<sup>42</sup>

<sup>41</sup> Läänemaa Arengustrateegia 2011-2025

<sup>42</sup> Statistikaamet 2015

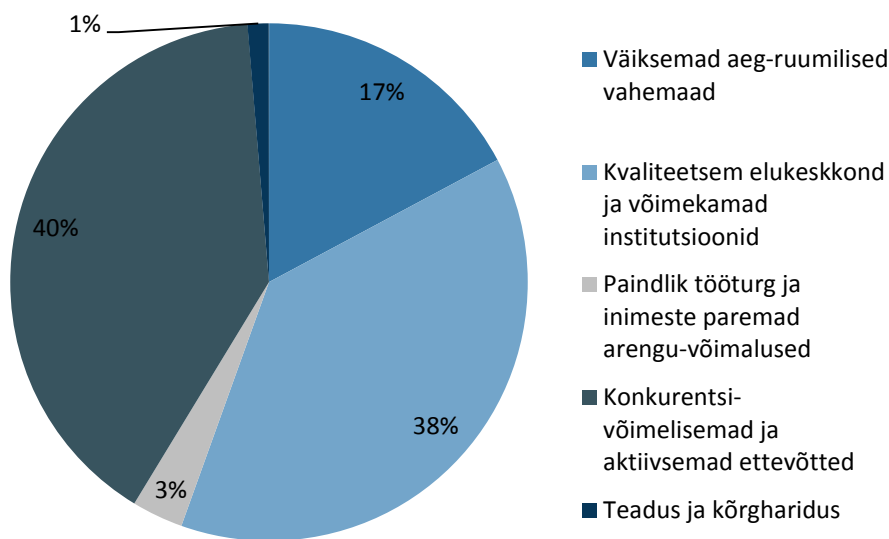
## 6.2. Ülevaade SV kasutamisest maakonnas

### 6.2.1. Struktuuritoetuste maht peamiste toetusvaldkondade kaupa

Arvutuste kohaselt on Läänemaale 2007-2013 perioodil tulnud struktuurivahenditest<sup>43</sup> toetusi kokku ligikaudu 63,9 miljonit eurot, sellest ca 28,5 mln eurot (45%) on tulnud maakondlike projektide ja ca 35,4 mln eurot (55%) üleriigiliste projektide kaudu.<sup>44</sup> Kui struktuurivahenditele arvestada juurde ka PRIA toetused (mida on sel perioodil Läänemaa saanud 67,6 miljonit eurot), siis on **Lääne maakonda toetusi tulnud kokku ligikaudu 131 mln eurot, millest** struktuurivahendid moodustavad ca 49% ja PRIA toetused ca 51%. Kui arvestada ka PRIA toetusi elaniku kohta (koos struktuurivahenditega), siis säilitab Lääne maakond võrdluses teistega oma neljanda koha.

Mõjuvaldkondade lõikes on kõige suurem osa, täpsemalt 40% toetustest kulunud ettevõtluse toetamiseks, 38% on kulunud elukeskkonna arendamisele, 17% aeg-ruumiliste vahemaade vähendamisele, 3% tööturu- ja hoolekandemeetmetele ning 1% teadus- ja arendustegevuseks (vt joonis 6—1).

JOONIS 6—1. SV JA PRIA TOETUSTE JAGUNEMINE LÄÄNE MAAKONNAS MÕJUVALDKONDADE KAUPA



Allikas: autorite arvutused, SFOS andmete alusel

<sup>43</sup> Struktuurivahendite hulka loetakse Ühtekuuluvusfondi, Euroopa Sotsiaalfondi (ESF) ja Euroopa Regionaalarengu Fondi rahastus koos Eesti poolse omaosalusega.

<sup>44</sup> Summad põhinevad struktuuritoetuste infosüsteemi SFOS andmetel, väljavõte aprill 2015. SFOSi jagab toetused maakondlikeks ning üleriigilisteks/maakondade vahelisteks. Üleriigiliste/maakondade vaheliste toetuste jagamisel maakondade vahel kasutati järgmisi lihtsustusi. Töötukassa rakendatavad meetmed jagati maakondade vahel aktiivsetes tööturumeetmetest osalejate proportsioonide alusel. Projektid maksumusega alla 100 000 eurot jagati maakondade vahel projekti tegevuskoha kontaktaadressi põhjal. Projektid maksumusega üle 100 000 eurot jagati järgmiselt: joonobjektide (maanteed) puhul läbivate maakondade vahel proportsionaalselt joone pikkusega. Lairiba investeeringute puhul kasutati Lairiba Sihtasustuse andmestikku.



Kui vaadata toetusi elaniku kohta, siis on Lääne maakond struktuurivahendeid saanud ligikaudu 2596 eurot inimese kohta, mis on maakondade võrdluses viiendal kohal .

## 6.2.2. Peamised muutused SV toetatud valdkondades

Alljärgnevalt toome välja mõned valitud indikaatorid, mis iseloomustavad muutusi SV toetatud valdkondades ning kajastame nende muutust perioodil 2007-2013 maakondade võrdluses.

Läänemaal on **kvaliteedinõuetele vastavat joogivett saavate elanike osakaal maakonnas hüppeliselt kasvanud 2010.a.** Kui 2007.a. oli mittekvaliteetset joogivett tarbivaid elanikke Läänemaal ca 18%, siis 2013.aastaks oli neid jäänud ca 3%. nende näitajate poolest on Läänemaa olnud maakondade keskmiste hulgas.

Üldhariduse valdkonna arengut mõõtev indikaator - **põhikooli ja gümnaasiumilõpetajate osakaal, kes ei jätkka õpinguid samal aastal** - on Läänemaal suhteliselt kõrgem (15%) võrreldes maakondade keskmisega (2013.a. seisuga 12%). Samas ei ole näitaja perioodi jooksul oluliselt muutunud.

**Palga- ja ettevõtlustulu (neto) tööealise inimese kohta**<sup>45</sup> on Läänemaal 2013.aastal ESU andmetel vahemikus 318 – 458 eurot. Selle näitajaga ollakse taas kord maakondade seas keskmiste hulgas. Netotulu on kasvanud 2007.aastaga võrreldes vaid ligikaudu 24%, mis on maakondade võrdluses madalaim kasv, mis võib olla seotud ka tööstuse osatähtsuse langusega hõives ning majutuse ja toitlustuse valdkonna, kus teatavasti on keskmisest madalamad palgad, kasvuga. .

**Kutsekooli lõpetanute on töö või õpingutega hõivatute osakaal 6 kuud pärast kooli lõpetamist** Lääne maakonnas 92,3%. Indikaator kajastab maakonna kutseõppeasutuse (Läänemaa Kutsehariduskeskus) lõpetajate edukust tööturul Eestis tervikuna, kuivõrd arvesse lähevad ka need lõpetajad, kes on algselt pärit teistest maakondadest. Maakondade vahel on antud näitaja osas vahed üsnagi väikesed. Olulisem on siinjuures indikaatori muutus võrreldes 2007.aastaga, mis viitab seisu mõningasele halvenemisele, täpsemalt -6,3 protsendipunkti. Selle muutuse suuruse osas paigutub Läänemaa samas siiski maakondade seas taas kord keskmiste hulka.

**Ettevõtete arvu poolest 1000 elaniku kohta** asetub Läänemaa pigem maakondade pingerea algusesse (80,5 ettevõtet tuhande elaniku kohta on maakondade hulgas viiendale kohale). Ka ettevõtete juurdekasv on olnud kiire - perioodil 2007-2013 on näitaja muutunud 56,9%, kuid maakondade hulgas jääb see jällegi nagu paljud eelnevad näitajad, keskmiste hulka.

**Kaupade ekspordi mahu poolest töötaja kohta** on Läänemaa maakondade võrdluses Põlva järel viimaste seas (6015 euroga töötaja kohta). Näitaja ei ole perioodi jooksul oluliselt paranenud – muutus on vaid 4,9%, mis on maakondade hulgas madalaim näitaja. Ühe põhjusena võib siin taas kord tuua välja turismisektori kui teenindava sektori rolli piirkonnas, mille osa kaupade ekspordis ei kajastu. Seminaril osalejad rõhutasid siiski välituristide olulist rolli Läänemaa majanduses nii toitlustusteenuse tarbijatena kui väikepoodide klientidena, mis ametlikus statistikas ekspordina kuidagi ei kajastu.

**Majutatute ööbimiste arv** on üks indikaatoritest, mis kajastab turismisektori tugevust, ning selle järgi on Läänemaa 2013.aastal maakondade hulgas Saare- ja Pärnumaa järel kolmandal kohal. Teiste juhrühmas olevate maakondadega võrreldes on Läänemaal õnnestunud ka kõige enam majutatute

<sup>45</sup> Eesti Sotsiaaluuringu andmed, neto palga- ja ettevõtlustulu tööealise (16-pensioniga) elanikkonna kohta maakonnas

ööbimiste arvu suurendada (18%). Nii Hiiu- kui Saaremaal on vastav näitaja kahanenud, Pärnumaal oli aga tõus vaid 5%.

Teenuste kättesaadavuse osas on Läänemaa elanike hinnangud Eesti keskmisel tasemel, kuigi nende **leibkondade osakaal**, kelle hinnangul on **teenuste** (toidupood või turg, pangateenused, post, perearstiabi, alg- ja põhiharidus) **kättesaadavusega raskusi**, on 2007.a. võrreldes märgatavalt kasvanud, koguni 19,8%. Selle näitaja poolest kuulub Läänemaa viie kõige suurema rahuolematute kasvuga maakonna hulka.

### 6.3. Hinnang maakonna kogemusele SV kasutamisele: aruteluseminari ja intervjuude tulemused

#### 6.3.1. Hinnang SV kasutamise asjakohasusele maakondlikul tasandil

Nii statistilisest ülevaatest kui ka intervjuueeritavate hinnangust nähtub, et Läänemaa on toetuste taotlemisel olnud suhteliselt edukas. Struktuurivahendite abiga on palju investeeritud elukeskkonna arendamisse (s.h looduskeskkonda), mis on turismipotentsiaali ja maakonna atraktiivsust elukohana erinevate osapoolte arvates kindlasti ka tõstnud. Raha on saadud sadamate arenduseks, mille abil on paranenud ühendus Hiiumaa ja Vormsiga. Kahetsusega tõdetakse, et raudteeühenduse taastamine Haapsalu ja Tallinna vahel ei ole leidnud poliitilist toetust ja see arenguvajadus on jäänud katmata.

Projektide haakuvust maakondlike arenguvajadustega on aidanud tagada Läänemaa maakondlik arengukava 2011-2025<sup>46</sup>, mis erinevalt paljudest teistest maakondadest on toiminud pigem osapoolte vahelise kokkuleppena. Näiteks ei toetata reeglina objekte või tegevusi, mida ei ole arengukavas välja toodud. Samas, kuna arengustrateegia ei ole õiguslikult KOVidel siduv, siis on ikka juhtunud, et mõni OV läheb sellest mööda ja taotleb raha objektidele, mis ei ole eelnevalt kokku lepitud.

Planeerimises on võetud hoiak, et ennekõike tuleb kindlaks teha vajadused ja siis leida sobiv rahastus. Kui rahastust ei leita, siis vaadatakse vajadused üle ning seatakse prioriteetid ringi. Selline vajaduspõhine planeerimine on samuti suurendanud projektide mõjusust.

Intervjuudes tunnistati, et Läänemaa üks suuremaid väljakutseid on ettevõtluse arendamine. Palju on mikroettevõtteid, tööpakkumisi on vähe, eriti suurematest keskustest väljaspool. Vähene (suur)ettevõtete arv seab maakonna suurde sõltuvuse üksikute ettevõtete majandusotsustest. Nii võib ühe ettevõtte restruktureerimise tulemusena tekkida 350 töötut, kellele koheselt ei ole võimalik sobivaid töökohti pakkuda. See tingib inimeste lahkumise piirkonnast – kel vähegi ettevõtlikkust, siirdub sinna, kus on tööd- pealinnaregiooni või välismaale. Ühe võimaliku lahendusena inimest lahkumise vähendamiseks nähakse vajadust toetada ka juba tegutsevaid ettevõtteid, et aidata neil kasvada ja laieneda. Eelmisel perioodil jäi vajaka just kasvavate ettevõtete toetamisest. Palju toetusi läks alustavatele ettevõtetele ning innovatsiooniosakud, investeeringutoetused ja eksporditoetused olid pigem suurettevõtjatele. Läänemaa mõttes suured, 20 – 30 töötajaga ettevõtted EAS-i ettevõtlustoetuste sihtrühmadest välja, kuid nende majanduslik roll on maakonna arengus väga tähtis.

<sup>46</sup> Uuringu teostamise ajal kehtib juba uus, jaanuaris 2015 kinnitatud Lääne maakonna arengustrateegia 2020+

Läänemaa üheks sooviks on tuua piirkonda uusi ettevõtjaid, eriti neid, kes suudaksid olla partneriks loodud kompetentsikeskusele toodete arendamisel ja juurutamisel. Vaatamata selle head tööstuspargi arendust Läänemaal käivitada ei ole õnnestunud. Omavalitsustel puudub konsensus, kus piirkonnas see peaks paiknema, ei ole ka selget nägemust, kust ja milliseid ettevõtteid sinna tegutsema asuksid.

Intervjueeritute hinnangul tuleks arvestada raha jagamisel ka sellega, milline on tööpakkumise olukord piirkonnas. Maapiirkonnas võib ka 1-2 töökohta olla väga mõjusad, samas kui tiheasustuses ei too see kaasa olulist muutust tööturul. Seda ei ole seni toetuste jagamisel arvesse võetud.

Maapiirkonnas on äärmiselt olulised ka ühistranspordi ühendused, mis samuti eelmisel perioodil rahastust ei saanud – ei logistika kavandamiseks ega uudsete hajaasustusele sobivate transpordikorraldusmudelite väljatöötamiseks. Hädasti vajaksid korrastamist paljud kohalikud teed. Samas riigimaanteede korrastamise tulemusena (vana asfaltkatte freespuru) on nii mõnigi kõrvaltee saanud mustkatte alla.

Avaliku infrastruktuuri osas leiti, et see taristu saadi SV toel üldjoontes korda, kuid edasine mõju sõltub sellest, kuidas kavandatud funktsionaalsust kasutada suudetakse ja need objektid võimalikult hea sisuga täidetakse.

Kõrgelt hinnatakse TLÜ Haapsalu kolledži rolli piirkonna arendamisel, kuigi intervjuus tõdeti, et regionaalse funktsiooni täitmiseks on liialt vähe raha eraldatud. Kolledži tugevdamiseks kavandatud kompetentsikeskus teenib küll oma eesmärgi, kuid paljud võimalikud ettevõtjatest koostööpartnerid näiteks invavahendite tootjad jms asuvad piirkonnast väljas. Samas kohalikke suurettevõtjaid nagu metallitööstus või mikroettevõtjatest käsitöötajaid-pitsikudujad kompetentsikeskus kuidagi aidata ei saa.

Intervjuudes leiti ka, et meetmete koosmõju aitab suurendada maakonnas hästi toimiv vastastikune infovahetus, kuigi mitte alati ei ole tagatud, et saadud infoga ka oma plaanide ja otsuste tegemisel arvestatakse. On olnud ka olukordi, kus terviku moodustamiseks oleks vaja eri tegevusi kombineerida, kui ühe või teise jaoks ei ole rahastust võimalik leida. Näiteks koolitatakse õpetajaid uusi haridustehnoloogilisi meetodeid kasutama, kuid kuna koolides puuduvad kõikidel lastel nutiseadmed, ei saa neid ikkagi kasutada igapäevases õppetöös.

Toodi välja, et lisaks investeeringutele on ka nõ pehmetel tegevustel oma koht ja mõju maakonna arengule. Tänu sellele on saanud inimesi arendada, koostöövõrgustikke kujundada, ühistegevusi ette võtta jms.

Intervjuudes kerkis üles ka meetmete ettevalmistamise kvaliteet keskvalitsuse tasandil. Toodi välja, et mitmelgi juhul on meetmed eluvõõrad ja ei vasta tegelikele vajadustele. Olukorda annaks ennetada kui meetmete ettevalmistamise protsessis konsulteeritaks potentsiaalsete taotlejatega, tehtaks nõ piloodilaadset testi, kas selliselt kavandatuna meede üldse toimiks. Samuti võiks nii keskvalitsuse kui maavalitsuste ametnikele pakkuda käed-külge tüüpi koolitusi, kus võetaks ette konkreetsete omavalitsuste arenguplaneerimise juhtum ja koostatakse konkreetne tegevuskava koos rahastamiskavaga.

### **6.3.2. Hinnang koostöö korraldusele maakonnas**

Läänemaad iseloomustab tihed ja süsteemne koostöö erinevate osapoolte – omavalitsused, omavalitsust eliit, maavalitus, maakondlik arenduskeskus, Töötukassa, Kodukant Läänemaa SA - vahel.

Samuti suheldakse palju ka nõ peakontoritena Tallinnas, et olla paremini kursis riigi tasandil kavandatavaga.

Kõikvõimalikud ühised arutelud on pigem normiks, kui erandiks. Maakonna arenguvajadusi ja –suundi puudutavates aruteludes osalevad nii eri tasandi poliitikakujundajad, arendusorganisatsioonid kui erinevate sihtrühmade nagu ettevõtjad, noorteorganisatsioonid, haridusasutuste jms esindajad. See muutus on toimunud eelmise perioodi käigus ning selle mõju maakonna arengule on hakanud avalduma ennekõike viimastel aastatel ning jätkub kindlasti ka edaspidi.

Erinevate arendus- ja koostöötegevuste aktiivseks eestvedajaks avalikus sektoris on Läänemaa Omavalitsusliit. Koostöös omavalitsuste ja maavalitsustega püütakse arendada maakonda terviklikult ja tasakaalustatult. See praktika ei ole küll toiminud vaatlusaluse perioodi algusest, vaid on aasta aastalt tihenendud ja aktiivsemaks muutunud alates 2009-2010 aastast.

Maakonnas toimub süsteemne arengu planeerimine ja seire. Alates 2007.a. on maakonnas arengustrateegia, mille koostamiseks on korraldatud rohkelt arutelusid ja ümarlaudu erinevate osapooltega. Maavalitsuse juurde on moodustatud Arenduskoda, kuhu kuuluvad maavalitsuse erinevate valdkondade esindajad, omavalitsuste esindajad, Läänemaa arenduskeskuse esindajad, TLÜ Haapsalu Kolledži ja Haapsalu Kutsehariduskeskuse esindajad, Keskkonnameti esindaja, MTÜ Läänemaa Turism esindaja, MTÜ Kodukant Läänemaa esindaja. Lisaks toimuvad, küll erineva sageduse ja intensiivsusega, valdkondlikud teemakojad nagu turismi, hariduse, sotsiaalvaldkonna või ettevõtluse teemakoda (kokku 12 erinevat), kuhu kuuluvad vastava valdkonna spetsialistid ja ametnikud. Teemakojad koostavad oma valdkonna arenguprioriteedid, mis omakorda vaadatakse üle arenduskojas. Teemakodade toimimise aktiivsus on erinev ja sõltub väga palju ka teemarühma kuuluvate inimeste initsiatiivist ja nende ajaressursist.

Arenduskoda annab sisendi maakonna strateegiadokumentidesse, kuhu jõuavad kõige tähtsamad valdkondlikud prioriteedid. Iga-aastaselt toimub arengukava seire, kus jälgitakse arengustrateegia mõõdikute täitmist. Kuna üheks mõõdikauks on ka EL rahastuse toomine maakonda, siis jälgitakse seda, kes, kui palju ja millistest fondidest on raha saanud. Seda küll mitte täies mahus, vaid 32 olulisema meetme raames, kuna info on erinevates andmebaasides laiali ning selle koondamine on küllaltki töömahukas.

Intervjuudes rõhutati, et isegi kui Arenduskoja töö tulemusena ei sünni mastaapseid ühisprojekte, teenivad arendusteemalise koostöö vastastikkuse informeerimise ja nõustamise eesmärki – teatakse, mida erinevad osapooled teevad või plaanivad, jagatakse omavahel kogemusi. See aitab vähendada kattuvusi ja loob hea aluse koostööks.

Omavalitsuste vahelisi erimeelsusi tekitab kõige enam koolivõrgu teema – seal on konsensust väga raske saavutada. Ükski omavalitsus ei ole vabatahtlikult nõus oma koolist loobuma.

Omavalitsuste head koostööd iseloomustavad näited nagu Läänemaa haigla arendamine, kus omavalitsused jagasid omafinantseeringu koormust üksteisega või ühisametnike kasutamine (nt ehitusspetsialist). Korraldatakse ametnikele ühiseid koolitusi jms. Uuel perioodil planeeritakse samalaadset hooldusteenuse korrastamist maakonnas, kus vajaduse määramine saab alguse OVL sotsiaalvaldkonna töörühmast või nt raudteeühenduse taastamist toetavad kõik omavalitsused, ka need, kelle territooriumit raudtee ei läbi.

Samuti on soodustatud koostööd ettevõtjatega. Selles valdkonnas on koostöö eestvedajateks Läänemaa Arenduskeskus, Töötukassa ja Kodukant Läänemaa SA. LOVL omakorda toetab ja osaleb aktiivselt kavandatud algatustel. Näiteks kutsutakse seminaridele omavalitsusjuhte koos ettevõtjatega, või korraldatakse ühiseid ümarlaudu, kus Töötukassa, omavalitsuse esindajad,

kohalikud tööandjad ja kohalikud töötud omavahel infot jagavad. Seega on häid näiteid ja positiivseid algatusi, kuid siiski mitte kõigis omavalitsustes. Mainiti ka, et ettevõtluskeskkonna arendamise projektide toetust taotlevad omavalitsused ise sageli koostöös Arenduskeskusega. OVL kaudu rahastavad omavalitsused mitmeid maakondlike ühisalgatusi - näiteks tublimate õpilaste tunnustamine või tublimate sotsiaaltöötajate tunnustamine ning finantseerivad arenduskeskuse tegevusi, mis ei ole EAS rahastusega kaetud. LAKiga on OVL lepinguline suhe, mis sätestab nii rahastamise mahu kui konkreetsed tegevused, mida selle raha eest vastu oodatakse.

Arendustegevuste õnnestumisele maakonnas on aidanud kaasa ka Arenduskeskuse proaktiivne hoiak arendustegevuste algatamisel ja nõustamisel. LAK tegutseb paljudes erinevates arendussuundades: tegeletakse starditoetuste vahendamise ja ettevõtete nõustamisega, aidatakse kaasa ettevõtluskoostöö ja MTÜde koostöövõrgustike käivitamisele, toetatakse omavalitsusi arendusprojektide ettevalmistuses ja rahastuse leidmises. Rahastamiskeemide nõustamisel ei piirdata vaid EAS rahastusega, vaid vaadatakse laiemat pilti, nii siseriiklikke vahendeid kui EL rahastust sh ka nt teaduskoostöö toetusskeeme, INTERREG-i meetmeid jms. Sel moel täidab arenduskeskus mitte üksnes EAS lepingulise partneri rolli, vaid osaleb aktiivselt arendustegevuste eestvedamises ehk toimib ka sisulises mõttes maakondliku arenduskeskusena.

Tööturu poolelt toetab maakondlikke arendusprotsesse Töötukassa Läänemaa osakond. Ennekõike on nende roll koostöövõrgustikes info jagamine Töötukassa pakutavate võimaluste kohta ja tööturul valitseva olukorra kohta, kuid pakutakse ka ise ideid ja võimalikke tegevussuundi välja. Töötukassa ja arenduskeskuse koostöö on samuti tihe, eriti ettevõtjate suunal ning ettevõtluskoolituse vallas. Nii korraldatakse näiteks ühiseid ümarlaudu ettevõtjatele või koordineeritakse ettevõtluskoolituste toimumise aega, et üksteise tegemisi mitte dubleerida. Tavapäraselt on tihe ka töötukassa klientide ettevõtlusega alustamise alane nõustamine LAKis.

### 6.3.3. Hinnang KOV omafinantseerimisega seotud teemadele

Omafinantseerimissuutlikkuse osas on Läänemaa esindajad pigem seisukohal, et maakonna omavalitsused on omafinantseeringunõuetega seni üsna hästi toime tulnud ning midagi olulist ei ole seepärast tegemata jäänud. Kui projekt on oluline ja vajadus suur, siis raha ka leitakse. Näiteks väikesadamate arendamise projekti puhul tehti omavahel koostööd Haapsalu, Noarootsi ja Nõva vallaga, kus siis Haapsalu suurema omavalitsusena aitas kaasa ka Noarootsi ja Nõva omafinantseeringu katmisele.

Väiksematel omavalitsustel on siiski vaba raha nii vähe, et nad peavad tegema arendustegevusi nõ jupikaupa – näiteks ühel aastal lasteaia katus, siis paar aastat koguma ja seejärel teha lasteaia fassaad või küttesüsteem korda. Sellistel juhtudel võib mitme olulise meetme avanemine ühel ajal seada omavalitsused kriitiliste valikute ette, millistele tegevustele saab raha taotleda ja millele mitte. Arutelus toodi ka välja, et suurte infrastruktuuri objektidega nagu vee- ja kanalisatsioonitrassid panustas riik ennekõike EL nõuete täitmisele, KOVide poolt tuli omafinantseering. Kuid kuna projektid olid suured, siis praeguseks on paljude omavalitsuste omafinantseerimise võimekus seetõttu vähenenud ja paljud nõ oma rahast tehtavad investeeringud jäävad tegemata.

Omafinantseeringu leidmine sõltub ka KOV volikogude hoiakust – on neid, kes on väga konservatiivsed ja laenu ei võta, püüavad kõik omavahenditest teha, ja sellisel juhul jäävad mõned asjad pigem tegemata. On ka neid omavalitsusi, kelle laenuvõimekus on ammendatud ja kes peavad seetõttu mõne aja mahukamatest arendustegevustest tagasi tõmbuma.

### 6.3.4. Hinnang SV kasutamise tulemuslikkusele maakonnas

Valdkondades, milles on struktuurivahendite abiga saavutatud **kõige suurem mõju**, olid aruteluseminaril osalejate hinnangul järgmised (vt lisa 6.1).

**Vee- ja jäätmemajandus** - põhjuseks toodi siin, et maakonnas on läbi viidud mitmeid suuri omavalitsuste üleseid vee-, kanalisatsiooni- ning jäätmemajanduseprojekte, mis on elukeskkonnas kaasa toonud olulise kvaliteedi tõusu (nt tõstnud joogivee kvaliteeti, parandanud prügimajandust). Kaalu lisab nendele investeeringutele asjaolu, et tegemist on olnud väga suurte projektidega (nii rahaliselt kui ka territoriaalselt), mida omavahenditest ei oleks suudetud ellu viia.

**Looduskeskkonna parandamise, keskkonnaseire ja keskkonnahariduse vallas** hinnati toetuste mõju samuti kõrgelt. Tõsteti esile just Matsalu looduskaitsealale suunatud investeeringuid, rannakarjamaad korrastamist jms. Samas märgiti ära, et need investeeringud ja keskkonnateadlikkuse tõus on looduskeskkonna poolest rikastes piirkondades märgatavalt pärssinud võimalikku majandustegevust ja ettevõtluse arengut.

Kõrge hinnang anti ka turismisektori meetmetele, ennekõike külastusobjektide korrastamisele. Need on investeeringud, mis erasektori jaoks ei ole huvitavad ja omavalitsuste endi eelarvest oleks nende rahastamine ülejõu käiv. Näiteks toodi Haapsalu promenaad, mis on tõstnud Haapsalu kui suvituslinna mainet. Rõhutati, et need investeeringud on mõjusad ka seetõttu, et toetavad maakonnas prioriteetseks peetavat valdkonda.

Ka kõrghariduse meetmete mõju, mida on maakonda tulnud peamiselt TLÜ Haapsalu Kolledži kaudu, hinnati kõrgeks. Kolledži rolli maakonna arengu eestvedajana tõstsid esile ka intervjuueeritavad: heade ideede kasvulava, aktiivsus, projektikogemus. Eriti oluliseks peeti kompetentsikeskust, kui võtmetegevust kolledži säilitamiseks. Samas tõdeti, et kompetentsikeskusel ei ole Läänemaal piisavalt partnereid ettevõtjate näol, eriti tootearenduse osas, kellega koos innovaatilisi tooteid juurutada ja tootmisesse viia. Seetõttu tehakse koostööd ka teiste maakondade valdkonna ettevõtetega ja kolledži tegevuste mõju on seetõttu ka märgatavalt laiem Läänemaa piiridest.

Veidi väiksemaks, kuid siiski oluliseks hinnati mõju järgmistes valdkondades:

IKT puhul toodi välja, et lairiba ühendused toodi küll piirkonda kohale, kuid nende mõju ei jõua tarbijani. Hajaasutusega piirkondades ei ole arendajad teenuse pakkumisest huvitatud. Mõnevõrra on kasu mobiilse interneti arengust, kuid see ei ole piisavalt stabiilne alternatiiv pakkumaks kvaliteetset teenust (nt koolides nutiseadmete abil õppe läbiviimine või avalike andmebaaside ja registrite kasutamine e-teenuste osutamiseks vms). Märgiti, et kuigi see, mis tehtud, on aidanud kaasa internetiühenduste levikule, on vajadused kasvanud veelgi kiiremini.

Transpordi osas tõsteti positiivse külje pealt esile sadamate arengut ja kasutamisintensiivsust. Samas tõdeti, et kohalike liikumisvajadusi on SV aidanud lahendada minimaalselt. enamikel Läänemaa kõrvalamaanteedele on liiklusintensiivsus nii madal, et need ei kvalifitseeri toetuse objektideks, Samas on ka nendes piirkondades inimestel vajadus liikuma pääseda ja kui seda võimalust ei ole, lahkuvad inimesed taas piirkonnast.

Üldhariduses leiti, et mõju saavutamist valdkonnas pärssis vahendite nappus. Korda sai teha vaid üksikud koolimajad, mitmed maakonna suuremad koolid on senini korrastamata. Samas tõdeti, et maakonna tasandil ei ole suudetud kokku leppida optimaalses koolivõrgus, mistõttu ei ole ka tugevaid argumente, mille najal raha juurde taotleda. Ka noortekeskuste loomist ja sisulist arendamist peeti väga oluliseks, eriti noorsootöö sisulisi tegevusi silma pidades. Mainiti, et igas omavalitsuses ei peagi noortekeskust olema, kuid kompetentseid noorsootöötajaid on igale poole vaja.

Muude avaliku teenust objektide puhul nagu vaba aja rajatised või lasteaiad on küll palju korrastatud korda tehtud, kuid mitte alati ei ole valikud olnud optimaalsed, arvestades laste arvu kahanemist. Arutelus leiti, et raha on siiski liga vähe olnud, valdkond vajaks rohkem investeringuid. Isegi kui minevikus on tehtud valesid otsuseid, mida nüüd tunnistatakse, siis uue perioodi planeerimist vaadates maakonnas tundub, et kohati ei ole oma ja teiste vigadest õpitud.

Haldusvõimekuse arendamise poolelt tõsteti esile strateegiakoostamise protsessi tarbeks saadud toetust ning liitumiskonsultatsioone, millest oli kasu omavalitsuste liitumise ettevalmistamiseks. Kokkuvõttes leiti siiski, et need protsessid oleks tõenäoliselt ka omavahenditest teostatud, kuigi siis ehk kaugemas tulevikus.

Ettevõtete toetamine osas leiti, et mõju jäi väikeseks, kuna Läänemaa ettevõtted ei kvalifitseerunud toetustele piisavalt hästi. Liiga palju ootusi pannakse ekspordisuutlikkuse kasvatamisele. Eriti starditoetuse puhul on kõrgeid ekspordinäitajaid mõnevõrra ennatlik oodata. Ekspordi kõrval on aga tähtis toetada ka väikeettevõtteid, kes end ise ära suudaks elatuda. Hea näitena toodi siinkohal välja Leader meetmete toetusi maaettevõtluse arendamiseks. Peeti oluliseks, et kahaneva tööpakkumisega piirkondades on ka töökohtade säilitamine tähtis, iga kord ei peagi tekkima juurde uusi töökohti, vaid arendusega hoitakse ära töökohtade sulgemine. Samuti loob see arutelus osalenute hinnangul ettevõtte vahel ebavõrdse konkurentsi. Samuti toodi välja, et kui ettevõtlustoetuste eesmärk on efektiivsuse tõstmine, siis selle mõju tööhõivele võib maapiirkonnas olla hoopiski negatiivne, sest inimeste töö asendatakse masinatega. Leiti, et otsetoetuste asemel võiks enam toetada just ettevõtluskeskkonna arendamist nt alajaamade ehitus piisava elektrivõimsuse tagamiseks vms.

Väikeseks hinnati aruteluseminaris struktuurivahendite kasutamise mõju järgmistes valdkondades:

Täiskasvanute teadmiste ja oskuste arendamise ja tööturul osalemise toetamise osas tunnistasid osalejad, et ei tunnet märkimisväärset mõju tööturu muutustele, seda vaatamata Töötukassa ja Kutsehariduskeskuse tublile tööle. Antud valdkonna juures rõhutatakse kutsehariduse arendamise tulemuslikkust struktuurivahendite abiga, mis on kooli konkurentsivõimet oluliselt tõstnud. ja seal pakutavad koolitused on abiks töötajate teadmiste arendamisel. Suhteliselt kriitilised oldi tööharjutuse ja tööklubi teenuse suhtes, kus mõju inimeste hõivesseliikumisele ja seal püsimisele on väike. Pigem on tööturumeetmed aidanud tööturu olukorda stabiilsena hoida. Need, kes tahavad tööd teha on juba leidnud töökohad, rännanud maakonnast välja, nõ tööklubidesse jäävad need, kellel ei ole võimalust või soovi töörandes osaleda.

Toodi välja, et tööturu meetmetes osalevad järjepidevalt ühed ja samad inimesed ning mingit märgatavat mõju nendest meetmetest nende inimeste töökäitumisele ei ole sündinud. Naljaga pooleks mainiti, et tänu tööharjutustele on mitmed omavalitsused saanud oma haljasalasiid korrastada. Samas toodi intervjuudes välja, et töölesaamine sõltub ka töökohtade olemasolust ja paraku on Läänemaa tööandjad kontsentreerunud Haapsallu ja selle ümbrusesse, mistõttu kaugemate piirkondade töötajatel ongi keeruline tööd leida, eriti kui ühistranspordi ühendused ei ole sobilikud.

Kokkuvõttes hindavad nii aruteluseminaril osalejad kui ka intervjuueeritavad struktuurivahendite mõju valdavalt siiski positiivseks ning asjakohasteks. Ühetegi sellist valdkonda, kus struktuurivahendite mõju oleks läbivalt negatiivseks hinnatud, välja ei toodud.

### 6.3.5. Edutegurid SV mõju saavutamisel

Aruteluseminari ja intervjuude käigus tõid osalejad esile mitmeid tegureid, mis Läänemaal on aidanud suurendada struktuurivahendite kasutamisega seotud positiivset mõju (vt lisa 6.2).

Enim hääli kogusid strateegilise planeerimisega seotud tegurid. Rõhutati seda, et mõju saavutamiseks on oluline hästi läbi mõeldud probleem, ja see, mida tahetakse probleemi lahendamiseks saavutada kui ka see, millised võimalused on probleemi lahendada. Kui seda lahendusviisi on võimalik ka SV rahastada, on edu saavutamine üsna tõenäoline. Seda tähendab ka vajadustepõhine planeerimine ehk mõeldakse selgelt läbi oma vajadused ja siis otsitakse sobiv rahastamisskeem, mitte ei minda kaasa SV pakkumispoolse survega. Viimane tähendab, et kui raha on võimalik taotlema, siis ka seda tehakse, sõltumata sellest, kas seda raha ka hädasti tarvis on.

Leiti, et Läänemaale on edu toonud alt-üles planeerimine ja maakondlik arenduskoostöö, mille tulemusena valminud maakonna arengustrateegia ja maakonnaplaneering kajastavad ka maakondlikus plaanis kokkulepitud objekte ja tegevussuundi. Leiti, et mõju saaks veelgi suurendada, kui maakonna arengudokumendid toimiksid ka sisendina riigi poliitikasse ja nende arvestataks rahastuse planeerimisel nii Eesti riigi eelarveliste vahendite kui SV jaotamisel.

Kolmanda teemade ringina tõstati piirkonna eripära teadvustamine ja kasutamine turismiteenuste kavandamisel. Toodi näiteid Haapsalu pitsikudumisest, puulaevaehitusest, aga ka loodusturismi.

Neljanda eduvaldkonnana tõsteti esile inimesi, kes arendusprotsessides osalevad. Toodi esile, et aktiivne hoiak ja kohanemisvõime taotlejate hulgas aitab projekte ette valmistada selliselt, et neid ka tõepoolest rahastatakse. Intervjuudes toodi veel lisaks välja, et omavalitsustes on palju uusi noori tegijaid, kes tahavad midagi ära teha ja samas on tasakaaluks ka pikaajalise kogemusega vallajuhte, kes oskavad riske ette näha ja aitavad tasakaalukust säilitada.

Arutelu käigus nimetati ka erinevate taotlejate ja planeerijate omavahelist koostööd ja sellest tulenevat mastaabiefekt – koos julgetakse alustada suuremate ettevõtmistega, mille mõju tulevikus on ka reeglina suurem. Samuti on nii lihtsam omafinantseeringut leida. Hilisema punktide andmise käigus see tegur siiski hääli ei saanud.

### 6.3.6. Takistused SV mõju saavutamisel

Läänemaa arutelu toodi välja 13 erinevat takistust, mis on vähendanud või takistanud SV mõju ilmumist. Neist üheksa pälvib hiljem ka osalejatelt punkte (vt lisa 6.2).

Kõige enam toetati mõtet, et **riigi regionaalpoliitika ei aita saavutada tasakaalustatud arengut maakondades**. Maakonnad tühjenevad inimestest, kuid keskvalitsus ei arvesta selle protsessiga poliitika kujundamisel. Näiteks toodi välja, et teede kogupikkus KOVides on kordades suurem kui riigimaanteedde osa, samas raha KOVidel nende teede korrashoiuks on oluliselt vähem kui riigimaanteeddele kulub. Teede olukord kogu aeg halveneb, kuid head ühendused on piirkonna arengus kriitilise tähtsusega, sest muidu ei pääse ei tööle ega teenuseid tarbima. Samuti toodi näitena, et rahastamiskriteeriumite seadmisel sihtrühma absoluutse suurusega arvestamine seab niigi kehvast olukorrast maakonnad (hõredam asutus, väiksem ettevõtete arv) veelgi kehvemasse seisusse. Inimesi või ettevõtteid on juba algul vähe ja kui ei saa täiendavat arendusraha teenuste, ettevõtlus- ja elukeskkonna arendamiseks, siis lahkub piirkonnast veelgi rohkem inimesi.

Oluliselt järgmine takistus mõju saavutamisel oli Läänemaa osalejat hinnangul see, et **KOV huvid ei ühti maakonna kui terviku huvidega**. Isegi kui Arenduskojas suudetakse omavahel kokkulepetele jõuda, ei pruugi KOV volikogud neid plaane heaks kiita. KOV volikogud lähtuvad kohalike elanike huvidest ja pigem lühema-ajalisest perspektiivist. Selle haakuvalt toodi välja, et 2007-2013 perioodil oli veel liiga vähe maakondlikku vaadet planeerimisel, mille tulemuseks oli killustatud rahakasutus ja vähene mõju. Maakonnas oli küll erinevat osapoolte koostöös välja töötatud Arengustrateegia, kuid



rahastust ei ole arengustrateegiale tagatud, mistõttu selle elluviimine sõltub erinevate projektide edukusest.

Järgmiseks leiti, et **riik ei ole oma rahastamisotsustes järjepidev**. Arutelus osalejad tõid välja, et rahastamisotsuste puhul ei lähtuta mitte sellest, kui palju üks teenuse osutamine maksab ja kui palju on teenuse tarbijaid ning ei eraldata selle põhjal raha, vaid lähtutakse riigieelarve tasakaalus tulenevast piirangust ning riigieelarves kokkulepitud raha hulgast, mis siis määrab teenuse mahu. Märgitakse ka, et kuigi riik nõuab KOVidelt 4-aastase eelarvestrateegia olemasolu, ei järgi riik ise oma eelarvestrateegiat, tehes selles sageli etteteatamiseta muutusi. Summad on küll riigi mõistes marginaalsed, kuid KOV eelarvele võib ka täiendav 10 – 20 tuhat eurot olla kriitiline summa. Riigi rahastuse järjepidevuse puudumine takistab ka maakondlikke kokkulepete sõlmimist – nt kui koostatakse prioriteetide nimekiri korrastatavatest koolidest ja lasteaedadest, siis nimekirjas tagapool olijad loodavad ka kunagi raha saada. Kui siis taotluste vastuvõtmine lõpetatakse, siis tunnevad need osapooled end petetuna ja järgmine kord ei ole nõus kompromissile minema

Märgitakse ka seda, et mõju saavutamiseks on vaja vahendeid ühte valdkonda kontsentreerida – vahendite pudistamine laiali üle Eesti ja valdkondade vahel ei anna tulemust. Näiteks toodi Läänemaapuhul välja, et üldhariduses ei ole mõju saavutatud, kuna korrastatud on vaid üksikuid koole.

Osalejad hindasid ka **ministeeriumite koostööd meetmete kavandamisel ja rakendamisel puudulikuks**. Leiti, et meetmete avamine võtab kaua aega, eriti omavahelised kooskõlastusringid, mis sageli on pigem formaalsed. Pigem eelistatakse näha ministeeriumite sisulist koostööd meetme ettevalmistusprotsessis, et oleks arvestatud meetmete sünergia ja koosmõju aspektidega. Näiteks võiks taotlustingimused olla sarnasemad, meetmete avanemine võiks olla kooskõlastatud, et ei koonduks kõik ühele perioodile või kvartalile. Vastasel korral tekib taotlejatel kahekordne pingeline – tuleb ette valmistada taotlused ühel ajal (aga KOV ressurss on piiratud, ei ole lihtsalt piisavalt inimesi selleks), aga ka ühel ajal tegevustega alustamine vähendab hangetest teenusepakujate kvaliteeti ja surub hinnad üles. Näitena toodi ühes intervjuus välja uue 2014-2020 perioodi kohta juhtum, kus PKT meetmesse esitatud projektile soovitati taotleda rahastust EASilt, kuna leiti, et tegemist on uuendusliku ja ettevõtliku toetava tegevusega. EASile aga projekt ei sobinud, kuna oli piirkondliku, mitte üle-eestilise mõjuga.

Aruteluseminaris osalejate poolt märkitakse, et mõnikord on **meetmetingimused väga jäigad ja hindamiskriteeriumid subjektiivsed**. Vahest ei saa hindajad aru, mida projektis teha tahetakse ja mis on projekti roll kohalikus arengus, sest lihtsalt ei teata kohalikke olusid. Või siis ei meeldi hindajale mõni konkreetne tegevus projektis ja selle tõttu võetakse maha ebaproportsionaalselt palju punkte, mille tõttu muidu hea projekt jääb rahastuseta. Sellega seoses leiti ka, et taotluse edukus sõltub liiga palju nõuandamisest ehk sellest, kui loomunguliselt ja tõepäraselt suudetakse oma vajadus meetme tingimustega vastavusse seada. Selle asemel võik osalejat hinnangul olla hoopis nii, et piirkonnad ütlevad oma arenguvajadused ja planeerijad püüavad vajadustele sobivad meetmed välja töötada. Leiti, et napib ka sisulist tagasisidet taotlustele, mis aitaks edaspidi projekti paremaks teha. Tagasiside andmine on erinevate institutsioonide vahel erinev: mõni annab väga põhjalikku tagasisidet, mõni piirdub formaalsete nõuete täitmisega.

Leiti ka, et täismahus taotluste ettevalmistamine on väga ebaefektiivne ja kasvatab halduskoormust. Selle asemel võiks olla eelvalik, mille põhjal välja valitud projektid siis valmistavad ette täismahus taotlused.

Omafinantseeringu puhul leiti, et seda on raske leida, eriti väiksematel omavalitsustel suurte arendusprojektide nagu kooli või lasteaia renoveerimine tarbeks.

Mainiti ka riigihangetega seonduvat, kus sageli on projekti tähtaegadest kinnipidamiseks ja vaidlustuste vältimiseks kõige ratsionaalsem minna madalaima hinnaga hanke peale, samas ei anna selline lähenemine sisuliselt häid tulemusi: odavamad lahendused ei pruugi olla kõige jätkusuutlikumad lahendused.

### **6.3.7. Õppetunnid ja soovitused 2014-2020 SV perioodiks**

Arutelust koorus mitmeid soovitusi uueks perioodiks. Olulisemana tulid välja vajadus piirkondlike eripäradega rohkem arvestada. Vähendada olukorda, kus toetuste raha voolab sinna, kus on enam rikkust ja inimesi. Rohkem tuge tuleks pakkuda ka mahajäänud piirkondade arendamisele, et toetada tasakaalustatud arengut.

Kaaluda võiks haldussuutlikkuse osas ministeeriumi ja maavalitsuste ametnikele koolitust-simulatsioonimängu, mille keskmes oleks päriselu KOV probleemide lahendamine. Koolituse käigus võetaks ette konkreetne omavalitsus ja püütaks siis sellele koostada realistlik arenguplaan. See aitaks ametnikel parimini tajuda, millised on omavalitsuste igapäevased probleemid.

## Lisa 6.1. Arutelurühmade hinnang valdkonna toetustele

<b>Transpordi- ja internetiühenduste arendamine</b>	1
<b>Looduskeskkonna parandamine, keskkonnakahjude leevendamine, keskkonnateadlikkuse tõstmine, energiasäästu meetmed</b>	2 (-2)
<b>Vee- ja jäätmemajandus</b>	2
<b>Avalike teenuste (va transport, veemajandus, jäätmemajandus ja üldharidus) arendamine maakonnas (sh lasteaiad, tööstusalad, kultuuri- ja spordirajatised, tervishoid jms)</b>	1
<b>Üldharidus ja noorsootöö</b> (sh. koolivõrgu arendamine, erikoolide õpikeskkonna parandamine, noorsootöö arendamine)	2
<b>Haldusvõimekuse arendamine, koostöö toetamine</b>	1
<b>Täiskasvanute teadmiste ja oskuste arendamine, tööturul osalemise toetamine</b> (kutsehariduse arendamine, koolitused, tööpraktika, hoolekandemeetmed, töökeskkonna arendamine jms)	0
<b>Ettevõtete loomise ja arengu toetamine</b> (eksporditoetused, investeringutoetused, TAK programmid, innovatsioonitoetused, stardi- ja kasvutoetused jms)	1
<b>Turismi arendamine</b> (turismiobjektid, külastuskeskkonnad, turismiettevõtete toetused jms)	2
<b>Kõrgharidus, kõrgkoolide jms teadus- ja arendustegevus</b>	2

Märkus:

Struktuurivahendite tulemuslikkuse hindamiseks kasutati järgnevat skaalat:

2: need struktuurivahendid aitasid väga suurel määral kaasa piirkonna arengule, ilma nendeta ei oleks piirkonna/maakonna arengus muutust toimunud;

1: need struktuurivahendid toetasid piirkonna/maakonna arengut, muutused oleks toimunud ka nendeta, kuid aeglasemas tempos.

0: neutraalne, nendel struktuurivahenditel ei olnud piirkonna/maakonna arengule erilist mõju

-1: need struktuurivahendid pigem takistasid piirkonna arengut;

-2: need struktuurivahendid pärssisid oluliselt piirkonna arengut

## Lisa 6.2. Kokkuvõtte seminaril nimetatud eduteguritest ja takistustest SV mõjususe tagamisel

Edutegurid	Punktid	Takistused	Punktid
On läbi mõeldud probleem, selle lahendamise eesmärk ja võimalikud lahendusviisid ja seda on võimalik rahastada	10	Riigi regionaalpoliitika ei toeta tasakaalustatud arengut maakondades	11
Alt- üles planeerimine, maakonnaplaneering kui sisend riigi poliitikatesse	9	KOV huvid ei ühti maakonna kui terviku huvidega	7
Vajadus on selgelt määratletud ja ühtib meetme eesmärkidega	8	Riik ei ole rahastamisel järjepidev	4
Piirkonna eripära kasutamine (turism)	4	Meetmes vähe vahendeid	3
Aktiivne hoiak ja kohanemisvõime taotlejate hulgas	2	Ministeeriumite koostöö meetmete kavandamisel on puudulik	2
Koostöö ja sellest tulenev mastaabiefekt		Meetmetingimused on jäigad ja hindamiskriteeriumid subjektiivsed	2
		Omafinantseeringut on raske leida	2
		Täismahus taotluste esitamine ebaefektiivne. Eelvalik oleks oluline	1
		Taotlemisel peab vingerdama, et vastata meetme tingimustele.	1
		Vähe sisulist tagasisidet taotlustele	
		Vähe maakondlikku vaadet planeerimisel (2007-2013)	
		Riigihangetes on odavus peamiseks kriteeriumiks, majandusliku soodsuse rakendamine tekitab vaidlustusi.	
		Meetmete avanemine on juhuslik ja läbi mõtlemata	

## 7. Lääne-Virumaa

### 7.1. Maakonna lühiiseloostus

Lääne-Viru maakonna SKP moodustab Eesti SKP-st 3%. See osakaal on võrreldes 2007.a. mõnevõrra kahanenud. SKP elaniku kohta on Lääne-Virus vaadeldud perioodil kasvanud 23%, mis on võrreldes teiste maakondadega pigem kiire kasvutempo. Samas peab arvestama, et kõik maakonnad peale Harjumaa on kaotanud elanikke ning sellevõrra võib ka SKP elaniku kohta näidata kiiremat kasvu just neis maakondades, kus elanike väljaränne on suurem. Rahvastiku kahanemine on toimunud ka Lääne-Virumaal. Rahvaarv kahanes võrreldes 2007. aastaga 8%. Lääne-Virumaal elas 2013.a. 60 518 inimest, võrreldes 2007.a. oli see kahanenud enam kui 5000 elaniku võrra. Tööealine elanikkond (15-74 a.) moodustab Lääne-Virumaa rahvastikust 75%, laste ja noorte (0-24 a.) osakaal on 28%.

Keskmine netosissetulek leibkonnaliikme kohta oli Lääne-Virumaal 2013.a. 428 eurot. Maakondade võrdluses on see keskmine näitaja. Samas teiste maakondadega võrreldes on vaadeldud perioodil sissetulekute kasv olnud küllalt kiire, 29%. Kiirem on olnud see vaid Põlva- ja Hiiumaal.

Tööealisest elanikkonnast oli 2013. aastal Lääne-Virumaal hõivatud 59,6% ning see on maakondade võrdluses keskmine näitaja. Võrreldes 2007.a on see 4 protsendipunkti kasvanud, mis on üks kiiremaid kasvusid maakondade võrdluses. Töötuse määr oli 2013.a. 9% ja kuigi 2010.a. ulatus töötuse määr kriisijärgselt 16%-ni, on see 2013.a. küll langenud, kuid siiski mõnevõrra kõrgem kui 2007. aastal, mil see oli 5,5%.

Lääne-Virumaad eristub teistest maakondadest suhteliselt kõrge primaarsektori osakaalu poolest, põllumajandus moodustas 2013. aastal hõivest 12%. Kui enamikes maakondades on vaadeldud perioodil primaarsektori hõive langenud, siis Lääne-Virumaal on see kasvanud 1,7 pp. Kiirem on primaarsektori hõive kasv olnud vaid Saare ja Rapla maakondades. Olulise osa maakonna majandusest moodustab endiselt töötlev tööstus, 30,9% hõivatutest on tööstuses, samal ajal on seal toimunud järsk kahanemine. Võrreldes 2007. aastaga on tööstuse osakaal kahanenud enam 11 protsendipunkti, mis on kõikide maakondade võrdluses kiireim kahanemine. Seevastu on kasvanud tertsiaarsektori osakaal, hõivatutest 57% on teenuseid pakkuvates tegevusalades. Tertsiaarsektor osakaal on kasvanud vaadeldud perioodil 9,3 protsendipunkti. Seega võib öelda, et maakondade võrdluses on Lääne-Virumaal aset leidnud üks ulatuslikemaid majandusstruktuuri muutusi.

Teenuste sektoris on suuremad tegevusvaldkonnad logistika ja veondus, haridus ning ehitus, kus on hõivatuid võrdselt ligi 9%. Tervishoid ja sotsiaaltoetused annab 6,6% hõivest ning avalik haldus ja riigikaitse 4,2%. Tööstuse tegevusaladest on Lääne-Virus olulisel kohal puidutöötlemine ning arenenud on ehitusmaterjalide tööstus ja metallitööstus. Võib öelda, et Lääne-Virumaa on mitmekesise ettevõtluskeskkonnaga maakond, mis annab head arengueeldused investeringute sissevooluks ning uute ettevõtete tekkeks.

EV siseministeriumi tellimisel teostatud uuringus<sup>47</sup> hindasid teadlased, et Lääne-Virumaal toimub vaadeldud perioodil tööstuse kokkutõmbumine just vanades tööstusharudes nagu õmblus- ja tekstiilitööstus. Vabanev tööjõud liigub suure tõenäosusega pealinna. See areng ka suures osas realiseerus. Antud töös ei nähtud ette nii suurt tertsiaarsektori kasvu, samas rõhutati, et

<sup>47</sup> Eesti regioonide majandusstruktuuri muutuste prognoos. Tartu Ülikool. Tartu-Pärnu-Tallinn 2009.

teenindusvaldkonnas on olulised tööandjad kaubandus ja logistika. Eelviidatud töös toodi teadlaste poolt välja, et edaspidi peaks tähelepanu suunama eksportivate ettevõtete arendamisele, sest ettevõtted on piisavalt jõulised ja suured ning suudavad ennast laiendada. Potentsiaali on piirkonnal maaturismi arendamiseks ja nähti, et kasutamata potentsiaal oli väga suur hotellinduses ja turismiteenuste valdkonnas. Seal hinnati, et on arenguruumi töökohtade tekkeks. Samas soovitati teha laialdasemat koostööd erinevate huvirühmade vahel, näiteks tõhustada turismialast koostööd Lääne-Virumaa rakenduskõrgkooliga.

## 7.2. Ülevaade SV kasutamisest maakonnas<sup>48</sup>

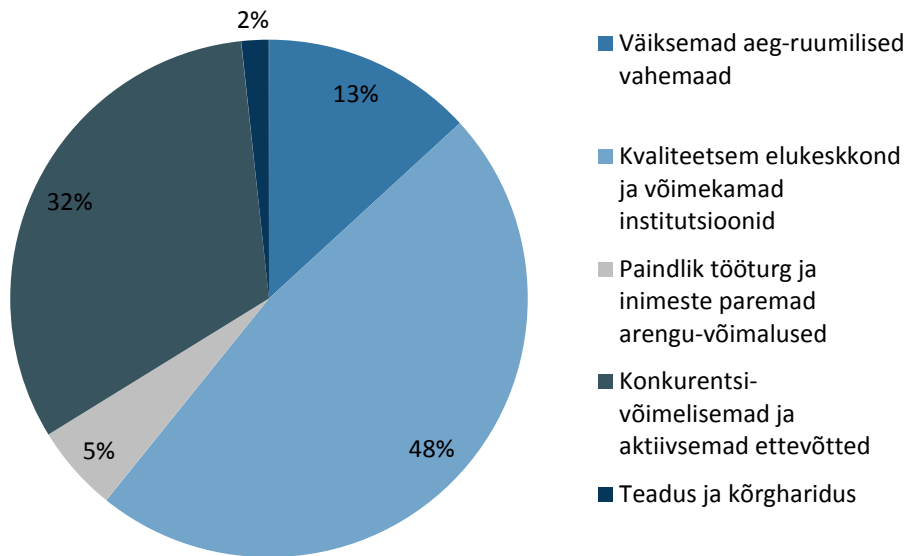
### 7.2.1. Struktuuritoetuste maht peamiste toetusvaldkondade kaupa

Arvutuste kohaselt on Lääne-Virumaal 2007-2013 perioodil läinud struktuurivahenditest toetusi kokku ligikaudu 157,4 miljonit eurot, sealhulgas on üleriigiliste toetuste osa ligi kolmandik. Kui struktuurivahenditele arvestada juurde ka PRIA toetused (mida on sel perioodil Lääne-Virumaa saanud 103,9 miljonit eurot), siis on **Lääne-Viru maakonda toetusi tulnud kokku ligikaudu 260 mln eurot**. Toetustest 48% on kulunud elukeskkonna arendamisele, 32% ettevõtluskeskkonna konkurentsivõime parandamisele, 13% aeg-ruumiliste vahemaade vähendamisesse ning 5% tööturul inimeste oskuste arendamisele (vt joonis 7—1). Teadus- ja arendustegevusele ning kõrgharidusele on suunatud 2% Lääne-Virumaa toetustest. Oluline on aga märkida, et lisaks SV toetustele on Lääne-Viru maakond saanud pisut suuremas mahus toetusi Eesti Maaelu arengukava (MAK) raames, kokku 160 miljonit eurot. MAK toetused on suunatud valdavalt põllumajanduse arendamisele.

Lääne-Virumaa on saanud suhteliselt suures mahus toetusi võrreldes teiste maakondadega, võrdluseks, enam on läinud toetusi vaid Harjumaale, Ida-Virusse ning Pärnu maakonda. Toetuste maht elaniku kohta on võrreldes teiste maakondadega samuti kõrgel tasemel (2601 eurot)

---

<sup>48</sup> Struktuurivahendite hulka loetakse Ühtekuuluvusfondi, Euroopa Sotsiaalfondi (ESF) ja Euroopa Regionaalarengu Fondi rahastus koos Eesti poolse omaosalusega.

**JOONIS 7—1. SV JA PRIA TOETUSTE JAGUNEMINE LÄÄNE-VIRU MAAKONNAS MÕJUVALDKONDADE KAUPA**


Allikas: autorite arvutused, SFOS andmete alusel

## 7.2.2. Peamised muutused SV toetatud valdkondades

Alljärgnevalt toome välja mõned indikaatorid ning kajastame nende muutust perioodil 2007-2013 maakondade võrdluses.

Nii nagu mitmes teises maakonnas oli Lääne-Virumaal **kvaliteetset joogivett saavate inimeste osakaal kogu elanikkonnast**<sup>49</sup> perioodi alguses küllalt kõrge, pisut üle 80%. Veevarustuse- ja kanalisatsiooni valdkonda läksid Lääne-Virumaal investeringuid reoveekogumisala investeringuprojektidesse (näiteks Rakvere linnas, Tapa linnas). Lisaks ka väiksemate asulate veemajanduse olukorra parandamiseks, nagu näiteks Kadrina valla, Väike-Maarja veemajandusprojekt. 2013. aastaks oli kvaliteetset joogivett saavate inimeste osakaal oluliselt kasvanud ja jõudnud peaaegu 100%-ni.

Üldhariduse valdkonna arengut mõõtev indikaator - **põhikooli ja gümnaasiumilõpetajate osakaal, kes ei jätka õpinguid samal aastal** - oli Lääne-Virumaal 2013. aastal 11%. Näitaja on 2007.a. võrreldes paranenud. Üldiselt on enamikes maakondades toimunud paranemine ehk koolilõpetajate arv, kes ei jätka õpinguid on kahanenud, nii ka Lääne-Virumaal on see keskmise trendiga sarnane.

**Palga- ja ettevõtlustulu (neto) tööealise inimese kohta** oli Lääne-Virumaal 2013.a. ESU andmetel vahemikus 332- 450 eurot ning see on 2007.a. võrreldes kasvanud pisut enam kui 38%, mis on küllalt tagasihoidlik näitaja. Kasv on olnud aeglasem vaid Pärnu-, Viljandi-, Valga- ja Läänemaal. See võib olla tingitud sellest, et piirkonnas on kokku tõmbunud töötlev tööstus ja kasvanud on hõive põllumajanduses ning teenuseid pakkuv sektor, kus palgatase on üldiselt madalam.

Lääne-Viru maakonnas kutsekooli **lõpetanutest on tööga või õpingutega hõivatute osakaal 6 kuud pärast kooli lõpetamist** 93,8%. Indikaator kajastab kõigi maakonna kutseõppeasutuste (Rakvere Ametikool, Väike – Maarja Õppekeskus jt) lõpetajate edukust tööturul Eestis tervikuna. Indikaator on

<sup>49</sup> Indikaator näitas inimeste osakaal maakonnas, keda teenindavad nõuetele mittevastavad veevärgid. Nõuetele mittevastavaks loetakse veevärk, mille kolmest kvaliteedinäitajast (mikrobioloogilised näitajad, keemilised näitajad, indikaatorid) vähemalt üks ei vasta kvaliteedinõuetele.

teiste maakondadega võrreldes pigem kõrge (viies positsioon) ning indikaatori langus vaadeldud perioodil oli 5,4 pp langenud, mis on maakondade võrdluses küll üpris suur langus, kuid algtase 2007. aastal oli väga kõrge 99,2%.

Ettevõtlusaktiivsus on Lääne-Virumaal küllalt kõrge. **Ettevõtete arv 1000 elaniku kohta** on Lääne-Virumaal 67,4. Samas ettevõtete juurdekasv vaadeldud perioodil on olnud maakondade võrdluses keskmine, 23%.

**Kaupade ekspordi maht töötaja kohta** on Lääne-Virumaa Harju, Pärnu ja Ida-Virumaa järel maakondade hulgas 4. positsioonil. Samas on ekspordi mahu kasv olnud pigem aeglane 21,1%, mis on tagantpoolt neljas kasvutempo.

Turismisektori arengut näitab **majutatute ööbimiste arv**. See on Lääne-Virus maakondade võrdluses keskmisel tasemel (3,4). Samas vaadeldud perioodil on suudetud seda kasvatada pea kahekordseks, kasv oli 97%, mis maakondade võrdluses on kõige kiirem. Suuremad teostatud projektid olid seotud Palmse mõisa ja Vihula mõisa renoveerimisega.

Lääne-Virumaal on inimeste osakaal maakonna elanikest, kelle hinnangul **teenuste** (toidupood või turg, pangateenused, post, perearstiabi, alg- ja põhiharidus) **kättesaadavus** on vähenenud, kasvanud võrreldes 2007.a (14,8 protsendipunkti). Perioodi algul oli rahulolu teenuste kättesaadavusega võrreldes teiste maakondadega keskmisel tasemel, kuid perioodi lõpuks oli Lääne-Virumaa kolmas maakond peale Hiiu ja Võru maakonda, kus inimeste rahuloluhinnangud teenuste kättesaadavuse osas on halvenenud.

### 7.3. Hinnang maakonna kogemusele SV kasutamisele: aruteluseminari ja intervjuude tulemused

#### 7.3.1. Hinnang SV kasutamise asjakohasusele maakondlikul tasandil

Maakondlikul tasandil sõltub maakonna arenguvajadustega arvestamine maakonna arengustrateegia olemasolust ja selle kvaliteedist, mida täpsemalt on arenguvajadused määratletud, seda lihtsam on anda hinnangut. Kui vajadused on määratletud üldisel ja laipõhjaliselt, on raskem ka hinnata, kas kõik vajadused said kaetud.

Lääne-Viru maakonna arengustrateegia 2007-2015 kinnitati Lääne-Viru maavanema poolt 2008. aasta alguses<sup>50</sup>. Arengukavas toodi esile, et maakonnas on tegevusaladest on arenenud põllumajandus ja tööstus ning maakonna edasine areng toetub suuresti nende valdkondade edukusele. Tähtsamateks majandusharudeks on puidutööstus, ehitusmaterjalide tööstus, toiduainetetööstus aga ka kaubandus, teenindus, turism ja kergetööstus. Lääne-Viru maakonna arengule avaldab märkimisväärset mõju pealinn koos lähiümbrusega, kuhu toimub põhiline väljaränne nii töö kui õppimise osas.

Arengukavas toodi välja maakonna majanduslike tugevustena kohalikule toormeale baseeruv mitmekesine tootmine ning kõrge majandusaktiivsus ja väikeettevõtete rohkus. Lisaks olid maakonna tugevustena nimetatud ettevõtluse tegevusalade mitmekesisus ning heal tasemel põllumajandustootmine. Olemas on korralik tehnilise infrastruktuuri võrgustik ning võimekus kaasata

<sup>50</sup> <https://laane-viru.maavalitsus.ee/documents/181101/0/L%C3%A4%C3%A4ne-Virumaa+arengustrateegia+2007-2015.pdf/937ad798-dd98-4f3c-b9f5-2ad89b1ce131>



investeeringuid. Samal ajal toodi välja ka arenguvajadusi, näiteks ebapiisavalt on kasutatud turismi- ja puhkemajanduspotentsiaali, lisaks tegi muret väikeettevõtete vähene jätkusuutlikkus ning ettevõtluskeskkonna ebapiisav ja vähekoordineeritud areng maakonna tasandil.

Arengukavas seati eesmärgiks, et on vajalik on panustada väliste võimaluste ärakasutamiseks järgnevate võtmeprobleemide osas: võimekate inimeste lahkumine maakonnast, ettevõtluse ebapiisav arendamine, haridussüsteemi ebaühtlus ja ebapiisav seotus maakonna vajadustega (ei valmistata ette ettevõtlusele vajalikke spetsialiste, kutse- ja karjäärilase nõustamis- ja informatsiooniteenuse puudulikkus, sh erivajadustega inimestele, pädeva õpetajakaadriga varustatuse probleemid, kohalike omavalitsuste ulatuslikuma koostöövõime ebapiisavus; turismivõrgustiku ja turismitöö süsteemsuse puudumine; hariduse kvaliteedi ja paindlikkuse tõstmine; ettevõtluse ja arendustegevuse alane suutlikkus; tööturu struktuursete probleemide lahendamise ning majandusliku arengu läbi loodava heaolu ühtlasemaks maakondlikuks jaotuseks vajalike eeltingimuste loomine. Neid võtmeprobleeme lahendades on võimalik luua tingimusi soodsatest suundumustest kasu saamiseks.

Maakonna spetsialistidega toimunud intervjuudes tõdeti, et arengukavas määratletud vajadused sageli laiemad ning kõike seatud eesmärgid ja arenguvajadusi ei ole võimalik lühikese perioodiga saavutada. Siiski on mitmetesse arenguvaldkondadesse panustatud. Intervjuudes tõdeti, et maakondlikus vaates saadi väga vähesel määral meetmete loomisest kaasa rääkida, samuti puudus paljudel toetusmeetmetel regionaalne mõõde. Näiteks transpordi valdkonda tehtud investeeringute puhul tõdeti, et selles valdkonnas keskne ja vertikaalne planeerimine tekitas nn lokaalsed pudelikaelad ning kohalikud piirkonnad pole suutnud neid iseseisvalt lahendada. Näitena toodi, et sageli jäid fookusest välja investeeringuvajadused kohalikesse teedesse. See käib sageli ka omavalitsustel üle jõu, samal ajal aga üleriigilised projektid on kohati liiga mastaapsed ja kallid. Positiivse näitena toodi siiski Haljala liiklussõlm, mis on piirkonna inimeste liikumise oluliselt mugavamaks teinud. Tõdeti, et paranenud küll rongiühendus, aga seda ainult Tallinna suunal. Samas oleks vajalik, et rongid liiguks ka tööpäeva alguses Narva-Jõhvi-Rakvere suunal või ka Tallinn-Rakvere suunal. Hetkel soodustavad kõik toimunud arengud inimeste liikumist pealinna.

Positiivsena toodi välja KOIT kava, kus oli võimalik teostada investeeringuid avalike teenuste parandamisse - lasteaedadesse, üldharidusse. Seal sai kohalike arenguvajadustega arvestada. Teine mõjuvaldkond, kus saavutati olulisemad muutused vaadeldud perioodil, on elukeskkonna parandamine. Ennekõike toodi välja veemajandusprojektide teostamist maakonna erinevates linnades ja asulates. Tõdeti, et nendes valdkondades said arenguvajadused enamjaolt kaetud. Kolmandaks toodi esile ka investeeringuid MAKist, mis on läinud peamiselt põllumajanduse arendamisse, aga ka elukeskkonna parandamisse. Kuna Lääne-Virumaa on üks tugevamaid põllumajanduslikke maakondi saadi MAKist väga olulises mahus toetusi (nagu eelpool välja on toodud oli MAKist saadud toetuste maht Lääne-Virus suurem kui SV toetused kokku).

Intervjuudes toodi välja, et maakonna arenguplaanidele sai toetuda turismivaldkonna investeeringute teostamisel ning ka avalike teenuste arendamisel, nendes tegevustes oli arengustrateegia katusdokumendiks, mis aitas KOVIDel oma tegevusi planeerida. Sageli on planeerimine maakonna tasandil pigem toimunud nn raha olemasolu põhiselt ehk arendati projekte, kuhu oli võimalik raha taotleda. Selle tulemusena on ka investeeritud kohati jätkusuutmatult. Negatiivsed näited olid peamiselt seotud koolidesse tehtud investeeringutega, kus hiljem selgus, et õpilaste arv väheneb ning nii suurt koolmaja pole tulevikus vaja (näiks Rakke gümnaasium).

Lääne-Viru maakonna esindajad tõid välja, et ettevõtluskeskkonna ja konkurentsivõime parandamise meetmete osas oli eelmine periood suhteliselt keskpärane. Arvestades, et ettevõtlus on piirkonnas

küllalt aktiivne on toetuste maht, mis on ettevõtluse konkurentsivõime parandamise läinud küllalt tagasihoidlik. Peamiselt on need läinud turismiobjektide väljaarendamiseks (mõisad, Rakvere Linnus). Vaadeldud perioodil arendati välja ka Rakvere Lennuvälja tööstusala. Need tegevused peaksid ergutama ka teenuseid pakkuvate väikese ja keskmise suurusega ettevõtete teket piirkonda ning meelitama juurde uusi investeeringuid. Toodi välja, et suurim takistus ettevõtluse arenguks on kvalifitseeritud ja sobivate oskustega töötajate puudus. Hakkas silma, et intervjuueritavad ei osanud sageli välja tuua, millised ettevõtlusvaldkonnad on toetust saanud, tõdeti, et sellist infot maakonna tasandil pole seiratud. Selline teadmatus viitab ka avaliku ja erasektori vähesele koostööle.

Haridusvaldkonnas toodi positiivse näitena välja tehtud investeeringuid Lääne-Viru rakenduskõrgkooli arendamiseks ning kutseõppe infrastruktuuri parandamiseks.

Intervjuudest selgus, et maakondliku arenguvajaduse ja -strateegia elluviimise eest seismiseks ei ole ühelgi maakondlikul institutsioonil hoobasid, maavalitsus on küll arengustrateegia koostaja, kuid elluviimise eest ei vastuta. KOV-liitudele pole samuti sellist ülesannet antud, kohalikud arenduskeskustele ka mitte. Seega jääbki täna maakondliku arengu eest vastutamine nn õhku ning sisulist koostööpartnerit riiklikule tasandile ei teki. Selline oli olukord ka paljudes teistes maakondades.

Lisaks toodi välja, et SV planeerimisel ei ole sageli arvestatud teiste pika-ajaliste arengutega (näiteks rahvastiku vähenemine). Lääne-Virumaal oli näiteid, kus on arendatud külakeskusi (MAK meetmetest), kus elanikkond väheneb ja vananeb ning tekib küsimus, kuidas neid objekte tulevikus majandatakse. Teine valdkond on haridusasutustesse investeeringud, mis osutuvad hiljem kasutuks. Põhjused on pigem selles, et puudub nii riigi kui ka maakonna tasandil terviklik vaade arengutele. Riigi tasandil on planeerimine valdkondlik ega tehta koostööd ministeeriumide vahel.

### 7.3.2. Hinnang koostöö korraldusele maakonnas

Tervikpilt maakondlikust struktuurivahendite kasutamisest on lünklik enamikes maakondades. Informatsioon eri tüüpi meetmete kasutamisest on jagatud erinevate institutsioonide vahel ning koondülevaadet maakonnas ei omata. Sarnane oli tagasiside ka Lääne-Virumaal. Arenduskeskus tõi välja, et nemad detailselt ei seira maakonna terviklikult ettevõtlusvaldkonda läinud toetusi ning see pole ka nende ülesandeks seatud. Nii nagu ka mitmeski teises maakonnas ei oldud teadlikud, kust sellist infot hankida. KOV-liit ja maavalitsus tõdes samuti, et seirama peaks, aga seda ei tehta ning tervikpilti maakonnas SV toetuste osas pole. Siiski Töötukassa teeb seiret tööturu ja ümberõppe teemaga seotud projektide puhul.

Tõdeti, et nii planeerimise kui ka rakendamise tasandil on maakonnas era ja avaliku sektori koostöö suhteliselt nõrk. Töötukassa küll teatud määral koordineerib koostööd erasektoriga, näiteks korraldatakse koolidega (kutseõppeasutused ja rakenduskõrgkool) ümarlaudu, kuhu kaasatakse ettevõtteid, et ettevõtjatel oleks võimalik kaasa rääkida selles osas, milliseid muudatusi nad ootavad ja millist inimesi edaspidi vajavad.

Koostöö on parem avaliku sektori erinevate institutsioonide tasandil. KOV-liidu, maavalitsuse, arenduskeskuse ja töötukassaga koostöö toimib. Kohalike omavalitsuste tasandil põrkuvad teatud määral erinevad huvid just kitsamates valdkondades. Toodi esile, et on valdkondi, kus kohalikud huvid on väga selged ja kus on väga raske üldist kompromissi leida. Näitena toodi omavalitsustele suunatud meetmed, kus ongi vaja mingil määral teha maakonna tasemel valik, et milliste kohalike omavalitsuste projektid on kõige prioriteetsemad. Ning selle tulemusena teatud piirkonnad ja projektid saavad vähem toetust ja loomulikult tekivad sellistest olukordadest pinged. Sageli on kaotajad väiksema

rahvaarvuga ja keskusest kaugemad kohalikud omavalitsused. Samas on maakonnas algatatud ka KOV õleseid koostööprojekte (kergliiklusteede planeering).

Koordineeritud kooskõlastamist erinevate rahastamisallikate lõikes ja erinevate toetuse saajate (nt KOV ja ettevõtjad või KOV ja Töötukassa) vahel ei toimu. Töötukassa koostööst kohaliku arenduskeskusega toodi näide, kus juhul kui on inimene, kes soovib hakata ettevõtlustoetust taotlema, siis äriplaani kirjutamist nõustab maakondlik arenduskeskus ja toetust võimaldab töötukassa.

Toodi välja, et SV ja ka MAK meetmete koosmõju on küllalt vähene ning vajalik oleks planeerimise tasandil parem koostöö, et oleks võimalik maakonnas enam finantseerida terviklahendusi ja jätkuprojekte. Samas maavalitsusel puuduvad hoovad otsustusprotsessi mõjutada ning maakondlikku tervikvaadet forsseerida. Maakondlikul tasandil selge üldpilt SV kasutamisest puudub, seda eriti erasektorile läinud toetuste osas.

### 7.3.3. Hinnang KOV omafinantseerimisega seotud teemadele

Lääne-Virumaal kohalikel omavalitsuste hinnangul võib investeringuprojektide omafinantseeringute tagamine kujuneda probleemiks pigem väiksematel omavalitsustel. Omavalitsused kasutavad omafinantseeringuteks laenuressurssi ning on olnud olukordi, kus laenupiir tuleb ette ning tuleb teha valikuid ja seetõttu planeeritud projektid ei realiseerunud. Samas on teostatud KOV liidu algatusel ja koostöös maavalitsusega ühisprojekte, kus omavalitsused panustavad ühiselt omafinantseeringusse. Näitena toodi on omavalitsuste koostööna valminud Lääne-Viru jalgrattateede teemaplaneering. Tõdeti, et suuri projekte on ühistööna siiski keeruline teha, kuna omavalitsuste võimekus on erinev.

### 7.3.4. Hinnang SV kasutamise tulemuslikkusele maakonnas

Järgnevalt on välja toodud maakondlikel aruteluseminaridel kogutud hinnangud SV kasutamise tulemuslikkusele maakonnas (vt lisa 7.1).

Edukaimaks SV rakendamise valdkonnas peetakse Lääne-Viru maakonnas **vee- ja kanalisatsiooni ning jäätmemajandust**. Rekonstrueeriti mitmete asulate ja valdade vee- ja kanalisatsioonisüsteem (Haljala, Sõmeru vald, Tapa vald jt) ning ehitati välja reoveesüsteeme, näiteks Rakvere ja Tapa linnas, rajati Lääne-Viru jäätmekäitluskeskus. Sellises mahus investeringuid, mis mõjutavad nii teenuste kvaliteeti kui parandavad elukeskkonda, omal jõul poleks suudetud ellu viia.

**Transpordi valdkonnas** olid hinnangud tagasihoidlikumad, positiivsena toodi investeringud Haljala liiklussõlme väljaehitamisse, kui sellega maakonnasisesed investeringud ka piirdusid. Samas rajatud liiklussõlmed mõjusid pärssivalt kohalikule ettevõtlusele. Positiivselt poolelt toodi välja, et paranes olukord raudteeliiklusega ning tihenes rongide sõidugraafik.

**Tööturumeetmed ja täiskasvanukoolitus** said suhteliselt kõrged hinnangud. Teostati investeringud kõrg- ja kutseharidussüsteemi (Rakvere ametikool ja Lääne-Viru Rakenduskõrgkool). Positiivsena märgiti Töötukassa poolt pakutud meetmeid nagu töötute tööturule tagasi aitamine või ümberõpe.

**Turismivaldkonnas** hinnati tulemuslikkust väga heaks, kuna suudeti rajada mitmed olulised turismiobjektid (renoveeritud mõisad, Rakvere Linnus). Märkimisväärselt suudeti vaadeldud perioodil kasvatada külastajate arvu. Samas arenguruumi nähti avaliku ja erasektori koostööl turismivaldkonna arendamisel.

**Avalike teenuste arendamine** SV toel sai aruteluseminaril osalejatelt hea hinnangu, näidetena toodi investeeringud lasteaedadesse KOIT kavast, kergliiklusteede võrgu arendamisse ning spordirajatistesse.

Heaks hindasid maakonna esindajad tulemusi **üldhariduse ja noorsootöö** valdkonnas. Teostati mitmeid projekte gümnaasiumide renoveerimise osas (Rakvere reaalgümnaasium, Vinni-Pajusti ja Väike-Maarja gümnaasiumid, Porkuni noortekeskus jt). Samas toodi välja näiteks Rakke gümnaasiumi investeering, mis pole osutunud jätkusuutlikuks ning õpilaste arvu vähenemise tõttu nii suurt koolihoonet enam ei vajata.

Mõju loeti neutraalseks maakonna tasandil **haldusvõimekuse ja koostöö arendamisel**. Toodi välja, et kindlasti on üldine projektide kirjutamise oskus ja planeerimise võimekus kasvanud. Paranenud on SV rakendamisalase teadlikkus ning maakonnas arendatud mitmeid koostöögruppe. Samas koostööprojekte oleks võinud olla enam.

**Ettevõtlusvaldkonna arengu** puhul oli hinnang hea. Kuna ettevõtlusaktiivsus on suhteliselt kõrge, siis osutusid mõjusaks starditoetused. Samas on ka palju tugevaid keskmisi ja suuri eksportivaid ettevõtteid, kes kasutasid aktiivselt eksporditoetusi ning muid arendustoetusi. Kohalike omavalitsuste tasandil tuli esile pigem see, et KOVide esindajad ei olnud teadlikud, milliseid ettevõtlusega seotud projekte hinnatud perioodil erasektoris ellu viidi.

### 7.3.5. Edutegurid SV mõju saavutamisel

Rühmaarutelus nimetati kokku 12 edutegurit, neist 7 pälvis hiljem ka hääletusel punkte. Kõige olulisema tegurina tõstati esile asjaolu, et **toetatavad tegevused lähtusid vajadusest**, see muutis ka projektid konkurentsivõimelisemaks ja tagas rahastuse. Teise olulise edutegurina toodi välja **hea koostöö ja ühisprojektid**, kuigi koostöös nähti ka arenguruumi. Positiivse näitena toodi kergliiklusteede ühine planeering. Eduteguritena nimetati veel, et üldiselt oli meetmed disainitud nii, et KOVidele oli sobiv **omafinantseerimise määr**, mis tagas ka selle, et projektide suudeti teostada ja jätkusuutlikkuse eest võeti vastutus. Oluline edutegur oli ka **edumeelsete ja riskialtite inimeste olemasolu maakonnas**, mis võimaldas ellu viia suuremahulisi ja pikaajalisi projekte (Targa maja projekt). Välja toodi, et hästi läbimõeldud planeerimine ning head projektikirjutajad tagasid selle, et **investeeriti suure potentsiaaliga valdkondadesse nagu** investeeringud mõisakomplekside arendamisse. Toetavateks teguriteks oli veel **maakonna mitmekesine ettevõtluskeskkond** ning **projektide eel teostati põhjalikud analüüsid ja eeluringud**.

### 7.3.6. Takistused SV mõju saavutamisel

Lääne-Virumaa aruteluseminaril toodi välja 13 takistust ning 10 pälvis neist enam märkimist (vt lisa 7.2). Kõige enam esiletõstetud takistused oli seotud sellega, et **projektide taotlemisele eelneb liiga ajamahukas ja kallis eeltöö**. Takistusena toodi välja **taotlemisega kaasnev liigne bürokraatia**, nõuete mitmeti tõlgendatavus. Toodi välja, et **erinevatel rakenduskavadel on erinev reeglistik**, mis omakorda võimendab bürokraatiat ja ajakulu.

Olulise takistusena nimetati ka, et **meetmete planeerimise aeg on liiga pikk**. On teada, et teatud valdkonna toetusmeetmed töötatakse välja, kuid nende rakendusse jõudmine on sageli väga pika viitajaga. Lisandub veel ka taotluste pikk menetlemise aeg. See kõik aga päädib **liiga lühikese projektide elluviimise ajaga**, see toodi ka ühe takistava tegurina välja. Takistusena nähti **riiklike poliitika sagedasi muutuseid**, näitena toodi jäätmemajanduse valdkond. Samas nimetati takistavaks

asjaoluks nii riiklikul tasandil kui ka maakondlikul tasandil strateegiate paljus ja nendes kooskõla puudus. See pärsib arengueesmärkide saavutamist ja terviklahenduste elluviimist.

### 7.3.7. Õppetunnid ja soovitused 2014-2020 SV perioodiks

Vaatamata vähesele võimalusele sekkuda SV planeerimisel leidsid Lääne-Viru maakonna esindajad, et kasutatud vahendid on toonud kaasa olulisi muutused maakonna elukeskkonnas ja toetanud arengueelduste väljaarendamist. Enamasti on tehtud investeeringuid, mille maht oleks käinud ilma SV toetusteta selgelt üle jõu (investeeringud veemajandusse, haridusasutustesse). Tunnetati, et suure arenguhüppe on teinud maakonnas turismivaldkond, see väljendus ka pea kahekordistunud külastajate ööbimiste arvu kasvus. Sinna valdkonda on panustanud peamiselt erasektor ning selles väljendub ka SV toetuste ja erainvesteeringute positiivne koosmõju. Lääne-Virumaa ettevõtlusstruktuuris on suure tähtsusega põllumajandus ning selles valdkonnas oli näha vaadeldud perioodil hüppelist arengut peamiselt tänu MAK toetustele. Loodeti, et algaval perioodil on võimalik ellu viia mitmeid jätkuprojekte nii ettevõtluse konkurentsivõime edendamiseks kui ka elukeskkonna parandamiseks. Järgnevatel aastatel on keskseks probleemiks töökäte puudus, seega on oluline panustada järjest enam ümberõppesse. Tehti ettepanek, et meetmed võiks enam arvestada regionaalsete eripäradega, rahastada maakonna arengu seisukohast optimaalseid terviklahendusi. Enam võiks arvestada kohalike elanike vajadustega gaselleks tuleks kaasata kohalikke piirkondi enam meetmete planeerimise ja ettevalmistamise protsessi. Lisaks loodeti, et edaspidi väheneb bürokraatia ning meetmete planeerimise menetlemise ning rakendamise ajaraam muutub ratsionaalsemaks ehk kiireneb planeerimise ja menetlemise aeg et jääks enam aega projektide elluviimiseks.

## Lisa 7.1. Arutelurühmade hinnang valdkonna toetustele

	Maakond liku tasandi esindajad	Omavalit suste esindajad
<b>Transpordi- ja internetiühenduste arendamine</b>	0 / 1	1
<b>Looduskeskkonna parandamine, keskkonnakahjude leevendamine, keskkonnateadlikkuse tõstmine, energiasäästu meetmed</b>	1	0 / 1
<b>Vee- ja jäätmemajandus</b>	2	2
<b>Avalike teenuste</b> (va transport, veemajandus, jäätmemajandus ja üldharidus) <b>arendamine maakonnas</b> (sh lasteaiad, tööstusalad, kultuuri- ja spordirajatised, tervishoid jms)	1	2
<b>Üldharidus ja noorsootöö</b> (sh. koolivõrgu arendamine, erikoolide õpikeskkonna parandamine, noorsootöö arendamine)	1	2
<b>Haldusvõimekuse arendamine, koostöö toetamine</b>	0	0
<b>Täiskasvanute teadmiste ja oskuste arendamine, tööturul osalemise toetamine</b> (kutsehariduse arendamine, koolitused, tööpraktika, hoolekandemeetmed, töökeskkonna arendamine jms)	2	1
<b>Ettevõtete loomise ja arengu toetamine</b> (eksporditoetused, investeringutoetused, TAK programmid, innovatsioonitoetused, stardi- ja kasvutoetused jms)	1	1
<b>Turismi arendamine</b> (turismiobjektid, külastuskeskkonnad, turismiettevõtete toetused jms)	2	2
<b>Kõrgharidus, kõrgkoolide jms teadus- ja arendustegevus</b>	0	0

Märkus:

Struktuurivahendite tulemuslikkuse hindamiseks kasutati järgnevat skaalat:

2: need struktuurivahendid aitasid väga suurel määral kaasa piirkonna arengule, ilma nendeta ei oleks piirkonna/maakonna arengus muutust toimunud;

1: need struktuurivahendid toetasid piirkonna/maakonna arengut, muutused oleks toimunud ka nendeta, kuid aeglasemas tempos.

0: neutraalne, nendel struktuurivahenditel ei olnud piirkonna/maakonna arengule erilist mõju

-1: need struktuurivahendid pigem takistasid piirkonna arengut;

-2: need struktuurivahendid pärssisid oluliselt piirkonna arengut

## Lisa 7.2. Kokkuvõtte seminaril nimetatud eduteguritest ja takistustest SV mõjususe tagamisel

Edutegurid	Punktid	Takistused	Punktid
Vajaduspõhisusega arvestamine	11	Liigne bürokraatia, nõuete mitmeti tõlgendatavus (km. erisused)	8
Koostöö, ühisprojektid	7	Liiga mahukas/ põhjalik/ kallid eeltöö taotlemisele	8
Omafinantseeringu määr sobiv	6	Liiga pikk meetmete menetlus- ja planeerimisprotsess	7
Investeerimine potentsiaalsetesse valdkondadesse	3	Riikliku poliitika muutused (jätmevaldkonnad)	4
Edumeelsed, riskialtid inimesed	3	(Riiklike ja maakondlike) strateegiate paljus, kooskõla vähesus	2
Asukoht, regionaalne keskus	2	Sisemine konkurents	1
Institutsionaalne võimekus (nii arendus ja planeerimisvõimekus)	1	Suure idee puudus	1
Põhjalikud (eel)uuringud ja analüüsid		Ebaühtlane võimekus panustada	1
Meetmete kooskõla vajadustega (pandlikkus, kesksed otsused)		Liiga lühike projektide elluviimise aeg	1
Sisemine konkurents (eluterve, mis viib edasi)		Tallinna lähedus liigne	
Lähedus inimesele (probleemi tunnetus, tagasiside)		"Suur idee" ei sobitu valitsuse prioriteetide/ visioonidega	
Mitmekesine ettevõtluskeskkond		Pikemajalise mõju ebapiisav arendamine, läbimõtlematus	
		Hindamiskriteeriumid ei ole taotlejapõhised (töökohtade loomise nõue)	

## 8. Põlvamaa

### 8.1. Maakonna lühiiseloostus

Statistikaameti andmetel moodustas Põlvamaa SKP Eesti SKP-st 2013.a. 1,1% ning see osakaal on 2007.a. võrreldes 0,1 protsendipunkti võrra kahanenud, mis arvestades niigi madalat taset on suhteliselt suur muutus (9%). Rohkem on SKP osakaal Eesti SKP-st vähenenud vaid Hiiu-, Pärnu- ja Raplamaal. Keskmine netosissetulek leibkonnaliikme kohta oli Põlvamaal 2013.a. 434,5 eurot<sup>51</sup>. Maakondade võrdluses ollakse sellega 7. kohal, jäädes pisut alla Eesti keskmisele. 2007.a. võrreldes kasvas netosissetulek 35%, millest kiiremini kasvas netosissetulek vaid Hiiumaal.

Põlvamaa rahvastik moodustas 2013.a. 2,1% Eesti rahvastikust, 2013.a. seisuga on Põlvamaal elanikke 27816 inimest, mida on 6% ehk 1844 inimest vähem kui 2007.a. Selle tulemusena on vähenenud Põlvamaa osatähtsus Eesti kogurahvastikust 2,2%-lt 2,1%-ni. Tööealine elanikkond (15-74 a.) moodustab Põlvamaa rahvastikust 75%, laste ja noorte (0-24 a.) osakaal on 27% ja see on veidi vähenenud.

Tööealisest elanikkonnast on Põlvamaal hõivatud 51%, millest madalam on hõivemäär vaid Võrumaal. Hõivemäär on siiski 3,9 protsendipunkti kõrgem kui 2007.a. ja on kasvanud maakondadest kõige kiiremini. Töötuse määr oli 2013.a. 10,1% ja see on endiselt üks kõrgemaid. Suhteliselt palju on hõivatuid primaarsektoris 10,4%, kuid ka tööstussektori osakaal hõives on suhteliselt kõrge (39%). Teenindussektori hõive osakaal on teiste maakondadega võrreldes seetõttu ka madalam, 50,3%, samas kui Eesti tervikuna on see 65%<sup>52</sup>. Põlvamaa hõive struktuuri iseloomustab põllumajandussektori kõrge hõive. Samas näiteks Jõgevamaaga võrreldes iseloomustab Põlvamaad pigem väiketalude rohkus, mitte niivõrd põllumajanduslik suurtootmine. Töötleva tööstuse osakaal hõives on Eesti keskmisega võrreldes kõrgem. Tööstusstruktuuri hõive kõrge osakaal on ennekõike tingitud toiduainetööstuse hõivest (AS Põlva Piim, AS Arke Lihatööstus), mis annab kogu maakonna hõivest 10%. Ka ehitussektori hõive osakaal on Eesti keskmisest kõrgem, seda muu hulgas tänu puitmajade ehitusele. Keskmisest kõrgem on hõivatute osakaal ka kunsti ja vabaaja tegevustega seotud valdkondades. Üldiselt iseloomustab aga Põlvamaad pigem mitmekesine ettevõtlusstruktuur, kus ükski tegevusharu ei domineeri liiga palju.

Maakonna arengut soodustavate teguritena tõstab EV siseministeeriumi tellimisel teostatud uuring<sup>53</sup> esile Põlvamaa toimimist nõ Tartu tagamaana - madala asustustihedusega hinnatud elukeskkonnaks olemine on aidanud ära hoida ka teistele Kagu-Eesti maakondadele omast väga suurt elanikkonna väljarännet. Ettevõtlus on maakonnas arenenud eelkõige kesk- (Põlva) ja paradoksaalsel kombel ka kaugemas idaosas (aktiivsed puiduettevõtted Rāpinas ja spaad Vārskas), vähem aga Tartu-Luhamaa tee äärde jäävas lääneosas (Kanepi ümbrus). Perspektiivsete aladena tõstab uuring esile mahepõllumundust ja puhkemajandus (ökoturism, Vārska spaad), oluline roll on ka piirkondlikule pärandile tugineval Seto kultuurimajandusel ja käsitöö. Jätkuvalt on olulisel kohal puitmajade tootmine, sealjuures Eesti kohalikus stiilis palkmajade ehitamise know-how.

---

<sup>51</sup> Statistikaamet

<sup>52</sup> Statistikaamet

<sup>53</sup> Eesti regioonide majandusstruktuuri muutuste prognoos. Tartu Ülikool. Tartu-Pärnu-Tallinn 2009.

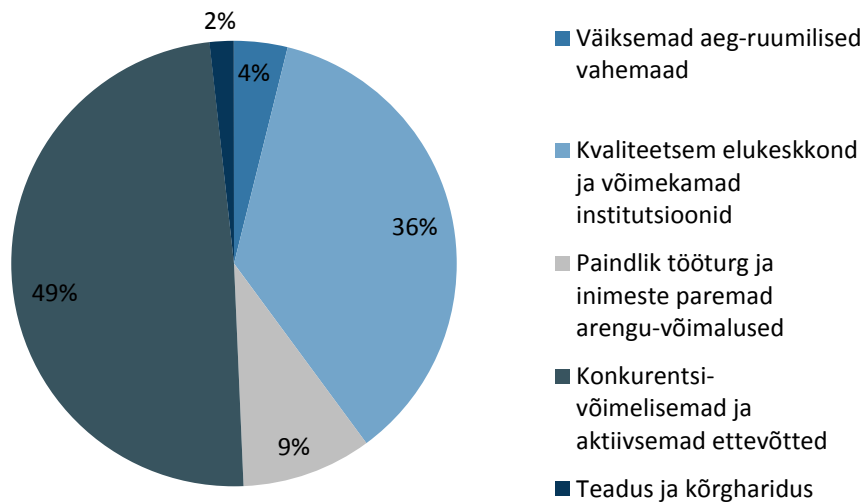


## 8.2. Ülevaade SV kasutamisest maakonnas

### 8.2.1. Struktuuritoetuste maht peamiste toetusvaldkondade kaupa

Arvutuste kohaselt on Põlvamaale 2007-2013 perioodil tulnud struktuurivahenditest toetusi kokku ligikaudu 47,4 miljonit eurot, millest otseselt maakondlikke projekte oli 26 miljonit eurot. PRIA kaudu on Põlva maakond saanud toetusi 65,4 mln eurot. 45% toetustest on kulunud elukeskkonna arendamisele, 22% tööturu- ja hoolekandemeetetele, 20% ettevõtluse toetusteks ning 8% aegruumiliste vahemaade vähendamisesse. Teadus- ja arendustegevuse toetused moodustavad Põlvamaal 4% toetustest, kuid need on pigem üleriigilised projektid, kus Põlvamaa on üks kasusaajatest. (vt joonis 8—1).

JOONIS 8—1. SV JA PRIA TOETUSTE JAGUNEMINE PÕLVA MAAKONNAS MÕJUVALDKONDADE KAUPA



Allikas: autorite arvutused, SFOS andmete alusel

Põlvamaa arengut on toetanud ka suur põllumajandus- ja maaelutoetuste kõrge osatähtsus. SV-le lisandub maaelu arengukava kaudu EL põllumajandus- ja maaelutoetusi 91,5 miljonit eurot, mida on kaks korda rohkem kui SV väljamakstud toetusi maakonnas.

SV toetuste mahu poolest elaniku kohta on Põlvamaa maakondade hulgas kolme viimase maakonna hulgas 1703 euroga elaniku kohta. Kui aga arvestada ka PRIA jagatud toetustega tõuseb maakond kuuendale kohale. 2007-2013 a. maksti Põlvamaal elaniku kohta PRIA kaudu toetusi 2351 eurot ehk peaaegu kaks korda rohkem kui SV toetusi.

### 8.2.2. Peamised muutused SV toetatud valdkondades

Põlvamaa paistab silma järgmiste indikaatorite taseme poolest.

Märkimisväärselt on vähenenud mittekvaliteetset joogivett tarbivate elanike osakaal, kui 2007.a. oli selliseid elanikke 14,7%, siis 2013.a. alla 1% Põlvamaa elanikest, mis on maakondade hulgas üks paremaid näitajaid Viljandi järel.

Üldhariduse valdkonna arengut mõõtev indikaator - põhikooli ja gümnaasiumilõpetajate osakaal, kes ei jätka õpinguid samal aastal - on Põlvamaal Eesti keskmisel tasemel. Põlvamaal on selliseid koolilõpetajaid 2013.a. seisuga 11%. Näitaja on 2007.a. võrreldes paranenud 16,7%, mis on umbes sama tempo Eesti keskmisega.

Palga- ja ettevõtlustulu (neto) tööealise inimese kohta on Põlvamaal 2013.a. ESU andmetel vahemikus 278 – 408 eurot, mis on Võru-, Valga- ja Ida- Virumaa kõrval maakondade hulgas madalaim tase. Tulu on küll kasvanud 2007.a. võrreldes ligikaudu 85%, mis on maakondade hulgas Hiiumaaga koos kõige kiirem kasvutempo,.

Kutsekooli lõpetanutest on tööga või õpingutega hõivatute osakaal 6 kuud pärast kooli lõpetamist 95,5%. Indikaator kajastab maakonna kutseõppeasutuste lõpetajate edukust tööturul Eestis tervikuna. See on küll madalam kui 2007.a., kuid 2007-2013 perioodi keskmisega võrreldes siiski väga hea näitaja, olles maakondade seas Viljandi- ja Valgamaa järel kolmandal kohal.

Ettevõtete arvu poolest 1000 elaniku kohta on Põlvamaa pigem madalama tasemega maakondade hulgas. 2013.a. oli Põlvamaal 71,6 tegutsevat ettevõtet 1000 elaniku kohta. Ettevõtete juurdekasv on samas olnud teiste maakondadega võrreldes väga kiire – ettevõtete arv 1000 elaniku kohta on kasvanud 71,9%, mis on Võrumaa järel teisel kohal. Tõenäoliselt on siin olulist rolli mänginud väiketalunike juurdetekkimine ja Töötukassa ettevõtlusega alustamise toetuskeemid.

Kaupade ekspordi mahu poolest töötaja kohta on Põlvamaa jällegi maakondade hulgas kõige halvemas positsioonis. 2007.a. võrreldes on näitaja kasvanud ka vaid 13%, mis on Lääne- ja Järvamaa järel aeglaseim muutus.

Majutatute ööbimiste arvu poolest kuulub Põlvamaa maakondade hulgas Eesti keskmiste hulka. Ööbimiste arv on 2007.a. võrreldes tõusnud 14%, kuid pooled maakondadest on näidanud kiiremat kasvu. See võib peegeldada olukorda, kus turistid suunduvad ööbima lähedalasuvasse tõmbekeskusse Tartus, kui ka seda, et kohapealseid ööbimiskohti ei ole piisavalt.

Teenuste kättesaadavusega on Põlvamaa inimesed pigem rahul. Nende inimeste osakaal maakonna elanikest, kelle hinnangul teenuste (toidupood või turg, pangateenused, post, perearstiabi, alg- ja põhiharidus) kättesaadavus on vähenenud, oli 2007.a. Põlvamaal maakondade hulgas kõige kõrgem. See on küll 2012.a. mõnevõrra langenud, kuid jääb endiselt üle Eesti keskmise.

### **8.3. Hinnang maakonna kogemusele SV kasutamisel: aruteluseminari ja intervjuude tulemused**

#### **8.3.1. Hinnang SV kasutamise asjakohasusele maakondlikul tasandil**

Maakondlikul tasandil sõltub maakonna arenguvajadustega arvestamine maakonna arengustrateegia olemasolust ja selle kvaliteedist. Mida täpsemalt on arenguvajadused määratletud, seda lihtsam on anda hinnangut, kuivõrd hästi on suudetud seda ellu viia.

Kuigi erinevatel osapooltel on olnud piisavalt võimalusi maakonna arengustrateegia koostamisel kaasa rääkida ja selle kujunemist mõjutada, siis paraku ei peeta Maakonna arengustrateegiat omavalitsuste hulgas siduvaks dokumendiks. Kohalikel omavalitsustel on oma vajadused, millest aruteludes lähtutakse ja mille eest seistakse, et need ka maakonna arengustrateegiasse jõuaksid. Kui vajadused muutuvad, siis ikkagi lähtutakse vajadustest, mitte sellest, mis arengustrateegias sai kokku lepitud. On olnud ka arutelusid maakonna tugevuste ja nõrkuste üle, kuid erinevatel institutsioonidel puudub

pädevus maakonna kui terviku huvisid jõustada ning tehtud valikud on pigem erinevate omavalitsuste huvisid tasakaalustav kompromiss. Maakonna arengustrateegia kirjutatakse piisavalt üldine, et katta erinevaid arenguteid. Arenguteede valik omakorda sõltub sellest, millised on SV kasutamise prioriteedid, millele on võimalik hiljem ka SV rahastust taotleda. Kuna SV raha saamise võimaluste kohta ei ole maakonnas piisavalt päevakajalist ja täpset infot (täpsed toetuse saamise tingimused ja ajakava erinevat meetmete lõikes), ei ole võimalik ka täpsemalt arendustegevusi arengustrateegiasse välja valida. Seetõttu lepitakse kokku omavalitsuste vahel pigem üldisem fookus, millele võiks arengus keskenduda.

Tulevikus võib oodata koordineeritumat tegevust maakonna arendamisel tänu 2014.a. lõpus vastu võetud Kagu-Eesti tegevuskavale, mis tõstab esile Põlva, Võru- ja Valgamaale ühised arenguvajadused ja seab tulemuseesmärgid ja finantsallikad maakondade arengu kavandamiseks.

Vaatamata sellele on mõnes valdkonnas nagu suuremate turismiobjektide korrastamine (maanteemuuseum, Piusa koopad) või vee- ja kanalisatsioonitrasside uuendamine või kutsehariduse õpikeskkonna arendamine (Räpina aianduskool) suudetud maakonnas kokkulepitud vajadused SV toel rahuldada. Negatiivse näitena võib aga tuua, et kiigeplatside, külamajade ja seltsimajade ehitamisele ja renoveerimisel kulus eelmisel perioodil liiga palju raha arvestades nende objektide kasutamise intensiivsust, ülalpidamis- ja hoolduskulusid tulevikus.

Arutelus osalejate hinnangul oleks arenguvajadustega arvestamisel abiks, kui meetmete avamine ja toetuse eraldamise tingimused (sh riigi poolne kaasrahastus) oleks pikema aja peale ette teada, taotlusvoorud oleks kauem avatud, et oleks võimalik projekte piisava põhjalikkusega ette valmistada, sealhulgas ka reeglina aeganõudvamaid omavahelisi koostööprojekte ette valmistada, samuti pikemalt ka omavalitsuste tasandil planeerida vahendite kasutamist ning koguda omavahendeid projekti elluviimiseks. Sellisel juhul saaks maakondlike arenguvajadustega oluliselt paremini arvestada.

Maakonna arengus on oluline ka piisavate ühenduste olemasolu – nii maanteetransport, raudtee areng kui lennuliiklus Tartust. Seetõttu on hinnang üleriiklikele investeeringutele kõrge, kuigi tõdeti ka, investeeringu infrastruktuuri ei taga iseenesest piisavas mahu ja kvaliteediga teenust.

Intervjuudes ja ka aruteludel rõhutati, et maapiirkonna arengu tagamisel tuleks rohkem arvestada piirkonna eripäradega. Näiteks koolide optimaalne suurus ja asukoht Harjumaal ja Põlvamaal ei ole võrreldavad, samuti ei ole Põlvamaal ettevõtluse arendamisel eksport esmatähtis, vaid pigem n.ö elustiili ettevõtlus ja hõive tagamine. Tuleb arvestada hajaasustuse vajadusega, kus põhiküsimus on selles, kas eesmärk on säilitada piirkonnas 10 - 20 majapidamist, mitte niivõrd majanduslik kasu.

Ettevõtlustoetuste osas tõdesid nii intervjuueeritud kui aruteludes osalenud, et maapiirkonnas on sageli oluline töökohtade säilitamine, mistõttu üleriiklikult seatud kvalifitseerimistingimused ekspordi või lisandväärtuse kasvu osas on pigem ülejõu käivad ja seetõttu jäävad mitmed head ideed, mis looks piirkonnas töökohti, SV toetuseta. Positiivse näitena toodi välja loodusehitajate teema, kes on väikeste mahtudega alustades tänaseks saavutanud üle-euroopalise tunnustuse ning koolitavad vastava valdkonna inimesi ka väljaspool Eestit. Samuti toodi positiivse näitena esile piirkondlikule eripärale tuginev väiketootmine ja käsitöö. Neid valdkondi on õnnestunud arendada peamiselt Leader-programmi toel.

Turismi arendamises toodi välja maakonna arenguvajaduste kontekstist nõ suurte vedurite olemasolu – Maanteemuuseum, Värskaspa, kelle suurus ja eestvedamine tõmbab kaasa ka väiksemaid ettevõtjaid, tekitades vajaduse väiksemate teenusepakkujate nõ nišiteenuste järele.

Osalejad mainisid ka muu hulgas, et riigi poolt, sageli Põlvamaa arengus võtmeteguriks peetud, Koidula piiripunkti väljaehitamise kohalikud olulist mõju ei tunneta. Märgitakse, et see ei ole täitnud sellele pandud ootusi ettevõtluse vedurina.

Maakonnas on ka mõningaid näiteid, kus teostatud investeeringud ei ole olulisi tulemusi andnud (nt Põlva tööstusala väljaarendamine). Loodud on küll head tingimused ja infrastruktuur, kuid ettevõtted ei ole projekti omaks võtnud ja sinna oma tootmist kolinud.

### 8.3.2. Hinnang koostöö korraldusele maakonnas

Põlvamaa koostööle on iseloomulik, et väikesele maakonnale kohaselt on arendusprotsessides osalevad inimesed omavahel tuttavad ning suhtlemine toimub palju mitteformaalsel tasandil. See aga tähendab, et inimeste vahelistel isiklikel suhetel on väga oluline roll koostöö toimimisel

Nii Töötukassa kui MAK osalevad maakonna arengustrateegia koostamise protsessis

Valdade tasemel on Töötukassa roll arenguvajaduste rahuldamisel erinev. See tähendab, et mõnel juhul osaletakse volikogu komisjonide koosolekutel, teisel juhul pakutakse infot, kolmandal puhul kokkupuude aga praktiliselt puudub. Palju sõltub konkreetsest kontaktisikust, tema valmisolekust ja avatusest koostööle. Koostööle orienteeritud omavalitsustega arutatakse läbi nii sihtrühmad kui võimalikud sobivad teenused, omavalitsused pakuvad ise aktiivselt võimalikke lahendusi ja ideid välja. Sellistes valdades on ka tulemused paremad ja teenustega rahulolu suurem. Samas on omavalitsusi, kes on väga passiivsed, kas siis selle tõttu, et neil ongi vaid mõned üksikud töötud või siis lihtsalt huvi puudusest.

Põlvamaa MAK panustab oluliselt piirkonna ettevõtete koostöö arendamisele, on ise proaktiivne koostöö ja ühistegevuste projektide algatamisel ja eestvedamisel ning ettevõtete nõustamisel.

MAKi ja Töötukassa omavaheline koostöö on samuti tihe, nii alustavate ettevõtjate koolitamisel kui ettevõtjate nõustamisel. Näiteks tööjõu probleemide puhul suunatakse tavaliselt Töötukassa poole, ja vastupidi, kui on vaja toetust ettevõtte arendamiseks või ettevõtlusega alustamiseks, siis suunab Töötukassa kliendid MAKi. Ka koolitusi koordineeritakse omavahel ning tehakse vahet sihtrühmade osas: kui Töötukassa koolitused on pigem lihtsamakoelised, varasema ettevõtluskogemusega inimestele suunatud, siis MAKi koolitused on pigem juba mõningase ettevõtluskogemusega inimestele.

Oluline roll koostöö arendamisel maakonnas laiemalt on olnud ka koolitustel ja ühistegevustel. Selle tulemusena saadakse uusi kontakte, saadakse infot vastastikustest tegevusplaanidest, luuakse alus sünergiaks ja üksteist täiendavateks tegevusteks. Näidetena toodi intervjuudes välja ühisfirmade asutamine.

### 8.3.3. Hinnang KOV omafinantseerimisega seotud teemadele

Arutusel tunnistati, et väiksematel omavalitsustel võib omafinantseeringu leidmine olla oluline takistus projekti elluviimisel. Ühe arendusprojekti elluviimine võib tähendada investeerimistegevuse peatumist mitmeks aastaks, kuni jälle piisavalt reserve koguneb.

Üldiselt leiti siiski, et omafinantseeringu nõuded ei ole väga terav probleem. Pigem on murekohaks sildfinantseeringu puudumine, projekti kulude refinantseerimise skeem eeldab oskuslikku rahavoogude juhtimist, mis teinekord võib osutada keeruliseks nii omavalitsuste kui ettevõtjate jaoks.

### 8.3.4. Hinnang SV kasutamise tulemuslikkusele maakonnas

Põlvamaa aruteluseminaril osalenud hindasid erinevate SV toetuste mõju maakonna arengule valdavalt kõrgelt, s.t et SV toeta ei oleks omavalitsused osalejate hinnangul valdkondade arendamisega sellises mahus toime tulnud.

Enamike teiste maakondadega sarnaselt leiti, et **vee- ja kanalisatsioonitrasside** rajamine on olnud pikaajalise ja oluliselt elukeskkonda parandava mõjuga. Seejuures mainiti ka hajaasustusprogrammi vee- ja kanalisatsioonisüsteemide rajamise toetusi. Tunnistati, et iseseisvalt oleks sellises mahus investeeringud käinud üle jõu.

**Transpordi ja internetiühenduste** puhul leiti, et neid kahte tegurit ei peaks koos vaatama, sest need ei toimi maakonnas nõ asendustegevustena ehk siis internetiühendus ei vähenda transpordi arendamise vajadust. **Lairibainvesteeringute** puhul nähti probleemina, et vaatamata baasvõrgu arendamisele takerdub mõju ilmumine nn viimase miili küsimusse, ehk siis teenus ei jõua tarbijani. Omavalitsustel ja tarbijatel puuduvad rahalised võimalused, et viimase ühenduse investeeringukulu katta, teenusepakkujatel puudub huvi hajaasutuses teenust pakkuda.

**Transpordi** valdkonnas toodi esile, et Põlvamaa ei ole saanud vahendeid transpordiühenduste korrastamiseks. Seejuures on nõ äraütlemise põhjuseks olnud liiga madal asustihedus ja liiga vähe kasusaajaid. Arutelu käigus leiti, et see ei ole mõistlik teedevõrgu kavandamise alus, sest kui ei ole häid transpordiühendusi, siis inimesi juurde ei tule. Pigem lahkuvad ka senised elanikud, mis viib maapiirkonna edasisele tühjenemisele, mis eriti piiriäärsetes piirkondades võib olla ka julgeolekuoht. Põlvamaal tõsteti esile ka ühistranspordi korralduse kitsaskohad – näiteks ei ole piisavalt ühendusi Põlva ja Võru vahel, mida struktuurivahendite abil ei saanud arendada ja mis on paljuski sõltuvuses omavalitsuste ja maakondade vahelisest koostööst.

**Avalike teenuste arendamist** peeti väga oluliseks ja hinnang SV mõjule oli selles valdkonnas kõrge. Etteheiteks oli pigem senise rahastuse liiga madal maht, mistõttu mõni pikemaajalist ettevalmistust nõudnud projekt rahastust ei saanud. Mõneti häiris osalejaid ka meetmete killustatus, s.t et nõ pehmeid tegevusi nende projektide alt reeglina ei toetatud, mistõttu võisid hooned küll korda saada, kuid sisutegevuste arendamiseks oli vaja uut raha taotleda. Kuna valdade enda võimalused investeeringuid teha on väga piiratud ja riigi poolt pandud kohustusi palju, siis tunnetatakse jätkuvat vajadust toetuste järele avalike teenuste, eriti sotsiaalinfrastruktuuri arendamiseks.

**Turismi arendamise** toetused teenisid samuti kõrge hinnangu. Esile tõsteti Maanteemuuseumi ning Piusa koobaste külastuskeskuse rajamist. Sellised objektid toimivad maakonnast kaugemal kui maakonna versta-postid. Samas tõdeti, et majutus- ja toitlustusteenuste pakkujad ja turismiobjektide haldajad ei ole suutnud teha piisavalt koostööd, mistõttu turistid lahkuvad ikkagi ööbima lähedalasuvasse Tartusse.

**Üldhariduse ja noorsootöö** puhul hinnati noorsootöö osa kahe punktiga, ehk mõju ei oleks saavutatud SV toeta. Esile tõsteti nii noortekeskuste renoveerimist ja sisustamist, kui noorsootöötajate teadmiste ja oskuste arendamist. Üldhariduse osas leiti, et muutused oleks leidnud aset ka SV toeta. Erivajadusega laste osas tõsteti väga positiivse kogemusega esile nii Roosi kooli kui Maarja küla arendamist, kus on õnnestunud edukalt kombineerida nii investeeringuid kui nõ pehmeid meetmeid.

**Täiskasvanute teadmiste ja oskuste arendamise ja tööturul osalemise** valdkonnas leiti, et kuigi mõju on olnud suur, siis mõneti pärsib mõju avaldumist meetmetega seotud bürokraatia. Näitena toodi välja, et kuigi tööga seotud tegevusi rahastatakse, ei saa näiteks osalejatele sooja suppi pakkuda, mis

oleks sihtrühmale väga oluline. Mõned vallad on ise selles osas palju panustanud, mis on mõju suurendanud. Leiti, et meetmete reeglid on kohati liiga jäigad. Toodi näitena, kus sotsiaaltöötaja käis perest peresse, et leida NEET noori, kuid meetmest ei olnud võimalik tema tööaega tasustada. Samas hinnati koostööd Töötukassaga väga heaks, eriti sotsiaalsemat laadi projektide puhul (pikaajalised töötud, keerulisemad sihtrühmad). Intervjuudes ilmnis lisaks, et mõju saavutamist piirab ka sobivate transpordiühenduste olemasolu, eriti maakondade vaheline transport (nt Võru ja Põlva vahelised ühendused) on puudulik. Töötukassa kliendid kasutavad sageli just ühistransporti, mistõttu tuleb tegevuste planeerimisel sedagi arvesse võtta. Samas tõdeti, et mõju ilmnemist takistab ka tööandjate suhtumine. Liiga palju on väga madala palgaga töökohti ning ettevõtted kurdavad, et ei leia sinna töötajaid, mis on sellise palgataseme juures samas üsna ootuspärane.

**Looduskeskkonna ja keskkonnahoiu** arendamisega seoses leiti, et teostatud investeeringud on küll vajalikud, kuid aegamööda oleks neid suudetud ka ise teha ja olulist mõju maakonna majandusarengule ja töökohtade loomisele nende investeeringute toel ei ilmnunud.

**Ettevõtlustoetuste** osas leiti, et toetustest on olnud palju abi, kuid mõnikord on need liiga väikesed (eriti Töötukassa ettevõtlusega alustamise meede), et midagi suuremat käivitada. Abiks on olnud mõnes vallas täiendavalt makstav ettevõtlusega alustamise toetus. Kriitiliselt hinnati EASi meetmete regionaalset jagunemist. Leiti, et Põlvamaa ettevõtluses on suur osa elustiili- ja pere-ettevõtlusel, mille eesmärgiks ei olegi kiire kasv ja ekspordivõimekuse suurendamine. Toetuste suunamine ainult eksportivale ettevõtlusele moonutab konkurentsi ja seab elustiili ettevõtted halvemasse valgusesse. Kohalikul tasandil on väike-ettevõtted sageli aga just stabiilsemad tööandjad, kui üksikud suurtootmised, mille otsus näiteks teise piirkonda kolida võib kaasa tuua väga negatiivseid tagajärgi piirkonna arengule. Oluline ei ole mitte üksnes töökohtade loomine, vaid ka see, kui palju sotsiaaltoetuse saajaid jääb seetõttu vähemaks. Soovitati, et ka ettevõtluse konkurentsivõime puhul võiks arvestada regionaalsete eripäradega – s.t et ei saa oodata samasuguseid tulemusi Põlva- ja Harjumaa ettevõtetelt, eriti alustavatelt ettevõtetelt, kuna ärikeskkond on niivõrd erinev. Intervjuudes rõhutati lisaks, et enamik alustavatest ettevõtjatest jätkab oma tegevust ja suhteliselt vähe on neid, kes teevad ettevõtte vaid nõ toetuse pärast.

**Haldusvõimekuse** arendamise ja koostöö toetamise meetmete puhul tõdeti, et valdkonnale on keeruline hinnangut anda, kuna tulemused ei ole mõõdetavad ja raske on eristada tavapärasest arengut meetme tulemustest. Leiti siiski, et SV mõju pigem puudub, ei osatud esile tõsta konkreetseid tegevusi valdkonnas. Haldusvõimekuse areng on leidnud aset projektitaotluste koostamise ja ühiste projektide väljatöötamise kaudu.

**Teadus- ja arendustegevuste ja kõrghariduse meetmete** osas nenditi, et Tartu kui teaduskeskuse mõju Põlvamaale ei kandu. Negatiivse näitena toodi välja, et mitmedki korrad on Põlvamaad toodud projektitaotluses kasusaajana esile, aga kohalikud isegi ei tea sellest midagi. Hea näitena toodi koostööd Maaülikooliga.

Kokkuvõttes hinnati, et SV toel saavutatud muutused on püsiva iseloomuga. Kuigi on näiteid, kus investeering ei ole toonud oodatud efekti, siis kogumahtu arvestades on need siiski marginaalsed.

### 8.3.5. Edutegurid SV mõju saavutamisel

Põlvamaa rühmaarutelus nimetati kokku 7 edutegurit, mis kõik pälvisid hilisemal hääletusel ka punkte (vt lisa 8.2). Väga oluliseks eduteguriks peeti Põlvamaal **inimesi**. Leiti, et mõjusa projekti jaoks on vaja head meeskonda, et ei peaks projekti üksi ellu viima, eriti väikestes omavalitsustes. rõhutati, et projekti edule aitab kaasa võimalus n võimalus projektispetsiifilise valdkonna spetsialiste kaasata.

Suur roll on ka kohalikel juhtidel, kes usuvad oma ideedesse ja tahavad ning suudavad nende eest seista.

Teise rühma moodustas **kohalike eeldustega arvestamine** ja nende kasutamine arengu kavandamisel ja elluviimisel (nt Setumaa). Selle all peeti silmas nii **kohalikku identiteeti**, kohalikke traditsioone, aga ka **looduslike eeldusi** (nt Räpinas sadam) ja tugevat **ettevõtjate baasi** (nt loodusehitajad, vanade ehitustraditsioonide kasutamine) olemasolu ning selle väärtustamist omavalitsuste poolt arendusprotsessides.

Oluliseks peeti ka **koostööd spetsialistide tasandil**, eriti võrgustike ülesehitamist ja käigushoidmist, seda nii vallasiseselt, maakonnas kui üle-riigiliselt. Samas tunnistati, et see sõltub siiski väga palju inimeste personaalsetest hoiakutest ja valmisolekust.

Leiti, et mõju saavutamisel mängib rolli ka **kohalik aktiivsus ja ettevõtlikkus**, soov midagi korda saata ja kogukonna hüvanguks panustada.

Lisaks kinnitati, et edu aitab saavutada see, kui **tehakse „päriselt“ vajalikke asju**, mitte asju, mida saab pakutud raha eest teha (nõ nõudlusekeskne, mitte pakkumisekeskne planeerimine). Ebarealistlik on keskvalitsuse poolt oodata, et kui raha on võimalik saada, siis sellest loobutakse. Pigem kasutatakse iga võimalust taotlemiseks ära, kuna ei tea, kas hiljem mõnest teisest meetmest raha õnnestub saada (sh ebakindlus meetmete tingimuste ja ajakava osas võimendab veelgi seda hoiakut). Paraku on omavalitsuste omafinantseerimise võimalused tulenevalt madalatest tuludest väga väikesed ja arendustegevusi saab sageli teha vaid SV toetuste eest.

### 8.3.6. Takistused SV mõju saavutamisel

Mõju saavutamise taksitustena tõsteti esile 13 tegurit, millest hilisemal hääletusel punkte pälvis 10 tegurit (vt lisa 8.2).

Ühe suure rühmana kerkisid esile takistused, mis on seotud **meetmete hindamiskriteeriumitega**. Leiti, et taotluste rahastamisotsuste sidumine elanike arvuga, ettevõtete arvuga või loodavate töökohtade arvuga on ebaõiglane väiksemate maakondade suhtes, kus asustihedus ongi kõrgem ja oodatav efekt väiksem ning kus trend on pigem elanikkonna vähenemine. Projektide hindamisel ei arvestata soovitava muutuse suhtelist suurust ja projekti olulisust kohalikus kontekstis. Nii võetakse niigi halvas olukorras olevatelt piirkondadelt võimalus areneda. Samas kontekstis leiti osalejate poolt, et ekspordit tähtsustatakse üle. Nimelt on maapiirkondades oluline ka nõ elustiili- ja sotsiaalne ettevõtetus ning ekspordivate ettevõtete toetamine seab ettevõtted kodumaisel turul ebaõiglasesse konkurentsi. Leiti, et sellest tulenevalt on regionaalset mõju SV planeerimises keskvalitsuse tasandil seni vähe arvestatud. Mõne piirkonna jaoks võib 2-3 talu säilimine olla määrava tähtsusega piirkonna arengus.

Osalejate arvates on meetmete planeerimisprotsess jäik, mis ei luba paindlikult reageerida muutuvatele vajadustele. Samuti on meetmete killustatus suur, mistõttu tuleb ühe vajaduse rahuldamiseks sobitada kokku rahastus erinevatest meetmetest – hoone ühest, teenuse sisu järgmisest, elektriühendus nt kolmandast.

Ühe probleemistikuna kerkis esile ka riigi tasandi ja kohaliku tasandi planeerimisprotsesside ühildamise keerukus. Ühelt poolt toodi välja, et mõnikord on raske leida arenguvajadusele sobivat rahastust, teisalt nenditi, et sageli on meetmete avamine kaootiline ja kiiresti muutuv protsess (lubatakse üht, väljund on aga hoopis teine) ja sellel on oma mõju kohaliku eelarve planeerimisele. Nii ei tea omavalitsused sageli, millisesse aastasse planeerida omafinantseeringut, millisesse aastasse üldse milliseid objekte planeerida, et kasvõi anda võimalus SV kasutamiseks. Sellega haakub ka mure,

et suured meetmed avanevad korraga ning siis tuleb taotlejal valida, mida saab teha, kuigi vajadus on kõikidest meetmetest taotleda. Meetme ajakava on küll üldjoontes poole aastase täpsusega teada, kuid sellest ei peetud meetmete avamisel kinni. Probleemiks võib olla, et objektid arengukavas ja eelarvestrateegias ei lähe meetmete avanemisega kokku. Uue perioodi osas soovitatigi, et võiks olla juba praegu kuu täpsusega teada, millal missugused meetmed avanevad ja sellest peeteaks ka hiljem kinni. Vastasel korral tekib olukord, kus teatakse meetme avanemisest vaid kuu aega ette ning taotleja peab tegema väga suuri pingutusi, et vajalik dokumentatsioon õigeks ajaks korda saada. Seejuures võib info liikumine olla juhuslik, s.t info ei pruugi koheselt jõuda potentsiaalse taotlejani.

Uue perioodi kriitikana toodi välja, et info võimalikest toetustest võiks olla „ausam“ ehk arvestada konkreetse piirkonna vajaduste ja võimalustega. Selle all mõeldi, et ei ole mõtet rääkida infopäevadel meetmetest, millele piirkonna ettevõtted või teised taotlejad meetme tingimuste tõttu ei kvalifitseeru. Osalejad tunnetavad, et kaasamine SV planeerimisprotsessi on pigem formaalne ning et ettepanekud ja soovitusel ei jõua meetme määrustesse.

Leiti, et mõju ilmnemist takistab ka suur bürokraatia, kuigi raha kasutamise reeglid peaksid olema paigas, siis tunnetati ebaõiglasena, kui reegleid või nende tõlgendusi muudetakse n.ö mängu käigus või peale projekti lõppu. Tõdeti ka, et rakendusüksused võiks võtta rohkem vastutust – kui on antud väljamaksetaotlustele heakskiit või on antud ühe RÜ poolt küsimusele vastus, siis selle otsuse või vastuse paikapidavuse ees peaks vastutama RÜ, sh ka siis, kui hiljem ilmneb, et see vastus ei olnud korrektne ja selle tulemusena peab lõppkasutaja raha tagasi maksma. Näiteks kolme aasta pärast on järelkontrolli käigus teatatud, et projektis korraldatud hange ei vastanud nõuetele, kuigi eelnevalt on VMT heakskiidetud. Ebaproportsionaalselt palju rõhku pannakse vormi korrektsusele, samas ei seirata piisavalt saavutatud muutusi.

### **8.3.7. Õppetunnid ja soovitusel 2014-2020 SV perioodiks**

Vaatamata etteheidetele raha planeerimisel leidsid osalejad, et kasutatud vahendid on olnud valdavalt eesmärgipärased ja toonud kaasa pikaajalised muutused maakonna elu- ja ettevõtluskeskkonnas ning toetanud arengueelduste väljaarendamist. Arvati, et tulevikus peaks rohkem arvestama regionaalsete eripäradega, et vältida olukorda, kus rikkad saavad toetuste abil veelgi rikkamaks. Ühiselt leiti, et meetmete rakendamise tegevuskava peaks olema pikaajaliselt planeeritud ja sellest tuleks kinni pidada, vaid siis saavad ka KOVID oma vahendeid mõistlikult planeerida.



## Lisa 8.1. Arutelurühmade hinnang valdkonna toetustele

<b>Transpordi- ja internetiühenduste arendamine</b>	2/1
<b>Looduskeskkonna parandamine, keskkonnakahjude leevendamine, keskkonnateadlikkuse tõstmine, energiasäästu meetmed</b>	1
<b>Vee- ja jäätmemajandus</b>	2
<b>Avalike teenuste (va transport, veemajandus, jäätmemajandus ja üldharidus) arendamine maakonnas (sh lasteaiad, tööstusalad, kultuuri- ja spordirajatised, tervishoid jms)</b>	2
<b>Üldharidus ja noorsootöö</b> (sh. koolivõrgu arendamine, erikoolide õpikeskkonna parandamine, noorsootöö arendamine)	2
<b>Haldusvõimekuse arendamine, koostöö toetamine</b>	0
<b>Täiskasvanute teadmiste ja oskuste arendamine, tööturul osalemise toetamine</b> (kutsehariduse arendamine, koolitused, tööpraktika, hoolekandemeetmed, töökeskkonna arendamine jms)	2/1
<b>Ettevõtete loomise ja arengu toetamine</b> (eksporditoetused, investeringutoetused, TAK programmid, innovatsioonitoetused, stardi- ja kasvutoetused jms)	2/1(EAS)
<b>Turismi arendamine</b> (turismiobjektid, külastuskeskonnad, turismiettevõtete toetused jms)	2
<b>Kõrgharidus, kõrgkoolide jms teadus- ja arendustegevus</b>	0/1

Märkus:

Struktuurivahendite tulemuslikkuse hindamiseks kasutati järgnevat skaalat:

2: need struktuurivahendid aitasid väga suurel määral kaasa piirkonna arengule, ilma nendeta ei oleks piirkonna/maakonna arengus muutust toimunud;

1: need struktuurivahendid toetasid piirkonna/maakonna arengut, muutused oleks toimunud ka nendeta, kuid aeglasemas tempos.

0: neutraalne, nendel struktuurivahenditel ei olnud piirkonna/maakonna arengule erilist mõju

-1: need struktuurivahendid pigem takistasid piirkonna arengut;

-2: need struktuurivahendid pärssisid oluliselt piirkonna arengut

## Lisa 8.2. Kokkuvõtte seminaril nimetatud eduteguritest ja takistustest SV mõjususe tagamisel

Edutegurid	Punktid	Takistused	Punktid
Hea meeskond, spetsialistid	8	Elanike arv, taotluste sidumine sellega	6
Kohalik identiteet/ traditsioonid/ looduslikud eeldused	6	Ekspordi ületähtsustamine	5
Sobivad isikud (aitavad häid asju läbi suruda)	4	Planeerimisprotsessi jäikus	4
Võrgustikutöö (valla sees, maakonnas, üle eestiliselt)	3	Regionaalse mõju senine vähenemine	4
Kohalik aktiivsus ja ettevõtlikus	3	Rakendusüksused ise ei vastuta	2
On vajalik teha seda, mida vaja	3	Koostöö piirkonnas väike	2
Tugev baas (ettevõtjad)+ valla prioriteedid soodustavad selle arengut	8	Arenguvajadused ei ühti meetmete fookusega	1
		Meetmete nõuded ei ole ühildatavad. O.V. (eelarve) plaan protsessiga	1
		Spetsialistide vähesus	1
		Olulise info kadu	1
		Ettevõtete arv	
		Sildfinantseerimine	
		Omafinantseerimine. Omavalitsuse finantseerimise võimekus madal (mõnel)	

## 9. Pärnumaa

### 9.1. Maakonna lühiiseloostus

Pärnu maakonna SKP oli Statistikaameti andmetel 2013.a lõpu seisuga 769,7 mln eurot, ületades sellega küll majanduskriisiaegset madalseisu (2009.a 637 mln eurot), kuid mitte vaadeldava perioodi algseisu (2007.a 818 mln eurot). See viitab suhteliselt visale taastumisele majanduslangusest, samuti võib näha, et Eesti SKP suurenemine tervikuna on siiski olnud kiirem kui Pärnu maakonna oma. Nimelt on Pärnu maakonna osatähtsus kogu Eesti SKPs perioodil 2007-2013 langenud 0,7 protsendipunkti (5%-lt 4,3%-le). Kui seda võrrelda kogu Eesti SKP muutusega, on näha et Pärnumaa SKP osakaalu suhteline muutus olnud -14%, mis on suurim langus maakondade lõikes. Pärnumaa SKP suurt kukkumist võib põhjendada suure erasektori ning väikese avaliku sektori kaaluga, samuti suure vanade tööstusharude osakaaluga (nt õmblustööstus) ning suure rannakalanduspiirkonnana arvukate FIE-dega. Samuti võivad aruteluseminaril osalejate hinnangul näitajaid mõjutada suured firmad, millel on kohapealses hõives suur roll, aga mille keskkontorid on Tallinnas ja mis SKP osas kajastuvad Harjumaa näitajates.

2008. aastal oli Pärnumaa keskmine netosissetulek 349,2 eurot, paigutudes sellega maakondade seas 8. kohale. Kui võrrelda sama näitajat 2013. aastal (408,9 eurot), siis on näha, et Pärnumaa positsioon on maakondade võrdluses oluliselt langenud (13. kohale).

Pärnu maakonna rahvaarv oli 2014.a 1. jaanuari seisuga 82 829 inimest. Kui võrrelda seda perioodi algusega 2007.a (88 120 inimest), siis on näha, et Pärnumaa rahvaarv on stabiilselt vähenenud. See peegeldab trendi, mille kohaselt enamikus Eesti maakondades rahvaarv väheneb ning ainukesed maakonnad, kus elanikkond suureneb, on Harju- ja Tartumaa. Pärnumaa on olnud vaatlusalusel perioodil üks kolmest kõige kiiremini vähenenud rahvastikuga maakonnast. Selle tulemusena on vähenenud Pärnumaa osatähtsus Eesti kogurahvastikust 6,5%-lt 6,3%-ni. Kui perioodi esimestel aastatel oli olulisem roll elanikkonna vähenemises surmade arvul, mis ületas sünid, siis ülejäänud vaatlusalusel perioodil on suhteliselt võrdne roll elanike arvu vähenemises nii väljarändel kui negatiivsel iibel. Pärnumaa noorte (0-24 aastased) ning tööealise elanikkonna (15-74 aastased) osakaal on perioodil 2007-2013 kergelt langenud. Noorte osakaal on langenud 29%-lt 28%-le, tööealise elanikkonna osakaal on langenud 77%-lt 75%-le, kuid need on jätkuvalt Eesti keskmise tasemel. Kuigi madala haridustasemega töötajate osakaal on vaatlusalusel perioodil vähenenud, ületab see Eesti keskmist, kõrgharidusega töötajate osakaal on olnud suhteliselt stabiilne ja jääb mõnevõrra alla enamuste teiste maakondade vastavale näitajale.

Tööealisest elanikkonnast on Pärnumaal hõivatud 59,6%, mida on 2,1% vähem kui 2007.a. Nii 2007.a kui ka 2013.a oli hõivemäär teiste maakondadega keskmisel tasemel (2007.a. oli Pärnumaa selles osas maakondade võrdluses kuues ja 2013.a. kaheksas). Kõige madalam tööga hõivatuse määr perioodil 2007-2013 oli Pärnumaal aastal 2010, mil hõivatuid oli 53,4% tööealisest elanikkonnast (alla Eesti keskmise).

Töötuse määr oli 2013.a. 7,8% ja kuigi see on oluliselt langenud võrreldes 2010. a. kriisijärgse töötuse määraga, mis ulatus lausa 14,2%-ni, on see 2013.a. siiski kahekordne võrreldes 2007. aastaga (3,8%). Pooltel maakondadest on näitajad paremad kui Pärnumaal.

Olulisemad tegevusalad on Pärnu maakonnas seotud teenindussektoriga - tertsiaarsektoris oli 2013.a kõige suurem osa ehk 60,7% Pärnu maakonna hõivatutest ning sektori osatähtsus maakonna hõives on perioodil 2007-2013 tõusnud 7,4 protsendipunkti võrra. Maakondade võrdluses jääb see alla Eesti

keskmisele vastavale näitajale. Tähtsuset järgneb sellele tööstussektor 30,4%-ga (hõivatute osakaal 2017.a 38,4%), mis on Eesti keskmisega samal tasemel ning põllumajandussektor 8,9%-ga (hõivatute osakaal 2017.a 8,3%) (üle Eesti keskmise). Teenindussektori hõive on 2007. aastaga võrreldes kasvanud 7,4 protsendipunkti võrra tööstussektori hõive arvelt, mille osakaal on 2013.a võrreldes 2007. aastaga langenud (8 protsendipunkti võrra),

Tegevusvaldkondade lõikes ei eristu Pärnumaa märkimisväärselt teistest maakondadest. Mõnevõrra kõrgem on töötleva tööstuse osatähtsus (2007. a. 21% ja 2013. a. 20,6%, Eesti keskmine on vastavalt 2007. a. 20,2% ja 2013. a. 18,8%). Ka hulgi- ja jaekaubanduse osakaal hõives on oluline (12,6%), mis on Eesti keskmisega samal tasemel (13%), 2007. a. võrreldes on see osakaal hõives mõnevõrra vähenenud (14,4%-lt). Eesti keskmisega võrreldavalt oluline roll hõives on ka ehituse valdkonnal, kuigi selles osas on perioodil toimunud suurim vähenemine ning täna on näitaja teiste maakondade võrdluses üks väiksemaid (Harjumaa ja Raplamaa järel) (2007 .a. 15,3% ja 2013. a. 8,8%). Samuti on oluline osa stabiilse osakaaluga hariduse valdkonnal (8,6% 2007.a. ja 8,3% 2013.a.) ning veondusel ja laondusel, mille osatähtsus hõives on perioodil kasvanud (5,7% 2007.a. ja 7,9% 2013. a. )

Siseministeriumi tellitud Eesti regionide majandusstruktuuri muutustele keskenduv uuring<sup>54</sup> toob 2009. aasta seisuga Pärnumaa arengueeldusi ja arenguprioriteete puudutava osas positiivsena välja turbatootmise, milleks on olemas nii edu kui võimekus, taastusravikeskustest ja hotellid, mis sõltuvad lennuühenduse võimaluste loomisest, alustatud puiduklastri väljaarendamise, ettevõtlusinkubaatori käivitamise ja väljaarendamise, Pärnu oskusteabe võrgustiku väljaarendamise initsiatiive ja kutsehariduskeskuse väljaarendamise.

Pärnumaa perspektiivsed majandusharud, milles eksperdid soovivad spetsialiseerumist on intelligentne ettevõtlus (ITga seonduv); loomemajandus (disain, mood); vaba ajaga seotud majandustegevused; taastusravi ja spaa-teenindus; metallitööstus ja masinaehitus. Soovitatakse mõelda teemaparkide loomise ning konverentsiturism laiendamise peale, milleks on vaja Via Balticat, Rail Balticat ja lennujaam. Samuti tuuakse perspektiivsena välja ka taastuvate ressursside kasutamise arendamist (puit, turvas, tuul) energeetikas.

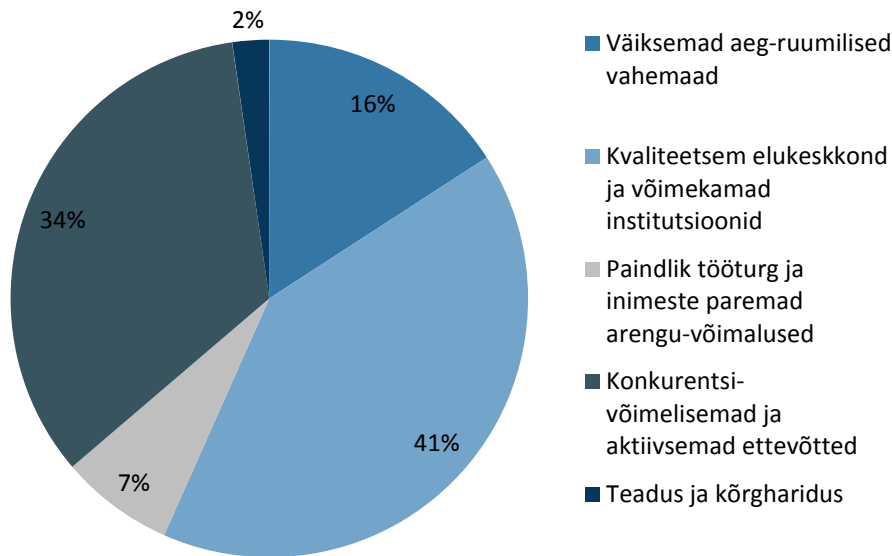
## 9.2. Ülevaade SV kasutamisest maakonnas

### 9.2.1. Struktuuritoetuste maht peamiste toetusvaldkondade kaupa

Arvutuste kohaselt on Pärnumaale 2007-2013 perioodil tulnud struktuurivahenditest toetusi kokku ligikaudu 166 miljonit eurot, sellest ca 126 mln eurot (76%) on tulnud maakondlike projektide ja 39 mln eurot (24%) üleriigiliste projektide kaudu. Kui juurde arvestada ka PRIA kaudu makstud toetused, siis on Pärnu maakonda toetusi tulnud kokku ligikaudu 260 mln eurot. Mõjuvaldkondade lõikes on kõige suurem osa, 41% toetustest kulunud elukeskkonna arendamisele, 34% ettevõtlusele, 16% aegruumiliste vahemaade vähendamiseks, 7% tööturu- ja hoolekandemeetmetele, 2% teadus- ja arendustegevuseks (vt joonis 9—1).

<sup>54</sup> Eesti regionide majandusstruktuuri muutuste prognoos. Tartu Ülikool. Tartu-Pärnu-Tallinn 2009.

JOONIS 9—1. SV JA PRIA TOETUSTE JAGUNEMINE PÄRNU MAAKONNAS MÕJUVALDKONDADE KAUPA



Allikas: autorite arvutused, SFOS andmete alusel

Toetuste mahu poolest elaniku kohta (1991 eurot) on Pärnu maakondade hulgas 9. kohal. Kui aga arvestada ka PRIA toetusi elaniku kohta (1132 eurot), mida paljud väiksemad maakonnad on saanud, siis langeb Pärnu maakond võrdluses teistega 13. kohale.

## 9.2.2. Peamised muutused SV toetatud valdkondades

Alljärgnevalt on toodud välja mõned valitud indikaatorid ning nende muutus perioodil 2007-2013 Pärnu maakonnas ning kirjeldatud, kuidas Pärnumaa paistab välja maakondade võrdluses.

Märkimisväärselt on vähenenud **mittekvaliteetset joogivett tarbivate elanike osakaal**, mis kajastab olulist muutust elukeskkonna paranemises. Kui 2007.a. oli mittekvaliteetset joogivett tarbivaid elanikke 14,3%, siis 2013. aastaks oli neid jäänud 5,8% maakonna elanikest. Joogivee kvaliteedi tõusu kajastav muutus on maakondade võrdluses väikseimate seas (võrreldes 2007. aastaga on mittekvaliteetset vett tarbivate elanike osakaal vähenenud 9 protsendipunkti võrra), olles 2013 aastal kolme suurima mittekvaliteetset vett tarbiva maakonna hulgas Hiiu ja Ida-Viru maakonna järel.

Üldhariduse valdkonna arengut mõõtev indikaator - **põhikooli ja gümnaasiumilõpetajate osakaal, kes ei jätkka õpinguid samal aastal** - on Pärnumaal kõrgeim Harjumaa järel. Selliseid koolilõpetajaid on Pärnumaal 2013.a. seisuga 16%. Näitaja on 2007. aastaga halvenenud 1,6 protsendipunkti võrra mis tähendab 14,3% muutust, mis samuti on suurim tõus Harjumaa järel. Edasiõppijate arvu vähenemist võivad põhjustada nii koolide pakutavate võimaluste halvenemine kui tööturu olukorra paranemine. Tööturu olukord on küll paranenud majanduskriisiaegsete näitajatega võrreldes, kuid ei ole saavutanud kriisieelset taset.

**Palga- ja ettevõtlustulu (neto) tööealise inimese kohta** on Pärnumaal 2013. aastal ESU andmetel vahemikus 336-463 eurot, mis on maakondade võrdluses pigem kõrgema sissetulekuga maakondade hulgas, samas kui perioodi alguses oli Pärnumaa nelja suurima sissetulekuga maakonna seas. Tööealise inimese netosissetulekud on kasvanud 2007.a. võrreldes - mil see oli 249-326 eurot - ligikaudu 38,7%, mis on maakondade võrdluses 12. tulemus.

**Kutsekooli lõpetanutes on töö või õpingutega hõivatute osakaal 6 kuud pärast kooli lõpetamist** Pärnu maakonnas 92,6%. Indikaator kajastab maakonna kutseõppeasutuste (Pärnumaa Kutsehariduskeskuse ja Pärnu Saksa Tehnoloogiakooli) lõpetajate edukust tööturul Eestis tervikuna. 2007. aastaga on näitaja halvenenud veidi, täpsemalt vähenenud 2 protsendipunkti võrra. Samas on see maakondade võrdluses Viljandimaa ja Raplamaa järel paremuselt kolmas näitaja. Arutelul toodi välja, et võimalik, et küsitlusel tuginevaid näitajaid mõjutab asjaolu, et kutsekoolis lõpetab iga kuu mingi kursus. Kooli andmetel on Pärnumaa KHK näitajad parimate seas – lõpetanutes 20% läheb edasi õppima ning 70% tööle.

**Ettevõtete arvu poolest 1000 elaniku kohta** on Pärnumaa 82,5 ettevõttega 2013. aastal maakondade võrdluses neljandal kohal. Ettevõtete juurdekasv võrreldes 2007. aastaga – 45,5% - on seevastu teiste maakondadega võrreldes aeglaseim Harjumaa järel. Madalamat kasvutempot võib põhjustada suhteliselt kõrge stardipositsioon.

Samuti ettevõtluse arengut kirjeldava **ekspordi mahu poolest töötaja kohta** on Pärnumaa 2013. aastal maakondade võrdluses teisel kohal Harjumaa järel (13 873 euroga töötaja kohta). Ekspordi mahu kasv on vaadeldaval perioodil Pärnumaal maakondade võrdluses keskmiste seas (36,8%).

**Majutatute ööbimiste arvu** järgi oli Pärnumaa 2013. aastal maakondade hulgas 8,7 ööbimisega teisel kohal Saaremaa järel. Protsentuaalselt on selle näitaja osas toimunud 5,2% kasv. Tagasihoidlikku kasvu võib põhjendada kõrge algtasemega, kust edasine kasv on keerulisem ka suurema lisanduva toetuste mahuga. Samuti ei olnud 2013. aasta näitajatele avaldanud veel mõju perioodi viimased turismivaldkonna investeeringud, nt Lottemaa. Kõrvutades Pärnumaad suhteliselt sama suure ööbimiste arvuga Saaremaaga (8,9 ööbimist), siis seal eelmisel perioodil ööbimiste arv hoopis vähenes. Toetusi on sellesse valdkonda läinud keskmisel mahul.

Pärnumaal on 2013.aastal võrreldes 2007. aastaga suurenenud (15,9%) ka nende **inimeste osakaal** maakonna elanikest, kelle hinnangul **teenuste** (toidupood või turg, pangateenused, post, perearstiabi, alg- ja põhiharidus) **kättesaadavus on vähenenud**. 2007. aastal oli selliste inimeste osakaal 43,5-56,3%, 2013. aastal 51,1-64,3%. Rahulolematuste hulga suurenemine poolest on Pärnumaa viie enim negatiivses suunas muutunud maakondade hulgas. Aruteluseminaril osalenud, ei osanud tuua konkreetseid näited, mis oleksid võinud elanike hinnangud enim mõjutada. Samas põhinevad need andmed Eesti Sotsiaaluuringus osalenud inimeste subjektiivsetel hinnangutel. Seetõttu võib selline rahulolematuse kasv olla mõjutatud mõnest juhulikust muutusest elukeskkonnas, mis on vastajaid tugevalt häirinud.

### 9.3. Hinnang maakonna kogemusele SV kasutamisele: aruteluseminari ja intervjuude tulemused

#### 9.3.1. Hinnang SV kasutamise asjakohasusele maakondlikul tasandil

Intervjuudes toodi välja, et kõik rahastatud projektid on olnud seotud maakondlike prioriteetide ja arenguvajadustega, mis on eelnevalt kõiki osapooli kaasavalt ühiselt läbi töötatud ning kokku lepitud maakonna arengustrateegia koostamise käigus.

Üldiselt hinnatakse eelmist SV perioodi heaks, mõnes valdkonnas isegi edukamaks kui planeerimise hetkel osati unistada. Enim peetakse maakonna arenguvajadustega arvestamist õnnestunuks ning kõige suuremat ja kõige positiivsemat mõju nähakse intervjuueeritavate poolt eelkõige Pärnu ümbersõidul, millel on positiivne mõju liiklusohutuse tagamise kaudu nii inimestele kui ettevõttele.

ja kaubandusele. Samuti peetakse maakonna arengueeldusi arvestavalt olulise mõjuga ka turismivaldkonna investeeringuid, mille puhul ei ole mindud üleinvesteeringute teed ning investeeringute kavandamisel on mõeldud põhjalikult läbi ka nende ülevõlpidamisega kaasnevad kulud.

Maakonna tasandil koondpilt, millised projektid on raha saanud, pigem puudub. Põhjus seisneb intervjuueeritava hinnangul peamiselt maakonna kui haldustasandi rolli ja funktsioonide puudumises. Kui varasemalt maavalitsus koostas ülevaadet millised projektid millises piirkonnas on raha saanud ning mis seisus need on, siis tänasel päeval taolist tööd enam ei tehta<sup>55</sup>. Siin nähakse vajadust ühtse riikliku andmebaasi järgi, kus sees oleksid kõik EL rahast toetatud projektid. Teisalt tuuakse esile, et suuremate ja olulisemate algatuste puhul seire siiski toimib.

Kui kõne all oli küsimus, mil määral oleks SV toetatud tegevused ka SV toeta ellu viidud, siis valdav osa osalejatest ning intervjuueeritavatest on seisukohal, et enamikke projekte ei oleks ilma toetuseta suudetud ellu viia.

### 9.3.2. Hinnang koostöö korraldusele maakonnas

Pärnumaa aruteluseminaril osalenud ning intervjuueeritavad hindavad koostööd maavalitsuse ja omavalitsusliidu ning ka laiemalt Pärnu maakonna arendusorganisatsioonide vahel väga heaks, isegi üheks parimaks Eestis. See väljendub ka maakonna arengustrateegia koostamise ja täitmise protsessis, milleks kõik osapooled – Pärnu Maavalitsus, Pärnumaa Omavalitsuste Liit (POL), Pärnumaa Ettevõtluse Arendamise Keskus (PEAK) ja SA Pärnu Turism (SAPT) – on sõlminud koostöölepe. Samuti on maakonna arengu planeerimisel vastutusvaldkonnad nelja asendusorganisatsiooni vahel ära jagatud - maavalitsus vastutab ühenduste ja taristu, OVL avalike teenuste, PEAKiga ettevõtlusvaldkonna ning SAPT turismivaldkonna vedamise eest. Selline korraldus peaks tagama, et maakonna strateegia iga teemaploki juht seirab, mis toimub SV vahendite osas ja kust oleks võimalik lisaraha hankida selleks, et eesmärk ellu viia planeeriks vastavad tegevused ja valmistada ette sisu, et leida piisav vajalik rahastus.

Arengukava koostamisel olid samuti maavalitsuse ja POLi vahel ülesanded jagatud, maavalitsus vastutas strateegia teksti koostamise eest, POLiga sõlmiti leping ning POL vastutas uue perioodi PKT kokkukirjutamise ning seminarid korraldamise ja kõikide omavalitsuste valdade kaasamise ja sisendi kogumise eest. Eelmist maakonnastrateegia koostamise protsessi vedas esialgselt hoopis PEAK, seejärel võttis Maavalitsuse selle üle.

Lisaks arendusorganisatsioonide vahelisele koostööle on maakonnas korraldatud ka arendustöötajate koostööd, üks selline formaati on PAAT - Pärnumaa arendajate ajuturism, mille raames iga-aastaselt käiakse kuskil kogemusi saamas. Lisaks korraldatakse seminare, nt maavalitsuse arendusosakond korraldab iga aasta kahepäevaseid seminare teiste maakondade arendusjuhtidele, kus on arendustöötajad.

Hästitoimiva koostöö näideteks on Lottemaa ja Pärnumaa Keskkonnahariduskeskus, millesse panustasid omaosalusega kõik maakonna omavalitsused ühiselt. Lottemaa puhul oli PEAK-il suur roll, kes aitas projektitaotlust kokku panna, maavalitsus toetas oma teadmistega ning aitas ka omavalitsusi kaasata sellesse projekti.

---

<sup>55</sup> Intervjuu Pärnu maakonna esindajaga

Meetmete koosmõju teemat ja n-ö suurt pilti maavalitsuse intervjuule tuginedes üldiselt tähtsustatakse ning teatud määral on koosmõju õnnestunud ka planeerida. Näiteks, kui on soovitud arendada mingit tööstusala, siis lisaks sobiva meetme leidmisele, on otsitud, kas leidub selline meede, kust saab rahastada seda toetavaid nt transpordiküsimuste lahendamist. Üldjuhul hinnatakse suure pildi nägemist ning seoste kokkupanemist otsustajate poolt oluliseks. See aga eeldab, et nad oleksid informeeritud ja koolitatud selles vallas, millised meetmed üldse on olemas ning omavahelist tihedat suhtlemist. Kuivõrd tähtsaks peetakse lähtumist oma vajadustest, mitte puhtast õhinapõhisusest võimaluse tekkel mingi meetme näol, siis sellega seotuna peetakse ka planeerimise loomulikuks osaks vaadata ja hinnata, kas eesmärgi saavutamiseks on võimalik saada rahastust ühest meetmest või kombineeritult. Samuti tuuakse koosmõju positiivse näitena maakonna tööhõivekava, mille erinevate plokkide tegevuste juures vaadati erinevaid meetmeid, mis seda toetavad ning mõeldi läbi, kuidas võimalikult maksimaalselt koosmõju tekitada.

Koosmõjuga kaudselt seotud teemana tuuakse välja hoopis n-ö hallide laikude teema, nt nagu Pärnu Lennujaam, Pärnu linna kolmas sild, mille jaoks ei ole ühtegi meedet ning mis on liiga kallid, et neid ilma SV vahenditeta teha.

### 9.3.3. Hinnang KOV omafinantseerimisega seotud teemadele

Omaavalitsuse omafinantseerimisvõimekust peavad Pärnu maakonna aruteluseminaril osalejad ja intervjueeritavad üldiselt heaks. Pärnu linnal olid majanduslanguse ajal probleemid, kuid seis on läinud aina paremaks ja nii ka teistel omaavalitsustel. Rohkem on laenu võtnud nõ kuldses ringis olevad vallad sarnaselt Harjumaale, kus elanikkond järsult suurenes ja vajadused kasvasid. Ent omafinantseerimisvõimekus ei ole saanud takistuseks ei linnas ega teistes omaavalitsustes, vaid pigem tingis koostöö vajaduse ja sai sellega omakorda eelduseks positiivsetele arengutele. Näiteks Pärnu linna laenupiirangu tõttu investeeriti maavanema eestvedamisel ja maakondliku omaavalitsusliidu koordineerimisel maakonna omaavalitsuste poolt ühiselt Pärnu linnas asuva ja Pärnu Linnavalitsuse hallatava asutuse Pärnu Loodushariduskeskusesse.

### 9.3.4. Hinnang SV kasutamise tulemuslikkusele maakonnas

Valdkondadeks, milles on SV abiga saavutatud **kõige suurem mõju**, s.t mida hinnati aruteluseminaril osalejate poolt maksimaalse hindega olid **transpordi- ja internetiühenduste arendamine, turismi arendamine ja vee- ja jäätmemajanduse arendamine**.

1. **Transpordi- ja internetiühenduste arendamine** – valdkonna SV toetustes nähakse väga suurt abi, kuigi ambitsioon oli veel kõrgem. Lisaks suurima mõjuga Pärnu ümbersõidule tuuakse välja Via Baltika rekonstrueerimine ning teised kõvakattega teed, mida selle arvelt oli võimalik ka omavahenditest enam korrastada. Vaatamata kõrgele hinnangule tuuakse siiski negatiivsena välja, et vaatamata Norra abiraha eest tehtud lennuvälja rajakatteuringutele Lennujaama osas praktiliselt edasiarenguid ei ole, samuti mitte raudtee ega sadama osas. Suurema arenguhüppe toimumist alles oodatakse, et aegruumis maakond muutuks väiksemaks ning läheneks nii Tallinnale kui ka Riiale, mis omakorda aitaks vähendada rahva väljarännet nt Soome. Samuti tuuakse positiivsena välja internetiühenduse rajamiseks tehtud investeeringute mõju.
2. **Turismi arendamine** – hinnangu põhjenduseks toodi olulisi investeeringuid, mis on ka maakonda külastajaid toonud – Lottemaad, Audru Ringrada ja sellele lisaks Pärnu Muuseumi ning väiksemaid LEADER objekte (näiteks Paikuse kiviaja teemapark, Romantilise Rannatee arendused). Turismiinvesteeringuid on Pärnumaale tulnud suhteliselt palju ja nende mõju



usutakse täiel määral avalduvat alles mõne aja pärast. Audru ringrada on aidanud Pärnumaale tuua teistsugust klienti, Lottemaa on suurendanud pereturismi. Lisaks on turismi valdkonnas teinud investeeringuid ka ettevõtted ka ise ilma struktuurivahenditeta - Estonia SPA, Tervise SPA, mis aitab valdkonna arengule kaasa.

3. **Vee- ja jäätmemajanduse** - valdkonna arenguid peetakse üheks märkimisväärsimateks eelmisel perioodil. Põhjenduseks toodi, et valdkonnas on ellu viidud väga suured ja olulised üldist elukeskkonda puudutavad projektid, mida suure tõenäosusega oma vahenditest rahastada ei oleks suudetud (Pärnu linna kanalisatsioon, jäätmekäitluskeskus, KOV-de veeprogrammid). Seminaril osalejate ja intervjueeritavate hinnangul on valdav osa torumajandusest korrastatud järgmiseks 20-40 aastaks ning tegemist vajavad veel pigem mõned üksikud „sabad“.

Valdkonnad, milles avaldunud mõju nimetati **pigem väga heaks**, s.t vähemalt ühe grupi poolt kolmest anti mitte maksimaalne hinnang, olid **avalike teenuste arendamine, täiskasvanute teadmiste arendamine ning looduskeskkonna parandamine**.

4. **Avalike teenuste arendamine** – valdkonnas toodi esile palju erinevaid eelmise SV perioodil tehtud investeeringuid, millel positiivne mõju on: Pärnu haigla laienemine, Tootri HK staadionide rajamine, tervisekeskuse ehitamine Paikusele (Paikuse Perearstikeskus), investeeringud maakonna lasteaedadesse lasteaiakohtade nappuse leevendamiseks, Lõuna-Pärnu I etappi jm. Kergliiklusteede osas on muutuseid silmaga näha, sh kuidas inimeste vabaajaharrastuste ja liikumiste harjumus on muutunud. Tänu Jaanson'i rajale, rannapromenaadile ja Vallikäärule on inimeste harjumus vabal ajal jalutada või sportida oluliselt suurenenud. Kõrgeima hinnangu valdkonna arengule andis KOV esindajate grupp.
5. **Täiskasvanute teadmiste ja oskuste arendamine**, tööturul osalemise toetamine – kõrge hinnangu põhjenduseks on peamiseks Kutsehariduskeskuse investeeringud, koolitusprojektid ja tööturule toomise projektid, Pärnu Haigla õenduskeskuse loomine, tööpraktika toimimine, õppenõustamiskeskuse teenuste kättesaadavus, Tootri HK, Vändra Kodu loomine. Samas KOV esindajate grupp, kes valdkonna arengule madalama hinnangu andis, nentis et oleks saanud rohkem teha. Kutsehariduse valdkonda peetakse<sup>56</sup> üheks maakonna edulooks, varasemalt on tehtud karmid otsused ning kaks teist maakonna kutsekooli kinni pannud (Tihemetsa, mis jäi filiaaliks ja Sindis kadus üldse ära) ning Pärnu Kutsehariduskeskus on saanud päris häid investeeringuid, nii õpikeskkonda kui juurdeehituseks ja remondiks. Eelkõige on eelmise SV perioodi jooksul muutunud KHK füüsiline keskkond ja uuel perioodil tuleks pöörata rohkemat rõhku sellele, et ka sisuline arenguhüpe toimuks ning selles osas on KHK hakanud aktiivselt tööd tegema, tugevdama koostööd ettevõtetega jne. Kui uuel perioodil lisandub õpiposiõpe jms, siis loodetakse ka Viljandile kõrgetele numbritele (kutseõppe lõpetajate rakendatuse osas) järgi jõuda indikaatorite ja tulemustega.
6. **Looduskeskkond** – tuuakse välja erinevaid investeeringuid, mis on aidanud looduskeskkonna parandamisele kaasa - lisaks Keskkonnahariduskeskuse loomisele nimetatakse energiasäästumeetmete rakendamist, Pärnu biojaama Fortum, Sindi paisu kokkuleppeid ning prügilate sulgemisi, millega on kaasnenud nii suurem potentsiaal kui energiasääst. KOV

---

<sup>56</sup> Intervjuu Pärnu Maavalitsuse esindajaga

esindajate grupi hinnangul, kes andis teistest madalama hinnangu, on toetuste mõju vähe tunda.

Valdkondades, milles mõju nimetati **pigem positiivseks**, kuid mis sai vähemalt ühe grupi poolt neutraalse (0) hinnangu olid **ettevõtluse arendamine, üldharidus ja noorsootöö ning haldusvõimekuse arendamine ja koostöö toetamine**.

7. **Ettevõtluse arendamine** – valdkonnas negatiivse hinnangu üheks põhjustajaks vähene toimunud areng eelmisel perioodil Negatiivse näitena toodi välja ebaõnnestunud katse käivitada nn Kompetentsikeskust, mis eelmisel perioodil rahastust ei saanud. Samuti rõhutatakse, et vajadused on suuremad ning piisavalt ei arvestata regionaalse aspektiga, mistõttu Tallinn ja Tartu saavad enam toetusi. Madala hinnangu üheks põhjustajaks võib olla ka vähene teadlikkus ettevõtjatele läinud toetustest ja nende mõjust, kuna paljud ettevõtlustoetused suunatakse otse ettevõtjatele ja nende koostöö toimub klastrisiselt (nt Laser Tool masinaehitusklastris) või erialaliitude kaudu (Eesti puumaja ehitajate liit, SPA liit juba, üle-Eesti käivad koos) ilma maakonna arendusorganisatsioonide osaluseta, mistõttu nende toetuste rolli maakonna arengus on raske hinnata.
8. **Üldhariduse ja noorsootöö** valdkonnas –hinnangu osas ollakse tagasihoidlikum, kuna arvatakse, et eelmise perioodi investeeringutest on veel vara vilju lõigata. Heade näidetena tuuakse Sauga Avatud Noortekeskus (ANK), Tõstamaa ANK ning riigigümnaasiumi loomist, samuti mõningaid näiteid maakonnast (nt Koonga Kool kordategemine, Tori kooli võimla jt). Samas tuuakse esile, et koolivõrk on veel täielikult korrastamata ja kaasajastamata
9. **Haldusvõimekus** – on olnud üksikud projektid, aga osalejate hinnangul ei ole neil olnud piisavalt mõju ning tempo on olnud liiga aeglane. Seetõttu sai haldusvõimekuse arendamine enamusest gruppidele neutraalse hinnangu (0). Kuigi haldusvõimekuse ja koostöö osas tuuakse välja, et Pärnumaal on ilmselt Eesti üks parima koostöö (Lottemaa ja KHK ühised investeeringud jt ühisprojektid, nt korvpalliväljakud ja teisi pehmemaid projekte).

Ainuke valdkond, mille osas **mõju hinnati puudevaks või oli negatiivseks oli kõrgharidus, T&A:**

10. **Kõrgharidus, T&A** – kogu teadmistepõhist tootmist, mida selle valdkonna alla kuulub peetakse üheks keerukamaks, aga ka olulisemaks maakonnas, kuid selle osas oodatud hüpet ei ole toimunud. Negatiivse hinnangu põhjustas suures osas asjaolu, et Pärnumaa Kompetentsikeskuse rajamise taotlust ei rahastatud ja sellega maakonna plaanid sellel suunal ei realiseerunud, samuti asjaolu, et maakonnas puudusid T&A projektid ning vahendid nendeks.

Kokkuvõttes võib näha, et SV mõju hinnati valdavalt siiski positiivseks. Ühes valdkonnas (Kõrgharidus ja T&A, kus SV-te mõju negatiivseks hinnati oli pigem hinnang mittepiisavale toimunud arengule valdkonnas, mis oleks võinud toimuda, kui oleks õnnestunud kompetentsikeskuse rajamine maakonda. Osalejad olid pigem seisukohal, et tegevusi, mille osas SV mõju oli kõige suurem, ei oleks ilma struktuurivahenditeta ellu viidud. Seda peamiselt põhjusel, et tegemist on väga suuremahuliste ja kallite taristu projektidega. Üldiselt ollakse hinnangul, et selliseid projekte, mis oleksid tehtud ka ilma SV-te toeta väga palju olnud ei ole.

### 9.3.5. Edutegurid SV mõju saavutamisel

Aruteluseminaril toodi välja kümme erinevat edutegurit, millest kõik said ka vähemalt kahe inimese poolt oluliseks hinnatud. Läbivaks teemaks eduteguritel oli koostöö tegemine ja sellega seonduv.

Ülekaalukalt olulisimaks peeti **koostöökeskust maakonna tasandil** ning sellele lisaks nii maavalitsuse kui omavalitsusliidu poolsete **head koordineerimist**. Kõrge hinnang maakonnas toimivale koostööle väljendub ka nii intervjuueeritavate hinnangutes kui koostöös elluviidud projektide edukuses Tähtsaks peeti ka **Pärnu kui regioonikeskuse staatust**. Sellega omakorda seondub ka **tugev keskuslinna olemasolu** maakonnas kui üks edutegur. See on osaliselt seotud ka eelnimetatud koostööga, kuna sageli maavalitsuse ja Pärnu linn teevad SV valdkonnas koostööd, kuna linn on sobiv taotleja. Maakonnas hästitoimivat koostööd ilmestavalt peetakse piirkonna eduteguriteks SV kasutamisel erinevaid koostöö ja ühistegevuse aspekte, milles on **ühise panustamise tahe**, riskeerimise julgus (koostöös) ning **julgus võtta vastutust**. Need edutegurid seonduvad tihedalt ka maakonna kahe suurima omavalitsuste poolt ühiselt tehtud investeeringuga - Lottemaa ning Kutsehariduskeskusega, mis ei oleks sündinud ilma eelnimetatud edutegurite olemasoluta.

Oluliseks peetakse ka paranenud elukeskkonda, mida võis eeldusena pidada ka eduteguriks järgnevatele arengute toimumisele (nt turismi valdkonnas).

Mõnevõrra vähem olulisena toodi välja **suurt ettevõtete osakaalu maakonnas**, sesoonsust tulenevalt **turismi kõrgperioodist**, mis kompenseerib madalama tegevusaktiivsusega perioodid ning **head geograafilist asukohta** ning Via Baltica olemasolu.

Intervjuudes toodi lisaks välja põhjalikku eeltöö ning strateegilise planeerimise rolli maakonna tasemel ning sellest tulenevalt kriitilist vajaduse hindamist tegevuste planeerimisel.

### 9.3.6. Takistused SV mõju saavutamisel

Ühe olulise teemabloki, mis aruteluseminaril osalenute poolt takistuste osas välja toodi ja kõrgema prioriteetsusega hinnatud sai, võib võtta kokku Pärnu maakonna ja pealinna/ keskvalitsuse vahekorraga. Kõige kõrgeima hinnanguga takistused, mis Pärnumaal välja toodi oli **riigi eesmärkide ebaselgus**, mis kajastub nii konkreetset mõõdetavate regionaalarengu eesmärkide puudumises, kui erinevate valdkonnapoliitikate osas piisava piirkondliku või regionaalse vaate puudumisenä. Pärnumaal peeti oluliseks takistuseks **nõrka lobby-suutlikkust**, seda eelkõige piirkonna madala esindatuse tõttu Vabariigi Valitsuses ja Riigikogus. Seda nähti olevat ka ühe põhjusena, miks Pärnul puudub näiteks kiire ühendus Tallinnaga. **Kiirete ühenduste puudumine nii Tallinnaga kui maakonna sees** oli järgmine olulisena tajutav takistus SV vahendite ning ka laiemalt regionaalarengu eesmärkide saavutamisel. Samuti peeti olulisteks takistusteks jätkuvat rahvastiku väljarännet maakonnast ning sellest tulenevat **võimekuse kahanemist ning laiema pildi puudumist**, mis väljendub liiga liigses projektipõhisuses, kitsas valdkonnapõhises vaates ja regionaalse mõõde ebapiisavuses. Mõnevõrra madalama hinnangu olulisusele said piirkonna **madalad sissetulekud ja vähene kõrgharitude osakaal**, mis seavad piirangud sinisele inimressursile ja ka tegevusvaldkondadele. Positiivse takistusena nähti asjaolu, et Pärnu on liiga "roheline", kuna **liialt turismikeskne positiivne kuvand** töötab vastu teatud arengutele, näiteks spetsialiseerumisele turismi asemel tööstusele vm tegevusvaldkonnale.

Ühe osaleja poolt olulisena määratleti veel **vähene koostööoskus** ning piirkondlikult **erinevad huvid**, samuti **vähene koostöö ettevõtjate vahel**. SV vahendite osas toodi esile **dokumentide liigset keerukust** ning eelkõige hangetega kaasnevat **bürokraatiat**, aga samuti märgiti takistusena ka teistes maakondades väljatoodu, et **erinevad meetmed ei vasta alati maakonna vajadustele**.

Ajurünnaku käigus nimetati takistustena ka järgnevad tegurid, mis ühegi osaleja poolt prioriteetsena ei määratletud: **vähene julgus vastutada** ehk eestvedaja olemasolu, kes ka riskantsemates projektide ja tegevuste puhul asju eest veaks ning tegevuste eest ka vastutaks; **puudulik eeltöö** ning ebapiisavaid ressursse vajaliku eeltöö tegemiseks, mis on eduka projekti elluviimise eelduseks ning mille arvelt

kokkuhoidmine võib väljenduda vähem mõjusates ning jätkusuutmatutes projektides. Mõnevõrra ebatavalisena ei ole **vähene omafinantseerimisvõimekus** Pärnumaal saanud ühegi osaleja poolt oluliseks hinnatud, kuigi takistusena on see välja toodud, samuti tajutav **majanduskriisi mõju** projektide planeerimisele ja teostamisele. Omavahel seotud takistustena nähti ettevõtlastoetustega seonduvat, esiteks asjaolu, et **toetustingimused ei vasta alati ettevõtete vajadustele**, samuti **ettevõtete madalat teadlikkust meetmetest**, mis omakorda on seotud **konsultantide vähesusega** Pärnumaal.

### 9.3.7. Õppetunnid ja soovitused 2014-2020 SV perioodiks

Intervjueeritavate kogemustele tuginedes võib tuua välja kolm peamist soovitus, mida SV kavandamisel ja rakendamisel võiks enam arvestada nii rahastajad kui taotlejad. Nendeks on realistlik **lähtumine tegelikest prognoosidest, etapiviisilise taotlemise võimaldamine** halduskoormuse vähendamiseks ning **projektipõhise lähenemise asemel enam piloteerimine** ning süsteemi loomisele suunatud lähenemine.

Arengu kavandamisel lähtuvad paljud omavalitsused eeldusest, et nende elanike arv ei kahane ning paljude omavalitsuste arengukavade põhjal võib tekkida küsimus, kust kavandatuks vajalikud inimesed tulevad, arvestades tänaseid demograafilisi trende. Samas nenditakse, et olemasolevates prognoosides tegi masu omakorda omad korrektuurid, mida eelnevalt poleks olnud võimalik ette näha. Maavalitsuse hinnangul oleks eelmise perioodi tegevustes kindlasti mõnevõrra karmimad oldud, kui oleks lähtunud prognoosist, et elanike arv väheneb ning võimalik, et sellisel juhul oleksid mõned läbimõtlematumad investeeringud valdades tegemata jäänud.

Teiseks soovitusena on senisest enam võimaldada etapiviisilist taotlemist, kus esmalt lepitakse põhimõtted või objektide nimekiri kokku, mille seast nt eeltaotluste alusel valitakse välja projektid, millele panustada ja mis põhjalikult ette valmistada. See aitaks hajutada töökoormust ning vähendada bürokraatiat. Vastasel korral on eriti investeeringuprojektidel vajalik väga suur eeltöö, ilma kindluseta raha saamise osas, millega kulutatakse märkimisväärselt suur aeg ja rahasumma projektitaotluse ettevalmistamise peale. Kui aga omavalitsusel seda projekti ilma SV vahenditeta ei ole võimalik rahastada, on tegemist projektiga, mis rahastuse mittesaamisel jääb lihtsalt „riiulisse seisma“ ja selliseid projekte tuleks järgmises perioodis kindlasti vältida.

Kolmas soovitusena on projektipõhise asemel enam panustada piloteerimisele ning süsteemi loomisele, mille vajadus tekib eelkõige pehmete projektide puhul, nt tööhõive valdkonnas, kus hea süsteemi sissetöötamisel lõppevad periood vahendid ning tegevused lakkavad (probleemile on juhitud tähelepanu ka teistes maakondades, nt Tartumaal). Pärnumaal toodi sellekohane näide noorte praktikale organiseerimise valdkonnast, et aidata noori tööturule. Kuna riigi taseme sellise tugistruktuuri toimimist ei ole korraldatud ega suunatud, siis seni on noorte töötuse probleemi lahendatud projektipõhiselt, samas kui tuntakse, et SV vahendid võiks suunata stabiilse toimiva struktuuri loomisesse – nt maakonnakeskustesse noorte aktiveerumiskeskuste rajamiseks (täna on need paljudes kohtades olemas, aga sotsiaalselt tõrjutud sihtgruppidele, kellega noort inimest ei saa kokku panna, kuna ta eeldab täiesti eraldi lähenemist). Selliste teenuste väljaarendamisel peetakse vajalikuks enam riigi tuge, konkreetsemat riiklikku poliitikat ning läbimõeldud süsteemi, kuidas teenuse osutamise süsteem üles ehitada ja kuidas seda rahastada jne, kuna n-ö lihtsalt projektirahastusega ühekordselt probleemi lahendada ei peeta üldjuhul võimalikuks.

## Lisa 9.1. Arutelurühmade hinnang valdkonna toetustele

	Maa- kondliku tasandi esindajad	Oma- valituste esindajad	Ettevõtjad ja MTÜ-d
<b>Transpordi- ja internetiühenduste arendamine</b>	1	2	2
<b>Looduskeskkonna parandamine, keskkonnakahjude leevendamine, keskkonnateadlikkuse tõstmine, energiasäästu meetmed</b>	2	1	1
<b>Vee- ja jäätmemajandus</b>	2	2	2
<b>Avalike teenuste</b> (va transport, veemajandus, jäätmemajandus ja üldharidus) <b>arendamine maakonnas</b> (sh lasteaiad, tööstusalad, kultuuri- ja spordirajatised, tervishoid jms)	1,75	2	1
<b>Üldharidus ja noorsootöö</b> (sh. koolivõrgu arendamine, erikoolide õpikeskkonna parandamine, noorsootöö arendamine)	0	2	0
<b>Haldusvõimekuse arendamine, koostöö toetamine</b>	0	1	0
<b>Täiskasvanute teadmiste ja oskuste arendamine, tööturul osalemise toetamine</b> (kutsehariduse arendamine, koolitused, tööpraktika, hoolekandemeetmed, töökeskkonna arendamine jms)	2	1	2
<b>Ettevõtete loomise ja arengu toetamine</b> (eksporditoetused, investeeringutoetused, TAK programmid, innovatsioonitoetused, stardi- ja kasvutoetused jms)	0	0,5	1
<b>Turismi arendamine</b> (turismiobjektid, külastuskeskonnad, turismiettevõtete toetused jms)	2	2	2
<b>Kõrgharidus, kõrgkoolide jms teadus- ja arendustegevus</b>	-2	0	0

Märkus:

Struktuurivahendite tulemuslikkuse hindamiseks kasutati järgnevat skaalat:

2: need struktuurivahendid aitasid väga suurel määral kaasa piirkonna arengule, ilma nendeta ei oleks piirkonna/maakonna arengus muutust toimunud;

1: need struktuurivahendid toetasid piirkonna/maakonna arengut, muutused oleks toimunud ka nendeta, kuid aeglasemas tempos.

0: neutraalne, nendel struktuurivahenditel ei olnud piirkonna/maakonna arengule erilist mõju

-1: need struktuurivahendid pigem takistasid piirkonna arengut;

-2: need struktuurivahendid pärssisid oluliselt piirkonna arengut

## Lisa 9.2. Kokkuvõtte seminaril nimetatud eduteguritest ja takistustest SV mõjususe tagamisel

Edutegurid	Punktid	Takistused	Punktid
Koostöökeskus MK tasandil	18	Riigi eesmärkide ebaselgus	12
OV-I ja MV hea koordineerimine	10	Nõrk lobby (piirkonna esindatus VV-s)	12
Regiooni keskus	9	Kiirete ühenduste puudumine (Tallinnaga ja maakonna sees)	10
Tugev keskuslinn	7	Väljaränne maakonnast - võimekuse kahanemine	10
Ühise panustamise tahe	6	Laiema pildi puudumine	9
Riskeerimise julgus (koostöö)	6	Madalad sissetulekud	4
Julgetakse võtta vastutust	5	Vähene kõrgharitude %	3
Paranenud elukeskkond	3	Liiga "roheline"	3
Suur EV osakaal, sesoonsus, turismi kõrgperiood	3	Liigne projektipõhisus	2
Geograafiline asukoht (Via Baltica)	2	Vähene koostööoskus, erinevad huvid	1
		Dokumentide keerukus, hanked (bürokratia)	1
		Meetmed ei vasta MK vajadustele	1
		Vähene koostöö EV-te vahel	1
		Julgus vastutada	
		Puudulik eeltöö, ressursid	
		Toetustingimused ei vasta EV-te vajadustele	
		Omafinantseerimise võime puudulik	
		EV-te teadlikkus meetmetest	
		Majanduskriisi mõju planeerimisele ja teostamisele	
		Liiga positiivne kuvand (turismikeskne), töötab vastu	
		Liiga valdkonnapõhine vaade, regionaalse mõõde ebapiisavus	
		Vähe konsultante	

## 10. Raplamaa

### 10.1. Maakonna lühiiseloostus

Rapla maakonna SKP oli Statistikaameti andmetel 2013.a lõpu seisuga 249,2 mln eurot, ületades sellega nii majanduskriisiaegset madalseisu (2009.a 194,0 mln eurot) kui ka vaadeldava perioodi algseisu (2007.a 239,5 mln eurot). Ühest küljest viitab see suhteliselt kiirele taastumisele majanduslangusest, samas võib näha, et Eesti SKP suurenemine tervikuna on siiski olnud kiirem kui Rapla maakonna oma. Nimelt on Rapla maakonna osatähtsus kogu Eesti SKPs perioodil 2007-2013 langenud 0,2 protsendipunkti (1,5%-lt 1,3%-le). Kui seda võrrelda kogu Eesti SKP muutusega, on näha, et Raplamaa SKP osakaalu suhteline muutus on -13,3%, mis on võrdluses teiste maakondadega antud perioodil üks suurimatest.

2007.aastal oli Raplamaa keskmine netosissetulek 220,72 eurot, paigutudes sellega Harjumaa järel maakondade seas 2. kohale. Kui võrrelda sama näitajat 2013.aastal, (427,8 eurot)<sup>57</sup>, siis on näha, et Raplamaa positsioon on maakondade võrdluses oluliselt langenud (10.kohale)<sup>58</sup>.

Olulisemad tegevusalad on Rapla maakonnas seotud teenindussektoriga - tertsiaarsektor moodustas 2013.a kõige suurema osa ehk 56% Rapla maakonna SKPst, hõivatute osatähtsus oli selles 61,3% ning sektori osatähtsus on Rapla maakonna majandusstruktuuris perioodil 2007-2013 tõusnud 6,6 protsendipunkti võrra. Tähtsuset järgneb tööstussektor 32%-ga (hõivatute osakaal 2013.a 28,3%) ning põllumajandussektor 12%-ga (hõivatute osakaal 2013.a 10,4%)<sup>59</sup>. Samas kui tööstussektori osakaal on 2013.a võrreldes 2007-ga pigem langenud, on põllumajanduslik tootmine pigem hoogu juurde saanud. Nimelt suurenes selles hõivatute osakaal 2013.aastal võrreldes 2007.a ca 2 protsendipunkti võrra.

Raplamaa majandusstruktuur on võrreldes teiste maakondadega rohkem tööstuslik, olles aga samal ajal mitmekesine ja maakonna piires suhteliselt hajutatud. Maakonnas on puidutööstus ning ehitusettevõtteid. Tulevikuperspektiivi silmas pidades tuuakse välja Raplamaa roll nii elamiskeskonnana – sest pendelränne Tallinna suunal kasvab – kui ka tootmise asukohana<sup>60</sup>.

Rapla maakonna rahvaarv oli 2014.a 1.jaanuari seisuga 34 676 inimest. Kui võrrelda seda perioodi algusega 2007.a (36 590 inimest), siis näeme, et Raplamaa rahvaarv on stabiilselt vähenenud. See peegeldab trendi, mille kohaselt enamikus Eesti maakondades rahvaarv väheneb ning ainukesed maakonnad, kus elanikkond suureneb, on Harju- ja Tartumaa. Kui perioodi alguses oli olulisem roll elanikkonna vähenemises surmade arvul, mis ületas sünid, siis alates 2009-2010.aastast omandas suurema rolli väljaränne, mis suurenes hüppeliselt just majanduslanguse perioodil (2007.a 881, 2010.a juba 1150 inimest). Perioodi lõpus seevastu võis näha väljerände pidurdumist (2013.a 803 inimest), mis ületas sellegipoolest sisserände ligi 300 inimese võrra (2013.a oli sisseränne 523 inimest). Raplamaa tööealise elanikkonna (15-74 aastased) osakaal on perioodil 2007-2013 püsinud enam-vähem samal tasemel, moodustades 76%.

<sup>57</sup> Statistikaamet

<sup>58</sup> Sama

<sup>59</sup> Sama

<sup>60</sup> Eesti regioonide majandusstruktuuri muutuste prognoos. Tartu Ülikool. Tartu-Pärnu-Tallinn 2009

Tööealisest elanikkonnast oli Rapla maakonnas 2013.a. hõivatuid 60,6%, ehk 3 protsendipunkti vähem kui aastal 2007, mil hõivatute määr oli 63,6%. Nii 2007.a kui ka 2013.a oli hõivemäär teiste maakondadega võrreldes suhteliselt hea (2007.a. oli Raplamaa selles osas maakondade võrdluses kolmas ja 2013.a. viies). Kõige madalam tööga hõivatuse määr perioodil 2007-2013 oli Raplamaal aastal 2010, mil hõivatuid oli 57% tööealisest elanikkonnast (alla Eesti keskmise).

Töötuse määr oli Rapla maakonnas 2013. a. (7,4%). Kõige suurem on Raplamaal töötuse määr olnud aga aastal 2010, mil see oli 19.6%, ning kõige väiksem vaadeldava perioodi alguses, s.o 2007.aastal (5,2%).

Suhteliselt head demograafilist olukorda enamiku teiste maakondadega võrreldes näitab ka asjaolu, et Raplamaa rahvastiku osakaal Eesti rahvastikust on 2007-2013 jäänud enam-vähem samaks, muutus on olnud ca -0,1%. Rahvastiku vanusstruktuur annab soodsa perspektiivi majandusarenguks tulevikku silmas pidades, sest laste ja noorte (0-24 aastaste vanuserühm) osakaal rahvastikust on Eesti kõrgemate hulgas (30%). Kuigi madala haridustasemega töötajate osakaal on olnud küllalt suur, on nende osatähtsus tööjõus pidevalt langenud ja suurenenud on kõrgema hariduse ja kvalifikatsiooniga töötajaskond.

Raplamaa arengueeldusi ja arenguprioriteete puudutav Eesti regionide majandusstruktuuri muutustele keskenduv uuring<sup>61</sup> toob seisuga 2009. a. välja, et kuigi Raplamaal ei ole suuri keskusi ega suurettevõtteid, on välisinvesteeringute osakaal olnud ühe elaniku kohta üsna suur. Palgatase on olnud maakondade võrdluses üks kõrgemaid, mille ühe põhjusena on välja toodud pealinna lähedus ja igapäevane pendelränne Tallinna.

## 10.2. Ülevaade SV kasutamisest maakonnas

### 10.2.1. Struktuuritoetuste maht peamiste toetusvaldkondade kaupa

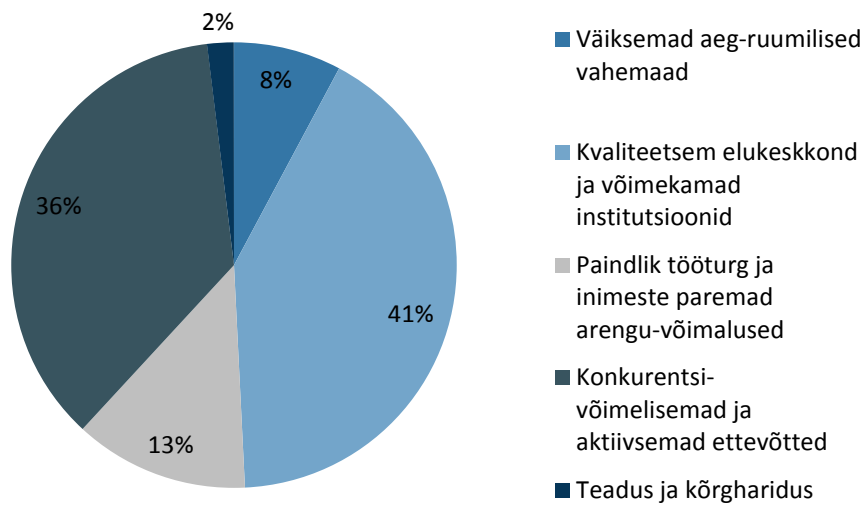
Arvutuste kohaselt on Raplamaale 2007-2013 perioodil tulnud struktuurivahenditest toetusi kokku ligikaudu 65 miljonit eurot, sellest ca 38 mln eurot (58%) on tulnud maakondlike projektide ja 27 mln eurot (42%) üleriigiliste projektide kaudu. Kui juurde arvestada ka PRIA kaudu makstud toetused (65 mln eurot), siis on Rapla maakonda toetusi tulnud kokku ligikaudu 130 mln eurot. Mõjuvaldkondade lõikes on kõige suurem osa, 41% toetustest kulunud elukeskkonna arendamisele, 36% ettevõtlusele, 13% tööturu- ja hoolekandemeetmetele, 8% aegruumiliste vahemaade vähendamisesse ning vaid 2% ettevõtluse ja 4% teadus- ja arendustegevuseks (vt joonis 10—1).

---

<sup>61</sup> Sama



JOONIS 10—1. SV JA PRIA TOETUSTE JAGUNEMINE RAPLA MAAKONNAS MÕJUVALDKONDADE KAUPA



Allikas: autorite arvutused, SFOS andmete alusel

Toetuste mahu poolest elaniku kohta (1846 eurot) on Raplamaa maakondade hulgas 11.kohal. Kui aga arvestada ka PRIA toetusi elaniku kohta (1838 eurot), siis tõuseb Rapla maakond võrdluses teistega 8. kohale.

### 10.2.2. Peamised muutused SV toetatud valdkondades

Alljärgnevalt toome välja mõned indikaatorid ning kajastame nende muutust perioodil 2007-2013 maakondade võrdluses.

Märkimisväärselt on vähenenud **mittekvaliteetset joogivett tarbivate elanike osakaal**, mis kajastab olulist muutust elukeskkonna paranemises. Kui 2007.a. oli mittekvaliteetset joogivett tarbivaid elanikke 30%, siis 2013.aastaks oli neid jäänud vaid veidi enam kui 1% Raplamaa elanikest. Joogivee kvaliteedi tõusu kajastav muutus on maakondade võrdluses sellega üks suurimaid (võrreldes 2007.aastaga on mittekvaliteetset vett tarbivate elanike osakaal vähenenud 28,5%, paigutudes selle muutuse suurusega kolmandale kohale Ida-Viru ja Hiiumaa järel).

Üldhariduse valdkonna arengut mõõtev indikaator - **põhikooli ja gümnaasiumilõpetajate osakaal, kes ei jätka õpinguid samal aastal** - on Raplamaal keskmine. Selliseid koolilõpetajaid on Raplamaal 2013.a. seisuga vaid 11%. Näitaja on 2007.aastaga paranenud 15,4%, mis on umbes sama tempo võrreldes Eesti keskmisega.

**Palga- ja ettevõtlustulu (neto) tööealise inimese kohta**<sup>62</sup> on Raplamaal 2013.aastal ESU andmetel vahemikus 380 – 521 eurot. See on kasvanud 2007.a. võrreldes ligikaudu 62,5%, mis on maakondade võrdluses neljas tulemus.

<sup>62</sup> Eesti Sotsiaaluuringu (ESU) andmed, neto palga- ja ettevõtlustulu tööealise (16-pensioniga) elanikkonna kohta maakonnas

**Kutsekooli lõpetanute on töö või õpingutega hõivatute osakaal 6 kuud pärast kooli lõpetamist** Rapla maakonnas 96,1%. Indikaator kajastab maakonna kutseõppeasutuste (Kehtna Majandus- ja Tehnoloogiakool ja Vana-Vigala Tehnika- ja Teeninduskool) lõpetajate edukust tööturul Eestis tervikuna. 2007.aastaga on näitaja halvenenud veidi, täpsemalt 1,4 protsendipunkti. Samas on see maakondade võrdluses siiski Viljandimaa järel paremuselt teine näitaja.

**Ettevõtete arvu poolest 1000 elaniku kohta** on Raplamaa pigem kõrgema tasemega maakondade hulgas. Ka ettevõtete juurdekasv on teiste maakondadega võrreldes olnud päris kiire.

**Kaupade ekspordi mahu poolest töötaja kohta** on Raplamaa maakondade võrdluses keskmisest veidi allpool (9552 euroga töötaja kohta). Ekspordi mahu kasv on vaadeldaval perioodil Raplamaal maakondade võrdluses keskmiste seas (54,3%).

**Majutatute ööbimiste arvu** järgi on Raplamaa maakondade hulgas viimasel kohal. Protsentuaalselt on selle näitaja osas aga märkimisväärset muutus toimunud – 2013.aastaks oli majutatute ööbimiste arv tõusnud 89,5%. Seminaril antud tagaside tõi samas välja, et suurt sisulist arengut antud valdkonnas siiski toimunud ei ole ning näitaja kajastab mõne üksiku turismiettevõtte kasvu.

Raplamaal on 2013.aastal võrreldes 2007.aastaga mõnevõra suurenenud (3,7%) ka nende **inimeste osakaal** maakonna elanikest, kelle hinnangul **teenuste** (toidupood või turg, pangateenused, post, perearstiabi, alg- ja põhiharidus) **kättesaadavus on vähenenud**. Samas on rahulolematuste hulga suurenemine Raplamaal olnud teiste maakondadega võrreldes pigem tagasihoidlik ning siin tuleb arvestada, et andmed põhinevad Eesti Sotsiaaluuringus osalenud inimeste subjektiivsetel hinnangutel. Seetõttu võib selline rahulolematuse kasv olla mõjutatud mõnest juhulikust muutusest elukeskkonnas, mis on vastajaid tugevalt häirinud.

### **10.3. Hinnang maakonna kogemusele SV kasutamisele: aruteluseminari ja intervjuude tulemused**

#### **10.3.1. Hinnang SV kasutamise asjakohasusele maakondlikul tasandil**

Intervjuudes märgiti üldhinnanguna, et rahastatud projektid on ühel või teisel moel haakunud maakondlike prioriteetide ja arenguvajadustega, kuna see on üks projektide rahastamisega seotud formaalne nõue. Leidub küll mõni näide, kus on tehtud suuri investeeringuid, mis pole ennast täiel määral õigustanud (nt on hooned alakasutatud, kuna elanikke ei ole), samas päris õigustamatuid investeeringuid siiski tehtud ei ole ja enamik neist on siiski reaalsete arenguvajadustega seotud.

Probleemina arenguvajaduste ja struktuurivahendite sidumises osas toodi esile arengudokumentide suhteliselt madal taset ning asjaolu, et maakond jääb oluliste arengueelduste formuleerimisega kogu aeg pisut hiljaks. See viib olukorrani, kus meetme üldine sisu on näiteks juba muutunud, mistõttu kaob võimalus meetmest toetust taotleda, . Ühtlasi nenditi, et tulenevalt Tallinna lähedusest ei ole Raplamaa enda potentsiaali täiel määral ära kasutanud (turismimagnetid, muuseumid, ettevõtlusalad) – pealinna lähedus on nimelt Raplamaa arengut omal moel soodustanud (nt on maakonna sotsiaalmajanduslikud näitajad päris head tänu asetusele Tallinna lähedal) ning on Raplamaad n.ö kaasa tõmmanud. Samas ei ole seetõttu olnud väga vaja ise ka pingutada. Ka on maakonnas mõningad institutsioonid puudu, mis raskendab teatud vahendite kasutamist. Näiteks kui mingi meede sobib hästi ülikoolidele või kolledžitele, siis on loogiline, et selline toetus ei saagi Rapla maakonda tulla, kuna kohapeal aktiivne partner puudub.

Kui aga hinnata valdkondi, kus maakonna arenguvajadustega arvestamine on rohkem õnnestunud, kus vähem, siis edukamalt on arenguvajadustega arvestatud kohalike avalike teenuste arendamisel ja investeringutoetustel (KOIT), vajakajäämisi on aga ennekõike turisminduses. Viimane nähtavasti tuleneb rahastajate poolsetest eelarvamustest, sest Raplamaa ei ole turismi piirkonnana tuntud, puuduvad üldteada turismiobjektid, ning rahastust on objektidele (nt külastuskeskkonda arendavad projektid) raske saada. Probleemina märgitakse ka arenguperspektiivi (ettevaatamisvõime) võimekuse puudumist ja raskemaks muudab olukorra siin inimeste (nt arendusspetsialistide) pidev vaheldumine.

Maakonna tasandil koondpilt, millised projektid on raha saanud, pigem puudub. Põhjus seisneb intervjueeritava hinnangul peamiselt maakonna kui haldustasandi rolli ja funktsioonide puudumises. Kui varasemalt maavalitsus koostas ülevaadet millised projektid millises piirkonnas on raha saanud ning mis seisus need on, siis tänasel päeval taolist tööd enam ei tehta<sup>63</sup>. Siin nähakse vajadust ühtse riikliku andmebaasi järgi, kus sees oleksid kõik toetatud projektid. Teisalt tuuakse esile, et suuremate ja olulisemate algatuste puhul seire siiski toimib.

Kui kõne all oli küsimus, mil määral oleks SV toetatud tegevused ka SV toeta ellu viidud, siis üks intervjueeritute eristab kahte lähenemist. Esiteks, milline oleks seis, kui neid vahendeid ei oleks olnud üldse olemas. Või teiseks, kui vahendid olid olemas, siis kas konkreetsed taotlejad neid said või ei saanud. Kui neid vahendeid ei oleks üldse olemas, oleks intervjueeritava hinnangul enamus asju siiski ellu viidud, kuigi mõningase hilinemisega ja aeglasemalt. Kui aga instrument on olemas ja Eesti jaoks kättesaadav, kuid teatud piirkond seda ei suutnud saada, siis inimesed jäävad n.ö ootele ja tegevusi senikaua ellu ei viida. Ehk kokkuvõttes suurel määral oleksid asjad ellu viidud, kuid nähtavasti oleks tegemata jäänud suuremahulised projektid (nt vee-, kanalisatsiooni- ja jäätmemajandusprojektid).

### 10.3.2. Hinnang koostöö korraldusele maakonnas

Koostöö maakonnas saab erinevatelt osapooltelt pigem hea hinnangu. Ennekõike on koostöö hea MAKi, maavalitsuse, *Leader*'i, OVL'i vahel ja seda suuresti põhjusel, et füüsiliselt asutakse ühes majas. Koostöö hea näitena võib tuua arenduskeskuse (RAEK) juures iga kuu alguses koguneva arengukeskuse koostööpartnerite nn ümarlaua, kus arutatakse jooksvaid küsimusi, jagatakse omavahel infot avanevate rahastusvõimaluste jms kohta, mida viiakse kokku kas jooksvate või pikaajalisemate vajadustega maakonnas. Samuti toimib omavalitsuste arendustöötajate n.ö „klubi“ (iga omavalitsust esindab üks inimene, s.h ka kutsekoolide arendustöötajad), kus kohtutakse vastavalt vajadusele kas tihemini või harvemini, muuhulgas seoses maakonna strateegia või tööhõive kava koostamisega. Tavapäraselt kohtutakse kord kvartalis, kus lisaks infovahetusele ka õpitakse üksteiselt. Selle tulemusel on tekkinud päris hästi toimiv mitteformaalne võrgustik, kus arutatakse ja koostatakse maakonna tasandi olulisemaid strateegilisi dokumente (nt maakonna arengustrateegiat, maakonna planeeringut jne) ning kohtutakse olulisemate partneritega (maavalitsus, arenduskeskus, OVL, partnerluskogu).

Arenduskeskus osaleb maakonna tasandil nii strateegiate koostamises ja täiendamises, kuid igapäevasem koostöö toimub ka inforingide ja kooskõlastuste puhul, mille käigus kujundatakse ühiseid seisukohti. See toimub nii omavalitsuste liidu kui maavalitsusega, vastavalt olukorrale.

<sup>63</sup> Intervjuu Rapla maakonna esindajaga

Lisaks on maakonnas mitmeid ettevõtjate ühendusi (ca 5) nii valdkondlikke kui piirkondlikke ning nendega käib samuti aktiivne koostöö.

Koostöö tähendab ka seda, et kaaluda tuleb vastandlike huvidega seotud projekte (nt põrkuvad looduskaitjad ja ettevõtjate arendajad, samuti *Rail Baltic*'u raames elanike huvid vs ettevõtjate huvid). Seetõttu on koosolekud sageli intervjueeritavate hinnangul üsna emotsionaalsed.

Tuginedes intervjuudele võib näha, et meetmete koostöö teemat üldiselt tähtsustatakse. Koostöö planeerida aga hästi pole õnnestunud. Peamise põhjusena tuuakse siin ministriumide halb (planeerimata) koostöö, kus meetmed on kujundatud n.ö silotorni-põhiselt. See tähendab et koostöö ei ole juba planeerimise tasandil eelduseks seatud. Näiteks tuuakse siin koolitused, mis võiks koos olla inkubatsiooni- või *start-up*'ide keskusega ning see omakorda siduda tööstusalaga. Igal juhul peaks koostöö võimalused ja -eeldused juba programmidokumentides olema ära fikseeritud.

Koostöö puhul tuleb arvestada, et meetmed ise on suhteliselt killustatud ning taotlejatel tuleb sellega paratamatult arvestada. Ühest meetmest saab nõ betooni jaoks vahendeid, sisu või tegevuste rahastamine toimub aga mujalt, millele tuleb eraldi rahastust otsida. Pole kindel, et alati saab sellise koostööjuga üldse arvestada, sest asjassepuutuvad meetmed pole korruga avatud. Pigem tuleb arendatava valdkonna puhul täna vaadata kõigepealt, milline lõik on katmata ja nii asjaga edasi minna, selle asemel, et hakata nullist pihta ning arvestada, millisest allikast millist lõiku katta. Selleks pole meetmed piisavalt „stabiilsed” ja pikaajaliselt teada, et seda laadi koostööjuga arvestada.

### 10.3.3. Hinnang KOV omafinantseerimisega seotud teemadele

Omaavalitsuse omafinantseerimisvõimekust peavad Rapla seminaril osalejad ja intervjueeritavad üldiselt heaks - see tähendab, et kui on hea ja vajalik projekt olnud, siis on selle omafinantseeringu toetamiseks vahendeid leitud. Omafinantseeringu peamine allikas on samas laen ja see on sundinud omaavalitsusi otsima pigem odavamaid lahendusi, et projekti eelarve ja sellest tulenev omafinantseering oleks võimalikult madal<sup>64</sup>. Kuigi praegust üldist laenukoormust Raplamaa omaavalitsuste puhul intervjueeritavad väga kõrgeks ei hinda, siis tehtud kulutused (investeeringud) piiravad nende hinnangul kindlasti omaavalitsuste võimalusi võtta rahalisi kohustusi tulevikus (s.h pakkuda uutele projektidele oma- või kaasfinantseeringut). Ka Raplamaal leidub mõni vald, kus head omafinantseeringu võimekust enam pole, kuna projektide teostamiseks või algatuste elluviimiseks on laenu võetud. Leitakse, et omaavalitsuste tulubaasi määra muutmine majanduskriisi ajal, mida hiljem pole taastatud, on kindlasti mõjutanud mõne omaavalitsuse võimet omafinantseeringut leida.

### 10.3.4. Hinnang SV kasutamise tulemuslikkusele maakonnas

Valdkondades, milles on SV abiga saavutatud kõige suurem mõju, olid osalejate hinnangul (vt lisa 10.1):

1. **Vee- ja jäätmemajandus** – antud valdkonnas hinnati mõju kõige olulisemaks. Põhjenduseks toodi, et valdkonnas on ellu viidud väga suured ja olulised üldist elukeskkonda puudutavad projektid, mida suure tõenäosusega oma vahenditest rahastada ei oleks suudetud. Positiivse aspektina märgiti ka, et saavutatud on seeläbi pigem pikaajalised lahendused (*“torud on vahetatud, prügilad suletud”*) ning loodud on näiteks jäätmejaamade võrgustik).

<sup>64</sup> Intervjuu Rapla maakonna esindajaga

2. **Täiskasvanute teadmiste ja oskuste arendamine**, tööturul osalemise toetamine – põhjenduseks märgiti, et ilma struktuurivahenditeta oleks kogu kutseharidus maakonnas sisuliselt lõpetatud (maakonna kaks kutsekooli – Kehtnas ja Vigalas - on mõlemad saanud väga olulisi investeeringuid). Toetused on peamiselt läinud füüsilise keskkonna arendamiseks, mõnevõrra vähem sisulisse arendusse. Väga suure tõuke on saanud ka täiskasvanute tööalane koolitus.

Mõlema nimetatud valdkonna osas oli kõikide gruppide arvamus ühene, et mõju oli neile väga suur.

Lisaks hinnati **struktuurivahendite mõju pigem suureks** järgneva kolme valdkonna osas:

3. **Avalikud teenused** – siin lahkesid hinnangud mõnevõrra valdkonnasiseselt ja ka gruppide vahel. Näiteks ühe grupi poolt toodi esile, et just lasteaedadesse on palju investeeritud ja nende areng on olnud prioriteet, samas kui mõne teise alavaldkonna (nt tööstusalade) areng on olnud aeglane. Teise grupi kogemuse põhjal ei olnud neil aga peamised kasusaajad lasteaiad, vaid just kultuuriobjektid (raamatukogud, rahvamajad), kus ilma struktuurivahenditeta edasimineku ei oleks olnud. Lisaks toodi esile, et mitmed investeeringud on antud valdkonnas olnud väga “betoonikesksed” ning edaspidi peaks rohkem mõtlema, kuidas tõsta teenuse sisulist kvaliteeti.
4. **Üldharidus ja noorsootöö valdkonnas** – noortekeskusi ja noorsootööprojekte ei oleks osalejate hinnangul sellises mahus läbi viidud, kui struktuurivahendeid ei oleks olnud. Väga olulisi investeeringuid on tehtud näiteks Rapla koolidesse, mis on SV toetuste abil korda tehtud.
5. **Looduskeskkond** – inimeste teadlikkus on oluliselt selles valdkonnas tõusnud ning investeeritud mitmetesse energiasäästumeetmetesse.

Nende valdkondade osas hindasid valdavalt omavalitsusesindajatest koosnevad kaks gruppi SV mõju väga suureks, maavalitsuse esindajate grupp aga suureks.

Positiivselt hinnati veel ka **transpordi ja IKT** valdkonna toetuste tulemuslikkust. Ka antud valdkonna osas toodi esile, et transporti ja IKT-d on väga raske ühe valdkonnana hinnata. Transpordi osas on Rapla-Tallinna suund saanud üsna oluliselt toetusi. Peamise põhjusena, miks selle valdkonna osas ei hinnatud mõju kõige kõrgemaks, toodi näiteks asjaolu, et interneti kättesaadavus lõpptarbijale ei ole veel tagatud või on selle lõpphind kujunenud väga kalliks, olgugi et olulised investeeringud lairibasse on tehtud. Rongid ja kergliiklusteed on saanud samas olulisi investeeringuid, mida ilma struktuurivahenditeta suure tõenäosusega ei oleks tehtud. Samas puudutab see rohkem neid omavalitsusi Rapla maakonnas, mida läbib rongiliiklus.

Samuti anti üldiselt positiivne hinnang **ettevõtlustoetustest tulenevale mõjule**. Oluliselt on arendatud Järvakandis olevat klaasitööstust ja –klastrit. Samas rõhutati korduvalt, et toetustega kaasnev bürokraatia sunnib mitmeid ettevõtteid toetuste taotlemisest pigem loobuma.

**Kolm valdkonda, mille osas mõju puudus, olid järgmised:**

6. **Turismi arendamine** – hinnangu põhjenduseks toodi, et maakonnas on vähe olulisi/suuremaid turismiettevõtteid ning see valdkond on tervikuna väljaarendamata, s.t potentsiaal on ära kasutamata. Sellest eelnevast tulenevalt ei ole see valdkond ka olulisi investeeringuid saanud. Ei ole ka selliseid turismimagneteid, mis väärisksid struktuurivahendite toetust.

7. **Haldusvõimekus** – on olnud üksikud projektid, aga osalejate üsna konsensuslik hinnang oli, et selles valdkonnas arengut või tulemust eriti olnud ei ole. Samuti mainiti, et riiklik poliitika on siin puudulik selles osas, mis suunas haldusvõimekust üldse arendama peaks.
8. **Kõrgharidus, T&A** – maakonnas puuduvad kõrgharidust pakkuvad asutused, mistõttu ei puuduta see osalejate hinnangul kuigivõrd Rapla maakonda. Probleem on see, et T&A rahad suunatakse kõrgkoolidele, mida maakonnas ei ole.

**Kokkuvõttes võib näha, et SV mõju hinnati valdavalt siiski positiivseks. Ühetegi sellist valdkonda, kus mõju oleks negatiivseks hinnatud, välja ei toodud. Osalejad olid pigem seisukohal, et tegevusi, mille osas SV mõju oli kõige suurem, ei oleks ilma struktuurivahenditeta ellu viidud. Seda peamiselt põhjusel, et tegemist on väga suuremahuliste (valdade ja ka maakonna piire ületavate) ja kallite projektidega.**

Üldiselt ollakse hinnangul, et selliseid projekte, mis oleksid tehtud ka ilma SV-te toeta, väga palju olnud ei ole (mõne koolimaja, lasteaia remondi nt oleks võib-olla teinud aga suuri investeeringuid kindlasti mitte). Nii ei oleks suudetud ette võtta näiteks suuri veemajanduse projekte, mis hõlmas väga paljusid erinevaid omavalitsusi ja ka teisi maakondi.

### 10.3.5. Edutegurid SV mõju saavutamisel

Arutelu käigus toodi välja mitmeid edutegureid, mis Rapla maakonna puhul struktuurivahendite tulemuslikkust mõjutab (vt lisa 10.2).

Arutelu tulemusel peeti olulisimaks **juba olemasolevaid häid baasstruktuure**, millesse on saanud investeeringuid hästi suunata ja mille peale arengut n.ö ehitama hakata. See tähendab, et näiteks olemasolevate kutsekoolide näol olid juba algselt olemas head arengueeldused ning leidis poliitilist tahtet, et neisse investeerida ning neid edasi arendama hakata. See on tõstnud ka nende mainet ja atraktiivsust.

Järgmised nimetatud edutegurid said eelnimetatust natuke vähem punkte. Ühe sellisena toodi esile **tugevate keskuste olemasolu** maakonnas (lisaks Raplale ka Märjamaa, Järvakandi, Kohila), mis võimaldab luua häid tingimusi elukeskkonna ja teenuste mõttes ka mujal kui vaid maakonna peamises tõmbekeskuses Raplas. Sellega seonduvalt toodi esile ka kohalikku suhteliselt head finantsvõimekuse olemasolu, millest tulenevalt on leitud vajalik omafinantseering.

Edutegurina märgiti ka **Tallinna lähedus**, mis võimaldab ühest küljest kasutada ära Tallinna potentsiaali (töökohad, teenused), kuid samas pakkuda paremat elukeskkonda (ilusa ja puhta looduse olemasolu). Raplamaa geograafiline asend soodustab seega tööalast pendelrännet, võimaldades inimestel töötada näiteks Tallinnas, kuid säilitada samas elukoht Raplamaal. Lisaks loob see lisapotentsiaali ettevõtlusvaldkonnas, kus on oluline Tallinna lähedus looduslik keskkond (intervjuus leidis äramärkimist näiteks hooldekodude rajamise teema).

Arenguvõimalusi aitab võimendada **heade transpordiühenduste olemasolu**, eriti mis puudutab rongiliiklust Tallinnaga (samamärgiti, et mitmed omavalitsused sellest kasu ei saa, kuna rongiliiklus nendeni ei ulatu). Lisaks rongiühendusele läbib Raplamaad aga ka oluline Via Baltica, mis ühendab Raplamaad (nt Märjamaa kaudu) lisaks Tallinnale ka Pärnuga.

Olulise (kuigi veidi vastuolulise) edutegurina toodi esile omavalitsuste (s.h maakonnapiire ületav) **koostöö** (näitena toodi siin Matsalu veevärgi projekt). Ühest küljest on oluliste projektide puhul suudetud leida ühishuvid ning nende nimel koos tegutsetud, samas nenditi, et teatud aspektides jääb koostööst ka vajaka, kuivõrd omavalitsused on toetusraha saamisel ka konkurendid. Koostöö

tulemusena on tekkinud toimivad koostöövõrgustikud (hea näide oli jäätmekäitluse valdkond, kus varem olid pigem üksiktegitjad), kuid kes on tänu ühistööle, suutnud rohkem ressursse (s.h SV toetuste näol) enda tegevusse haarata.

Arutelu käigus märgiti veel edutegurina, et **meetmete prioriteedid (rahastavad fookused) on ühtinud kohalike arenguvajadustega**. Lisaks on leidunud head **kõneisikud**, kes nende vajaduste eest seisnud on ning n.ö *lobby* teinud. Sellest tulenevalt on suudetud toetusvahendeid kohaliku tasandi perspektiivist vaadatuna õigetesse valdkondadesse suunata. Teisest küljest tuli aga välja, et paindlikkus ja võimalus suunata vahendeid kohaliku tasandi vajadustele vastavalt võiks siiski veelgi suurem olla.

Struktuurivahendite reeglid ja nõuded on soodustanud osalejate hinnangul teenuste kujundamisel ka **kodanikeskse vaate teket ning paindlikkust**. See tähendab, et osad teenused on tänu toetustele muutunud kättesaadavamaks (näiteks täiskasvanuhariduse valdkonnas).

### 10.3.6. Takistused SV mõju saavutamisel

Üks läbivamatest teemadest takistuste loetlemisel kerkis Raplamaa aruteluseminaril keskvalitsuse töökorraldust ja suutlikkust puudutav probleemistik (vt ka lisa 10.2). Arutluse käigus väljajoonistunud takistusena märgiti näiteks teatud valdkondades strateegiliste eesmärkide puudumist. Sellega seonduvalt toodi välja näiteks riigi regionaalpoliitika puudused. Arutelu käigus leiti, et riigis on palju strateegilisi dokumente, kuid tervikvaade ja visioon pole maakonna jaoks selge. Teisisõnu, mitte maakonna tasandil ei puudu prioriteedid, vaid pigem pole alati võimalik aru saada, millised on riigi prioriteedid (nt riiklik keskkonnahariduse visioon puudub ning seetõttu jäi algatamata loodushariduskeskuse loomine Rapla vana vallamaja baasil, kuigi eelprojekt oli juba valmis). Negatiivseks nähtuseks piirkonna arendamisega seoses loeti ka seda, et omavalitsuste vajadusi puudutavate uuringute tulemusi riigi poolt ei rakendata.

Samuti toodi riigi tasandi probleemina välja **ministeeriumidevahelise koostöö vähesus**, mille puhul leiti, et puudub selge fookus, planeerimine ja koordineerimine nii ministeeriumite endi kui ka allasutuste vahel. Tänapäevased reformid sisendavad osalejate hinnangul ühtlasi ministeeriumides ebakindlust, puudu on stabiilsusest ja kindlastest kokkulepetest, milline ministeerium millise probleemiga tegeleb.

Tegur, mis sai Raplamaal SV mõju saavutamise takistusena enim poolthääli puudutab aga **meetmete taotlusvoorude kavandamist ja rakendamist**. Välja toodi taotluste liiga lühikesed tähtajad ja ebapiisav aeg oluliste algatuste elluviimiseks. Seetõttu jääb osalejate hinnangul projektide ettevalmistusperiood, nagu ka projektide elluviimise periood, ebapiisavaks, ning edukaks osutuvad need taotlejad, kel õnnestub olla n.ö infoväljas. Ühe olulisema takistusena märgitakse, et meetmete planeerimine tundub lünklik, infot ei ole planeerimisprotsessi kohta piisavalt ja meetmed ei seostu omavahel, mistõttu ei teki projektide positiivse mõju vahel sünergiat. Meetmete planeerimise ja rakendamise seonduvatest takistavatest teguritest saab arutelu põhjal osutada probleemina veel nn projektimajandusele (nt killustatus, järjepidevuse puudumine), ning sellele, et programmid on liiga lühikesed. „Lisanduvuse” mõõde on vähene ning mis puudutab näiteks ettevõtlust, siis enamasti toetatakse tegevusi, mis toimivad niigi. Samas toodi näiteks välja, et vee- ja jäätmemajanduses oleksid paljud tegevused ilma SV toeta jäänud kas üldse tegemata või need oleksid tehtud palju hiljem.

Mõnevõrra vähem häáli saanud tegurina, mis takistab struktuurivahendite edukat kasutamist, mainitakse ka **liigset bürokraatiat**. Mitmel korral rõhutati, et kuna asjaajamine on väga bürokraatlik, siis paljud ettevõtted (eriti väikeettevõtted) loobuvad toetuse taotlemisest. Samas aga leitakse, et

bürokraatia osas on olnud mitmeid positiivseid arenguid (nt elektroonilised vormid ja suhtlemine on asjaajamist lihtsustanud). Toetuste saamise tingimuste problemaatiliste aspektidena mainitakse veel, et väga väikestel valdadel on mõnikord keeruline täita „kasusaajate arvu” nõuet, mis tähendab, et projekt ei osutu edukaks, kuna kasusaajate (nt kohaliku elanikkonna) arv on paratamatult väike. See viib aga omakorda olukorrani, mis ei võimalda arengueeldustel tekkida.

Sama oluliseks, kui on strateegiliste eesmärkide puudumine riigi tasandil, peetakse maakonna tasandil takistuste hindamisel seevastu omavalitsuste **piiriülese koostöö nõrkust**. Koostööle seab takistusi ennekõike konkurents toetusraha pärast. Ootus on, et riik motiveeriks valdade koostööd senisest enam. Samas, nagu eelmisest alapeatükist näha, peetakse koostööd ka üheks maakonna eduteguriks ning omavalitsuste ja teiste asutuste vahelise koostöö osas toodi ka mitmeid positiivseid näiteid (nt jäätmemajanduses).

Seminaril toodi esile ka seda, et maakonna enda ülesanne peaks olema selle eest seismine, et väiksemad omavalitsused teaks, mida nad tahavad, teaks selle tahtmise mõju jne. Täna on erinevate omavalitsuste arendustegevuse tase väga erinev. Ka intervjuudest ilmses olulise takistusena ettenägemissuutlikkuse ja proaktiivse lähenemise puudumine just maakonna tasandil. Näitena toodi küsimus, kas inimesed tahavad hakata rohkem maale elama tulla või mitte ning sellest tulenev hinnang, kas lasteaia ehitus tasub end ära või mitte. Nähti, et nii maakonna kui ka omavalitsuse tasandil saaks kindlasti rohkem ära teha, et probleemidega strateegiliselt, komplekselt tegeleda.

Kohalikul tasandil peetakse struktuurivahendite eduka planeerimise ja rakendamise takistuseks ka piiratud inimressurssi, kuivõrd hetkel pole piisavalt inimesi, kel oleks võimekus strateegiliselt arenguvajadusi läbi mõelda. Selle probleemi teiseks aspektiks on asjaolu, et mitmed heade teadmiste ja oskustega inimesed lahkuvad töölt. Sageli on üheks põhjuseks taas liigne bürokraatia, mis SV planeerimise ja rakendamisega kaasneb, mistõttu arengu planeerimiseks aega ei jää.

### 10.3.7. Õppetunnid ja soovitused 2014-2020 SV perioodiks

Olulisima punktina märgitakse, et muutmist vajaks silotornidel tuginev meetmete ülesehitus nii planeerimise kui ka rakendamise tasandil. Sarnaselt riiklikele arengukavadele ei haagi ka meetmed omavahel ning see ei lase tekkida positiivsel efektel. Samuti tuuakse välja, et planeerimisprotsess on liiga keskviimukeskne ning isegi kui arvamust küsitakse, siis ei arvestata sellega. Peamiseks soovitusel on, et struktuurivahendite planeerimisel ja rakendamisel jääks süsteemi paindlikkus ning et rahastamise tingimusi ja reegleid kujundataks võimalikke taotlejaid võimalikult palju kaasates.



## Lisa 10.1. Arutelurühmade hinnang valdkonna toetustele

	MK*	KOV1**	KOV2***
<b>Transpordi- ja internetiühenduste arendamine</b>	1	1	1
<b>Looduskeskkonna parandamine, keskkonnakahjude leevendamine, keskkonnateadlikkuse tõstmine, energiasäästu meetmed</b>	1	1	2
<b>Vee- ja jäätmemajandus</b>	2	2	2
<b>Avalike teenuste</b> (va transport, veemajandus, jäätmemajandus ja üldharidus) <b>arendamine maakonnas</b> (sh lasteaiad, tööstusalad, kultuuri- ja spordirajatised, tervishoid jms)	1	2	2
<b>Üldharidus ja noorsootöö</b> (sh. koolivõrgu arendamine, erikoolide õpikeskkonna parandamine, noorsootöö arendamine)	1	2	2
<b>Haldusvõimekuse arendamine, koostöö toetamine</b>	0	0	0
<b>Täiskasvanute teadmiste ja oskuste arendamine, tööturul osalemise toetamine</b> (kutsehariduse arendamine, koolitused, tööpraktika, hoolekandemeetmed, töökeskkonna arendamine jms)	2	2	2
<b>Ettevõtete loomise ja arengu toetamine</b> (eksporditoetused, investeringutoetused, TAK programmid, innovatsioonitoetused, stardi- ja kasvutoetused jms)	1	1	1
<b>Turismi arendamine</b> (turismiobjektid, külastuskeskkonnad, turismiettevõtete toetused jms)	0	0	0
<b>Kõrgharidus, kõrgkoolide jms teadus- ja arendustegevus</b>	0	0	0

Märkus:

Struktuurivahendite tulemuslikkuse hindamiseks kasutati järgnevat skaalat:

2: need struktuurivahendid aitasid väga suurel määral kaasa piirkonna arengule, ilma nendeta ei oleks piirkonna/maakonna arengus muutust toimunud;

1: need struktuurivahendid toetasid piirkonna/maakonna arengut, muutused oleks toimunud ka nendeta, kuid aeglasemas tempos.

0: neutraalne, nendel struktuurivahenditel ei olnud piirkonna/maakonna arengule erilist mõju

-1: need struktuurivahendid pigem takistasid piirkonna arengut;

-2: need struktuurivahendid pärssisid oluliselt piirkonna arengut

\* Peamiselt maakonna tasandi asutustest ja maavalitsuse esindajatest koosnev grupp

\*\* Peamiselt kohalike omavalitsuse esindajatest koosnev grupp

\*\*\* Peamiselt kohalike omavalitsuse esindajatest koosnev grupp

## Lisa 10.2. Kokkuvõtte seminaril nimetatud eduteguritest ja takistustest SV mõjususe tagamisel

Edutegurid	Punktid	Takistused	Punktid
Kutseharidus ja täiskasvanute haridus; oli olemas baas, millesse investeerida	10	Liiga vähe aega! Ettevalmistusperiood jääb lühikeseks	10
Tallinna lähedus	6	Strateegiliste eesmärkide puudumine riigi tasandil	9
Tugevamate tõmbekeskuste olemasolu	6	Omavalitsuste piiriülene koostöö nõrk	9
Omavalitsuste koostöö	5	Regionaalpoliitika	5
Võrgustike olemasolu	4	Piiratud inimressurss	5
Kohalikud poliitilised prioriteedid; kõneisikute olemasolu	4	Ministeeriumide koostöö puudulik (fookus "ujub")	3
Heade transpordiühenduste olemasolu (rong Tallinnaga)	4	Bürokraatia ja projektimajandus	2
Taotlejad on ka ise võimekad	3	Tallinna ühistransport tasuta	2
Toetavad prioriteedid ühtivad vajadustega	2	Programmid liiga lühikesed, pole piloteeritud	1
Keskkonnateadlikkuse tõus	1	Enamasti rahastatakse asju, mis toimuvad niikuinii (ettevõtetes)	1
Investeeringuid on suunatud õigesti	1	Liigne rõhuasetus avalikele teenustele	1
Omavalitsustel on omafinantseerimisvõimekus olemas	1	Ettevõtete finantssuutlikkus madal	
Vaba maad on teatud kohtades palju	1		
Maakonnapiire ületav koostöö			
SV nõuded on soosinud teenuste paindlikkust/ kättesaadavust (tööturg)			
Bürokraatia väheneb natuke			

# 11. Saaremaa

## 11.1. Maakonna lühiiseloostus perioodil 2007-2013

Saare maakonna SKP oli Statistikaameti andmetel 2013.a lõpu seisuga 321,6 mln eurot<sup>65</sup> ületades sellega perioodi algataseme 2007.aastal (299,2 mln eurot). Selle näitaja poolest on Saaremaa Eesti teiste maakondadega võrreldes keskmisel, täpsemalt 7.kohal. Võrreldes aga Saaremaa SKP-d elaniku kohta, siis on Saaremaa positsioon maakondade võrdluses oluliselt kõrgemal, 4.kohal (suurem SKP elaniku kohta on vaid Harju, Tartu ja Lääne-Viru maakondadel). Vaadeldaval perioodil (2007-2013) on Saaremaa SKP olnud pidevas tõusus ja languses. Veidi stabiilsemat tõusutrendi näitab SKP alates aastast 2012.

Eesti kui terviku SKP suurenemine on siiski olnud kiirem kui Saare maakonna oma. Nimelt on Saare maakonna osatähtsus Eesti SKPs perioodil 2007-2013 langenud 0,1 protsendipunkti (1,8%-lt 1,7%-le). Kui seda võrrelda kogu Eesti SKP muutusega, on Saaremaa SKP osakaalu suhteline muutus olnud - 5,6%, mis on võrdluses teiste maakondadega antud perioodil pigem keskmine.

2007.aastal oli Saaremaa keskmine netosissetulek 297,92 eurot, paigutudes sellega maakondade seas 8. kohale. Kui võrrelda sama näitajat 2013.aastal (453 eurot)<sup>66</sup>, siis on näha, et Saare maakonna positsioon on maakondade võrdluses oluliselt tõusnud (5.koht)<sup>67</sup>. Sellest hoolimata on ka siin Eesti areng tervikuna kiirem – nimelt on palgatöötaja kuukeskmine brutotulu vahe perioodil 2007-2013 Saaremaa ja Eesti keskmist võrreldes pidevalt suurenenud<sup>68</sup>.

Olulisemad tegevusalad on Saare maakonnas seotud teenindussektoriga - tertsiaarsektor moodustas 2013.a kõige suurema osa ehk 51% Saare maakonna SKPst (hõivatuid selles 42,5%). Samas on teenindussektori osakaal vaadeldava perioodi viimastel aastatel järsult langenud – kui 2010.a oli teenindussektori osakaal maakonna majandusstruktuuris veel 64,4%, siis aasta hiljem oli see langenud 14,2 protsendipunkti võrra 50,2%-le. Umbes samal tasemel on see püsinud seejärel kuni 2013.aastani. Sama trend kajastub ka hõivatute osakaalu langemises selles sektoris. Teenindussektorile järgneb tähtsusest tööstussektor 43,4%-ga (hõivatuid 45,1%). Selle osatähtsus on aga võrreldes 2007.aastaga, mil see oli 35%, märgatavalt tõusnud. Põllumajandussektori osakaal on Saaremaa majandusstruktuuris kõige tagasihoidlikum ning on kogu perioodi jooksul püsinud suhteliselt stabiilsena 6% kandis. Põllumajandussektoris hõivatud inimeste osakaal on 2013.a veidi võrreldes 2007.aastaga veidi tõusnud (8,5%-lt 12,4%-le).

Maakondade arengueeldusi ja arenguprioriteete puudutav Eesti regionide majandusstruktuuri muutustele keskenduv uuring<sup>69</sup> toob seisuga 2009.a. välja, et Saaremaa asend ning loodus- ja kultuurikeskkond annavad maakonnale eelise keskkonnasõbraliku elukohana ja loodusturismi piirkonnana. Võrreldes Hiiu- ja Saaremaaga on Saaremaa suurem ja vähem eraldatud, mis on aidanud kaasa toidutööstuse arengule. Enne majanduskriisi oluliselt kasvanud turism (eriti spaa turism), mis rajanes

<sup>65</sup> SKP jooksevhindades

<sup>66</sup> Statistikaameti andmetel

<sup>67</sup> Sama

<sup>68</sup> Sama

<sup>69</sup> Eesti regionide majandusstruktuuri muutuste prognoos. Tartu Ülikool. Tartu-Pärnu-Tallinn 2009.

suuresti Eesti ja Soome puhkajate nõudlusel, tegi 2008-2009 läbi suure kukkumise. Samas on puhke-, ravi- ja turismimajandusel tänu oma mitmekesisusele olnud suur kasvupotentsiaal.

Eelnimetatud uuring toob tõusvate tööstusharudena välja elektroonika ja väikelaevaehituse ning rõhutab, et perspektiivikad võiksid olla harud, mis on töömahukad ning kasutavad sisseveetavaid, kuid väikese transpordimahukusega materjale ja detaile (nagu elektroonika ja plastmass). Probleemiks on Saare maakonnas olnud kõrgemat kvalifikatsiooni nõudvate kontoritöökohtade vähesus, mis on üheks põhjuseks, miks noored maakonnast lahkuvad. Perspektiivikate suundadena rõhutab uuring kokkuvõtvalt väikelaevaehitust ja elektroonikatööstust, spaa- ja turismitööstust, ravi- ja hooldusteenuseid ja kohaliku toormega seotud ehitusmaterjalide tootmist ja turustamist (puit, dolomiit jt) ning märgib, et süvasadama, jahisadamate ja lennuvälja potentsiaal pole piisavalt rakendunud<sup>70</sup>.

Saare maakonna rahvaarv oli 2014.a 1.jaanuari seisuga 31 756 inimest. Kui võrrelda seda perioodi algusega 2007.a (33 150 inimest), siis näeme, et Saaremaa rahvaarv on vähenenud ca 1400 inimese võrra. Langus on aset leidnud kõikidel vaadeldavatel aastatel. Positiivne on, et rahvaarvu vähenemine on perioodi viimastel aastatel (alates 2012.aastast) oluliselt pidurdunud. Toodud numbrid peegeldavad trendi, mille kohaselt enamikus Eesti maakondades rahvaarv väheneb ning ainsad maakonnad, kus elanikkond suureneb, on Harju- ja Tartumaa. Maakonna rahvaarvu kahanemise pidurdumisele on Saare maakonnas aidanud kaasa vähenev väljaränne, mis oli intensiivseim aastatel 2009-2011. Alates 2012.aastast on väljarändajate arv oluliselt vähenenud. Kokkuvõttes on Saare rahvastiku arv 2013.aastat 2007.aastaga võrreldes veidi küll vähenenud (0,1 protsendipunkti võrra), teisalt on see aga maakondade võrdluses üks paremaid tulemusi – maakonna rahvastiku suhteline muutus on sel perioodil kõigest -2,4%, mis on kõige väiksem negatiivne muutus ülejäänud maakondadega võrreldes.

Saaremaa tööealise elanikkonna (15-74 aastased) osakaal on perioodil 2007-2013 ühe protsendipunkti võrra vähenenud (77%-lt 2007.a 76%-le 2013.a.). Tööealisest elanikkonnast hõivatuid oli Saare maakonnas 2013.aastal 58,3%. See on 1,4 protsendipunkti enam kui 2007. aastal, mil tööhõive määr Saare maakonnas oli 56,9%. Kõige madalam oli tööhõive määr Saare maakonnas vaadeldaval perioodil aastal 2009, kui tööealisest elanikkonnast oli hõivatuid 52,8%. Kui aastal 2007 oli Saare maakond selle näitaja poolest teiste maakondadega võrreldes kümnendal, siis aastal 2013 kaheksandal kohal. Töötuse määr Saare maakonnas oli kõnealusel perioodil suurim aastal 2009, mil see oli 10,3% (Eesti keskmine 13,5%) ning madalaim aastal 2013, mil see oli 8,7% (Eesti keskmine 8,6%)<sup>71</sup>.

## 11.2. Ülevaade SV kasutamisest maakonnas

### 11.2.1. Struktuuritoetuste maht peamiste toetusvaldkondade kaupa

Arvutuste kohaselt on Saaremaale 2007-2013 perioodil tulnud struktuurivahenditest<sup>72</sup> toetusi kokku ligikaudu 77,5 miljonit eurot, sellest veidi üle 52 mln euro (67%) on tulnud maakondlike projektide ja

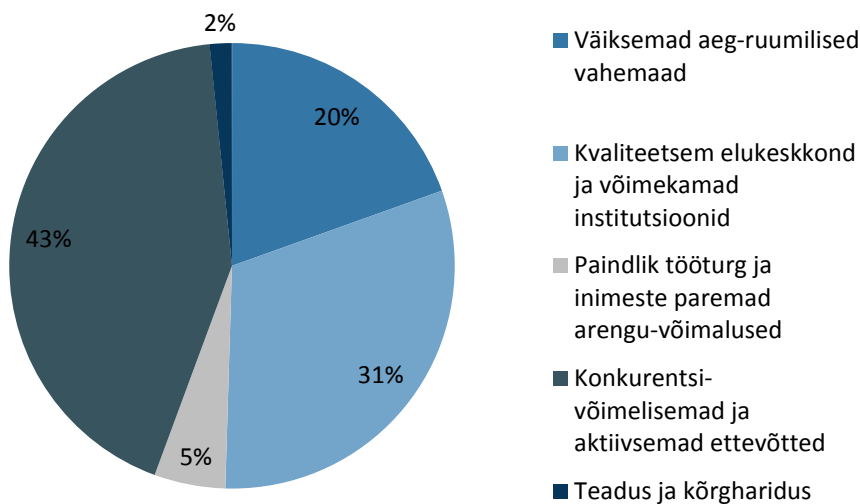
<sup>70</sup> Eesti regionide majandusstruktuuri muutuste prognoos. Tartu Ülikool. Tartu-Pärnu-Tallinn 2009.

<sup>71</sup> Statistikaamet 2015; aastate 2007 ja 2008 kohta Statistikaametil andmed puuduvad

<sup>72</sup> Struktuurivahendite hulka loetakse Ühtekuuluvusfondi, Euroopa Sotsiaalfondi (ESF) ja Euroopa Regionaalarengu Fondi rahastus koos Eesti poolse omaosalusega.

üle 25 mln euro (33%) üleriigiliste projektide kaudu. Kui juurde arvestada ka PRIA toetused (mida on sel perioodil Saaremaa saanud 75,4 miljonit eurot), siis on Saare maakonda toetusi tulnud kokku ligikaudu 152 mln eurot. Kõne all olevatest toetusliikidest moodustavad Saaremaal struktuurivahendid seejuures ca 51%, PRIA toetused aga 49%. Mõjuvaldkondade lõikes on kõige suurem osa (43%) toetustest kulunud ettevõtluse toetamiseks, 31% on kulunud elukeskkonna arendamiseks. Aeg-ruumiliste vahemaade vähendamisele, kus suurt rolli mängivad investeeringud sadamatesse ja lennujaama, on kulutatud 20%. Osakaalult järgnevad tööturu- ja hoolekandemeetmeteks (5%) ning viimasena teadus- ja arendustegevuseks (2%) (vt joonis 11—1).

**JOONIS 11—1.** SV JA PRIA TOETUSTE JAGUNEMINE SAARE MAAKONNAS MÕJUVALDKONDADE KAUPA



Allikas: autorite arvutused, SFOS andmete alusel

Kui vaadata toetusi elaniku kohta, siis on Saare maakonnas struktuurivahendeid saanud ligikaudu 2400 eurot inimese kohta. Maakondade võrdluses asetub Saaremaa sellega üsnagi kõrgele, 6. kohale – rohkem toetusi elaniku kohta on saanud vaid Lääne, Lääne-Viru, Hiiu, Järva ja Tartu.

Seega, kui arvestada ka PRIA toetusi elaniku kohta, siis tõuseb Saare maakond võrdluses teistega koguni 4. kohale.

### 11.2.2. Peamised muutused SV toetatud valdkondades

Alljärgnevalt toome välja mõned indikaatorid ning kajastame nende muutust perioodil 2007-2013 maakondade võrdluses.

Suurenenud on **kvaliteedinõuetele vastavat joogivett saavate elanike osakaal maakonnas**, kajastades seeläbi positiivset muutust elukeskkonna paranemises. Kui 2007.a. oli mittekvaliteetset joogivett tarvivaid elanikke Saaremaal ca 8%, siis 2013.aastaks oli neid jäänud alla 1%. Kuivõrd kvaliteetset vett saavate inimeste osakaal oli juba perioodi alguses väga suur, siis on perioodi jooksul toimunud muutus joogivee kvaliteedis võrreldes teiste maakondadega üks väiksem (8,1%).

Üldhariduse valdkonna arengut mõõtev indikaator - **põhikooli ja gümnaasiumilõpetajate osakaal, kes ei jätka õpinguid samal aastal** - on Saaremaal võrreldes maakondade keskmisega veidi kõrgem

(2013.a. seisuga 13%). Probleemne näib asjaolu, et nende õpilaste osakaal, kes ei jätkka õpinguid samal aastal, on vaadeldaval perioodil oluliselt tõusnud (5,3 protsendipunkti), mis on maakondade võrdluses suurim muutus antud näitaja osas.

**Palga- ja ettevõtlustulu (neto) tööealise inimese kohta**<sup>73</sup> on Saaremaal 2013.aastal ESU andmetel vahemikus 383 – 524 eurot. See on kasvanud 2007.aastaga võrreldes ligikaudu 77,5%, mis on maakondade võrdluses suuruselt kolmas tulemus.

**Kutsekooli lõpetanutest on töö või õpingutega hõivatute osakaal 6 kuud pärast kooli lõpetamist** Saare maakonnas 91,7%. Indikaator kajastab maakonna kutseõppeasutuse (Kuressaare Ametikool) lõpetajate edukust tööturul Eestis tervikuna, kuivõrd arvesse lähevad ka need lõpetajad, kes on algselt päris teistest maakondadest. Maakondade vahel on antud näitaja osas vahed üsnagi väikesed. Olulisem on siinjuures aga indikaatori muutus võrreldes 2007.aastaga, mis viitab seisu halvenemisele, täpsemalt -6,4%. Selle muutuse suuruse osas jäävad tahapoole siin veel vaid Valga, Jõgeva ja Ida-Viru.

**Ettevõtete arvu poolest 1000 elaniku kohta** figureerib Saaremaa pigem pingerea eesotsas (antud näitaja on 93,2 ning sellest suurem on näitaja ainult veel Hiiu- ja Harjumaal). Ettevõtete juurdekasvu poolest (perioodil 2007-2013) on Saaremaa olnud aga 54,7%-ga maakondadest keskmisest veidi aeglasem.

**Kaupade ekspordi mahu poolest töötaja kohta** on Saaremaa maakondade võrdluses keskmisel positsioonil (11692 euroga töötaja kohta). Ekspordi mahu kasv on vaadeldaval perioodil Saaremaal maakondade võrdluses olnud aga keskmisest veidi kõrgem (61,7%).

**Majutatute ööbimiste arvu järgi** (elanike arvu kohta) on Saaremaa 2013.aastal maakondade hulgas esimesel kohal. Samas viitab ööbimiste arvu muutus antud perioodil pigem langustrendile - nimelt on see näitaja muutunud -7,8%. Suurem ööbimiste arvu langus on aset leidnud sel perioodil vaid Valga- ja Hiiumaal.

Saaremaal on 2013.aastal võrreldes 2007.aastaga mõnevõrra suurenenud (2,1%) **nende leibkondade osakaal**, kelle hinnangul **teenuste** (toidupood või turg, pangateenused, post, perearstiabi, alg- ja põhiharidus) **kättesaadavusega raskusi ei ole**. Antud valdkonnas on tegemist ühega kolmest maakonnast (lisaks Saaremaale ka Tartu- ja vähesel määral ka Viljandimaa), kus inimeste hinnang teenuste kättesaadavuse osas on muutunud positiivsemaks.

### 11.3. Hinnang maakonna kogemusele SV kasutamisele: aruteluseminari ja intervjuude tulemused

#### 11.3.1. Hinnang SV kasutamise asjakohasusele maakondlikul tasandil

Uuringu käigus intervjueritud Saare maakonna esindajad on sarnaselt arvamusel, et struktuurivahendite kasutamisel on maakonna eripära ja reaalseid arenguvajadusi paljuski saadud arvesse võtta. Näiteks on palju toetusraha läinud sadamate väljaarendamisse, samuti kalandusse, mis on otseselt seotud Saaremaa geograafilise, territoriaalse jms eripäraga.

<sup>73</sup> Eesti Sotsiaaluuringu andmed, neto palga- ja ettevõtlustulu tööealise (16-pensioniga) elanikkonna kohta maakonnas

Kuigi nenditakse, et mõju avaldumine võtab osade projektide puhul pikemalt aega, ollakse pigem arvamusel, et **struktuurivahendite abil tehtud investeeringud on üldjoontes ennast õigustanud**. Näiteid ebaproportsionaalselt suurtest projektidest mõni on (nt Kihelkonna rahvamaja renoveerimine), kuid kokkuvõttes otseselt põhjendamatuid investeeringuid toetuste abil osapoolte hinnangul tehtud ei ole (ka näiteks väiksematesse külakoolidesse, mida sulgemist ohustab, mahukamaid vahendeid eraldatud ei ole)<sup>74</sup>. Küll aga märgitakse, et struktuurivahendite abil elluviidud projektid on sageli suuremad ja kallimad võrreldes sellega, kui neid oleks pidanud rahastama oma vahenditest. Seetõttu osutub ka taoliste objektide ülalpidamine kulukamaks, mis viib küsimuseni, kas nii oli kõige mõistlikum teha<sup>75</sup>. Saare maakonna esindajad on aga üsna ühte meelt, et enamikku projektidest – ennekõike suured infrastruktuuriprojektid ning asjad, mille tegemise kohustust omavalitsustel otseselt ei ole - oleks ilma struktuurivahendite toeta pigem tegemata jäänud (eriti väiksemates omavalitsustes) või oleks tehtud oluliselt väiksemas mahus ning aeglasemas tempos (nt ettevõtlusega seotud arendusprojektid).

Projektide üldist asjakohasust on toetanud maakonna arengustrateegia olemasolu (mille all ei peeta silmas niivõrd ametlikke dokumente, vaid maakonnasisest kokkulepet arenguprioriteetide kohta). Samuti leitakse, et olulisemate projektide puhul on alati üritatud arvestada rahvastiku- jm trende, projektide jätkusuutlikkust, tasuvust jms. Viimast märgiti ka aruteluseminaril ühe olulisema maakondliku edutegurina.

Toetatud projektide (formaalset) asjakohasust on aidanud saavutada ka arengukava laiapõhjalisus ja üldisus, mis võimaldas leida rahalist tuge väga erinevatele projektidele. Osapoolte sõnul ei tähenda see aga, et ei tehtud vajalikke asju, kuivõrd kokkulepe prioriteetide ja vajalike tegevuste osas oli olemas. Praegust arengustrateegiat hinnatakse samas oluliselt fokuseeritumaks, mis peaks aitama paremini teatud valdkondades spetsialiseeruda<sup>76</sup>.

Erinevate **projektide ja meetmete koosmõju** peetakse intervjueeritavate sõnul oluliseks, kuigi seda pole seni kuigi hästi suudetud saavutada. Koosmõju saavutamise peamise takistusena tuuakse nii intervjuudes kui ka seminaril esile omavalitsuste ja ka riigihaldussüsteemi killustatus. Nähakse, et seda peaks maavalitsus tasakaalustama ja ühtlustama, kuid selle rolli tõhusaks täitmiseks puuduvad asjaosaliste hinnangul selged hoovad. Lisaks ei soodusta koosmõju tekkimist ka meetmete endi korraldus (nt nende avanemise asjastus), s.t meetme avanemisel vaadatakse iga kord pigem juhtumipõhiselt, mida sellest meetmest võiks rahastada.

Positiivse sünergia/ koosmõju tekkimise takistusena võib näha ka seda, et maakonna tasandil ei ole head ülevaadet, millistesse valdkondadesse, mil määral ja kellele on toetusi antud. Taolist ülevaadet on üritatud küll luua, kuid arvestades sellega, et rahastajaid on palju ning ettevõtted ja MTÜd on taotlemisel üsna aktiivsed, ei ole ülevaate loomine väga võimalik. Samas, nende meetmete puhul, kus toetuste andmine otsustatakse maakondlikul tasandil (nt KOIT- kava), on üritatud projektide koosmõju jälgida.

Eelnevast tulenevalt **ei ole maakonnas ka toimivat seiret** selle osas, milline on olnud toetuste mõju. Siin märgib üks intervjueeritav, et mõju hindamisel võiks rohkem panustada ka riik, kuna väikestes kogukondades on inimestel, kes ise asjaga tihedalt seotud, raske seda objektiivselt teha. Ka

---

<sup>74</sup> Intervjuu Saare maakonna esindajatega

<sup>75</sup> Sama

<sup>76</sup> Sama

seminariarutelus mainiti, et struktuurivahendite kasutamise mõju osas oleks vaja kompetentset jätkusuutlikkuse hindamist.

**Koostööle Saare maakonnas antakse nii intervjueeritavate kui ka aruteluseminaril osalejate poolt pigem positiivne hinnang**, nentides samas, et see võiks alati ka parem ja tugevam olla. Koostööd kui maakondlikku edutegurit tuuakse arutelu käigus seejuures esile mitme erineva nurga alt – nii maakonnasiseselt kui ka rahvusvaheliselt. Hea koostöö näitena tuuakse maakonna arengustrateegia, mida koostati laiapõhjaliselt koostöös erinevate osapooltega ning kus valiti välja prioriteetsed valdkonnad. Kuigi nõustutakse, et ühisosa leidmine oli keeruline, peetakse oluliseks, et kõigil on olnud võimalus selle koostamises osaleda. Samas leitakse intervjuus ka, et strateegilist koostööd tehakse tänasel päeval siiski liiga vähe selleks, et maakonna arengusuunad ja –prioriteedid oleksid selged ja kokkulepitud. Peamine probleem seisneb selles, et strateegiaga tegeletakse siis, kui toimub uue strateegia koostamine. Pärast selle vastuvõtmist kuni kehtivusaja lõpuni aga ei tegeleta strateegias tooduga praktiliselt üldse<sup>77</sup>.

### 11.3.2. Hinnang KOV omafinantseerimisega seotud teemadele

Omavalitsuste **omafinantseerimisvõimekust** võib Saare maakonnas hinnata pigem heaks. Intervjuudest ja aruteludest ilmneb, et suuri probleeme, eriti enne aastat 2009, kui mõju hakkas avaldama majanduskriis, omafinantseeringu leidmisega omavalitsustel ei olnud. Suurte maakondlike projektide omafinantseeringu suurus omavalitsuse kohta sõltub selle rahvastikuarvust ning mõistagi on rohkem pidanud pingutama väiksemad omavalitsused. Samuti on omafinantseeringu leidmine olnud keerulisem vabaihendustel. Tuuakse ka esile, et võimekus on valdkonniti väga erinev – näiteks kalanduses on raha rohkem ning sinna on inimesed nõus ise ka eraisikuna raha panema<sup>78</sup>.

Omafinantseeringu katteks on omavalitsused, ettevõtted ning vabaihendused kasutanud nii omavahendeid kui ka laenu raha. Seoses varem tehtud investeringute ja omafinantseeringu määra suurenemisega nähakse aga, et uute projektide ja objektide rahastamiseks tuleb laenu järjest rohkem võtma hakata<sup>79</sup>.

### 11.3.3. Hinnang SV kasutamise tulemuslikkusele maakonnas

Valdkonnad, milles on struktuurivahendite abiga saavutatud **kõige suurem mõju**, olid osalejate hinnangul järgmised (vt ka lisa 11.1).

1. **Ettevõtlus** – selle osas hindasid kõik arutelugruppid struktuurivahendite mõju väga oluliseks (v.a üks grupp, kes hindas mõju selles valdkonnas hindega pigem oluliseks). Ettevõtjad on olnud aktiivsed taotlejad ning saadud toetused on andnud olulise tõe. Näiteks on väga palju vahendeid suunatud ühisturundusele väikelaevaehituse valdkonnas. Samas toodi korduvalt esile ka seda, et toetustega kaasnev bürokraatia sunnib mitmeid ettevõtteid toetuste taotlemisest pigem loobuma.
2. Veidi väiksemaks, kuid siiski ligilähedaselt sama tugevaks hinnati mõju **vee- ja jäätmemajanduse valdkonnas**. Põhjenduseks toodi, et valdkonnas on ellu viidud väga suured

<sup>77</sup> Intervjuu Saare maakonna esindajaga

<sup>78</sup> Sama

<sup>79</sup> Sama



ja olulised üldist elukeskkonda puudutavad projektid (prügila on suletud ning rajatud jäätmejaam), mida suure tõenäosusega omavahenditest rahastada ei oleks suudetud. Positiivse aspektina märgiti ka, et saavutatud on seeläbi pigem pikaajalised lahendused. Siin tuleb arvesse aga võtta, et paljud rahastused ei olnud selles valdkonnas seotud struktuurivahenditega.

3. **Üldharidus ja noorsootöö** – valdkonda on osalejate hinnangul investeeritud palju. Tugevalt tuuakse esile koolide renoveerimisele suunatud toetusi. Loodud on mitmeid noortele suunatud täiesti uusi tegevusi ja teenuseid (nt karjäärinõustamistegevused).

Eelmistest veidi madalamad, kuid siiski üsna oluliseks hinnati struktuurivahendite mõju:

4. **Avalike teenuste valdkonnale** - näiteks Kuressaare haigla, Kuressaare staadion ja paljud lasteaiad on saanud palju toetusi, kuhu muidu poleks sel määral suudetud investeringuid suunata. Samas oli siin gruppide vahel hinnangutes üsnagi suuri lahknevusi ning kui kaks gruppi hindasid siin struktuurivahendite mõju väga tugevaks, siis teised pigem tagasihoidlikuks või olematuks. Näiteks toodi eriarvamusele jäädes välja, et tervishoiu teenuse kättesaadavus on pigem kehv – investeeritud on küll hoonesse aga mitte teenuse sisse. Samas, lasteaiad on jällegi väga hea tõuke struktuurivahendite abiga saanud. Intervjuust selgus lisaks, et väikesed omavalitsused pigem hoiduvad teenuste arendamisest, kuna kohalikud elanikud eelistavadki ennekõike lihtsaid lahendusi (nt otsesuhtlust ametnikega jne). Väikevaldadest eristub siin selgelt aga Kuressaare.
5. **Turismisektorile** - ka siin jäi üks grupp aruteluseminari käigus konservatiivsema hinnangu juurde, märkides, et struktuurivahendite mõju turismile oli pigem neutraalne, s.t valdkond on raha saanud üsna palju, kuid loodetud mõju pole sellel eriti olnud. Ülejäänud arutus osalenud kolme grupi hinnang oli kõrgem, hinnates mõju selles valdkonnas tugevaks, kuivõrd toetusi on palju saadud ning vajalikud eeldused arenguks on loodud.
6. **Täiskasvanute teadmiste ja oskuste arendamisele, tööturul osalemise** toetamisele – esile toodi, et väga palju on korraldatud koolitusi, mida muidu ei oleks tehtud, kuna ressursid on piiratud ja omavalitsustel otsest kohustust neid teha ei ole. Teatud küsimusi tekitas samas koolituste efektiivsus ja eesmärgipärasus. Intervjuudest tuli välja, et omavalitsustel võiks siin samuti olla veidi suurem roll ja vastutus. Väga oluliseks peeti aga struktuurivahendite osatähtsust kutsehariduse edendamise osas – nähti, et see on ennast väga selgelt õigustanud ning maakonna kutsekool - Kuressaare Ametikool - töötab tänu sellele väga hästi.
7. **Kõrgharidusele ja T&A-le** – arutus leiti, et mõju on antud valdkonnas saavutatud aga potentsiaali veel täielikult välja arendatud ei ole. Samas tõdeti, et see seondub ka valdkonna eripäraga, kus muutused leiavadki aset aeglaselt. Väga positiivse näitena toodi Väikelaevaehituse Kompetentsikeskuse arendamine.

Struktuurivahendite mõju **transpordi ja IKT sektori** osas olid arvamused üsna lahknevad. Üldjoontes nähti, et seni on tegeletud peamiselt eelduste loomisega ning suurt kasu pole tarbijani veel jõudnud. Transpordi puhul nähakse mõju mõnevõrra suuremana. Näiteks on sadamatesse ja lennujaama väga palju investeeritud, mis on olulise muutuse esile kutsunud, kuid kus samuti arenguruumi veel jätkub. IKT osas hinnatakse mõju väikesemaks, kuivõrd paljude lõpptarbijateni teenus veel ei jõua. Samas

nenditakse, et põhipunktide rajamisel teatavad tulevikuarenguid puudutav mõju siiski on, kuid pigem on selle tehnoloogiline potentsiaal esialgu veel väljaarendamata<sup>80</sup>.

Struktuurivahendite mõju **looduskeskkonna parandamisele** hinnatakse positiivseks ent pigem väikeseks. Näiteks on taastatud vähialasid, järvesid korda tehtud, rajatud keskkonnahariduskeskus ning tõstetud keskkonnateadlikkust. Antud valdkonna osas on aga raske konkreetset struktuurivahendite mõju eristada, kuivõrd sellesse valdkonda on suunatud palju ka muid rahasisid (CO2 raha jms).

Ainus valdkond, mille osas osalejate arvates üsna konsensuslikult mõju puudus, oli **haldusvõimekus ja koostöö** (üks grupp märkis siin mõju isegi pärssivaks). Valdkonnas on olnud üksikud projektid, aga selget arengut või tulemust eriti olnud ei ole. Samuti mainiti, et riiklik poliitika on siin puudulik selles osas, millises suunas haldusvõimekust üldse arendama peaks.

**Kokkuvõttes hindavad nii aruteluseminaril osalejad kui ka intervjueeritud struktuurivahendite mõju valdavalt siiski positiivseks – ühegi valdkonna osas läbivalt negatiivset hinnangut ei antud.** Eriti positiivsena hinnatakse struktuurivahendite mõju baastaristu korrastamisele (veevärgid, kanalisatsioon, hooned jm), mis nõukogude aja pärandina oli väga halvas seisukorras ja kus toetuse abil toimunud areng on selgelt nähtav.

#### 11.3.4. Edutegurid SV mõju saavutamisel

Arutelu käigus toodi välja mitmeid edutegureid, mis Saare maakonna puhul struktuurivahendite tulemuslikkust mõjutab (vt ka lisa 11.2). Olulisimaks eduteguriks peeti **inimressursi olemasolu ja selle kompetentsust** (näiteks projektijuhtimise ja –kirjutamise oskused). Üheselt leiti, et selle arendamise ja võimekusse on üsna palju investeeritud ja see on saavutanud tulemuste osas avaldanud head mõju.

Teise olulisema edutegurina toodi välja **territoriaalne paiknevus, looduslähedus, identiteet ja maine**. Kuigi mõned neist teguritest toimivad ka mõju pärssivalt (nt Saaremaa saareline asend, mis teeb transpordi tõttu paljud asjad kallimaks), siis kokkuvõttes leiti, et need on aidanud Saaremaal teiste seast siiski eristuda, atraktiivsust lisada ja sel viisil arengule tõuget anda. Kõige rohkem on sellest kasu saanud turismivaldkond.

Tähtsuset kolmanda edutegurina toodi välja samuti inimeste kompetentsust puudutav - **oskus hinnata projektide jätkusuutlikkust**. See on võimaldanud luua olukorra, kus suurem osa projektidest on olnud seotud reaalse arenguvajadustega ning ebamõistlikke investeeringuid on vaid üksikuid.

Olulise aspektina, mis on Saaremaale struktuurivahendite kasutamisel edu toonud, nimetati aruteluseminaris ka **koostööd** – nii omavalitsustevahelist kui ka rahvusvahelist. Kuigi nii intervjuudes kui ka seminaris viidati mitmel korral raskustele, mis koostöö puhul esinevad (isiklik seotus, administratiivne killustatus), siis nõustuti, et suuremate ja olulisemate projektide puhul on lahendused siiski suudetud leida.

#### 11.3.5. Takistused SV mõju saavutamisel

Arutelul takistuste üle struktuurivahendite mõju saavutamisel keskenduti Saaremaal suuresti mitmesugustele meetmetega seotud nõuetele (vt ka lisa 11.2). Takistuseks, mida diskussioonis loeti kõige olulisemaks, oli kulude kompenseerimine tagasiulatuvalt ning sellega seotud vajadus

---

<sup>80</sup> Intervjuu Saare maakonna esindajaga

**sildfinantseerimisele.** Leiti, et kulude tagantjärele kompenseerimine on liialt koormav nii ettevõtjatele kui ka vabavahendustele. Seetõttu nimetati arutusluse tunnuslikult neid meetmeid, kus tehakse ettemakseid.

Olulise takistusena toodi välja liigne **bürokraatia** ja asjaajamise keerukus. Leidub ettevõtteid, kes ei hakka toetuse taotlemise protsessi ette võtmagi, või korra seda läbinuna ei soovi seda rohkem teha. Nõuded on jäigad ja kohati arusaamatud (nt seoses auditeerimisega). Samuti leiti, et struktuurivahendite nõuded ja tingimused ei arvesta muutustega majanduskeskkonnas. Nii et "kui juhtub mingisugune äpardus, siis riik ei küsi kohe sada protsenti raha tagasi". Teisalt kõlas hiljem läbi viidud personaalintervjuus ka arvamus, et reegleid liialt lihtsustama samuti ei peaks, kuivõrd see vähendab motivatsiooni asi korralikult ära teha<sup>81</sup>.

Maakonna tasandil puudutava ühe keskse probleemina tõsteti nii arutusluse kui ka intervjuudes esile maakondliku tervikvaate nõrkust ja lünklikkust, mille **peamise põhjusena nähti administratiivset killustatust**. Maakonna kui ühtse terviku nägemus väiksemates omavalitsustes tihti puudub ning keeruline on nende hulgas leida kattuvaid huve maakonna kui terviku eesmärke silmas pidades. Lisaks soodustab administratiivne killustatus vastutuse ja funktsioonide hajumist erinevate asutuste vahel (nt MAK, Töötukassa, omavalitsuste ja OVL vahel) ning muudab omavalitsused vähese ressursi osas üksteisele konkurendiks. Siin märgiti takistava tegurina ühtlasi seda, et kui meetmed on koostatud "suurt eesmärki silmas pidades" (nt Eesti tasand, maakonna tasand), siis projektide taotlejatel on väga kitsad huvid. Need kaks poolt paraku sageli ei kattu.

Teisalt on ka projektid ise killustunud. Meetmetel on sageli liiga kitsas lähenemisenurk ning nad ei arvesta regioonide vajadusi: piltlikult öeldes, kui tehakse kalasadam korda, siis seal ei tohi puhkajad olla, ning kui tehakse puhkajatele sadam, siis seal ei tohi kalamehed olla.

Kuigi Saaremaal nähakse vajadust spetsialiseeruda ja arendada välja oma tugevused, peeti mõnel juhul seda ka arengu takistajaks. See väljendub olukorras, kus kogu tähelepanu (s.h toetused) kontsentreeruvad üksikutesse valdkondadesse, mis ei võimalda riske hajutada. Pigem nähti, et ka arengueeldused ja –tugevused peaksid olema mitmekesised<sup>82</sup>.

2007-2013 eelarveperioodi silmas pidades kritiseeriti ka **määruste ümbertõlgendamist** perioodi vältel, tõlgendamise küsimus kerkis eriti esile seoses käibemaksu abikõlblikkuse paragrahvi tõlgendamisega<sup>83</sup>. Nimetati ühtlasi seda, et takistuseks on olnud **meetmete planeerimine**, mille ajaline loogika puudub. Meetmed avanevad erinevatel aegadel, mistõttu ei ole võimalik komplekselt asju planeerida, vaid tuleb vastavalt nende avanemisele taotlusi kirjutada. Teiselt poolt võiks ka maakonna tasandil olla parem võimekus hinnata jätkusuutlikkust, mis suurendaks toetuste kasutamise asjakohasust. Mõnevõrra vähem poolthääli sai, kuid ühe takistusena rõhutati diskussiooni alguses, et struktuurivahendite edukat kasutamist pärsib maakonnas seegi, et **vähe on ettevõtlikke inimesi**. Toodi näited vahenditest, mis on jäänud kasutamata, sest pole olnud piisavalt inimesi, kes projekte teeks. Samas, nagu eelpool nähtud, hinnatakse inimressurssi Saaremaal ka üheks eduteguriks, mis viitab, et need, kes on projektimajanduses tegevad, on hinnatud oma oskuste ja teadmiste poolest.

---

<sup>81</sup> Intervjuu Saaremaa esindajaga

<sup>82</sup> Sama

<sup>83</sup> <https://www.riigiteataja.ee/akt/112032013009>

Teisalt märgitakse seoses inimressursiga, et need, kes on aktiivsed (nt ettevõtluses) ei ole oma arenguplaanides ja arendustegevustes enam väga julged. Põhjuseks on hiljuti üleelatud majanduskriis ning üsna ebakindel majanduskeskkond, mida kutsuvad esile osad maksupoliitilised otsused (nt turismiettevõtete käibemaksu suurendamine). Seetõttu keskendutakse oma praeguse olukorra säilitamisele ning ellujäämisele ega julgeta arenguplaane teha.

Üks takistus on seotud **Saaremaa asendiga** (mis samas on mitmeti ka maakonna eduteguriks), sest saarellisus muudab kõik kallimaks ning muudab oluliste otseühenduste puudumise tõttu raskeks rahvusvahelise koostöö. See avaldab otsest mõju ka struktuurivahendite abiga saavutatavale mõjule, kuna lisandub täiendav rahaline ja ajaline kulu ennekõike logistika näol. Näiteks muudab see seoses suurte transpordikuludega koolitused kallimaks. Keerulisem on luua ka sünergiaid koostöös teiste maakondadega.

### 11.3.6. Õppetunnid ja soovitused 2014-2020 SV perioodiks

Peamiste soovitusena võib Saare maakonna aruteluseminari ja intervjuude põhjal välja tuua järgmised:

- Ühe peamise soovitusena toodi vajadus tuua **otsustusprotsess toetusvahendite üle otsustamisel kohalikule tasandile lähemale** (KOIT-kava ja Leader'i näitel), kuivõrd seal teatakse kõige paremini, millised on kohalikud piirkonnaspetsiifilised vajadused ja väljakutsed.
- Struktuurivahendite kasutamisega kaasnevad nõuded ja tingimused ei tohiks võimalikke taotlejaid eemale peletada ning **bürokraatiaga** tegelemisele ei tohiks ebaproportsionaalselt palju aega kuluda. Näiteks tuleks üle vaadata nõuded, mis kohustavad toetuse (ka mingis osas) tagasi maksma, kui plaanid ei lähe nii nagu prognoositud, kuivõrd taolised arengud on liiga palju mõjutatud väliste tegurite poolt. Vältida tuleks ka taotleja kahjuks meetmetingimuste tõlgenduse muutmist, kui see on juba avanenud. Samuti tuleks vältida olukorda, kus toetussumma makstakse (tervikuna või osade kaupa) taotlejale välja alles pärast kohustuste kandmist (n.ö tagantjärgi maksed).
- Soovitus on ka meetme tasandil soodustada **paindlikkust**, mis võimaldaks teemat või objekti arendada võimalikult komplekselt, mitmekülgsest. Samuti jälgida, et meetmed ise võimaldaks luua erinevate arenduste vahel sünergiaid ja positiivset koosmõju.
- Haldusliku killustatuse probleemiga tuleb tegeleda. Lahendusena nähakse siin peamiselt **haldusreformi läbiviimist** ning seeläbi efektiivsete hoobade andmist institutsioonile, mis tegeleks omavalitsuste üleselt maakonna tasandi arendamisega. Koos sellega peaks paranema strateegiliste küsimustega tegelemise võimekus, nt arenguvisioniga tegelemise suutlikkus maakonna tasandil.
- Välja toodi ka soovitus, et **toetuste kasutamise mõju** peaks kindlasti hindama – seda võiks koordineerida aga riik, kel on siin parem kompetents ja objektiivsem vaade.
- Struktuurivahendite positiivse mõju suurendamiseks soovitati ka investeerida (s.h riigil) rohkem Saaremaa ja teiste sõlmpunktide vaheliste **ühenduste loomisesse** (nt lennuliini Riiga; (kaubalaeva) laevavahendus, nt Mõntust Hamburgi jne).

## Lisa 11.1. Arutelurühmade hinnang valdkonna toetustele

	MV*	OV**	EV, MTÜ/SA ***	Koolid ****
<b>Transpordi- ja internetiühenduste arendamine</b>	2/0	1	1	2/0
<b>Looduskeskkonna parandamine, keskkonnakahjude leevendamine, keskkonnateadlikkuse tõstmine, energiasäästu meetmed</b>	1	1	1	0
<b>Vee- ja jäätmemajandus</b>	2	1	2	1,5
<b>Avalike teenuste (va transport, veemajandus, jäätmemajandus ja üldharidus) arendamine maakonnas (sh lasteaiad, tööstusalad, kultuuri- ja spordirajatised, tervishoid jms)</b>	2	1	0	2,5
<b>Üldharidus ja noorsootöö (sh. koolivõrgu arendamine, erikoolide õpikeskkonna parandamine, noorsootöö arendamine)</b>	2	1	1	2
<b>Haldusvõimekuse arendamine, koostöö toetamine</b>	1	0/-1	-1	0
<b>Täiskasvanute teadmiste ja oskuste arendamine, tööturul osalemise toetamine (kutsehariduse arendamine, koolitused, tööpraktika, hoolekandemeetmed, töökeskkonna arendamine jms)</b>	2	1/2	1	2
<b>Ettevõtete loomise ja arengu toetamine (eksporditoetused, investeeringutoetused, TAK programmid, innovatsioonitoetused, stardi- ja kasvutoetused jms)</b>	2	2	2	1,5
<b>Turismi arendamine (turismiobjektid, külastuskeskkonnad, turismiettevõtete toetused jms)</b>	2	0	2	1,5
<b>Kõrgharidus, kõrgkoolide jms teadus- ja arendustegevus</b>	2	1	0,5	2

Märkus:

Struktuurivahendite tulemuslikkuse hindamiseks kasutati järgnevat skaalat:

2: need struktuurivahendid aitasid väga suurel määral kaasa piirkonna arengule, ilma nendeta ei oleks piirkonna/maakonna arengus muutust toimunud;

1: need struktuurivahendid toetasid piirkonna/maakonna arengut, muutused oleks toimunud ka nendeta, kuid aeglasemas tempos.

0: neutraalne, nendel struktuurivahenditel ei olnud piirkonna/maakonna arengule erilist mõju

-1: need struktuurivahendid pigem takistasid piirkonna arengut;

-2: need struktuurivahendid pärssisid oluliselt piirkonna arengut

\* Peamiselt maavalitsuse esindajatest koosnev grupp

\*\* Peamiselt omavalitsuse esindajatest koosnev grupp

\*\*\* Ettevõtete, MTÜ-de ja SA-de esindajatest koosnev grupp

\*\*\*\* Koolide esindajatest koosnev grupp

## Lisa 11.2. Kokkuvõtte seminaril nimetatud eduteguritest ja takistustest SV mõjususe tagamisel

Edutegurid	Punktid	Takistused	Punktid
Inimressurss, projektijuhtimisega seotud oskused	16	Raha tagasiulatuvalt - see on koormav - nõuded kitsendavad	10
Saaremaa territoriaalne paiknevus, looduslähedus, identiteet maine	8	Bürokraatia - jäigad nõuded, keskkond muutub, SV ei arvesta, auditeerimine	9
Oskus ja suutlikkus hinnata projektide jätkusuutlikkust	5	Määruste ümbertõlgendamine perioodi jooksul	9
Projektide vastavus vajadustele	3	Meetmed kajastavad üldpilti - projektid väga kitsad, mis ei toeta kohalikke arenguvajadusi.	9
Omavalitsuste koostöö	3	Killustatus - maakonna kui terviku nägemuse puudumine	4
Rahvusvaheline koostöö	2	Vähe inimesi ja vähe võimekust - madal ettevõtlikkus	2
		Meetmete planeerimine - ajaline loogika puudub	1
		Asukoht (sõit kallim, täiendavad kulud)	

## 12. Tartumaa

### 12.1. Maakonna lühiiseloostus

Tartumaa SKP moodustab Eesti SKP-st 10 % ning see osakaal on võrreldes 2007.a. vähenenud 0,2% võrra. Seega on suhteline vähenemine olnud 2%, mis tähendab, et Tartumaa majandus on kasvanud Eesti keskmisest veidi aeglasemas tempos. Keskmine netosissetulek leibkonnaliikme kohta oli Tartumaal 2013.a. 516,7 eurot millega ollakse maakondade võrdluses Harjumaa järel teisel kohal. 2007.a. võrreldes kasvas netosissetulek 49,4%, mis mõnevõrra ületas teiste maakondade keskmist kasvutempot.

Tartumaa rahvastik moodustas 2013.a. 11,4% Eesti rahvastikust, 2013.a. seisuga on Tartumaal elanikke 153 100, mida on samas suurusjärgus kui 2007.a (153 040). Tartumaa on vaatlusalusel perioodil olnud kõige kiiremini muutuva rahvastiku arvuga maakond. Kuna enamuses maakondadest on toimunud elanike arvu kahanemine on Tartumaa osatähtsus Eesti kogurahvastikust selle tulemusena suurenenud 11,4%-lt 11,6%-ni. Tööealine elanikkond (15-74 a.) moodustab Tartumaa rahvastikust 77%, laste ja noorte (0-24 a.) osakaal on 35%, mis on maakondade hulgas kõige kõrgem, kuigi on viimastel aastatel pisut vähenenud.

Tööealisest elanikkonnast on Tartumaal hõivatud 63,7%, mida on 0,3% rohkem kui 2007.a (63,7%). Töötuse määr oli 2013.a. 5,7% ja kuigi 2010.a. ulatus töötuse määr kriisijärgselt üle 15%, on see 2013.a. stabiliseerunud 2007.a. taseme lähedale (4%). Tartumaa on töötuse näitajate poolest paremuselt teine maakond Hiiumaa järel. Primaarsektoris on hõivatuid 3,6%, sekundaarsektoris 24,6% ning tertsiaarsektoris 71,8%<sup>84</sup>. Teiste maakondadega võrreldes tähendab see just teenustesektori tugevust.

Tartumaa eristub teistest maakondadest eelkõige kõrge haridussektori osakaalu (13,7% hõivatutest) poolest, samuti madala põllumajandussektori osatähtsuse (3,7%) poolest. Avalik haldus ja riigikaitse annab Tartumaa hõivest 7,8%, mis on mõnevõrra suurem, kui maakondade keskmine avaliku halduse osakaal. Tööstussektori osakaalu poolest hõives (14,3%) on Tartumaa 2013.a. seisuga madalaima tasemega maakond. Võrreldes 2007.a. on töötleva tööstuse hõive osakaal tõusnud langenud pea 4 protsendipunkti võrra. Hulgi- ja jaekaubanduse hõive osakaal võrreldes teiste maakondadega on suhteliselt kõrge – kõigist hõivatutest töötab selles sektoris 13,9%, kaubanduse osakaal on kõrgem vaid kolmes maakonnas (Harju, Rapla ja Viljandi).

EV siseministeriumi tellimisel teostatud uuringus<sup>85</sup> nähakse Tartu linna rolli lisaks ülikooli asupaigaks olemisele ennekõike Tartumaa ja kogu 350 000 elanikuga Lõuna-Eesti keskusena: siia käiakse tööle, õppima ja kõikvõimalikke teenuseid saama. Tartu tööturuala on Eestis suuruselt teine, haarates esimeses lähiringis ca 70 000 ja koos kaugema tagamaaga üle 90 000 tööinimese. Koondumine Tartumaale kui õppimis- ja töökohta jätkub. Uuringus tuuakse esile Tartut kui üht parimat elamismiljööd Eestis: ei liiga suur ega väike, tuhandete kõrgharitud intellektuaalidega vaimne keskkond, rikkalikult vaba aja veetmise võimalusi pakkuv jms. Küll aga asutab end üha suurem osa jõukamast rahvast linnapiiri taha ääre- ja eeslinnadesse või ka kaugemale maale, kuid segregatsiooniprobleemid Tartut ilmselt ei ohusta.

<sup>84</sup> TT241: HÕIVATUD --- Aasta, Elukoht, Maakond, Näitaja ning Majandussektor

<sup>85</sup> Eesti regionide majandusstruktuuri muutuste prognoos. Tartu Ülikool. Tartu-Pärnu-Tallinn 2009.

Tartu majanduses on valdavaks avalikud teenused, kus on hõivatud kaks kolmandikku töötajaist. Teenindusmajandus loob palju nišše väikeettevõtluks, mille arvukuse poolest vannub Tartumaa alla vaid Harjumaale. Tartumaa tööstus on juba suurusest tulenevalt teiste maakondadega võrreldes mitmekesine ja mahukas, domineerivad siiski, nagu mujalgi Lõuna-Eestis, toiduaine- ja puidutööstus. Tartut ei saa siiski nimetada tööstuslinnaks. Juba kaugus sadamatest on miinuseks, mis ei võimalda sinna suurtehaste rajamist. Selget spetsialiseerumist ja tootmisklastrit ei ole Tartumaal kujunenud.

## 12.2. Ülevaade SV kasutamisest maakonnas

### 12.2.1. Struktuuritoetuste maht peamiste toetusvaldkondade kaupa

Arvutuste kohaselt on Tartumaale 2007-2013 perioodil tulnud struktuurivahenditest toetusi kokku ligikaudu 440 miljonit eurot<sup>86</sup>, sellest ca 295 mln eurot (67%) on tulnud maakondlike projektide ja 145 mln eurot (33%) üleriigiliste projektide kaudu<sup>87</sup>. PRIA kaudu sai Tartumaa toetusi 108,2 mln eurot.

Mõjuvaldkondade lõikes on kõige suurem osa, 30% kulunud teadus-arendustegevuse ja kõrghariduse toetamiseks, 29% ettevõtluse toetusteks, 22% elukeskkonna arendamisele, 12% aegruumiliste vahemaade vähendamiseks ning 6% tööturu- ja hoolekandemeetmetele. Teadus- ja arendustegevuse ning kõrghariduse investeeringute kõrge osatähtsuse poolest eristub Tartu selgelt kõigust teistest Eesti maakondadest, sealhulgas Harjumaast.

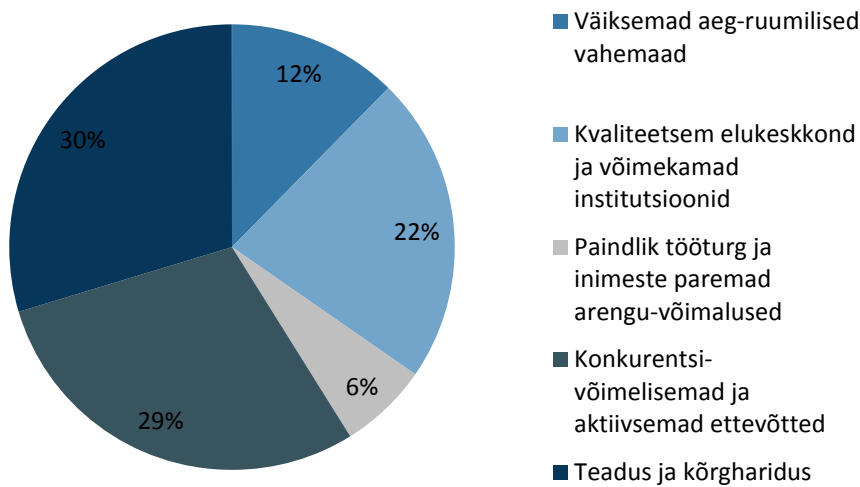
Eesti keskmisega võrreldes on Tartumaa saanud silmapaistvalt palju vahendeid teaduse ja kõrghariduse taristu toetuste kaudu, mis on ka ülikoolilinna Tartut arvestades ootuspärane, mõnevõrra enam on saanud ettevõtlustoetusi, vähem toetusi elukeskkonna ja tööturumeetmetest ning aegruumilistele vahemaade vähendamiseks. (vt joonis 12—1).

---

<sup>86</sup> Summad põhinevad struktuuritoetuste infosüsteemi SFOS andmetel, väljavõte aprill 2015. SFOSi jagab toetused maakondlikeks ning üleriigilisteks/maakondade vahelisteks. Üleriigiliste/maakondade vaheliste toetuste jagamisel maakondade vahel kasutati järgmisi lihtsustusi. Töötukassa rakendatavad meetmed jagati maakondade vahel aktiivsetes tööturumeetmetest osalejate proportsioonide alusel. Projektid maksumusega alla 100 000 eurot jagati maakondade vahel projekti tegevuskoha kontaktaadressi põhjal. Projektid maksumusega üle 100 000 eurot jagati järgmiselt: joonobjektide (maanteed) puhul läbivate maakondade vahel proportsionaalselt joone pikkusega. Lairiba investeeringute puhul kasutati Lairiba Sihtasustuse andmestikku?

<sup>87</sup> Sama



**JOONIS 12—1.** SV JA PRIA TOETUSTE JAGUNEMINE TARTU MAAKONNAS MÕJUVALDKONDADE KAUPA


Allikas: autorite arvutused, SFOS andmete alusel

Koos T&A toetustega ning arvestades nii maakondlike kui üleriigiliste projektide rakendamise käigus saadud vahendeid on Tartumaa nii absoluutnumbris kui väljamakstud toetuste mahu põhjal elaniku kohta maakondade hulgas teisel kohal (2877 eurot). Kui aga arvestada ka PRIA toetustega, mida paljud väiksemad maakonnad on saanud, siis langeb Tartumaa viie viimase maakonna hulka (Tartu sai PRIA toetusi 707 eurot elaniku kohta)

### 12.2.2. Peamised muutused SV toetatud valdkondades

Alljärgnevalt on toodud välja mõned valitud indikaatorid ning nende muutus perioodil 2007-2013 Tartumaal ning kirjeldatud, kuidas Tartumaa paistab välja maakondade võrdluses.

Märkimisväärselt on vähenenud **mittekvaliteetset joogivett tarbivate elanike osakaal**, mis kajastab olulist muutust elukeskkonna paranemises. Kui 2007.a. oli mittekvaliteetset joogivett tarbivaid elanikke 8%, siis 2013.aastaks oli neid kõigest 0,3% Tartumaa elanikest. Joogivee kvaliteedi tõusu kajastav muutus on maakondade võrdluses üks väiksemaid Võrumaa järel, võrreldes 2007. aastaga on mittekvaliteetset vett tarbivate elanike osakaal vähenenud 0,08% võrra, kuid kuna näitaja tase oli juba perioodi algul väga hea, siis ei olnudki põhjust väga suurt muutust oodata.

Üldhariduse valdkonna arengut mõõtev indikaator - **põhikooli ja gümnaasiumilõpetajate osakaal, kes ei jätka õpinguid samal aastal** - on Tartumaal samuti kõrgel tasemel. Tartumaal on selliseid koolilõpetajaid 2013.a. seisuga vaid 10%. Näitaja on 2007.a. paranenud 38,9%, mis on kõige suurem näitaja muutus maakondades sel perioodil. Edasiõppijate arvu kasvu võivad põhjustada nii koolide pakutavate võimaluste paranemine kui tööturu olukorra halvenemine. Kuna Tartumaal on hõive suhteliselt kõrge võib sellises indikaatori muutuses pigem näha haridusevõimaluste paranemist. Silmapaistev on seejuures, et SV pole üldhariduse valdkond Tartumaal pea üldse toetusi saanud (kõige vähem maakondadest).

Palga- ja ettevõtlustulu tööealise inimese kohta on Tartumaal 2013.a. ESU andmetel vahemikus 430-555 eurot, ja see on kasvanud 2007.a. võrreldes ligikaudu 54%, mis on võrreldav maakondade keskmisega.

Kutsekooli lõpetanutele on tööga või õpingutega hõivatute osakaal 6 kuud pärast kooli lõpetamist 91%, mis on Ida-Virumaa järel madalaim osakaal. Investeeringute maht on seejuures märkimisväärne, kuid vaatamata sellele kutsehariduse lõpetanute rakendus Tartumaal vähenenud. Indikaator kajastab maakonna kutseõppeasutuste lõpetajate edukust tööturul Eestis tervikuna. Arutelu kinnitasid maakonna esindajad, et indikaator ei pruugi üheselt peegeldada Tartu kutseõppeasutuste kvaliteeti, kuivõrd Tartus õppijad võivad leibkonna sisetulekuid arvestades lubada endale pikemat perioodi kui 6 kuud töökoha või edasiõppimise valikute tegemiseks, seda enam, et kutsekoolide lõpetamine ei toimu alati fikseeritud ajal aastas sarnaselt üldhariduskoolidega, vaid aastaringelt, mistõttu õpingute jätkamine või töökoha valik võidakse lükata kaugemale kui 6 kuud. Samuti on Tartus suhteliselt madal töötuse ja kõrged noorte hõive näitajad, mis on osaliselt vastuolus kutsehariduse indikaatori negatiivse trendiga.

Ettevõtete arvu poolest 1000 elaniku kohta on Tartumaa pigem kõrgema tasemega maakondade hulgas, olles 78,8 ettevõtjaga 1000 elaniku kohta maakondade hulgas kuues. Ettevõtete juurdekasv on samas jäänud keskmisest madalamale tasemele, kuigi Tartumaa on üks enim toetusi saanud maakondi ning Tartumaa Ärinõuandla hinnangul oli nende tegevus eelmisel perioodil alustava ettevõtte keskne ning põhiosa vahenditest panustati alustava ettevõtte nõustamiseks, starditoetuseks ja kasvutoetuseks. Indikaatori muutuse tagasihoidlikkust võib põhjendada niigi suhteliselt kõrge indikaatori algtasemega ning toetussummadest tulenevalt riskinvesteeringute suurema osakaaluga, mis igal konkreetsel juhul ei jõua ettevõtte asutamiseni ja püsiva tegevuseni.

Kaupade ekspordi mahu poolest töötaja kohta on Tartumaa veidi alla keskmist tulemust näitavate maakondade hulgas, kuid ekspordi mahu kasv on olnud perioodil keskmisest kiirem. Seega võib oletada, et Tartumaa keskmisest kõrgemad ettevõtlustoetused on avaldanud mõju ka ettevõtete eksporditegevusele.

Turismi sektori arengut hindava majutatute ööbimiste arvu poolest on Tartumaa keskmike hulgas, pigem viimases pooles. Majutatute arvu muutus on olnud kolme kiireima seas Lääne-Viru ja Rapla maakonna järel. See peegeldab maakonna turismisektori seni kasutamata potentsiaali, mille arvelt perioodil suhteliselt kiire tõus on võimalik olnud. Intervjuudes siiski kinnitati, et arvestades turismisektori madalat lisandväärtust ei ole selle sektori arendamine maakonna arengutes prioriteet.

Tartumaa paistab silma ka selle poolest, et nende inimeste osakaal maakonna elanikest, kelle hinnangul teenustele (toidupood või turg, pangateenused, post, perearstiabi, alg- ja põhiharidus) ligipääsetavus on mõningate või suurte raskustega, on kahanenud võrreldes 2007.a. (35,1-45,2% - 2007 ja 32,6-42,7% - 2012). Maakondlike näitajate põhjal on rahulolematute osakaal 2012. aastal väiksem vaid Harju- ja Valgamaal. See tähendab, et Tartumaa elanikud ei tunneta teenuste kättesaadavuse vähenemist. Samas põhinevad need andmed Eesti Sotsiaaluuringus osalenud inimeste hinnangul ja on seetõttu subjektiivsed. Seetõttu võib selline rahulolematuse kasv olla mõjutatud mõnest juhuslikust muutusest elukeskkonnas, mis on vastajaid tugevalt puudutanud.

## **12.3. Hinnang maakonna kogemusele SV kasutamisele: aruteluseminari ja intervjuude tulemused**

### **12.3.1. Hinnang SV kasutamise asjakohasusele maakondlikul tasandil**

Maakondlikul tasandil sõltub maakonna arenguvajadustega arvestamine maakonna arengustrateegia olemasolust ja selle kvaliteedist, mida täpsemalt on arenguvajadused määratletud, seda lihtsam on

anda hinnangut. Kui arenguvajadused ja eesmärgid on määratletud üldiselt ja laipõhjaliselt, on raskem ka hinnata, kas kõiki arenguvajadusi sai toetatud.

Tartumaa arengueeldusteks peetakse teadmispõhine tootmist ja teenuste eksporti, aga arenguvajadusteks on ülejäänud neist hargnevad ja neid eesmärke toetavad valdkonnad - haritud noored, hea töökoht, terved inimesed, kes elaksid kaua jne. Maakonna arengustrateegia ongi seega üldisem kui ainult teadmispõhisele majandusele suunatud ning koostamisel on arvestatud, et see võimaldaks toetada laiemaid tegevusi.

Intervjuude põhjal võib siiski tõdeda, et maakondlikus vaates on soovitud arengusuundi väga palju toetatud ja edasi arendatud, alates suurtest taristuprojektidest kuni TÜ Kliinikumini välja. Seda vaatamata asjaolule, et maakonnas ei ole maavalitsuse ega ühegi teise arendustegevustes osaleva organisatsiooni näol olemas ühtegi instantsi, kes kõiki maakonnas taotletavate ja elluviidavate projektide kohta tehtavate otsuste tegemise protsessi mõjutada saaks.

Omavalitsuste vaates peetakse positiivseks, et maakonna arengukavas ei ole valitud selgelt ainult keskuste toetamise suunda, kuna kardetakse, et sellega kiireneks veelgi maakonna äärealade tühjenemine inimestest. Oluliseks peetakse heade ühenduste loomist, mis võimaldaks näiteks ettevõtetal, kes selle vastu huvi üles näidanud on Tartu linnast selle lähivaldadesse laieneda. Samas maavalitsuse poolse maakonna kui terviku vaates peetakse Tartu edukust oluliseks ka teiste maakonna piirkondade edukuse tagamiseks ning ka maakonna arengustrateegia on pigem kantud vaimust, et mida edukam on Tartu, seda edukamad on ka teised maakonna vallad, kes neist arengutest ja investeringutest osa saavad. Sest näiteks Ahhaa-keskust, Aura-keskust, Lõunakeskust, ei oleks võimalik rajada mujale maakonda, ei erasektori ega avalik sektori poolt. Tartu linna tasakaalustavate keskuste – Elva, Alatskivi, Kallaste - roll näib juba toimunud rahvastikuprotsesse ja demograafilisi trende tulevikus arvestades vähenevat, kuna inimeste ränne ja seotus Tartuga on suur ja jätkuvalt kasvav.

### 12.3.2. Hinnang koostöö korraldusele maakonnas

Süsteemset tervikpilti Tartumaa maakondlikust struktuurivahendite kasutamisest ei oma ükski maakonna arendustegevuses osalevatest organisatsioonidest (MV, OVL, MAK) nii nagu teisteski maakondades, kuna ükski organisatsioon ega ametnik sellist funktsiooni ei oma. Erinevatel institutsioonidel on informatsioon nende meetmete kasutamisest, millega otseselt või partnerorganisatsioonide poolse kaasamise läbi kokku puutuvad. Tartu Ärinõuandla on varasematel aastal koondanud infot nende läbi eraldatud toetustest kuid ressursipuudusel jooksev seire lõpetati. Maavalitsuse ja Tartu Omavalitsusliidu (TOL) roll oli suurim piirkondlike konkurentsivõime meetme raha jaotuse ning kohalike avalike teenuste arendamise meetmes (nn KOIT kava). Ülejäänud valdkondades maavalitsusel olulist puutumust ei ole. Omavalitsusliidul on praktika tutvuda maakonnas tehtud investeringutega juhatusel koosolekul omavalitsusi külastades, ent see hõlmab vaid infrastruktuuri investeringuid ning terviklikku ülevaadet siiski ei taga.

Nii nagu paljuski teistes maakondades ei ole omavalitsuste koostöö süsteemne, kuid ei saa öelda, et see Tartumaal ei toimiks või oleks asjaosaliste poolt peetud takistuseks maakonna arengueelduste väljaarendamisel ja kasutamisel. Omavalitsusliidu poolt püütakse pigem tagada ja omavahel kokkuleppele jõuda, et kõikide omavalitsused oma soovid ja arenguvajadused SV toetustest rahuldatud saaks. Maavalitsus omalt poolt on püüdnud initsiatiivi haarata (eelkõige uue perioodi piirkonna konkurentsivõime tugevdamise meetme osas, mis on nende endi kureerida), käia läbi maakonna omavalitsused, anda omapoolseid ideid ja koguda omavalitsuste mõtteid ning lisada neile maakondlikku mõõdet, kuid see on seni ühekordne algatus ning perspektiivseid KOVide ühisprojekte

esile ei tõusnud. Mõned näited koostööst on näiteks Elva-Tartu maantee kõrval kergliiklusteede kavandamine, kus mitu omavalitsust plaanivad arendada kergliiklusteed ja planeerivad seda terviklikuma lõpptulemi tagamiseks ühiselt. Samas häid näiteid mitme valla ülestest projektide edulugudest Tartumaal ei ole ja ei osata tuua näiteid projektidest, kus omavalitsused oleks näiteks ühiselt panustanud projekti omafinantseeringusse. OVL on panustanud piiriülestele koostöö projektidesse, aga üldiselt investeerib iga omavalitsus sellesse objekti, mis on temale kõige vajalikum. Maavalitsuse hinnangul on see tugevalt seotud tänase haldusmustriga ning jätab jõulise pitseri eura rahade kasutamisse.

Häid näiteid võib leida kultuuriliselt ühtehoidvate piirkondade koostööst, näiteks Peipsiveere, kus tehakse ka omavalitsuse üleselt koostööd, kuid selle mõju maakonna arengule, töökohtade loomisele, sealhulgas üle keskmise töötasuga töökohtade loomisele, mis parandaks piirkonna inimeste heaolu, on pigem väike. See keskendub pigem vabaaja veetmise võimalustele, kultuurile, kuid ei võimalda paremini ära elamist.

Koostöö Tartumaa Omavalitsusliidu (TOL) ja Ärinõuandla vahel toimib vastavalt vajadusele, kuid on tihenend viimase aasta jooksul ja initsiatiiv selles on mõlemapoolne, positiivsena tuuakse välja TOLi poolt veetavat kord kuus toimuvat ümarlauda, mis aitab vältida dubleerimist ja annab võimaluse jooksvalt teineteise tegevustega kursis olla. Tartumaa Ärinõuandla tegeleb põhiosas alustavate ettevõtete, starditoetuse ja kasvutoetustega, aga ka ettevõtluskoolituste ja kontaktreiside korraldamisega.

Töötukassa piirkondliku esinduse rolliks on ESF meetmete kaasabil aidata kaasa Töötukassa piirkondlike klientide olukorra parandamisele. Töötukassa teeb aktiivselt koostööd nii piirkonna ettevõtete kui omavalitsustega ja osaleb maakondlikes arendustegevustes. Omavalitsustele läheneb Töötukassa individuaalselt ja pakub koostöökohtasid keerulisemate näiteks pikaajaliste töötute juhtumite lahendamisel, kuid paraku kõik omavalitsused ei ole üksi piisavalt suured ega huvitatud koostööst teiste omavalitsustega, et oma piirkonnas Töötukassa pakutavaid ja rahastatavaid teenused kohalike inimeste tööturuprobleemide lahendamiseks kasutada.

Omavalitsuste ja maavalitsuse koostööd peetakse toimivaks, omavahel konsulteeritakse, kuid maavalitsuse näeb teatud puudusena, et puuduvad hoovad otsustusprotsessi mõjutada ning maakondlikku vaadet forsseerida. KOVID suudavad omavahel kokku leppida, kuigi kokkulepped ei pruugi lähtu maakonna kui terviku arenguvajadustest, vaid pigem konkreetse paikkonna vaatest ja huvidest, mille tulemuseks on mitte alati optimaalsed kompromisslahendused

### **12.3.3. Hinnang KOV omafinantseerimisega seotud teemadele**

EL vahendite abil on võetud ette suuri investeeringuid, mida ise oma vahenditega ei oleks nii lühikese ajaga ette võetud. Arutelus osalenute hinnangul on omavalitsused omafinantseeringute tagamise võimekuse ja finantskoormuse poolest erinevad ning SV raha koondub enam sinna kus raha juba on. Ühed on edukamad ja saavad pea kõike planeeritud teha, nende elanike arv kasvab, tulumaksulaekumine ja eelarvemaht kasvab ning olemasolev laenumaht laenamist või projektide omafinantseeringu panustamist ei pärsi. Teise rühma moodustavad keskmised omavalitsused, kes tulevad toime, kuid kelle finantsvõimekus võib muutuda kriitiliseks peale suuremate projektide elluviimist (nt kui Alatskivi vald oleks saanud Alatskivi lossi renoveerimiseks suurema summa). Kõige lõpus on omavalitsused, kes on üldjuhul väga väikesed, kes põhimõtteliselt laenu ei võta, kellel omafinantseeringu võimekust ei ole ning kes üldjuhul ei teegi projekte ega investeeringuid. Need väiksemad omavalitsused ei pruugi oma omafinantseeringu valmidusega ületada projektide

miinimummaksumuse nõuet. Sellised probleemid on Piirissaare ja Peipsiääre vallal, kes seetõttu on SV vahendite kasutamisest loobunud.

#### 12.3.4. Hinnang SV kasutamise tulemuslikkusele maakonnas

Edukaimaks valdkonnas peetakse Tartumaal ettevõtete loomise ja arengu toetamise valdkonda (sh eksporditoetused, investeringutoetused, TAK programmid, innovatsioonitoetused, stardi- ja kasvutoetused jms), kuna statistika näitab, et 86% Tartumaa uute ettevõtete, kes on saanud starditoetust, kasv kestab ka pärast esimest aastat. Valdavalt tugineb kõrge positiivne hinnang Tartu linnas asuvate ekspordiga tegelevate ettevõtete edukusele. Aruteludes ja intervjuudes toodi välja, et kuigi ettevõtete loomine on lihtne, on arendamine keeruline ning arendamisele suunatud toetusmeetmetest on ka raskem arenguvajadustele vastavat toetust saada.

Kõrged hinnangud said samuti **vee- ja jäätmemajanduse** ja teiste **avalike teenuste** arendamise toetamine maakonnas, **kõrgharidus ja muu teadus- ja arendustegevus ning täiskasvanute teadmiste ja oskuste arendamine**.

**Vee- ja jäätmemajanduse** valdkonnas hinnatakse mõju piirkonniti erinevaks, kuid SV vahenditega on omavalitsuste ühisveevärgi- ja kanalisatsiooni arendamise kavade põhjal olulised investeeringud tehtud ning sellises mahus investeeringuid ilma toetuseta ei oleks olnud maakonnas mõeldavad. Näiteks Elva linnas oli veemajanduse investeering suurem kui linna eelarve. Isegi kui oleks õnnestunud siseriiklikult need vahendid leida, siis sellise investeeringu (nt laenu rahaga abil tehtuna) hind oleks olnud vee hinna tõus tasemele, mida enamik elanikest ei oleks võimelised kandma.

**Avalike teenuste** (va transport, veemajandus, jäätmemajandus ja üldharidus) arendamise toetamist maakonnas (sh lasteaiad, tööstusalad, kultuuri- ja spordirajatised, tervishoid jms) peetakse osade aruteluseminaril osalenud omavalitsuste hinnangul väga efektiivseks ning kõik osalejad olid ühisel seisukohal, et senitoimunud muutused oleksid toimunud ilma SV toetuseta kordades aeglasemalt, positiivsena tuuakse esile näiteks investeeringuid tervishoiuvaldkonda. Positiivsed arengud on toimunud ka erihooldekande valdkonnas, asenduskodude, eriti väikelaste kodude osas, mis läksid uuele peremudelile üle. Viimati avatud Käopesa ja Elva perekodud on toonud kaasa hüppelise teenuse kvaliteedi parandamise ning paranenud elutingimustel on asjaosaliste hinnangul olnud oluline mõju nii laste arengule kui ka nende mõttemaailma ja käitumise kujunemisele.

**Kõrghariduse ja muu teadus- ja arendustegevuse** valdkonda hinnatakse tulemuslikuks eelkõige tänu investeeringutele Tartu Ülikooli kliinikumi, mille arendamisel on suur töö tehtud ja mis mõjutab positiivselt nii Tartu linna kui kogu maakonda. Samas usutakse, et kliinikumi arendamiseks oleks leitud SV vahendite puudumisel ka riiklikke vahendeid. Jätakuvalt oodatakse, et tehtud investeeringute mõju võiks olla suurem. Samas maavalitsuse hinnangul kliinikumi arendamine maakonna arengustrateegia eesmärki otseselt ja teadlikult ei toeta. Maavalitsuse ekspordi ümarlual on maavanem meditsiinivaldkonna olulisust töödandjana arvestades, teinud ettepaneku arendada meditsiiniteenuste ekspordi teadlikult ja müüa meditsiiniteenuseid ka Eestist väljapoole. Kui kliinikumi edasi arendatakse ja teenuse kvaliteet paraneb, siis selle teenuseid võivad tarbida ka välisriikide kodanikud ning võib eeldada, et tõenäoliselt suureneb välismaiste meditsiiniteenuste tarbijate hulk, kuid see kliinikumi teadlik või strateegiline eesmärk ei ole suunatud välisklientide leidmisele.

**Täiskasvanute teadmiste ja oskuste arendamise ja tööturumeetmete ja täiskasvanukoolituse** mõju maakonnas peetakse positiivseks eelkõige tööpraktika ja koolituste osas, samuti hinnatakse kõrgelt Töötukassa ja Kutsehariduskeskuse tegevust Täiskasvanukoolituse osas on nii Tartu Kutsehariduskeskus kui Tartu Tervishoiu Kõrgkool eelneval perioodil toetusi saanud.

Tervishoiukõrgkoolis on investeeritud nii õppehoonesse, laboritesse kui erialaste õppekavade arendamisse, kutsehariduskeskuses on enam toetatud pehmeid tegevusi (nt kutseõpetajate erialaste kompetentside tõstmine, ettevõtlusalase huvitegevuse arendamine, disainivaldkonna erialade õppekava arendamine jms). Siiski tuntakse, et piirkonniti on nende tegevuste mõju erineva olulisuse ja mõjuga tajutav.

Mõnevõrra vähem mõjusaks hinnati **turismi arendamist, transpordi- ja internetiühenduste arendamist ning üldharidus ja noorsootöö valdkonna arendamist**. Neis valdkondades leiti valdavalt, et struktuurivahendid toetasid maakonna arengut, ent muutused oleks toimunud ka nendeta, kuid aeglasemas tempos.

**Turismivaldkonnas** leiti, et maakonnaülel pilti vaadates on investeeringud AHHA keskusesse ning piirkonna turundustegevustesse olnud tulemuslikud, samuti kinnitab seda ööbimiste arvu tõus. Samas tajutakse mõju piirkonniti erinevalt ning üksmeelset kindlust asjaosaliste seas ei ole ka selle osas, kas kõiki turismivaldkonnas toetuste eest tehtud investeeringuid, saab pidada otstarbekaks. Positiivsena tuuakse siiski välja mitmeid neist, mis piirkonna arengule kaasa on aidanud, näiteks Alatskivi loss, Jääaja keskus. Samas intervjueeritavate hinnangul ei peeta turismisektori madalat lisandväärtust arvestades selle arendamine maakonna arengutes prioriteediks.

**Transpordi- ja internetiühenduste arendamine** osas on edulugusid, kus toetused on aidanud kaasa piirkonna arengule, kuid maakonna tasakaalustatud arengu seisukohast ei hinnanud arutelul osalejad toetuste mõju maksimaalselt tulemuslikuks. Piirkonniti ja valdkonniti on mõju olnud erinev. Investeeringuid maanteedesse peetakse üldiselt tõhusateks, kuid rahulolematust ilmneb linna lähivaldades, kus ettevõtluse arendamiseks oleks olulisem senisest parem maanteeühendus linnaga. Vee- ja lennuliiklusesse panustamise tulemuslikkuse osas arvamused lahknevad. Positiivsete näidetena tuuakse lisaks investeeringutele teedesse välja laevaliikluse areng - investeeringud sadamasse ja laeva, mis on parandanud väljapääsu Peipsile ja ühendust Piirissaarega. See on sealsesse regiooni palju juurde andnud, kuigi sel ei ole ülemaakonnalist mõju, kuna sealne elanikkond on väikesearvuline ja eakas. Laevaliikluses on lisaks välja arendatud slepiteenus, mis aitab Emajõe ja Peipsi vesikonnas laevu hooldada ja remontida ja mis võimalus seni puudus. Samas lennuliikluse osas ei ole toimunud mingeid arenguid – rajatud on küll infrastruktuur, kuid muutusi teenuse mahus ja kindluses ei ole toimunud.

Kõige enam vastuolulisi hinnanguid ja rahulolematust tekitavad lairibainvesteeringud. IKT baasvõrgu trass on olemas, aga inimesteni ühendus alati ei jõua. Seda valdavalt selle tõttu, et omavalitsustel ja tarbijatel puuduvad rahalised võimalused, et nn viimase miili küsimust lahendada, Teisalt on ka juba olemasolevate ühenduste puhul, mille KOVID ise või koos toetuste vahenditega on väljaehitanud, operaatorite poolt pakutav hind liialt kõrge, mistõttu omavalitsused ja inimesed ei kasuta neid. Samas on see probleem akuutne, kuna näiteks koolidel on vaja korralikke ja kiireid ühendusi kvaliteetsete õppetingimuste tagamiseks.

**Üldhariduse ja noorsootöö valdkonnas** (sh. koolivõrgu arendamine, erikoolide õpikeskkonna parandamine, noorsootöö arendamine) on nii positiivseid kui negatiivseid näiteid. üldiselt peetakse valdkonnas toimunud arendustegevusi efektiivseteks, ning maakonna koolide taset võrreldes Tartu linna koolidega piisavalt heaks ja korrasolevaks. Negatiivsena tuuakse välja ühest küljest vähenevate õpilaste pärast konkureerivatesse koolidesse investeerimist, samas teisest küljest asjaolu, et jätkuvalt on koole, mis vajavad investeeringuid, samuti lasteaedu, sest eriti linnalähedastes valdades on lasteaiakohtadest puudus, kuna noori tuleb neisse valdadesse juurde. Samas maakonna tasandil vaadates ei peeta kõiki valdkonda tehtud infrastruktuuri investeeringuid teenuse kvaliteedi osas mõjusaks. Tulemuslikumaks peetakse energeetikaprojekte, kus on hooneid soojustatud, ventilatsiooni

ja katuseid korda tehtud ja mis on püsilude osas andnud ka kokkuhoidu. Kuna laste arv on jätkuvalt pigem väheneb, kui kasvab, enamuses maakonnas, siis teenusest osasaajate arv ei ole väga oluliselt muutunud ega teenuse kvaliteet paranenud toetuste tulemusena. Alushariduse osas on see mõju selgem, kuna mitmes kohas varem lasteaeda ei olnud ning ehitatud lasteaed on leevendanud lasteaiakohtade probleemi ning toonud piirkonnas kaasa mõningase tuntava arenguhüppe, kuid nõudlust ja vajadust on Tartumaal, Elvas ja Tartu linnas ja linna lähivaldades veel jätkuvalt.

**Looduskeskkonna** puhul ei ole mõju piirkonna arengule otseselt hinnatav, samuti ei olda hästi kursis selles valdkonnas elluviidud projektidega. Omavalitsuste hinnangul on piirkonniti on mõju olnud erinev ning mõni valdkond oleks vajanud rohkem arendamist, positiivsena tuuakse välja nt prügilate sulgemist. Maakonna kui terviku vaates ollakse seisukohal, et toimunud arengud oleksid toimunud paratamatult ka ilma SV toetuseta, ent arengud oleksid olnud aeglasemad.

Vähem-edukamaks valdkondadeks peetakse **haldusvõimekuse toetamist**, kus mõju hinnati üksmeelselt neutraalseks, s.t struktuurivahenditel ei tajutud olevat piirkonna/maakonna arengule erilist mõju peamiselt seetõttu, et ei osatud välja tuua olulisi toetusi valdkonnas ning ei tunnetatud nende mõju. Samuti arvati, et haldusvõimekuse ja koostöö osas tehti ei tulene otseselt SV toetustest. Üldine arendusvõimekus, sh projektide kirjutamise oskus ja planeerimise võimekus on osalejate hinnangul küll viimase SV perioodi jooksul kasvanud, kuid seda mitte konkreetsete meetmete toel, vaid pigem üldise rakendamiselase teadlikkuse kasvu tulemusena.

### 12.3.5. Edutegurid SV mõju saavutamisel

Aruteluseminaril nimetati kokku 17 edutegurit, neist 13 pälvis hiljem ka hääletusel punkte. Kõige olulisemate eduteguritena, mis pälvisid osalejatelt võrdselt punkte, tõusid esile koostöö, vajadustest lähtumine ning oma tugevuste tundmine. Koostöö puhul, mille heade näidetena toodi esile turismi ja Emajõe Veevärgi tegevust, rõhutati, et see loob taotlemisel mastaabiefekti, aitab riske maandada ja nii võimaldab teha suuremaid arendusprojekte kui üksikud omavalitsused ise saaks ette võtta. Vajaduspõhisuse puhul rõhutati, et tulemusi annavad ikkagi ennekõike sellised investeeringud, mis on tingitud vajadusest, mitte võimalusest raha küsida. Mõju ilmnemisele aitab kaasa ka see, kui on eelnevalt läbi mõeldud oma tugevused, eelised, mille väljaarendamine aitab kaasa piirkonna arengule või teisalt on selged nõrgad küljed ja probleemid, mille lahendamine toob kaasa arenguhüppe. Viimase teguriga haakub selgelt ka **hea eeltöö tegemine enne toetuse taotlemist** (nt planeeringute, eel-projektide olemasolu), mis võimaldab kiiresti taotluse ette valmistada, aga teisalt aitab ka vajaduse paremini läbi mõelda ja põhjendada.

Mõnevõrra vähem kogus punkte **kodanike teadlikkus ja aktiivsus**, mis on aidanud kaasa paremate projektitaotluste tekkele, Edu tagamises nähti rolli ka **ettevõtlustoetustel, kui "puuduval klotsil"**, mis aitab täita puuduoleva kapitalivajaduse ja seega aidata ettevõtetel siseneda uuele arengutasemele. Mõju saavutamisel on osalejate hinnangul olnud oma roll ka **heal tuginõustamisel**, seda nii juhendite ja vormide olemasolu näol, kui konsultantide nõustamistegevuse kaudu. Sel moel saadakse tuge projekti koostamisel ja läbimõtlemlisel, on nõ kõrvalseisja pilk, kes annab kavandatavale arendustegevusel hinnangu ja juhib tähelepanu võimalikele puudustele. Samas rõhutasid osalejad selles kontaktis ka juhendite ja nõustamise ühetaolisuse nõuet, on olnud kogemusi, kus erinevad nõustajad annavad vastukäivaid soovitusi, eriti abikõlblikkuse osas.

Eduteguritena nimetati ära veel **lahenduste läbimõeldus**, nii jätkusuutlikkuse kui terviklikkuse osas ning lahenduste mitmekesisust. Vähemalt ühe osaleja poolest prioriteetse edutegurina märgiti ära **vajaduspõhiste investeeringute tegemist**, s.t et selgelt edukamaks peetakse projekte, mis lähtuvad kohaliku piisava kriitilise tähtsusega probleemi lahendamise vajadusest. Sama prioriteetsuse hinnang

anti ka **info kättesaadavusele** ja levikule (infopäevad) ning **kaasamisele**, lisaks ka **hea tööjõu** leidmise ja hoidmise võimele ning olemasoleva tööjõu uute kompetentside kasvatamisele mõjusate projektide ettevalmistamise ja läbiviimise edutegurina.

Ära nimetati ajurünnaku käigus erinevaid koostööga seotud edutegureid, kuid prioriteetseimana ei hinnatud neist ühegi osaleja poolt. Nendeks teguriteks olid **rahvusvahelistumine**, mis toob kaasa projektipartnereid ja projektis osalejaid ka teistest riikidest ning suunab koostööle, **koostöö väärtustamine** projektide valikul ja hindamisel, **ekspertide ja ekspertteadmise kaasamine** projektidesse, mis toimiks ka ekspertteadmise kasvulavana. Samuti toodi välja, et teenuse arendamisel on edu tagamiseks oluline hinnata nii teenuste vajadust kui ka partnereid ning kontaktide ja võrgustumise tähtsust selles.

### 12.3.6. Takistused SV mõju saavutamisel

Tartumaal esiletõstetud takistused olid seotud regioonipõhise tervikliku lähenemise puudumisega. Enim poolthääli said takistusena liigselt projektipõhine lähenemine, mistõttu ei ole SV toetatud tegevustel alati piisavat valdkondadevahelist seost ning regionaalse koordineerimise vähesus. Seda näevad teatud takistusena kõik maakonna toimijad ning ka maakonna arengukavas on välja toodud ühe selge eestvedaja puudumine olukorras, kus on mitmeid arendus- ja tugigorganisaatioone, kes maakonnas toimetavad, kuid kelle suhtlus ei ole alati koordineeritud.

Teistest takistustest kõrgema hinnangu sai ka käibemaksu mitteabikõlblikkus kohalike omavalitsuste esitatud projektidel, mistõttu nähakse KOVe taotlejatena ebavõrdses positsioonis suurema omafinantseeringu tasumise kohustuse tõttu (nt võrreldes MTÜ-de või erasektorist taotlejatega).

Vähemal määral, kuid siiski oluliseks peeti liigset bürokraatiat ning taotluste vormi üliluslikkust taotluse sisu ja taotletava eesmärgi ees. Probleemipüstitus ei olnud niivõrd seotud vähese võimekusega taotluste koostamisel, kuivõrd nähti, et projektikirjutamisele ja esitamisele on esitatud niivõrd tehnilised nõuded, et see on järjest enam saanud „elukutseliste“ projektikirjutajate ja konsultatsioonifirmade pärusmaaks.

Takistusena nähti ka ühetaolist omafinantseeringu nõuet, mis ei arvesta omafinantseerimisvõimekusega. Kuigi takistusena nähti seda nii väikestele kui suurtele omavalitsustele, nähti eelkõige selles negatiivset mõju raha koondumisel sinna, kus seda juba on ehk piirkondadesse, kes oleks võimelised ka omal jõul suuremaid arendustegevusi ette võtma.

Lisaks ühetaolisusele omafinantseerimise nõudes nähakse seda mõningase takistusena laiemalt ka tulemusindikaatorite puhul, millesse projektid panustama peaksid ning mille alusel projekte hinnatakse. See seab ebavõrdsesse olukorda väiksemad või kaugemad piirkonnad, mille projektidel ei ole suuremate keskustega võimalik konkureerida tulemusindikaatorite täitmisele tugineva mõju saavutamises. Sellest tulenevalt peetakse põhjendatuks nii tulemusindikaatorite kui projektide hindamiskriteeriumide puhul lähtuda piirkondlikest regionaalsetest kaaludest või koefitsientidest, mis võimaldaks hinnata vajadusel erinevalt nii maakondi kui maakonnasiseselt erinevaid piirkondi.

Maakonna arenguperspektiivide saavutamise takistusena nähakse ka SV rahastuse liigset pakkumise mitte nõudluse põhisust ning liigset ühalt –alla planeerimist ja meetmete kavandamist. Piltlikult tähendab see seda, et omavalitsused sõltuvad oma tegevuste planeerimisel enam meetmete ja avatud taotlusvoorude avanemisest, kui saavad arvestada piirkonna tegelike vajadustega ning neist lähtuvalt valida rahastatavaid tegevusi. Seda nii meetmete sisu kui rakendamise, sh taotlemise ajaperioodi osas. See on seotud osaliselt ka maakonna arengudokumentide koostamisel levinud probleemina, et kõige olulisemates arengutes kokkuleppimise ja nende suunamise asemel täidab



strateegia kõikide soovide katmise eesmärki. Tartu maakonnas eelmise SV perioodi vältel kehtinud arengustrateegiat peetakse arutelul osalejate ja intervjuueritavate hinnangul pigem laialiulatuslikuks, sisaldades põhimõtteliselt läbiarutatud ideid ilma selge fookuseta.

Lisaks regionaalse strateegilise vaate puudumisele toodi esile ka üledimensioneeritud ning liialt optimistlikku planeerimist, kus äriplaanis või tasuvusanalüüsis lähtutakse liialt optimistlikest eeldustest ja ühest küljest lubatakse paremat tulemust ja suuremat mõju kui võimalik saavutada (tulenevalt soovist näidata suuremat panust tulemusindikaatorite saavutamisesse), mis omakorda võib tekitada probleeme investeeingu ülalpidamisega ning tegevuste jätkusuutlikkusega.

Takistusena positiivse mõju saavutamisel maakonna arengule toodi esile ka siseriiklik poliitika, mis alati ei toeta, kas maakonna arengueesmärkide või ka SV taotletavate eesmärkide saavutamist (näiteks kutsehariduse valdkonnas).

### 12.3.7. Õppetunnid ja soovitused 2014-2020 SV perioodiks

Vaatamata mõningastele etteheidetele SV kasutamisele, mis osaliselt tuginevad ka vahendite nappusele või mittesaamisele, leidsid osalejad, et vahendite kasutamine on aidanud kaasa piirkonna arengule ning toonud kaasa pika-ajalised muutused maakonna elukeskkonnas, mille teostamine ilma SV abita oleks selgelt üle jõu käinud.

Oluliseks peetakse senisest enam arvestada regionaalsete ja piirkondlike eripäradega ning jätta meetme kavandamisel ruumi paindlikkuseks sõltuvalt kohalikest oludest ka selliste meetmete raames, mille rakendamise osas on riigil on selge strateegia kinnitatud. Näiteks esmatasandi tervisekeskuste asukohtade määratlemisel tunnevad kohalikud omavalitsused, et alati ei ole (teenusepiirkonna suurusel tuleneva) valiku puhul piisavalt arvestatud paikkonna asukoha ja vajadustega, ühenduste või nende puudumisega maakonnakeskusega jms.

Samuti oleks oluline varasemast enam pöörata tähelepanu sihtgruppidele, keda erinevate toetusemeetmete tingimused (põhjendamatult) välistavad, kuid kes samuti prioriteetsete sihtrühmade hulka võiksid/ peaksid kuuluma (nt noortele töötutele teenuste suunamisel keskendutakse kindlale osale noortest, kellel peab olema madalam haridustase ja ei tohi olla kogemust. Samas tegelikult on väga palju ka kõrgharidusega noori ja väga palju madala haridustasemega ent töökogemusega noori, kellel on ikkagi väga raske tööturul liikuda ning kes ei peaks olema teistmoodi koheldud või positiivselt diskrimineeritud. Lisaks noortele keskendumisele vajab süsteemsemat lähenemist näiteks erivajadustega inimeste rakendamiseks tööandjate koolitamine, arvestades, et praktiliselt 50% elanikest, keda tööturule lisaks püütakse tuua, on erivajadustega. Seega peaks suurenema tulevikus ka erivajadustega inimeste poolt erivajaduste inimestele osutatavate teenuste osa ja struktuurivahendid võiksid seda toetada.

Lisaks, seni, kuni haldusreform ei ole toimunud ning omavalitsuste võimekus projekte taotleda ja ellu viia on nii erinev, tasuks kaaluda teistsugust lähenemist omavalitsustele, kes ei ole mitte kunagi mitte ühtegi projekti esitanud avatud taotlusvoorudesse. Eestis ei ole omavalitsust, kes raha ei vaja, eriti väiksemate seas, ent nad võivad vajada teistsugust lähenemist, personaalsemat nõustamist või juhendamist kui keskmisele taotlejale suunatud infopäevad.

## Lisa 12.1. Arutelurühmade hinnang valdkonna toetustele

	Maa- kondliku tasandi rühm	Oma- valitsuste rühm (Lõuna- Tartumaa)	Oma- valitsuste rühm (Põhja- Tartumaa)
<b>Transpordi- ja internetiühenduste arendamine</b>	1	1	1
<b>Looduskeskkonna parandamine, keskkonnakahjude leevendamine, keskkonnateadlikkuse tõstmine, energiasäästu meetmed</b>	1	0	1
<b>Vee- ja jäätmemajandus</b>	2	1	1
<b>Avalike teenuste</b> (va transport, veemajandus, jäätmemajandus ja üldharidus) <b>arendamine maakonnas</b> (sh lasteaiad, tööstusalad, kultuuri- ja spordirajatised, tervishoid jms)	1	1	2
<b>Üldharidus ja noorsootöö</b> (sh. koolivõrgu arendamine, erikoolide õpikeskkonna parandamine, noorsootöö arendamine)	0	1	2
<b>Haldusvõimekuse arendamine, koostöö toetamine</b>	0	0	0
<b>Täiskasvanute teadmiste ja oskuste arendamine, tööturul osalemise toetamine</b> (kutsehariduse arendamine, koolitused, tööpraktika, hoolekandemeetmed, töökeskkonna arendamine jms)	2	1	1
<b>Ettevõtete loomise ja arengu toetamine</b> (eksporditoetused, investeringutoetused, TAK programmid, innovatsioonitoetused, stardi- ja kasvutoetused jms)	2	2	1
<b>Turismi arendamine</b> (turismiobjektid, külastuskeskkonnad, turismiettevõtete toetused jms)	1	1	1
<b>Kõrgharidus, kõrgkoolide jms teadus- ja arendustegevus</b>	1	2	1

Märkus:

Struktuurivahendite tulemuslikkuse hindamiseks kasutati järgnevat skaalat:

2: need struktuurivahendid aitasid väga suurel määral kaasa piirkonna arengule, ilma nendeta ei oleks piirkonna/maakonna arengus muutust toimunud;

1: need struktuurivahendid toetasid piirkonna/maakonna arengut, muutused oleks toimunud ka nendeta, kuid aeglasemas tempos.

0: neutraalne, nendel struktuurivahenditel ei olnud piirkonna/maakonna arengule erilist mõju

-1: need struktuurivahendid pigem takistasid piirkonna arengut;

-2: need struktuurivahendid pärssisid oluliselt piirkonna arengut

## Lisa 12.2. Kokkuvõtte seminaril nimetatud eduteguritest ja takistustest SV mõjususe tagamisel

Edutegurid	Punktid	Takistused	Punktid
Koostöö (turism, hoolduskasv, Emajõe veevärk, mastaabiefekt, koos julgem suuri asju teha)	7	Projektipõhine lähenemine (puudub seos eri valdkondade vahel)	12
Küsida seda, mida vaja, mitte seda, mida saab	7	Regionaalse koordineerimise puudumine	11
Võtmevaldkondade väljaselgitamine (mis on meie eelis?)	7	KOV-idel KM ei ole abikõlblik (SO suurem OF)	10
Kodaniku teadlikkuse ja aktiivsuse kasv	5	Taotluste vorm olulisem sisust (liigne bürokraatia)	5
Eeltöö tehtud (planeeringud, projektid)	3	Omafinantseerimisvõimekuse (raha koondub sinna, kus on) vähesus	4
Ettevõtlustoetused kui "puuduv klots", aitab täita puuduoleva kapitalivajaduse	3	Tulemusindikaatorid ei arvesta praktilist eripära (regioonid erinevad; kaalutud vms.)	4
Parem tuginõustamine (juhendid, konsultandid)	3	Rahastamine pakkumise põhine (mitte nõudluse)	2
Läbimõeldus, nt jätkusuutlikus, terviklikus	2	Üledimensioneeritud/ optimistlik äriplaan ja regioonide strateegiline vaade (ülalpidamiskulud)	1
Mitmekesisemad lahendused	2	Liiga ülalt-alla kavandamine	1
Vajaduspõhised investeeringud tulemuslikumad	1	Siseriiklik poliitika ei toeta eesmärkide saavutamist	1
Info kättesaadavus ja levik (infopäevad)	1	Universaalne OF ei arvesta praktilisi erisusi	1
Kaasamine	1	Regioonipõhise vaate puudumine	
Hea tööjõu leidmine ja hoidmine, uute kompetentside kasv	1		
Rahvusvahelistumine (osalejad ka mujalt, sunnib koostööle)			
Koostöö väärtustamine projektide hindamisel			
Eksperdid, kasvulava, ekspert teadmise kasutamine			
Teenuse arendamisel vajalik vajadust ja partnereid hinnata. Kontaktid/võrgustumine!			

## 13. Valgamaa

### 13.1. Maakonna lühiiseloostus

Valga maakonna SKP moodustab Eesti SKP-st 1,2%. See osakaal on võrreldes 2007.a. mõnevõrra kahanenud. SKP elaniku kohta on küll alla 2500 euro, mis on maakondade võrdluses tagapool samas on suudetud Valgamaal vaadeldud perioodil SKPd elaniku kohta kasvatada 20%, mis on võrreldes teiste maakondadega pigem kiire kasvutempo. Samas peab arvestama, et kõik maakonnad peale Harjumaa on kaotanud elanikke ning sellevõrra võib ka SKP elaniku kohta näidata kiiremat kasvu just neis maakondades, kus elanike väljaränne on suurem. Rahvastiku kahanemine on toimunud ka Valgamaal. Rahvaarv kahanes võrreldes 2007. aastaga 7%. Valgamaal elas 2013.a. 30590 inimest, võrreldes 2007.a. oli see kahanenud pisut vähem kui 3000 inimese võrra. Tööealine elanikkond (15-74 a.) moodustab Valgamaal rahvastikust 74%, laste ja noorte (0-24 a.) osakaal on 27%.

Keskmine netosissetulek leibkonnaliikme kohta oli 2013. aastal Valgamaal ca. 433 eurot. Maakondade võrdluses on see keskmine näitaja. Samas teiste maakondadega võrreldes on vaadeldud perioodil sissetulekute kasv olnud küllalt kiire, 27%. Kiirem on olnud see vaid Lääne-Virus ning Põlva- ja Hiiumaal.

Tööealisest elanikkonnast oli 2013. aastal Valgamaal hõivatud 53,2% ning see on maakondade võrdluses pigem madal. Võrreldes 2007.a on see 3 protsendipunkti langenud, mis on murettekitav trend. Regionaalses mõttes on just äärealad need, kus hõivemäär on suhteliselt madal ja ka vaadeldud perioodil languses (Hiiumaa, Ida-Viru, Võru maakond). Töötuse määr oli 2013.a. 7% ja kuigi 2010.a. ulatus töötuse määr kriisijärgselt 17%-ni, on see 2013.a. küll langenud isegi alla 2007. aastal tasemele, mil see oli 9%. Täna tunnetatakse pigem tööjõu puudust ning olemasolevate oskuste mittevastavust.

Valgamaa eristub teistest maakondadest suhteliselt kõrge sekundaarsektori osakaalu poolest. Töötlev tööstus moodustas 2013. aastal 38,9% hõivest, mis on kõrgem kui enamikes maakondades. Valgamaa on üks väheseid piirkondi, kus on suudetud töötleva tööstuse osakaalu kasvatada (1,1 pp võrra), samal ajal enamikes maakondades töötleva tööstuse osakaal on langenud. Olulise osa moodustab primaarsektor, mille osakaal 9,2% hõivest. Põllumajanduse osakaal on kasvanud võrreldes 2007. aastaga 2 pp. Kiirem on olnud primaarsektori hõive kasv vaid Saare maakonnas. Olulise osa maakonna majandusest moodustab tertsiaarsektor, 52% hõivatutest on teenuseid pakkuvates tegevusalades, seal on toimunud 3 protsendipunktiline kahenemine. Teenuste sektori hõive on langenud lisaks veel vaid Saare ja Hiiu maakondades. Teenuste sektoris on suuremad tegevusvaldkonnad haridus (12% hõivatuid), logistika ja veondus ning ehitus, kus on hõivatuid võrdselt ligi 10%. Tervishoid ja sotsiaalhoolekanne annab 6,6% hõivest ning avalik haldus ja riigikaitse 4,2%. Tööstuse tegevusaladest on Valgamaal olulisel kohal puidutöötlemine ning arenenud on metallitööstus.

EV siseministeriumi tellimisel teostatud uuringus<sup>88</sup> analüüsisid teadlased kahanevate majandusharude lõikes maakondlikke erinevusi ning tõid välja, et kõige rohkem, üle 34%, töötas 2006. aastal nõrke probleemsetest töötleva tööstuse harudest töötajaid Lääne- Viru, Hiiu, Pärnu, Rapla ning Valga maakonnas. Valgamaal on üks olulisemaid tegevusalasid puidu- ja metsatööstus. Seal on viimasel kümnendi toimunud analoogselt Põhjamaadega uue tehnika soetamine ning sellest tulenev

<sup>88</sup> Eesti regioonide majandusstruktuuri muutuste prognoos. Tartu Ülikool. Tartu-Pärnu-Tallinn 2009.

efektiivsuse tõusuga kaasneb hõive kahanemine. Samas hinnati, et toimub tööstuse kokkutõmbumine just vanades tööstusharudes nagu õmblus- ja tekstiilitööstus. Valgamaal oli vaadeldud perioodi alguses 8% hõivatuid just tekstiilitööstuses, seega võis oodata hõive kahanemist. Ennustati, et Valgamaa töötus kasvab ka suuresti ehitussektori arvelt. Vabanev tööjõud liigub suure tõenäosusega suurematesse keskustesse ehk Valgamaa puhul Tartusse. See areng ka suures osas realiseerus.

Valgamaa osas toodi positiivsete arengueeldustena esile raudteetaristu arengut. Oli alanud Valga-Tartu raudtee remont, avati Valga-Riia reisirongiliiklus. Teatud lootused raudtee kasutamise tõusuks oli seotud Koidula piirijaama valmimisega 2011. a. Hinnati, et Valgal on väljavaateid saada üheks jaotuskeskuseks Hiina toodavate kaupade edasisuunamisel Euroopasse.

Tööstuse poolelt nähti, et lisaks puidusektorile on potentsiaali ka metalliklastri arendamisel, kuna leidub piisavalt metallitöötlemise ettevõtteid.

Otepää baasil olid head võimalused sporditurismi arendamiseks. Lisaks pakkusid teadlased välja idee, et Valgamaa võiks saada passiivmajade kasutuselevõtu edendajaks, sest vastavasisulised arendused juba toimusid.

## 13.2. Ülevaade SV kasutamisest maakonnas<sup>89</sup>

### 13.2.1. Struktuuritoetuste maht peamiste toetusvaldkondade kaupa

Arvutuste kohaselt on Valgamaale 2007-2013 perioodil läinud struktuurivahenditest toetusi kokku ligikaudu 57,2 miljonit eurot, sealhulgas on üleriigiliste toetusi 11,8 miljonit eurot<sup>90</sup>. Kui struktuurivahenditele arvestada juurde ka PRIA kaudu makstud toetused, mida on sel perioodil Valgamaa saanud ca 50 mln eurot, siis on **Valga maakonda toetusi tulnud kokku ligikaudu 107 mln eurot** - struktuurivahendid moodustavad seejuures ca 53% ja PRIA kaudu makstud toetused 47%.

Toetustest 45% on kulunud elukeskkonna arendamisele, 39% ettevõtluskeskkonna konkurentsivõime parandamisele, 13% tööturul inimeste oskuste arendamissening aeg-ruumiliste vahemaade vähendamisesse vaid 1% (vt joonis 13—1). Teadus- ja arendustegevusele ning kõrgharidusele on suunatud 2% toetustest. Oluline on aga märkida, et lisaks SV toetustele on Valga maakond saanud isegi suuremas mahus toetusi Eesti Maaelu arengukava (MAK) raames, kokku 72,9 miljonit eurot. MAK toetused on suunatud valdavalt põllumajanduse arendamisele.

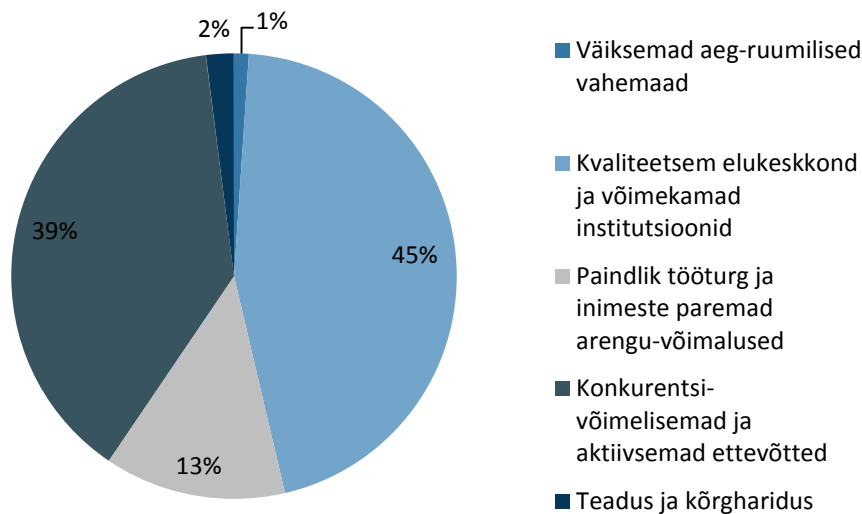
Valgamaa on saanud suhteliselt väikeses mahus toetusi võrreldes teiste maakondadega, samas toetuste maht elaniku kohta on võrreldes teiste maakondadega keskmisel tasemel.

---

<sup>89</sup> Struktuurivahendite hulka loetakse Ühtekuuluvusfondi, Euroopa Sotsiaalfondi (ESF) ja Euroopa Regionaalarengu Fondi rahastus koos Eesti poolse omaosalusega.

<sup>90</sup> Summad põhinevad struktuuritoetuste infosüsteemi SFOS andmetel, väljavõte aprill 2015. SFOSi jagab toetused maakondlikeks ning üleriigilisteks/maakondade vahelisteks. Üleriigiliste/maakondade vaheliste toetuste jagamisel maakondade vahel kasutati järgmisi lihtsustusi. Töötukassa rakendatavad meetmed jagati maakondade vahel aktiivsetes tööturumeetmetest osalejate proportsioonide alusel. Projektid maksumusega alla 100 000 eurot jagati maakondade vahel projekti tegevuskoha kontaktaadressi põhjal. Projektid maksumusega üle 100 000 eurot jagati järgmiselt: joonobjektide (maanteed) puhul läbivate maakondade vahel proportsionaalselt joone pikkusega. Lairiba investeringute puhul kasutati Lairiba Sihtasustuse andmestikku?

JOONIS 13—1. SV JA PRIA TOETUSTE JAGUNEMINE VALGA MAAKONNAS MÕJUVALDKONDADE KAUPA



Allikas: autorite arvutused, SFOS andmete alusel

### 13.2.2. Peamised muutused SV toetatud valdkondades

Alljärgnevalt toome välja mõned indikaatorid ning kajastame nende muutust perioodil 2007-2013 maakondade võrdluses.

Nii nagu mitmes teises maakonnas oli Valgamaal **kvaliteetset joogivett saavate inimeste osakaal kogu elanikkonnast**<sup>91</sup> perioodi alguses küllalt kõrge, üle 80%. Veevarustuse- ja kanalisatsiooni valdkonnas teostati Valgamaal suuremad investeeringuid Valga, Tõrva ja Otepää linnas. Lisaks teostati veemajanduse projekte väiksemate valdade olukorra parandamiseks (näiteks Helme vallas). 2013. aastaks oli kvaliteetset joogivett saavate inimeste osakaal oluliselt kasvanud ja jõudnud pea 100%-ni.

Üldhariduse valdkonna arengut mõõtev indikaator - **põhikooli ja gümnaasiumilõpetajate osakaal, kes ei jätka õpinguid samal aastal** - oli Valgamaal 2013. aastal 10%. Näitaja on 2007.a. võrreldes paranenud. Üldiselt on enamikes maakondades toimunud paranemine ehk koolilõpetajate arv, kes ei jätka õpinguid on kahanenud, nii ka Valgamaal on see keskmise trendiga sarnane.

**Palga- ja ettevõtlustulu (neto) tööealise inimese kohta** oli Valgamaal 2013.a. ESU andmetel vahemikus 270-363 eurot ning see on 2007.a. võrreldes kasvanud pisut enam kui 26%. Sissetulekute tase on maakondade võrdluses kõige madalam ning ka kasv on olnud tagasihoidlik. Sissetulekute kasv on olnud aeglasem vaid Läänemaal. See võib olla tingitud sellest, et piirkonnas on küll hõivemäär langenud samas töötus pole kasvanud, seega enam on neid kes on mitteaktiivsed ning kellel palga või ettevõtlustulu puudub. Lisaks on Valga linnas mõju ka Läti tööturul, kus palgatase on madalam.

Valga maakonnas **kutsekooli lõpetanutest on tööga või õpingutega hõivatute osakaal 6 kuud pärast kooli lõpetamist** 93,2%. Indikaator kajastab maakonna kutseõppeasutuste (Valgamaa Kutseõppekeskus) lõpetajate edukust tööturul Eestis tervikuna. Indikaator on teiste maakondadega

<sup>91</sup> Indikaator näitas inimeste osakaal maakonnas, keda teenindavad nõuetele mittevastavad veevärgid. Nõuetele mittevastavaks loetakse veevärk, mille kolmest kvaliteedinäitajast (mikrobioloogilised näitajad, keemilised näitajad, indikaatorid) vähemalt üks ei vasta kvaliteedinõuetele.

võrreldes pigem kõrge (neljas positsioon) ning indikaatori langus vaadeldud perioodil oli 6,8 pp, mis on maakondade võrdluses küll üpris suur langus, kuid 2007. aastal oli algtaase näitajal oli 100%. Sisuliselt on tegu ühe kooli statistikaga.

Ettevõtlusaktiivsus on Valgamaal on madal. **Ettevõtete arv 1000 elaniku kohta** on Valgamaal 61,2, väiksem on see näitaja vaid Ida-Virus. Samas on ka ettevõtete juurdekasv vaadeldud perioodil olnud maakondade võrdluses tagasihoidlik, vaid 17%. Madala ettevõtlusaktiivsuse põhjused võivad olla selle, et ettevõtlusmaastik ei ole väga mitmekesine ning tugev töötleva tööstuse pool on välja kujunenud puidutööstuse baasil, kes vajab suhteliselt vähe nõ kõrvalteenuseid ning seetõttu on palgatöötajate osakaal kõrge.

**Kaupade ekspordi maht töötaja kohta** on Valgamaal suhteliselt heal positsioonil, seda tänu tööstuse suurele osakaalule. Maakondade võrdluses on see näitaja 7. positsioonil. Samas on ekspordi mahu 30%-line kasv olnud pigem aeglane, mis jääb maakondade võrdluses alla keskmise.

Turismisektori arengut näitab **majutatute ööbimiste arv**. See on Valgamaal maakondade võrdluses keskmisel suhteliselt kõrgel tasemel, viies positsioon peale Saare, Pärnu, Lääne ja Harju maakonda. Samas vaadeldud perioodil ei ole suudetud seda kasvatada, näitaja on langenud 0,8 %. Ainult kolmes maakonnas on see näitaja kahanenud, lisaks Valgamaale ka Saare ja Hiiu maakondades. Suuremad teostatud projektid olid Valga külastuskeskuse rajamine, Otepääl Tehvandi staadioni rekonstrueerimine ning Pühajärve puhkekodu arendusprojektid.

Valgamaal on inimeste osakaal maakonna elanikest, kelle hinnangul **teenuste** (toidupood või turg, pangateenused, post, perearstiabi, alg- ja põhiharidus) **kättesaadavus** on vähenenud, kasvanud võrreldes 2007.aastaga (4,7 protsendipunkti). Perioodi algul oli rahulolu teenuste kättesaadavusega võrreldes teiste maakondadega siiski heal tasemel, sarnane oli hinnang veel Ida-Virus ja Harjumaal. Samas on näitaja küll halvenenud, kuid siiski säilitanud oma positsiooni. Valgamaa on koos Harju- ja Tartumaaga need kolm maakonda, kus inimeste hinnangud teenuste kättesaadavuse vähenemise osas on küll kasvanud, kuid mitte niipalju kui teistes maakondades.

### 13.3. Hinnang maakonna kogemusele SV kasutamisele: aruteluseminari ja intervjuude tulemused

#### 13.3.1. Hinnang SV kasutamise asjakohasusele maakondlikul tasandil

Maakondlikul tasandil sõltub maakonna arenguvajadustega arvestamine maakonna arengustrateegia olemasolust ja selle kvaliteedist, mida täpsemalt on arenguvajadused määratletud, seda lihtsam on anda hinnangut. Kui vajadused on määratletud üldisel ja laipõhjaliselt, on raskem ka hinnata, kas kõik vajadused said kaetud.

Valgamaa Arengustrateegia koostamise initsiaatoriks oli Valga Maavalitsus eesotsas maavanemaga<sup>92</sup>. „Valgamaa arengustrateegia 2013 valmis 2009. aastal ning Valgamaa Arengunõukogu

<sup>92</sup> Dokumendi koostamisel võeti aluseks varasemad arengulised ja statistilised dokumendid (Arengustrateegia Valgamaa 2010+, Valgamaa maakonnaplaneering, kohalike omavalitsuste arengukavad, valdkondlikud arengukavad, Valgamaa statistilised aastaraamatud). Selle sammuga jätkatakse planeerimisalast järjepidevust maakonnas ja tagatakse usaldus ning koostööpartnerite ühistöö stimuleerimine

koordineerimisel<sup>93</sup>. Arengustrateegias seatakse sihiks maakonna tasakaalustatud ja kiire areng. Arengustrateegias toodi esile Valgamaa Visioon 2013, mis sisaldas nelja tahku: kvaliteetne elukeskkond, kiiresti arenev majandus, mitmekülgsed ja kvaliteetsed haridusvõimalused ning mitmekesised vaba aja veetmise ja puhkamise võimalused.

Majandusliku edu alusena nähti mitmekülgset ja arenevate ettevõtlust, muuhulgas peeti oluliseks arendada teadmismahukat ja innovaatilist tootmist. Traditsiooniliste tegevusalade kõrval (puidu- ja metallitööstus ning põllumajandus) soodustatakse ka uute tegevusalade lisandumist. Sealjuures teostatakse aktiivset tööturupoliitikat, arendatakse tööstusalasid ning transiidi ja logistikavaldkonda.

Kvaliteetse elukeskkonna oluliste komponentidena planeeriti sotsiaal- ja tervishoiuteenuste osutamise ümberkorraldamist tingituna rahvastikum muutustest ning hajaasustusest. Seati eesmärgiks, et teenused peavad vastama kõigi valgamaalaste soovidele ning tagatakse teenuste kvaliteet ja kättesaadavus. Lisaks väärtustati puhta ja puutumatu looduskeskkonna säilitamist - loodushoid on üks Valgamaa edu pante ja meelitab Valgamaale puhkama külalisi ning loob miljööväärtuse Valgamaal elavatele inimestele.

Mitmekülgsete haridusvõimaluste pakkumisel seati olulisele kohale nii alg-, põhi-, kesk kui kutseharidust. Kutsekoolidest tegutseb Valgamaal Valga Kutseõppekeskus, mille ülesandeks oli luua õpilastele võimalused eluks ja tööks vajalike teadmiste, osakuste omandamiseks ning valmistada ette kvalifitseeritud töötajaid arvestades piirkonna tööturuvajadust. Eesmärgiks seati, et lasteaiakohti võimaldatakse kõigile soovijatele ning kõigil lastel on tagatud võimalused kvaliteetse põhi- ja keskkooli omandamiseks.

Arengukavas sätestati muuhulgas, et Valgamaa on säästva arengu põhimõtteid rakendav ning kvaliteetset elukeskkonda pakkuv maakond. Selle tagavad puhas põhja- ja pinnavesi, toimiv maakondlik jäätmemajandus, maastike, elustiku ja metsade bioloogiline mitmekesisus. Edendatakse Valgamaa elanike hulgas keskkonnateadlikkust ning loodussäästliku põllumajanduse osakaalu kasvu.

Lisaks maakonna kui terviku arendamisele keskenduti ka teatud väiksemate piirkondade arengueelduste väljatoomisele. Näiteks toodi arengustrateegias esile, et Otepää piirkonna arengut toetavad kaubandus- ja tööstusettevõtted. Otepää piirkonnas on tugevad toiduaine-, metsa- ja puidu- ning metallitööstus, mis lisaks turismile annavad tööd lõviosale piirkonnas töötajatest. Piirkonna tööstusalade (Hundisoo, Otepää, Keeni) väljaarendamine peab looma veelgi paremaid tingimused kohalikele ettevõtetele arenemiseks ja võimalused uutele ettevõtetele tegutsemise alustamiseks.

Maakonna spetsialistidega toimunud intervjuudes tõdeti, et arengukavas määratletud vajadused sageli laiemad, siiski on mitmetesse arenguvaldkondadesse panustatud. Näitena toodi vee ja jäätmemajanduse korrastamine. SV vahenditest sai investeeringuid mitmed eri piirkonnad, näiteks Tõrva ja Otepää piirkonnad, seda nii elukeskkonna edendamiseks kui ka ettevõtluse arendamiseks.

Intervjuudes tõdeti, et maakondlikus vaates saadi väga vähesel määral meetmete loomisel kaasa rääkida, samuti puudus paljudel toetusmeetmetel regionaalne mõõde. Näiteks hindamiskriteeriumid projektidele ei arvesta regionaalsete eripäradega. Sageli võivad tugevas konkurentsisis nõ ääremaade projektid kaotada, kuna neil ei olnud näiteks arendatavatele teenustele nii suurt kasutajaskonda pakkuda vms. Positiivsena toodi välja KOIT kava, kus oli võimalik teostada investeeringuid avalike teenuste parandamisse - lasteaedadesse, üldharidusse ning seal sai kohalike arenguvajadustega

---

<sup>93</sup> <http://southeastonia.ee/uploads/dokumendid/valgamaa%20arengustrat.pdf>



arvestada. Toodi esile ka investeeringuid MAKist, mis on läinud peamiselt põllumajanduse arendamisse, aga ka elukeskkonna parandamisse. Valga maakond sai MAKist enam toetusi kui SV-st.

Tõdeti, et paranenud küll rongiühendus, aga seda Tartu ja Tallinna suunal. Samas oleks vajalik, et rongid liiguks ka tööpäeva alguses Tartu- Valga suunal. Lisaks on Valga jaoks on väga oluline ka Läti suund. Nii nagu mitmes teises ääreala maakonnas toodi ka Valgamaa intervjuudes välja et, suurte maanteede olukord on küll paranenud, kuid kohaliku tähtsusega teedesse pole piisavalt investeeritud ning omavalitsustel selleks raha ei ole.

Haridusvaldkonnas toodi positiivse näitena välja tehtud investeeringuid Valga Kutsehariduskeskuse infrastruktuuri parandamisse, lisaks loodi ka Valga Logistika Kompetentsikeskus.

Valga maakonna esindajad tõid välja, et ettevõtluskeskkonna ja konkurentsivõime parandamise meetmete osas oli eelmine periood suhteliselt tagasihoidlik. Arvestades, et ettevõtlus on piirkonnas küllalt madal, siis oli vähene starditoetuste kasutamine. Teiseks toodi ka välja, et olemasolevad kohalikud ettevõtjad ei ole väga aktiivsed arendustegevuste osas, tegeletakse traditsiooniliste tootmistegevustega ega soovita teostada uuendusi. Pole suudetud piisavalt arendada teadusmahukaid ja innovaatilisi lahendusi. Sageli polnud ka taotlusprojektid konkurentsivõimelised, kuna ei suudeta konkureerida Harju- ja Tartumaa piirkonna projektidega ning taotluste hindamisel regionaalset eripära ei arvestata.

Intervjuudes toodi välja, et maakonna arengueeldustele sai toetuda turismivaldkonna investeeringute teostamisel ning ka avalike teenuste arendamisel. Nendes valdkondades oli arengustrateegia katusdokumendiks, mis aitas KOVidel oma tegevusi planeerida. Sageli on planeerimine maakonna tasandil pigem toimunud nn raha olemasolu põhisel ehk arendati projekte, kuhu oli võimalik või kuhu õnnestus raha taotleda. SV planeerimisel ei ole sageli arvestatud pika-ajaliste arengutega (näiteks rahvastiku vähenemine). Valgamaal, nagu ka mitmel pool mujal, oli näiteid, kus on arendatud külakeskusi (MAK meetmetest), kus elanikkond väheneb ja vananeb ning tekib küsimus, kuidas neid objekte tulevikus majandatakse. Teine valdkond on haridusasutustesse investeeringud, mis osutuvad hiljem kasutuks. Põhjused on pigem selles, et puudub nii riigi kui ka maakonna tasandil terviklik vaade arengutele. Riigi tasandil on planeerimine valdkondlik ega tehta koostööd ministeeriumide vahel.

### 13.3.2. Hinnang KOV omafinantseerimisega seotud teemadele

Investeeringuprojektide omafinantseeringute tagamine kujuneda Valgamaal probleemiks väiksematel omavalitsustel. Positiivsena toodi välja sildfinantseerimise võimalus. Rõhutati, et pigem on probleemiks objektide edaspidine ülalpidamine. Toetustega on projektid ellu viidud, kuid hilisem objektide majandamine võib osutuda kulukaks ja koormata kohalikke eelarveid. Näitena toodi linna valgustusprojekt, kus vahetati tänavalambid led-valgustite vastu, kuid hilisem hooldus võib osutuda väga kulukaks. Sageli kasutavad omavalitsused omafinantseeringuteks laenuressurssi ning on olnud olukordi, kus laenupiir tuleb ette ning tuleb teha valikuid ja seetõttu planeeritud projektid ei realiseerunud.

### 13.3.3. Hinnang SV kasutamise tulemuslikkusele maakonnas

Järgnevalt on välja toodud maakondlikel aruteluseminaridel kogutud hinnangud SV kasutamise tulemuslikkusele maakonnas (vt lisa 13.1).

Edukaimaks SV rakendamise valdkonnas peetakse Valga maakonnas **vee- ja kanalisatsiooni ning jäätmemajandust**. Rekonstrueeriti mitmete asulate ja valdade vee- ja kanalisatsioonisüsteem (Valga, Tõrva, Otepää linn, Helme vald jt) korrastati jäätmekäitlust. Kinnitati, et sellises mahus

investeeringuid, mis mõjutavad nii teenuste kvaliteeti kui parandavad elukeskkonda, omal jõul poleks suudetud ellu viia.

**Transpordi valdkonnas** olid hinnangud maakonna tasandil väga hea, KOV gruppides tagasihoidlikumad. Positiivsena toodi välja, et rongiliikluse olukord on paranenud ning samuti ka arendati lairiba teenust, mille tulemusena on paranenud olukord internetiühenduse kättesaadavusega. KOV tasandil nii suurt mõju ei tunnetatud ning pigem viidati halvale bussiliiklusele ja kohalike teede halvale olukorrale.

**Tööturumeetmed ja täiskasvanukoolitus** said suhteliselt kõrged hinnangud. Teostati investeeringud kõrg- ja kutseharidussüsteemi (Valga kutseõppekeskus). Positiivsena märgiti Töötukassa poolt pakutud meetmeid riskirühmadele (sõltuvusnõustamine), töötute tööturule tagasi aitamine või ümberõpe. Positiivsena toodi välja ka see, et tekkinud on koostöövõrgustikud kolmanda sektoriga, samas nähti seal probleemina liigset pakutavate teenuste dubleerimist.

**Turismivaldkonnas** hinnati tulemuslikkust heaks, kuna suudeti rajada mitmed olulised turismiobjektid (Tehvandi spordikompleks, Sangaste loss, Valga linna külastuskeskus, Pühajärve puhkekodu). Maakonna arenguvõimalusi edendati, samas tõdeti, et valdkonnas on vajadus/võimalus endiselt suur.

**Avalike teenuste arendamine** SV toel sai aruteluseminaril osalejatelt hea hinnangu, näidetena toodi investeeringud lasteaedadesse KOIT kavast ning spordirajatistesse (Tehvandi), arendati Lõuna-Eesti hoolekandekeskust. Samas leiti, et arenguvajadused olid piirkonniti väga erinevad ning kõiki vajadusi ei suudetud katta.

Heaks hindasid maakonna esindajad tulemusi **üldhariduse ja noorsootöö** valdkonnas. Teostati mitmeid projekte põhikoolide ja gümnaasiumide renoveerimise osas (Valga ja Otepää gümnaasiumid, Tsirguliina Keskkool, jt). Samas toodi välja, et just investeeringud haridusasutustes seovivad osutada õpilaste arvu vähenemise tõttu probleemseteks.

Mõju loeti neutraalseks maakonna tasandil **haldusvõimekuse ja koostöö arendamisel**. Toodi välja, et kindlasti on üldine projektide kirjutamise oskus ja planeerimise võimekus kasvanud. Paranenud on SV rakendamisel teadlikkus ning maakonnas arendatud mitmeid koostöögruppe. Samas leiti, et sageli jäid tegevused liiga teoreetiliseks ega seotud praktiliste väljunditega ning enam oleks võinud olla KOV-ide üleseid koostööprojekte.

**Ettevõtlusvaldkonna arengu** puhul oli hinnang neutraalseks või heaks. Kuna ettevõtlusaktiivsus on suhteliselt madal, siis ei kasutatud piisavalt toetusi väikeettevõtluse arendamiseks (starditoetused). Samas said toetusi ka tugevamad keskmised ja eksportivaid ettevõtteid (Helme Graanul, OÜ Gombiwood), siiski olid need väga üksikud ettevõtted ja SV toetuste mõju maakonna tasandil pigem ei ilmnenu.

#### 13.3.4. Edutegurid SV mõju saavutamisel

Rühmaarutus nimetati kokku 16 edutegurit, neist 12 pälvis hiljem ka hääletusel punkte (vt lisa 13.2). Mitmed edutegurid, mis olulisteks osutusid, olid seotud kohalike inimeste võimekuse ja hea koostööga. Kõige olulisema tegurina tõstati esile asjaolu, et **maakonnas on võimekad inimesed**, ennekõike juhid ja eestvedajad ning **hea koostöö nii organisatsioonide (Maavalitsus, Arenduskeskus, Töötukassa) aga ka KOVide tasandil**. Koostöö poolelt toodi esile **kogemuste, edulugude jagamine ja kõrget teadlikkust** ning tõhusat kaasamist. Edulood innustasid ja viisid järgmiste ideede tekkele ning uute projektide ellukutsumisele. Esile toodi ka inimeste usk edusse, **emotsionaalne seotus ja kõrge**

**motivatsioon**, mis väljendus panustamises projektide ettevalmistamisse nõ ei loetud tunde. Lisaks toodi välja inimeste uuendusmeelsust ja missioonitunnet, mis seob piirkonna inimesi.

Üks enammärgitud edutegureid oli võimalus kasutada projektide käigus kas **sildfinantseerimist või ettemakseid**, näiteks Eesti-Läti-Vene piiriülestes programmides. Sildfinantseerimist kasutas peamiselt maavalitsus projektide jooksvaks finantseerimiseks. Edutegurina toodi välja ka **koostööd kohaliku kutsekooliga ning teadusasutustega** (näiteks tehti koostööd Ahaa-keskusega, Ideelaboritega). INTERREGi projektide puhul toodi välja, et eduteguriks oli **tugev partnerite ringi** ning tunnetatakse **toetust rakendusasutuste ja ministeeriumide poolelt**. Võrreldes käesoleva perioodiga oli eelneval perioodil suhteliselt vähe bürokraatiat. Positiivsena tunnetati ka **maakonna asukohta**. Tõhusaks ja edukaks loeti eeltööd projektidega, näiteks kasutati **eelnevaid ideevooruseid** Leader gruppides toetuste jagamisel. Toodi esile, et maakonna tasandil oli olemas **selge ja kokkulepitud strateegia** ning projektid said sellele tugineda, selgelt oli jaotatud osapoolte rollid ja vastutus. Lisaks toodi välja, et leidis **sobivaid meetmeid, mis arvestasid maakonna arenguvajadusi**.

### 13.3.5. Takistused SV mõju saavutamisel

Valgamaa aruteluseminaril toodi välja 11 takistust ning 6 pälvist neist enam märkimist. Kõige ülekaalukamalt märgiti takistusena regionaalse mõõtme puudumist SV meetmetes. Toodi välja, et **projektide hindamiskriteeriumid ei arvesta regionaalsust ja maakonna eripära**. Näitena toodi ettevõtlusega seotud toetused, kus kohalikud suured ettevõtted ei suutnud konkureerida projektidega pealinna piirkonna suurettevõtetega. Teistel äärealadel oli ka loodud oma programmid (näiteks Ida- Viru programm), Valgamaal seda ei olnud. Sageli ka pole **meetmete rahaliste mahtude planeerimisel arvestatud tegelike vajadustega**, ehk mõnes meetmes on rahaline maht suur ja nõudlust vähe, samas teises meetmes on nõudlus suur ning palju häid projekte võib liiga väikese eelarve tõttu jääda rahastamata. Sellise näitena toodi looduskaitse meetmed, kuhu laekus väga palju projekte ja nõudlus oli väga suur kuid rahastust said väga vähesed projektid. Sellisel juhul võiks kaaluda eelnevaid ideevooruseid. Sellist praktikat kasutati maakonna tasandil Leader gruppides. Takistuseks on ka see, et projektide vahel on **suur konkurents** ning sageli jäävad just äärealade projektid välja, kas siis pole piisavalt mahukad või teenuse kasutajaskond on liiga väike (tööturumeetmed). Samuti on **piiriäärne asukoht** takistuste loetelus välja toodud. Lisaks toodi takistuseks **omafinantseeringu määr**, mis on liiga kõrge. Seal võiks kaaluda tulevikus regionaalse erisuse rakendamist.

Teise olulise takistusena plokina toodi välja liigne **bürokraatia projektide menetlemisel**. **Erinevatel rakenduskavadel on erinev reeglistik**, mis omakorda võimendab bürokraatiat ja ajakulu. Olulise takistusena nimetati seda, et **meetmete menetlemise aeg on liiga pikk**, seetõttu võib tekkida probleeme projektide elluviimisega, kuna sageli vajatakse projektis nõ pidevat finantseerimist, samas rahade laekumine rakendusasutustel võtab sageli kaua aega.

Takistustena toodi veel välja **projektide kirjutamise vähene võimekus ning ideede puudus**.

Takistavaks teguriks oli **liiga lühiajaline vaade planeerimisel ja poliitiline populismi**. Meetmed on sageli **liiga elukauged** ning **ei vasta vajadustele** ehk see sunnib kirjutama projekte, mida tegelikult ei vajata. Näiteks tööturu meetmete puhul tekkis aegajalt küsimus, kas need ikka on põhjendatud. Meede ei **lahenda lõpuni probleemi** ehk ei saa ellu viia terviklahendusi. Näitena toodi kanalisatsiooniprojektid, kus tehti kanalisatsioon ja selle käigus sai korda ka sõidutee samal aja kõnniteed enam korda teha polnud omavalitsusel ressursi.

Samuti nimetati takistavaks asjaoluks, et **riiklikul tasandil ministeeriumide vahel koostööd ei toimu ning seetõttu meetmete koosmõju puudub**. Näitena toodi kergliiklusteede ehitamine ja sõiduteede korrastamine, neid tegevusi haldavad erinevad ministeeriumid ning koostööd ei toimu. Selline planeerimisel tegelike vajadustega mitteametamine pärsib seatud arengueesmärkide saavutamist ja terviklahenduste elluviimist.

## Lisa 13.1. Arutelurühmade hinnang valdkonna toetustele

	Maa- kondliku tasandi rühm	Oma- valitsuste rühm 1	Oma- valitsuste rühm 2
<b>Transpordi- ja internetiühenduste arendamine</b>	2	0	0
<b>Looduskeskkonna parandamine, keskkonnakahjude leevendamine, keskkonnateadlikkuse tõstmine, energiasäästu meetmed</b>	1	1	1
<b>Vee- ja jäätmemajandus</b>	2	2	2
<b>Avalike teenuste</b> (va transport, veemajandus, jäätmemajandus ja üldharidus) <b>arendamine maakonnas</b> (sh lasteaiad, tööstusalad, kultuuri- ja spordirajatised, tervishoid jms)	1/2	1	2
<b>Üldharidus ja noorsootöö</b> (sh. koolivõrgu arendamine, erikoolide õpikeskkonna parandamine, noorsootöö arendamine)	1/2	2	2
<b>Haldusvõimekuse arendamine, koostöö toetamine</b>	0	-1	0
<b>Täiskasvanute teadmiste ja oskuste arendamine, tööturul osalemise toetamine</b> (kutsehariduse arendamine, koolitused, tööpraktika, hoolekandemeetmed, töökeskkonna arendamine jms)	1	1	2
<b>Ettevõtete loomise ja arengu toetamine</b> (eksporditoetused, investeringutoetused, TAK programmid, innovatsioonitoetused, stardi- ja kasvutoetused jms)	1	0	2
<b>Turismi arendamine</b> (turismiobjektid, külastuskeskonnad, turismiettevõtete toetused jms)	2	1	2
<b>Kõrgharidus, kõrgkoolide jms teadus- ja arendustegevus</b>	0	0	1

Märkus:

Struktuurivahendite tulemuslikkuse hindamiseks kasutati järgnevat skaalat:

2: need struktuurivahendid aitasid väga suurel määral kaasa piirkonna arengule, ilma nendeta ei oleks piirkonna/maakonna arengus muutust toimunud;

1: need struktuurivahendid toetasid piirkonna/maakonna arengut, muutused oleks toimunud ka nendeta, kuid aeglasemas tempos.

0: neutraalne, nendel struktuurivahenditel ei olnud piirkonna/maakonna arengule erilist mõju

-1: need struktuurivahendid pigem takistasid piirkonna arengut;

-2: need struktuurivahendid pärssisid oluliselt piirkonna arengut

## Lisa 13.2. Kokkuvõtte seminaril nimetatud eduteguritest ja takistustest SV mõjususe tagamisel

Edutegurid	Punktid	Takistused	Punktid
Sobivad meetmed - arvestasid vajadust		Omafinantseering liiga suur	1
<b>Finantsilised instrumendid - piiriülised (Sildfinantseerimine)</b>	<b>6</b>	Projektide menetlemine pikk (raha saamine)	
Inimeste seotust, uudsus, patriotism	5	Vähe raha meetmes (nõudlust ja pakkumist ei arvestata)	1
Head kogemused - nende jagamine	4	Regionaalne paiknemine	
Enese muutmine (areng), ka organisatsiooni	3	Suur konkurents	1
Toetus ministriumilt ja rakendusasutuselt		<b>Kriteeriumid ei arvesta regionaalsust</b>	<b>10</b>
Eelnevad ideevoorud	1	Vähene planeeritus	
Koostöö teadusasutustega ja kutsekoolidega	2	Koosmõju puudumine	
Positiivsed tulemused perioodi jooksul	4	Dokumentatsioon meetmes erinev	1
Asukoht (piiriäärne)	2	<b>Lühiajaline vaade - poliitiline populism</b>	<b>5</b>
Tugevad partnerid	1	Koostöö puudumine ministriumite vahel	
<b>Teadlikus ja tihe koostöö organisatsiooni tasandil (KOV)</b>	<b>7</b>		
Põhjalik ettevalmistus			
<b>Võimekad inimesed (juhid, meeksond)</b>	<b>8</b>		
Selge strateegia	2		
Vähene bürokraatia (eelmisel perioodil)			

## 14. Viljandimaa

### 14.1. Maakonna lühiiseloostus perioodil 2007-2013

Viljandi maakonna SKP jooksevhindades oli Statistikaameti andmetel 2013.a lõpu seisuga 390,1 mln eurot<sup>94</sup>. Selle näitaja poolest on Viljandimaa Eesti teiste maakondadega võrreldes 6.kohal. Eesti SKP.s moodustab Viljandimaa SKP 2,4% ja see on 2007.a. võrreldes kasvanud 0,1 protsendipunkti võrra. Viljandimaa on üks vähestes maakondadest, kellel on õnnestunud oma SKP osatähtsust 2007-2013 perioodil kasvatada.

SKP elaniku kohta on Viljandimaal 9322,6 eurot elaniku kohta. Viljandimaa SKP kasv elaniku kohta on vaatlusalusel perioodil olnud maakondade kiireim, see on kasvanud 2007.a. võrreldes 31%. Vaatamata sellele ollakse maakondade hulgas ikkagi vaid 8. kohal.

2007.aastal oli Viljandimaa keskmine netosissetulek kuus 332,6 eurot, paigutudes sellega maakondade seas 10. kohale. 2013.a. oli see näitaja tõusnud 424,7 euroni, kuid Viljandi kohta maakondade hulgas see ei paranda<sup>95</sup>.

Viljandimaa tootmise struktuuri iseloomustab Eesti keskmisega võrreldes kõrge primaarsektori osatähtsus (14,4% SKP-st ja 11,5% hõivest, samal ajal kui Eesti keskmine on 3,6% ja 4,3%) Suurima osa SKP-st ja hõivest moodustab siiski tertsiaarsektor, mis 2013.a moodustas 50,2% SKP-st ja 54,3% hõivest. Kui tertsiaarsektori osatähtsus SKP-s on vaatlusalusel perioodil püsinud üsna samal tasemel (kasvanud 1 protsendipunkti võrra) siis sektori osakaal hõives on märgatavalt kasvanud (7,7 protsendipunkti).

Tööstussektori osatähtsuse poolest (35,4% SKP-st ja hõivatuid 45,1%) on Viljandimaa maakondade hulgas kõrgel 5. positsioonil. Selle osatähtsus nii SKP-s kui hõives on aga siiski võrreldes 2007.aastaga pisut langenud (ca 2 protsendipunkti SKP-s ja 4% hõivest).

Maakondade arengueeldusi ja arenguprioriteete puudutav Eesti regioonide majandusstruktuuri muutustele keskenduv uuring<sup>96</sup> toob 2009.a. seisuga välja, et Viljandimaa on olnud ajalooliselt edukas põllumajanduspiirkond ja sellel sektoril on ka tulevikus tõenäoliselt oluline roll. Tööstuses annavad tooni kerge, puidu-/mööbli-, toiduainetetööstus ja metallitöö. Lõviosa maakonna ettevõtlusest on koondunud Viljandisse või selle lähiumbrusse (Viiratsi, Vana-Võidu, Ramsi), väljaspool seda piirkonda on ainsaks suuremaks ettevõtluse keskuseks Karksi-Nuia. Suhteliselt lihtsama ja traditsioonilisema majanduse juures pole olnud ka ettevõtete innovatsioonialane tegevus väga intensiivne. Uuring rõhutab, et **Viljandimaast on kujunemas Eesti rahvuskultuuri edendamise ja hoidmise keskus**. Seda imagot aitavad edukalt vedada nii TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia kui ka populaarne Viljandi pärimusmuusika keskus. Kultuuriga seoses on ülioluline muidugi ka teatri olemasolu. **Kultuuriimago** aitab väärtustada nii Viljandimaad elukeskkonnana kui annab võimenduse seoses **turismi- ja puhkemajanduse arendamisega**. Puhkus Viljandis, kiirelt populaarsust kogunud Soomaa kanuuretked jms. on küll valdavalt kodumaisele publikule määratud brändid, aga järk-järgult on võimalik suurendada ka välisturistide hulka. Tõsi, tervikuna Viljandimaa majandus lähitulevikus

<sup>94</sup> SKP jooksevhindades

<sup>95</sup> Sama

<sup>96</sup> Eesti regioonide majandusstruktuuri muutuste prognoos. Tartu Ülikool. Tartu-Pärnu-Tallinn 2009.

teenindusmajanduseks ei muutu, põllumajanduse ja tööstuse arenguperspektiivid jäävad samavõrra olulisteks. 2000ndatel on kasvanud rida tööstusi: AS Toom Tekstiil ja AS Viljandi Metall, aga ka väikeettevõtted. Tööstuse väljakutseks on aga üleminek keerukamale tootmisele., mis on ilmselt üks maakonna edasise arengu sõlmpunkte. **Perspektiivne on puhke- ja kultuurimajandus, seda eriti seotult rahvuskultuuriga**, kust omakorda kasvavad sidusaladena välja **rahvuslik ehitus, käsitöö, meelahutus ja multimeedia**.

Viljandi maakonna rahvaarv oli 2013.a 1.jaanuari seisuga 48127 inimest. Kui võrrelda seda perioodi algusega 1. jaanuar 2007.a (52880 inimest), siis näeme, et Viljandimaa rahvaarv on vähenenud ca 4700 inimese võrra ehk 9%. Maakondade hulgas on see üks suuremaid vähenemisi, rohkem on rahvastik vähenenud veel vaid Jõgeva- ja Järvamaal. Rahvaarvu vähenemise taga on peamiselt olnud suur väljaränne, mille tõttu on Viljandimaalt lahkunud 13326 inimest, neist enamik on liikunud küll teistesse Eesti maakondadesse. Välisrände puhul paistab silma, et alates 2009.a. on see pidevalt kasvanud, samal ajal kui lahkumine teistesse Eesti maakondadesse on pigem vähenenud. Toodud numbrid peegeldavad trendi, mille kohaselt enamikus Eesti maakondades rahvaarv väheneb ning ainsad maakonnad, kus elanikkond suureneb, on Harju- ja Tartumaa.

Viljandimaa tööealise elanikkonna (15-74 aastased) osakaal rahvastikust on perioodil 2007-2013 ühe protsendipunkti võrra vähenenud (76%-lt 2007.a 75%-le 2013.a.), mis on omane kõikidele Eesti maakondadele. Tööealisest elanikkonnast hõivatuid oli Viljandi maakonnas 2013.aastal 55,3%. See on 5,3 protsendipunkti vähem kui 2007. aastal, mil tööhõive määr Viljandi maakonnas oli 60,6%. See on maakondade lõikes suurim vähenemine pärast Hiiumaad. Kõige madalam oli tööhõive määr Viljandi maakonnas vaadeldaval perioodil aastal 2009, kui tööealisest elanikkonnast oli hõivatuid 54,3%.

2013.a. hõive määra järgi on Viljandi maakondade hulgas 10. kohal. Töötuse määr Viljandi maakonnas oli 2013.a. 5,7%, mis on maakondade hulgas üks madalamaid, kuid siiski ei ole saavutatud veel 2007.a. taset, mil töötuse määr Viljandimaal oli vaid 3,5%<sup>97</sup>.

## 14.2. Ülevaade SV kasutamisest maakonnas

### 14.2.1. Struktuuritoetuste maht peamiste toetusvaldkondade kaupa

Arvutuste kohaselt on Viljandimaale 2007-2013 perioodil tulnud struktuurivahenditest toetusi kokku 94,6 miljonit eurot, sellest veidi üle 53 mln euro (56%) on tulnud maakondlike projektide ja üle 41,5 mln eurot (44%) üleriigiliste projektide kaudu. Kui juurde arvestada ka PRIA kaudu makstud toetused (mida on sel perioodil Viljandimaa saanud 84 miljonit eurot), siis on Viljandi maakonda toetusi tulnud kokku ligikaudu 179 mln eurot. Kõne all olevatest toetusliikidest moodustavad Viljandimaal SV-d seejuures ca 53%, PRIA kaudu makstud toetused aga 47%. Mõjuvaldkondade lõikes on kõige suurem osa (40%) toetustest kulunud ettevõtluse. Sellele järgnevad kvaliteetsema elukeskkonna arendamine 37%, tööturu-, hoolekande- ja kutsehariduse meetmed 15%-ga, aeg-ruumiliste vahemaade vähendamisele vaid 7%. Teadus- ja arendustegevuse meetmed jäävad 2% piiridesse (vt joonis 14—1).

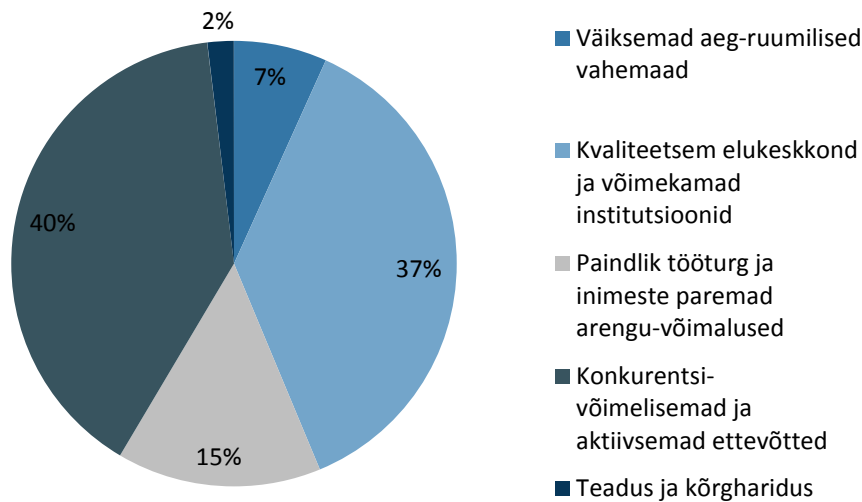
Kui võrrelda saadud toetussummasid Eesti keskmisega, siis suhteliselt rohkem on Viljandimaa saanud toetusi tööturumeetmetele. Selle taga on peamiselt investeeringud Viljandimaa kutsekoolidesse, mis on saavutanud väga hea taseme. Aeg-ruumiliste vahemaade vähendamiseks seevastu on Eesti

<sup>97</sup> Statistikaamet 2015; aastate 2007 ja 2008 kohta Statistikaametil andmed puuduvad



keskmise võrreldes kulutatud suhteliselt vähem, mis peegeldub ka maakondlikes aruteludes. Ettevõtlustoetuste ja elukeskkonna toetuste osas nii suuri erinevusi esile ei tule. Erinevus on suur ka teadus- ning arendustegevuse osakaalus, kuid siin määrab Eesti keskmise pigem Harju- ja Tartumaa kõrge tase.

**JOONIS 14—1.** SV JA PRIA TOETUSTE JAGUNEMINE VIJANDI MAAKONNAS MÕJUVALDKONDADE KAUPA



Allikas: autorite arvutused, SFOS andmete alusel

Kui vaadata toetusi elaniku kohta, siis on Viljandi maakonnas struktuurivahendeid saadud 1966 eurot inimese kohta. Maakondade võrdluses asetub Viljandimaa sellega pigem madalamal, 10. kohal. Arvestades toetusi elanike kohta tõuseb summa 3735 euroni, kuid see ei muuda oluliselt Viljandimaa positsiooni maakondade võrdluses (8. koht).

### 14.2.2. Peamised muutused SV toetatud valdkondades

Alljärgnevalt toome välja mõned SV toetusvaldkondadega seotud tulemusindikaatorid ning kajastame nende muutust perioodil 2007-2013 maakondade võrdluses.

Viljandimaa kuulub nende maakondade hulka, kus on õnnestunud eelmisel perioodil märgatavalt suurendada **kvaliteedinõuetele vastavat joogivett saavate elanike osakaalu maakonnas**, kajastades seeläbi positiivset muutust elukeskkonna paranemises. Kui 2007.a. oli mittekvaliteetset joogivett tarbivaid elanikke Viljandimaal ca 20%, siis 2013. aastaks oli neid jäänud alla 1%. Perioodi jooksul toimunud muutus (20,4 protsendipunkti) on maakondade kontekstis paremuselt neljas tulemus.

Üldhariduse valdkonna arengut mõõtev indikaator - **põhikooli ja gümnaasiumilõpetajate osakaal, kes ei jätkka õpinguid samal aastal** - on Viljandimaal teiste maakondadega võrreldes parim tulemus koos Hiiumaaga. (2013.a. seisuga 9%). Esile tuleb tõsta indikaatori taseme märgatavat paranemist võrreldes 2007.a. (30,8% muutus), millest suurem on olnud muutus vaid Tartumaal.

**Palga- ja ettevõtlustulu (neto) tööealise inimese kohta**<sup>98</sup> on Viljandimaal 2013. aastal ESU andmetel vahemikus 312 – 412 eurot. See on kasvanud 2007.aastaga võrreldes ligikaudu 34,7%, mis on olnud üks kolmest madalaimast kasvutempost. Ka tulutaseme poolest kuulub Viljandimaa pigem Eesti keskmisest madalama sissetulekuga maakondade hulka, olles maakondade seas 11. kohal. Madalamad on tulud vaid Võru-, Valga-, Ida- Viru- ja Põlvamaal.

**Kutsekooli lõpetanute on töö või õpingutega hõivatute osakaal 6 kuud pärast kooli lõpetamist** Viljandi maakonnas 97,6%, mis on maakondade hulgas kõrgeim tase. Indikaator kajastab maakonna kutseõppeasutuse (Olustvere Teenindus- ja Maamajanduskool ja Viljandi Kutseõppekeskus) lõpetajate edukust tööturul Eestis tervikuna, kuivõrd arvesse lähevad ka need lõpetajad, kes on algselt päris teistest maakondadest. Maakonna kutseõppeasutused ise viitavad, et kõrge näitaja on saavutatud muu hulgas tänu sellele, et pakutakse palju täiendkoolitust juba töötavatele inimestele. Maakondade vahel on vahed antud näitaja osas üsnagi väikesed. Olulisem on siinjuures aga indikaatori muutus võrreldes 2007.aastaga, sest Viljandimaa on ainus maakond, kus on õnnestunud kutseõppe lõpetajate edukust 2007.a. võrreldes tõsta.

**Ettevõtete arvu poolest 1000 elaniku kohta** figureerib Viljandimaa keskmike seas (73,2 ettevõtet 1000 elaniku kohta). Ettevõtete juurdekasvu poolest (perioodil 2007-2013) on Viljandimaa olnud aga 62,6%-ga maakondadest keskmisest veidi kiirem.

**Kaupade ekspordi mahu poolest töötaja kohta** on Viljandimaa maakondade võrdluses keskmisel positsioonil (12810 euroga töötaja kohta). Ekspordi mahu kasv (87%) on vaadeldaval perioodil olnud aga maakondade võrdluses Ida- Virumaa järel teisel kohal.

**Majutatute ööbimiste arvu** järgi on Viljandimaa 2013.aastal maakondade hulgas tagantpoolt neljas. Madalam on näitaja vaid Jõgeva, Järva- ja Raplamaal. Arvestades Viljandimaa rolli Eesti (pärand)kultuurielus, on see ootamatult madal. Samas on majutatute ööbimiste arvu kasv olnud üsna märkimisväärne, ligemale 30%, mis on maakondade hulgas 6. tulemus.

Hinnates avalike teenustega rahulolu, siis on Viljandimaal 2013.aastal võrreldes 2007.aastaga inimeste rahuolu **teenuste** (toidupood või turg, pangateenused, post, perearstiabi, alg- ja põhiharidus) **kättesaadavusega** püsinud praktiliselt samal tasemel. See on märkimisväärne saavutus, kuna enamikes teistes maakondades on inimeste rahuolematu märgavalt kasvanud.

### 14.3. Hinnang maakonna kogemusele SV kasutamisele: aruteluseminari ja intervjuude tulemused

#### 14.3.1. Hinnang SV kasutamise asjakohasusele maakondlikul tasandil

Intervjuudes tunnistati, et teravaimaks probleemiks on maakonnas inimeste lahkumine. See omakorda on põhjustatud heade tasuvate töökohtade nappusest. Samas omavalitsustevahelist konsensust, mida olukorra parandamiseks teha, ei ole saavutatud.

Maakonnal on küll kehtiv arengustrateegia, kuid see ei ole omavalitsustele siduv ja seetõttu pigem loendab üles kõik sobivad objektid ja arendused, mida võiks maakonnas teha. Loetletud arendusobjekte ei ole probleemi olulisuse põhjal prioriteetidesse seatud. Püütakse lahendada kõiki

<sup>98</sup> Eesti Sotsiaaluuringu andmed, neto palga- ja ettevõtlustulu tööealise (16-pensioniiga) elanikkonna kohta maakonnas

probleeme korraga, ei ole alustatud kõige olulisematest. Iga omavalitsus otsustab enamasti ise, mida ta täpselt teha kavatseb. Selle tulemusena konkureerivad omavalitsused omavahel projektide rahastuse pärast ja see pärsib maakondlikku vaate arendamist ja tervikpildiga arvestamist. Peamiselt on vajakajäämisi transpordi ja ettevõtluse ning töökohtade loomisega seotud tegevustes. Omavalitsuste tasandil on näha nõ poliitikast ja valimisest motiveeritud valikuid, mitte niivõrd majanduslikust ratsionaalsusest lähtuvaid otsuseid. Näiteks eiratakse statistilisi trende – kahanevale elanike arvule vaatamata arendatakse suuremahulisi avaliku infrastruktuuri objekte: ujulaid, külakeskusi jms. Valmisolekut oma huvid tahaplaanile seada, et maakonna vaates olulisi projekte teistes omavalitsustes toetada ei ole olnud. Intervjuudes leiti, et maakondlikku vaate jõustamine nõuaks ühelt poolt rohkem otsustusõigust raha kasutamise üle, kuid teisalt ka teadmispõhist strateegilist kokkulepet arenguprioriteetide osas, millest ka kinni peetaks. Hea näitena toodi intervjuudes välja uue perioodi piirkonna konkurentsivõime tugevdamise meetme projektide eelvalik, kus hindamine toimus eelnevalt kokkulepitud meetodika alusel (hindamiskriteeriumid, tasakaalustatud hindamismeeskond, rahaline tasuvus jms). Paraku küll lõplik valik kujunes siiski teistel, omavalitsuste subjektiivseid huve arvestaval vaatel.

Uute ettevõtjate ligimeelitamine on olnud maakonnas probleemiks ning seda trendi ei ole suudetud ka SV abil muuta. Arendatud tööstusaladele on pigem kolinud vanad tegijad, kes seni tegutsesid nõukogudeaegse funktsionaalsusega hoonetes, mille ruumistruktuur ja energiatõhusus on oluliselt väiksemad. Selle tulemusena on tühjenenud linnasisesed tööstushooned. Uute ettevõtjate meelitamiseks Viljandimaale on seni vähe tehtud: Viljandit tuntakse pigem folgipealinnana, kui tööstuspiirkonnana, kuigi olemasolevad ettevõtjad on väga tublid eksportöörid.

Positiivse külje pealt toodi välja kutsehariduse valdkonna märgatav arenguhüpe – paranenud on nii õpikeskkond kui hariduse sisu. Siiski tõdeti mõnes intervjuus, et kutsekoolid on küll edukad üle-Eestilises vaates, kuid kohalike ettevõtjate vajaduste rahuldamisel jäädakse vahel hätta. Kutseõppe turundus ja kliendibaas on pigem üleestiline, õppeasutuste lõpetajad on üle Eesti kõrgelt hinnatud. Seetõttu pööratakse vähem tähelepanu kohalike ettevõtjate vajadustele. Viljandimaa Arenduskeskus on algatanud mitmeid tegevusi, et seda seost kohalike kutseõppeasutuste ja ettevõtjate vahel suurendada. Näiteks korraldati kutsekoolidele organiseeritud tutvumiskäik Viljandimaa õmblus- ja mööblitööstus-ettevõtetesse. Tehtud on ühiseid infopäevi, kus 9. klassi lõpetajad viiakse nii kutsekooliga tutvuma kui pärast kohalikesse ettevõtetesse sama eriala vaatama. Heaks näiteks õppekavaarenduse vallas on õpipoisiõpe väljaarendamine metallitööstusega koostöös.

SV kasutamise kohta süsteemset ja terviklikku seiret ei teostata. Üldine teadlikkus, kust mingeid andmeid SV kasutamise kohta saab, on madal. Teisalt on andmed erinevates andmebaasides ning nende kokkukogumine nõuab oluliselt tööaega, mida tuleb tasustada. Ettevõtlustoetuste osas oleks arenduskeskus valmis neid andmeid koguma ja ülevaadet koostama, kuid seni ei ole maakonna otsustajate poolt selle vastu huvi tuntud ja tegevuseks rahastust leitud. Sellest tulenevalt ei kasutata seda infot ka sisendina maakonna arengustrateegia koostamisel ja uuendamisel. Samas näiteks maakonna ettevõtluspoliitika kujundamisel kasutatakse sisendina äriregistri andmestikku Viljandimaa ettevõtete kohta, mis annab tunnistust valmisolekust selliseid andmed rohkem kasutada.

Nii intervjuudes kui arutelude käigus tõsteti esile, et ettevõtlustoetuste jagamine lähtub riigi poolt sätestatud kriteeriumitest ning maakonna arengustrateegias esile tõstetud arenguvajadustel ei ole selle raha jagamisele mingit mõju. Leiti, et ettevõtluse arengu puhul on maapiirkondades sageli küsimus, kuidas säilitada olemasolevaid ettevõtjaid, mitte niivõrd, kuidas uusi luua või ligi meelitada ning seda võiks ka toetuste jagamise puhul arvesse võtta. Maakonna tööhõive tõstmiseks on olulised ka väikeettevõtted, kes looks uusi, kõrgema lisandväärtusega töökohti Põllumajandusettevõtluses, kus

toetuste mahud on suured, tootlikkus küll kasvab, kuid tööjõuvajadus jääb järjest väiksemaks. Olukorda võiks leevendada see, kui taotluse rahastamise otsustusprotsessidesse kaasata enam kohalikku tasandit ja anda rohkem otsustuspädevust kohalikele MAKidele koostöös OVLiga.

Arengevajaduste mõttes üleinvesteeringuid nägid intervjueritud pigem Leader meetmetest, külamajade ja kiigeplatside renoveerimises. Loodud on küll infrastruktuur, kuid sisu ei suudeta piisavalt pakkuda. On ka positiivseid erandeid, kuid võiks olla olulisemalt laiendatud funktsionaalsused nendel objektidel. Nii toodi näitena, et külamaja võiks ju pakkuda hosteli teenust vms.

OVL andis kõrged hinnangud just ettevõtlustaristu investeeringutele (sh ka teed ja muud ligipääsud), mis toetavad ka ettevõtluse arengut. Ettevõtlusele või mittetulundusühingutele toetust andes ei ole mõju piirkonna arengule nii suur, sest tulemused ei ole garanteeritud ning ettevõtte või MTÜ edukas areng sõltub väga paljudest muudest teguritest. Tulusad äriprojektid laiavad rahastust ka mujalt, mistõttu tuleb hoolikalt kaaluda, kui mõjus on SV kasutamine konkreetsel juhul võrreldes näiteks laenurahaga (mis on nõ turutõrge). Taristuobjektid aga ehitatakse ja need jäävad piirkonda, isegi kui nende funktsionaalsust peab hiljem muutma. Arutelu tulemused kinnitavad, et eriti oluliseks peetakse maanteid ja liikumisvõimalusi, sest kui piirkonnast liikuma ei pääse, lähevad ettevõtted ja inimesed ära.

### 14.3.2. Hinnang koostööle maakonnas

Hinnangud maakondlikule koostööle on vastandlikud. Sellist süsteemset arenduskoostöö korraldust nagu Pärnu- või Läänemaal arutelu esile ei kerkinud. Omavahel käiakse siiski koos ja vahetatakse infot. Ühisalgatusi, mis lähtuks maakonna kui terviku arenevajadustest on vähe. Iga riigiasutus lähtub ennekõike oma keskasutuse või lepingupartneri instruktsioonidest. Seetõttu napib maakondlikku meetmete kombineerimist ja koosmõju arvestamist. Aruteluseminaril toodi välja, et koostöö katkeb, kui on vaja hakata raha jagama. Siis lähtub iga omavalitsus ikkagi oma huvidest ja kokkulepete saavutamine on sageli väga keeruline. Samas leiti, et olulistest küsimustes suudetakse siiski kokkuleppele jõuda ja nendest ka kinni pidada, mis annab hilisema kindluse arendustegevuste elluviimisel.

Leiti ka, et kuigi riigi ootused omavalitsuste koostööle on kõrged, tingimusi koostöö tegemiseks ei looda. Kriitilise näitena toodi uue perioodi kohta enne 2015.a. valimisi kiirkorras vastu võetud PKT määrus, milles oli esialgse tööversiooniga võrreldes rohkelt muudatusi ja täiendusi ning selle alusel tuli omavalitsustel kiirkorras üle vaadata kuudepikkuse koostöö tulemused.

Kohalik MAK, Viljandimaa Arenduskeskus ja Töötukassa maakondlik esindus osalevad maakonna arengustrateegia koostamisprotsessis oma vastutusvaldkondade (ettevõtlus, kodanikuühendused ja tööturumeetmed) piires.

Arenduskeskus on maakonna ettevõtluse arengutest informeeritud, kuid siiski ennekõike nõ tellimuse täitja (EAS lepinguline partner, maavalitsuse lepinguline partner), mitte maakondliku poliitika kujundaja. Selle tõttu jääb ettevõtluse arengustrateegia eestvedamisest omavalitsusjuhtide hinnangul pisut puudu. Teisalt on ka omavalitsuste poolne huvi ja koostöövalmidus koostöös ettevõtluskeskusega midagi ette võtta madal. Ettevõtluskeskusel on ette näidata mitmeid initsiatiive ettevõtluse arendamisel, kuid need on peamiselt projektipõhised ehk siis sõltuvad sellest, ka õnnestub rahastust saada või mitte. Näiteks on MAK on eestvedanud ka ettevõtet vahelist koostööd (nn metalli- ja masinaehituse koostöögrupp), ettevõtjaid omavahel tuttavaks teha, tutvustada võimalikke arenguperspektiive, uusi turge. Pärnumaa Ettevõtlus- ja arenduskeskusega koos veetakse Viljandi-Pärnu mentorklubi, kus osaleb kummaski maakonnast kümnekond huvilist ettevõtjat.

Nii nagu paljudele teistele maakondadele iseloomulikult on arenduskeskuse ja Töötukassa koostöö tihe – vahetatakse infot ja koordineeritakse omavahel tegevusi nt koolitused või kokkulepe mentorklubi teenuse ostmiseks.

Töötukassa valmisolekut panustada maakonna ettevõtete ja töötute probleemide lahendamisesse hinnatakse kõigi osapoolte poolt väga kõrgelt - nii info jagamise osas kui ka konkreetsete tegevuste näol abivajajate aitamisel.

### 14.3.3. Hinnang KOV omafinantseerimisega seotud teemadele

Omavalitsuste **omafinantseerimisvõimekust** võib Viljandi maakonnas hinnata pigem heaks. Intervjuudes leiti, et omafinantseeringu nõuded tasakaalustavad ootusi projektidele ja distsiplineerivad taotlejaid. Kui on hea projekt, siis leitakse ka raha omafinantseeringuks.

Arutus leiti siiski, et väikeseta omavalitsuste puhul võib omafinantseeringu leidmine olla probleemiks, eriti kui samal ajal on käsil mitu arendusprojekti. Muret tekitab ka käibevahendite nappus, eriti suuremahuliste taristuprojektide puhul. Siin on abiks olnud RM poolt pakutav sildfinantseerimise teenus.

### 14.3.4. Hinnang SV kasutamise tulemuslikkusele maakonnas

Viljandimaa aruteluseminaril osalejad andsid kõige positiivsema hinnangud vee- ja jäätmemajanduse arendamisele (vt lisa 14.1), kus kõik rühmad leidsid, et sellises mahus muutusi ei oleks SV-ta suudetud ellu viia.

Üksmeelset tõsteti esile ka **tööturumeetmeid ning kutsehariduse arendamist**. Eriti mõjusaks peeti just kutsehariduse arendamist, kuid tõdeti, et ka Töötukassa poolt pakutavad teenused on aidanud tööturuprobleeme leevendada. Vaid üks rühm andis hoolekande- ja töökeskkonna meetmete hinnangu, et toetusi ei ole olnud piisavalt. Leiti, et kuigi hoolekande valdkonnas on hooneid korrastatud, ei ole teenuse sisuline arendamine saanud piisavalt toetust. Samuti ei arvestate nende investeeringute mahuga näiteks hiljem riigi poolt teenuse tellimisel. Tööturumeetmete puhul toodi välja, et väga oluline on teenuste kättesaadavus, mis kaugemates piirkondades ja äärealadel võib ühistranspordi puudumise tõttu jääda kesiseks.

**Kõrghariduse ja teadus- ning arendustegevuse** valdkond pälvis samuti kõrgemad hinnangud, kuigi pooled arutelurühmadest leidsid, et muutused oleks ajapikku ka ise aset leidnud. Esile tõsteti TÜ Viljandi Kolledži ja EMÜ Polli Aiandusuuringute Keskuse tegevusi.

**Looduskeskkonna ja keskkonnahoiu meetmete** osas jagunesid hinnangud kaheks – osa rühmadest leidsid, et mõju on olnud suur ja ise omavahenditest ei oleks selliseid tegevusi suudetud finantseerida. Tõsteti esile just keskkonna teadlikkuse kasvu, energiasäästu meetmeid (nt katlamajade renoveerimine). Teine osa osalenutest leidis, et toetusi on tulnud suhteliselt vähe ja seetõttu ei ole ka suurt arenguhüpet toimunud. Pigem on energiasäästu tarbeks kasutatud CO2 kvoodi müügist saadud vahendeid.

**Avalike teenuste arendamise** valdkonna jagunesid hinnangud samuti kaheks. Üks osa leidis, et mõju on olnud suur, teine osa aga tões, et vahendeid ei olnud piisavalt, et tekitada maakonna arengus olulist arenguhüpet. Leiti, et see, mis tehti, oli valdavalt mõjus. Esile tõsteti lasteaedade korrastamist, Viljandi tööstusala arendamine. Samas on valdkondi, mis väikestes piirkondades olulised ja kuhu turg teenust ei paku nagu postiteenus või pangateenused, kuid mis ei ole ka abikõlblikud. Siin võiks mõelda just innovaatiliste avalike teenuste pakkumise peale.

**Üldhariduse** osas tõsteti esile, et korda on tehtud erikoolid, rajatud on noortekeskusi. Koolivõrgu osas tõdeti siiski, et ei lähtunud optimaalsest koolivõrgust maakonna kontekstis, mistõttu mõne investeeringu tasuvus on küsitav. Märkiti ka, et omaosalused olid kõrged ja tõdeti, et võib-olla on investeeringud olnud ka väga ambitsioonikad ja suurejoonelised. Samas leiti, et need muutused oleks ajapikku suudetud siiski ka ise ellu viia.

**Transpordi- ja internetiühenduste** kohta antud hinnangud olid madalad. Viljandimaa kohalike teede võrk on tihe, samas SV abikõlbulikke maanteid Viljandimaal ei ole ning ühistransporti (peale rongiliikluse) eelmisel perioodil ei toetatud. mainiti ka, et riigimaanteede finantseerimine on jäänud tahaplaanile, kuna palju omafinantseeringut on kulunud suurtele abikõlbulikele maanteeobjektidele. Ühe rühma hinnangul on transpordiühenduste ebapiisavus vähendanud kõigi teiste teenuste kättesaadavust ja nii pärssinud oluliselt mõju ilmumist paljudes SV valdkondades. Samas teine rühm hindas kõrgelt just rongiühenduse arengut, mis on oluliselt lihtsustanud liikumist Viljandi – Tallinn suunal.

**Lairibainvesteeringute** puhul tõsteti nii nagu paljudes teistes maakondades esile, et teenus ei jõua lõppkasutajani (va mobiilside teenus kvaliteedi kaudu, mis ei ole infosüsteemide haldamiseks piisav). Samas leiti, et rajatu on heaks sisendiks uueks perioodiks ja tegevusi peaks selles valdkonna jätkama.

**Ettevõtlustoetuste** puhul varieerusid hinnangud mõju puudumisest kuni suure ja olulise mõjuni. Leiti, et silmaga nähtavat muutust maakonna arengus ei ole toetused endaga kaasa toonud, kuid ettevõtted, kes on toetust saanud, on sellega rahul. Toodi välja ka seda, et hea äriidee leiab rahastust ka mujalt. Ettevõtlustoetuste valdkonnas lisati intervjuudes veel, et riik ei tunne huvi, millised on tegelikud muutused SV kasutamisest. Näiteks ettevõtlustoetuste taotlemisel on hindamiskriteeriumid ranged, kuid hiljem ei jälgita, kas lubatud muutused said ellu viidud ja millised olid õppetunnid. Seetõttu ei pruugi need toetused maakonna arengu mõttes olulist arenguhüpet anda.

**Turismisektori** arendamise osas tõdeti, et mõju ilmneb pika-ajaliselt ja eelmise perioodi investeeringud ei pruugi veel anda tulemusi. Seetõttu varieerusid hinnangud mõju puudumisest olulise mõjuni. Tõsteti esile, et palju toetusi turismiettevõtjatele on saadud Leader-meetmete kaudu.

**Haldusvõimekuse** meetmete osas tõdeti, et maakonda ei ole oluliselt toetusi tulnud. Üksikud koolitused, mille on osaletud, ei ole märkimisväärset arenguhüpet kaasa toonud. Seega oldi hinnangutes üksmeelselt nõus, et mõju ei olnud. Hiljem mainiti veel, et haldusvõimekus tõstmisel suunatud koolitusi võiks teha rohkem koha peal, mitte nii, et iga omavalitsus saadab oma inimese Tallinnasse või Pärnusse. See eeldab aga ka kohapealset initsiatiivi ja koostöövalmidust. Hea näitena toodi välja sotsiaalvaldkonna koolitused.

### 14.3.5. Edutegurid SV mõju saavutamisel

Viljandimaa aruteluseminaril osalejad tõid välja 14 edutegurit (vt lisa 14.2), mis aitaks SV mõju maakonnas suurendada, neist 12 pälvisid ka hilisemal hääletusel punkte.

Edutegurite puhul toodi kõige olulisemana välja, et kui meetmete planeerimisel on **arvestatud regionaalpoliitiliste erisustega**, siis on ka tulemused paremad. Hajaasutuses võib mõju olla hoopis teine ja vajadused väga erinevad tiheasustuspiirkondadega võrreldes. Sellega haakub vanadus arvestada ka piirkonna **vanuselise** koosseisuga – mõnes piirkonnas on vaja hooldekodusid, teises lasteaedu. Kohalikku vaadet aitaks paremini arvestada see, kui **maakondades oleks suurem otsustusõigus toetuste kasutamisel**, mis aitaks ka maakonna strateegiat paremini ellu viia. Hea näitena toodi Leader-programmi, KOIT kava. isegi, kui vaieldi ja oldi eriarvamustel, siis

lõppkokkuvõttes siiski jõuti kokkuleppele, millest üldiselt peeti ka kinni ja mis andis kindluse ka omavalitsustele oma investeeringute planeerimisel.

See omakorda toob eduteguritena esile **kohalike otsustajate haldussuutlikkuse**, eriti strateegilise planeerimise võimekuse, mida saaks arendada vastavate koolituste kaudu, sh ka see, kuidas ideedest saavad tegevusplaanid.

Edu saavutamist toetab see, kui projektide puhul arvestatakse **reaalset tungivat vajadust ja sellele vastavat toetuse suurust**. Suuremahuliste projektide puhul on reeglina ka mõju märgatavam. Seejuures aitab kaasa teadlikkus optimaalseid valikuid teha ning kindel strateegiline plaan, kuidas investeeringut edaspidi kasutama hakatakse. Hea näitena toodi Abja-Paluoja rajatud ujula, mida küll SV ei rahastatud, kuid mille kohalikud eestvedajad oma rahaga teostasid ja mis toimib väga hästi. Halva näitena aga väikekoolide saatuse üle otsustamine, kus ei arvestata rahvastiku trendidega sageli.

Väga tähtsal kohal on **inimesed**, kes projekte algatavad ja ellu viivad. Kui tugevaid eestvedajaid ei ole, jääb ka mõju saavutamata. Eestvedajatel omakorda on vaja head meeskonda – taotlejaid, rakendajaid - kellega projektile rahastust leida ja projekti ellu viia.

**Maa(piir)kondlik koostöö**, käiakse koos ja arutatakse omavahel plaanid läbi. Samas toodi näide, et külamajade funktsioone tuleks vaadata laiemalt, et majad ei jääks tühjalt seisma. Näiteks võiks kasutada sama maja nt hostelina. Omavahel võiks erinevad osapooled maakonnas rohkem kogemusi ja parimaid praktikaid vahendada. Mõju aitab kindlasti tõsta ka eelmise perioodi vigadest õppimine ja omavaheline kogemuste vahetamine.

Tähtsal kohal on **meetmete planeerimine keskvalitsuse tasandil** – et oleks eelnevalt läbi kaalutud erinevate meetmete omavaheline mõju, milline meede mida täiendab (halva näitena toodi välja olukord, kus Siseministeriumi päästeala Eesti-Läti koostööõupidamisel jõutakse kokkuleppele, et Lõuna-Eesti komandopunkti pakuvad teenust ka Põhja Lätis, kuid Eesti-Läti vahelised teelõigud on kevadel ja sügisperioodil päästeautodele läbimatud ning teede korrastamist Estlat programm enam ei toeta ning kohalike teede rahastusest ei piisa nende harva kasutatavate teelõikude korrastamiseks. See eeldaks ka suuremat ministeriumitevahelist ja -sisest koostööd meetmete ettevalmistamisel ja rakendamisel, et tekiks sünergia ja täiendused ning erinevad meetmed ei töötaks üksteisele vastu. Info meetmete avanemise ja toetuse tingimuste kohta võiks olla võimalikult vara teada. Sellega haakub ka vajadus maakondlikku tasandit enam meetmete väljatöötamisse kaasata, sest just maakondlikul või omavalitsuste tasandil kujuneb tervikpilt erinevate valdkondade toetuste sünergiast.

**Taotluste menetlemine peaks olema taotlejasõbralikum**. näiteks peaks projekti taotleja peaks oma projekti esitlema ise. Siis selgub, kui hästi on projekt taotleja poolt läbi mõeldud või on lihtsalt hea projektifirma taotlus kokku pannud. Taotluste menetlejad võiks anda konstruktiivset tagasisidet, mida projekti juures parandada või muuta, et see rahastajale sobiks.

### 14.3.6. Takistused SV mõju saavutamisel

Seminaril osalejad töid välja 15 SV mõju ilmnemist takistavat tegurit, neist punkte pälvis hiljem 12. Kõige populaarsem tegur takistuste hulgas oli **strateegilise vaate puudumine**, mis väljendub sellest, et riigi või maakonna tervikpilti ei arvestata ning seistakse ainuüksi taotleja enda huvide eest.

Järgmisena kogus enim hääli **SV seonduv bürokraatia**, millega haakus rida teisi tegureid. Alates sellest, et seadusloome käigus ei suudeta pikaajalist trendidega arvestada, mis sunnib tegema seadustes pidevalt muudatusi ja selle tulemusena ka projektimuudatusi, mis seavad projektid aja- ja rahalise surve alla. Palju seadusloomet tehakse nõ „seadus seaduse pärast“, mis viib

ülereguleerituseni. Vähe tähelepanu pööratakse **SV tulemuste hindamisel tegelikele muutustele**, järgitakse hoolikalt dokumentatsiooni, sisu jääb varju. Osalejate hinnangul võiks paindlikkus meetmetes olla suurem, et saaks paremini arvestada konkreetse projekti või kohalikku eripära. Sageli juhtub, et meetme tingimuste või rakendamisega seotud õigusaktide tõlgendamine muutub mängu käigus ja isegi tagantjärele ning vastutuse selle eest kannab taotleja. **RÜ ei vastuta oma nõuannete eest** ning sageli on neilt isegi raske nõu saada (see ei puuduta MAKi ega Töötukassa maakondlikku esindust, kelle tegevusele anti maakonnas pigem kõrged hinnangud). Leiti ka, et seadusandlus on liiga jäik – vahel ei ole mõistlikud tegevused seaduslikud ja vastupidi.

Bürookraatiaga haakub ka **projektikirjutamise kompetentsi nappus omavalitsustes**, seda just nõ projektikirjutamise stiili osas, mida RÜ väga oluliseks peavad („tähtsam on vorm, kui sisu“) Seetõttu ostetakse seda teenust reeglina sisse, ning selle tulemusena on eelmise perioodi käigus on välja kujunenud projektikirjutajate tööstusharu, kelle tegevusel ei ole reaalse eluga sageli väga palju ühist. Tulemuseks on edukad projektitaotlused, mida hiljem on keeruline ellu viia.

Kolmanda takistusena tõstsid seminaril osalejad esile, et **SV ei saa teha neid tegevusi, mida maakonnale tegelikult vaja oleks** (eeldades, et nende tegevuste abil lahendatakse nn turutõrkeid). Näidetena toodi välja munitsipaalaluruumide arendamine, energiasäästu tegevused, kultuurimälestiste korrastamine, vanade hoonete lammutamine linnapiirkondades, ühistranspordi kui teenuse arendamine.

Mõju ilmnemise takistuseks on ka **madal kasusaajate hulk** – ühelt poolt takistab see raha taotlemist, kuna ei suudeta pakkuda nõ kriitilist massi. Teisalt ei ole mõnel juhul arendustegevuste planeerimisel arvestatud realistlikult tulevaste kasutajate hulgaga.

Tõsteti esile ka see, et **liiga palju tähelepanu pööratakse ekspordinäitajale**, mille sihttasemed on väga kõrged. Samas kui maapiirkonnas on iga loodud töökoht oluline ning elustiili ettevõtlust, teenuste pakkumist võiks samuti toetada. Näiteks võiks arvestada ka seda, kui palju müüakse naabermaakondadesse või kui palju luuakse sisendit ekspordivatele ettevõtetele.

Mõju saavutamist takistavad ka **omafinantseeringu probleemid**. Väiksematel omavalitsustel napib vahendeid ja maapiirkonnas on ka keeruline laenu saada (tagatise probleemid). Riigiasutused nt kutsekoolid ei saa laenu võtta. Käibevahendite nappus takistab samuti projektide elluviimist, mistõttu oleks vajalik sildfinantseerimise laiendamine.

Leiti ka, et **piiriülesed transpordiküsimused** on poolikult lahendatud, uue perioodi Interregi programmis ei ole võimalik ühendusi kahe riigi vahel parandada, kuid need on paljude tegevuste toimimise eelduseks.

### 14.3.7. Õppetunnid ja soovitused 2014-2020 SV perioodiks

Koondhinnanguna leidsid Viljandimaa seminaril osalejad, et SV mõju on maakonna olnud positiivne ja pikaajaline. Vähe on objekte, mis oleks nõ raisatud. Ka palju kritiseeritud sotsiaaltaristu, koolid, hooldekodud annavad piirkonnas tööd ja katavad piirkonna elanike vajadusi. Vajadusel saab hiljem muuta hoonete funktsionaalsust hiljem – näiteks renoveeritud, kuid tühjenevatesse koolimajadesse saab kavandada rehabilitatsiooniteenust või anda külaseltsi käsutusse külamajana vms.

Toetuste jagamisel tuleks enam tähelepanu pöörata tegelikele vajadustele. Formaalsed nõudeid nagu see, et projekt haakuks strateegiliste dokumentidega, on lihtne täita, kuid hinnata tuleks vajadust ja projekti tulemina tekkivat muutust just kohalikus kontekstis. Tuleb arvestada mitte üksnes



kulutõhusust, vaid ka mõju ja suhtelist muutust. Ka väiksema asutustiheduse korral on teatud teenuste tase vajalik ja toetused sageli ainsaks võimaluseks teenuseid arendada.

Ühiselt leiti, et rakendusüksused ei tohiks olla ainuüksi projektide menetlemise asutus, vaid nende roll peaks olema nii taotleja toetamine kui ka vastutuse jagamine taotlejaga olukorras, kus viga on tekkinud RÜ poolsete soovitude tulemusena.

Kaaluda võiks jätkuprojektide lubamist juhul kui objekti või tegevuse tulemusena ilmneb, et mõju saavutamiseks on vajalikud lisategevused, mida esialgu ei osatud ette näha.

Meetmetes võiks olla rohkem paindlikkust ja võimalust kohalikele oludele kohanduda. Näiteks tööstusalasid võiks arendada ka linnasiseselt vanu tööstushooneid renoveerides ja ümber kohandades. Rohkem võiks järgida säästlikkuse ja jätkusuutlikkuse printsiipe, mitte üksnes kulutõhusust.

Rakendamise poolelt ootavad Viljandimaa aruteluseminaridel osalejad, et info meetmete tingimuste ja avanemise kohta oleks avalik proportsionaalselt toetuste mahuga. Suurt ettevalmistust nõudvad meetmed peaksid olema laias laastus paigas juba finantseerimisperioodi algul.

## Lisa 14.1. Arutelurühmade hinnang valdkonna toetustele

	Oma valit sust e rüh m I	Oma valit sust e rüh m II	Oma valit sust e rüh m III	Maa kon naül ene rüh m
<b>Transpordi- ja internetiühenduste arendamine</b>	0	-2	2	1(2)
<b>Looduskeskkonna parandamine, keskkonnakahjude leevendamine, keskkonnateadlikkuse tõstmine, energiasäästu meetmed</b>	1	1	2	2
<b>Vee- ja jäätmemajandus</b>	2	2	2	2
<b>Avalike teenuste</b> (va transport, veemajandus, jäätmemajandus ja üldharidus) <b>arendamine maakonnas</b> (sh lasteaiad, tööstusalad, kultuuri- ja spordirajatised, tervishoid jms)	2	1	1	2 (?)
<b>Üldharidus ja noorsootöö</b> (sh. koolivõrgu arendamine, erikoolide õpikeskkonna parandamine, noorsootöö arendamine)	2	1	1	-1(2)
<b>Haldusvõimekuse arendamine, koostöö toetamine</b>	0	0	0	0
<b>Täiskasvanute teadmiste ja oskuste arendamine, tööturul osalemise toetamine</b> (kutsehariduse arendamine, koolitused, tööpraktika, hoolekandemeetmed, töökeskkonna arendamine jms)	2	2	1(2)	2
<b>Ettevõtete loomise ja arengu toetamine</b> (eksporditoetused, investeringutoetused, TAK programmid, innovatsioonitoetused, stardi- ja kasvutoetused jms)	1	0	0	2
<b>Turismi arendamine</b> (turismiobjektid, külastuskeskkonnad, turismiettevõtete toetused jms)	1	0	0	0
<b>Kõrgharidus, kõrgkoolide jms teadus- ja arendustegevus</b>	2	1	1	2

Märkus:

Struktuurivahendite tulemuslikkuse hindamiseks kasutati järgnevat skaalat:

2: need struktuurivahendid aitasid väga suurel määral kaasa piirkonna arengule, ilma nendeta ei oleks piirkonna/maakonna arengus muutust toimunud;

1: need struktuurivahendid toetasid piirkonna/maakonna arengut, muutused oleks toimunud ka nendeta, kuid aeglasemas tempos.

0: neutraalne, nendel struktuurivahenditel ei olnud piirkonna/maakonna arengule erilist mõju

-1: need struktuurivahendid pigem takistasid piirkonna arengut;

-2: need struktuurivahendid pärssisid oluliselt piirkonna arengut

## Lisa 14.2. Kokkuvõtte seminaril nimetatud eduteguritest ja takistustest SV mõjususe tagamisel

Edutegurid	Punktid	Takistused	Punktid
Arvestamine regionaalpoliitiliste erisustega	16	Strateegilise vaate puudumine riigi/maakonna tervikpilti ei arvestata	14
Suurem maakondlik otsustusõigus	15	Bürokraatia, seadusandluse pikaajaline vaade vähene. "Seadus seaduse pärast". Sisu jääb varju, reeglid muutuvad mängu käigus. "Mõistlik" vs. "Seaduslik"	13
Strateegiline planeerimine	13	SV ei saa teha asju tegelikult mida maakonnale vaja. NB! Peab turu tõrge olema: Elukeskkond, ujula, elamufond; energia sääst; kultuurimälestused; lammutused; ühistransport	11
Strateegilise planeerimise koolitused	5	Koostöö puudumine (huvid!). KOVide omavahel, KOVid ja MV-s, nt ametnike koolitus	9
Reaalne vajadus ja toetuste suurus	4	Rahvaarv/ettevõtete arv kui rahastamiskriteerium, nt teed, isegi ringteed	5
Kaader otsustab kõik!	4	Ekspordi ületähtsustamine, elustiili, ettevõtlusi toetavad vähe	5
Maa(piir)kondlik koostöö	3	Piiriüleste transpordiküsimuste lahendamine tulevikus	3
Erinevate meetmete omavahelise mõju analüüs	3	Rahvaarv liiga väike (kriitilist massi pole)	2
Meetmete info varasem avalikustamine	2	Pole piisavalt palju atraktiivseid töökohti	2
Ministeeriumide vaheline koostöö meetmete ettevalmistamisel ja rakendamisel	2	RÜ toe puudumine, RÜ ei võta oma nõuannete eest vastutust	2
Taotluste menetlemine peaks olema taotlejasõbralikum	2	Omafinantseeringut ei ole: - laenu ei saa riigiasutus; + KOVil pole sildfinantseerimise raha	2
Kaasatus meetmete väljatöötamisele	1	Elamispind ei vasta edukate inimeste ootustele	1
Eelmise perioodi vigadest õppimine		Ei ole arvestatud kasutajate muutusega tulevikus	
Arvestada piirkonna vanuselist koosseisu		Tegijatel ei ole projektikirjutajate kompetentsi, sunnitakse veiderdama	
		Ettevõtted/ MTÜ-d/ KOV-d omavahel konkureerivad	

## 15. Võrumaa

### 15.1. Maakonna lühiiseloostus

Võrumaa SKP oli statistikaameti andmetele tuginedes 2013. aasta seisuga 283 mln eurot, ületades nii majanduskriisiaegset madalseisu (2009.a 216 mln eurot) kui ka vaadeldava perioodi algseisu (2007.a 253,9 mln eurot) Ühest küljest viitab see suhteliselt kiirele taastumisele majanduslangusest, samas võib näha, et Eesti SKP suurenemine tervikuna on siiski olnud kiirem kui Võru maakonna oma. Nimelt on Rapla? maakonna osatähtsus kogu Eesti SKPs perioodil 2007-2013 langenud 0,1 protsendipunkti (1,6%-lt 1,5%-le). Kui seda võrrelda kogu Eesti SKP muutusega, on et Võrumaa SKP osakaalu suhteline muutus olnud -6,2%, mis on võrdluses teiste maakondadega antud perioodil keskmisest mõnevõrra negatiivsem näitaja.

Keskmine netosissetulek leibkonnaliikme kohta oli Võrumaal 2013.a. 403,2 eurot. Maakondade võrdluses ollakse sellega eelviimasel 14.-ndal kohal. 2007.a. võrreldes (334,5 eurot ja 11. koht) kasvas netosissetulek 51%, mis on teiste maakondadega võrreldes mõnevõrra aeglasem kasvutempo.

Võru maakonna rahvaarv oli 2014.a 1.jaanuari seisuga 33 416 inimest. Kui võrrelda seda perioodi algusega 2007.a (36 600 inimest), siis näeme, et Võrumaa? rahvaarv on stabiilselt vähenenud (7,6% võrra). See peegeldab trendi, mille kohaselt enamikus Eesti maakondades rahvaarv väheneb ning ainukesed maakonnad, kus elanikkond suureneb, on Harju- ja Tartumaa. Demograafiline olukorda enamiku teiste maakondadega võrreldes on suhteliselt keskmine, Võrumaa rahvastiku osakaal Eesti rahvastikust on 2007-2013 vähenenud 0,16 protsendipunkti võrra, muutus on olnud ca -5,9%. Vaatlusalusel perioodil on Võrumaa olnud rahvastiku vähenemise tempolt kuues maakond. Selle tulemusena on vähenenud Võrumaa osatähtsus Eesti kogurahvastikust 2,7%-lt 2,6%-ni. Vaatlusalusel perioodil on elanikkonna vähenemises roll nii surmade arvul, mis ületas sündid, kui ka sise- ja välisrände negatiivsel saldol olnud suhteliselt samas suurusjärgus (2007. a. iive -201 ja väljaränne -196; 2013. a. iive -228 ja väljaränne -36 (eelneval 2012. a oli väljaränne -252, seega 2013. a näitaja oli vaatlusaluse perioodi võrdluses erandlik, mitte ei peegeldanud tugevalt vähenevat trendi). Statistikaameti andmetel on mõnevõrra suuremat rolli mänginud negatiivne iive kui väljaränne. Rahvastiku vanusstruktuur on vaatlusalusel perioodil jäänud samaks ning on Eesti keskmisega samal tasemel - laste ja noorte (0-24 aastaste vanuserühm) osakaal rahvastikust on 28%, tööealiste (15-74. aastased) osakaal on 75% (Eesti keskmine 76%). Kuigi madala haridustasemega töötajate osakaal on vaatlusalusel perioodil vähenenud, ületab see Eesti keskmist, kuid positiivsena saab välja tuua kõrgharidusega töötajate osakaalu olulise suurenemise

Tööealisest elanikkonnast on Võrumaal hõivatud 47,3%, mida on 1,8 protsendipunkti vähem kui 2007.a. (49,1%). Nii 2007.a kui ka 2013.a oli hõivemäär teiste maakondadega võrreldes väga madal (2007.a. oli Võrumaa maakondade võrdluses 14.-nesd ja 2013.a. viimane). Kõige madalam tööga hõivatuse määr vaatlusalasel perioodil 2007-2013 oli Võrumaal aastal 2013.

Töötuse määr oli 2013. a. 17,2%. Kuigi 2012. a. näitas töötuse määr stabiliseerumise märke, siis 2013. a. on töötus taas hüppeliselt suurenenud, ületades isegi 2010.a. kriisijärgselt taseme (14,7%). Sellega on Võru maakond suurima töötuse tasemega maakond aastal 2013.. Primaarsektoris on hõivatuid 8,7%, sekundaarsektoris 29,7% ning tertsiaarsektoris 61,6%.

Olulisemad tegevusalad on Rapla maakonnas seotud teenindussektoriga - tertsiaarsektor moodustas 2013.a kõige suurema osa - hõivatute osatähtsus oli selles 61,6% ning sektori osatähtsus on Võru maakonna majandusstruktuuris perioodil 2007-2013 tõusnud 6,4 protsendipunkti võrra. Tähtsuselt

järgneb sellele tööstussektor (hõivatute osakaal 2013.a. 29,7%-ga) ning põllumajandussektor 8,7%-ga. Kui tööstusektori osakaal on 2013.a võrreldes 2007-ga langenud (37,5% 2007a.), siis põllumajandusliku tootmise osakaal on mõnevõrra suurenenud hõives (osakaal 7,8% 2007. a.). Maakondade võrdluses on hõive jaotus sektoriti suhteliselt keskmisel tasemel.

Tegevusalade lõikes eristub Võrumaa mõnevõrra keskmisest kõrgema hulgi- ja jaekaubanduse osakaaluga (18% 2013. aastal, Eesti keskmine 13%); ehituse (11,7% 2013. a.; Eesti keskmine 9,1%) ja hariduse (12,8% 2013. a.; Eesti keskmine 9,2%) valdkonna hõivega. Eesti keskmisest mõnevõrra madalam, ent Võrumaal suuruselt teine kõrgeima hõivega valdkond on töötlev tööstus (16,4% 2013. a.; Eesti keskmine 18,8% )

Võrumaa arengueeldusi ja arenguprioriteete puudutav Eesti regioonide majandusstruktuuri muutustele keskenduv uuring<sup>99</sup> toob seisuga 2009. a. positiivsete näidetena maakonnas esile toiduainetööstusest (nt Valio), aktiveerunud väiketootjaid, kes on moodustatud ka tulundusühistu ning koostööd, mis Võrumaal toimub suures osas maaelu arendamise LEADER-tegevuste läbi, sh tegevused mis on suunatud ühisturunduse ja ühistootarendusele ning turismiettevõtete koostöö eelkõige turundusvaldkonnas.

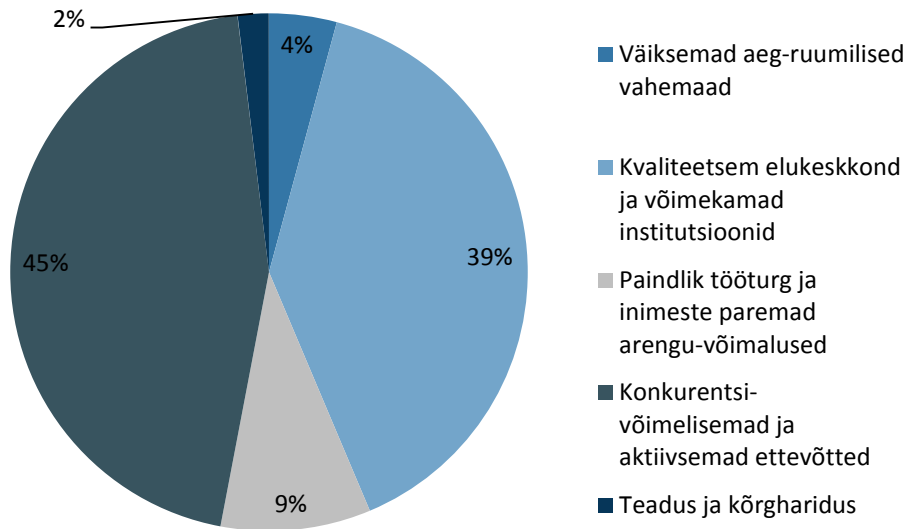
Maakonna arengut soodustavate teguritena soovib teostatud uuring Võrumaal spetsialiseeruda, mille üks peamine võimalus peitub puiduklastris. Teiseks spetsialiseerumise suunaks on kujunemas Võrumaa kultuurilise omapära kasutamine ettevõtluses, Lisaks soovitatakse Võru linna rajada koostootmisjaama, kus saaks kütusena ära kasutada kohalikku puitu.

## 15.2. Ülevaade SV kasutamisest maakonnas

### 15.2.1. Struktuuritoetuste maht peamiste toetusvaldkondade kaupa

Arvutuste kohaselt on Võrumaale 2007-2013 perioodil tulnud struktuurivahenditest toetusi kokku ligikaudu 62 miljonit eurot, sellest ca 42 mln eurot (69%) on tulnud maakondlike projektide ja 19 mln eurot (31%) üleriigiliste projektide kaudu. Kui juurde arvestada ka PRIA kaudu makstud toetused (61,9 mln eurot), siis on Võru maakonda toetusi tulnud kokku ligikaudu 123,9 mln eurot. Mõjuvaldkondade lõikes on kõige suurem osa, 45% toetustest kulunud ettevõtete arendamisse, kvaliteetse elukeskkonna arendamisele on kulunud 39%, tööturu meetmetele 9%, 4% aegruumiliste vahemaade vähendamisele ning 2% teadus- ja arendustegevuseks (vt joonis 15—1).

<sup>99</sup> Eesti regioonide majandusstruktuuri muutuste prognoos. Tartu Ülikool. Tartu-Pärnu-Tallinn 2009.

**JOONIS 15—1. SV JA PRIA TOETUSTE JAGUNEMINE VÖRU MAAKONNAS MÕJUVALDKONDADE KAUPA**


Allikas: autorite arvutused, SFOS andmete alusel

Toetuste mahu poolest elaniku kohta on Võrumaa maakondade hulgas 13. kohal. Kui arvestada juurde ka PRIA toetusi elaniku kohta (1831 eurot), jääb Võru maakond koondarvestuses 10. kohale.

### 15.2.2. Peamised muutused SV toetatud valdkondades

Alljärgnevalt on toodud välja mõned valitud indikaatorid ning nende muutus perioodil 2007-2013 Võru maakonnas ning kirjeldatud, kuidas Võrumaa paistab välja maakondade võrdluses.

Mõõdukalt on vähenenud **mittekvaliteetset joogivett tarbivate elanike osakaal**, mis kajastab olulist muutust elukeskkonna paranemises. Kui 2007.a. oli mittekvaliteetset joogivett tarbivaid elanikke 6,9%, siis 2013. aastaks oli neid jäänud vähem kui 1% Võrumaa elanikest. Joogivee kvaliteedi tõusu kajastav muutus on maakondade võrdluses väikseim (võrreldes 2007. aastaga on mittekvaliteetset vett tarbivate elanike osakaal vähenenud 6 protsendipunkti võrra). Kuna tulemus 2013. aastal oli üle Eesti keskmise, siis saab ka mõõdukat indikaatori muutust, pidada arvestuslikuks? tulemuseks.

Üldhariduse valdkonna arengut mõõtev indikaator - **põhikooli ja gümnaasiumilõpetajate osakaal, kes ei jätka õpinguid samal aastal** - on Võrumaal madalaimate seas Jõgeva, Viljandi ja Hiiu järel. Selliseid koolilõpetajaid on Võrumaal 2013.a. seisuga vaid 10%, kuid nende osakaal on võrreldes 2007. aastaga vähenenud 16,7%, mis on maakondade võrdluses neljas tulemus. Edasiõppijate osakaalu suurenemist võivad põhjustada nii koolide pakutavate võimaluste paranemine kui tööturu olukorra halvenemine. Kuna Võrumaal on hõive näitajad Eesti madalaimal tasemel ning hõivatute osakaal on perioodi jooksul vähenenud võib see avaldada indikaatori muutusele suuremat mõju kui koolide pakutavad võimalused. Samas on Võrumaa saanud elaniku kohta ka enim toetusi üldhariduse valdkonda.

**Palga- ja ettevõtlustulu (neto) tööealise inimese kohta** on Võrumaal 2013. aastal ESU andmetel vahemikus 300-401 eurot, mille poolest on Võrumaa Ida-Viru ja Põlva järel kolme madalaima sissetulekutega maakonna hulgas. Tööealise elaniku tulud on kasvanud 2007.a. võrreldes ligikaudu 56,3%, mis on maakondade võrdluses viies tulemus.

**Kutsekooli lõpetanutest on töö või õpingutega hõivatute osakaal 6 kuud pärast kooli lõpetamist** Võru maakonnas 2013. aastal 91,2%, mis on väikseim osakaal Tartu ja Ida-Viru maakonna järel.

Indikaator kajastab maakonna kutseõppeasutuse (Võrumaa Kutsehariduskeskuse) lõpetajate edukust tööturul Eestis tervikuna. 2007. aastaga on näitaja halvenenud 3,3 protsendipunkti võrra, selline muutus on teiste maakondadega võrreldes keskmisel tasemel. Arutelul osalenud ei osanud näitajat kommenteerida, kuid välja toodi, et probleemiks on peetud vähest koostööd kohalike ettevõtjate ja kutsehariduskeskuse vahel, mis tõttu lõpetajad suures osas ei jää piirkonda tööle, samas on see seotud kas asjaoluga, et Võru kutsehariduskeskuses õppijate seas on kohalike osakaal ainult ligi viiendik.

**Ettevõtete arvu poolest 1000 elaniku kohta** on Võrumaa ligikaudu 74 ettevõttega 2013. aastal maakondade võrdluses keskmiste seas. Ettevõtete juurdekasv võrreldes 2007. aastaga – 35% - on maakondade võrdluses olnud keskmiste seas. Ettevõtluse arendamise osas ollakse hinnangul, et eelmise perioodi jooksul elluviidud EV toetuste mõju ei ole veel avaldunud (nt tööstusalade rajamine, mis ei ole veel kõik kasutuses).

**Ekspordi mahu poolest töötaja kohta** on Võrumaa maakondade võrdluses (9694 euroga töötaja kohta keskmiste seas). Ekspordi mahu kasv on vaadeldaval perioodil Võrumaal maakondade võrdluses 29,8%-ga pigem tagasihoidlikumate seas.

**Majutatute ööbimiste arvu** järgi on Võrumaa 2,6 ööbimisega maakondade võrdluses viimase kolmandiku hulgas. Protsentuaalselt on selle näitaja osas toimunud kahanemine – 2013. aastaks oli majutatute ööbimiste arv kahanenud 2007. aastaga võrreldes 0,1% võrra. Seminaril antud tagaside tõi samas välja, et selles võib rolli mängida paljude väikeettevõtjast majutusasutuste tegevust, kes ei kajastu korrektselt ametlikus statistikas.

Võrumaal on 2013. aastal võrreldes 2007. aastaga suurenenud (23,1% võrra) **inimeste osakaal** maakonna elanikest, **kelle hinnangul teenuste** (toidupood või turg, pangateenused, post, perearstiabi, alg- ja põhiharidus) **kättesaadavus on vähenenud**. 2007. aasal jäi selliste inimeste osakaal vahemikku 42,5- 57,1%, olles sellega rahulolematute osakaalult maakondade võrdluses kolmas Pärnumaa ja Põlvamaa järel. 2013. aastal oli Võrumaa rahulolematute osakaalu poolest teisel kohal Hiiumaa järel rahulolematute osakaalu vahemikuga 54,9-67,5%. Samas on rahulolematute hulga suurenemine olnud nelja kiirema kasvuga maakonna hulgas Hiiumaa, Jõgevamaa ja Lääne-Virumaa järel. Aruteluseminaril osalenud konkreetseid teenuseid välja ei toonud, millele tuginedes kohalikud elanikud sellise hinnangu on andnud, küll aga nenditi, et eelmisel SV rakendamise perioodil on suletud osad koolid ning oluliselt tajutakse halvenenud olevat ka raudteetransporti kui transpordiliigi võimalusi. Samas põhinevad need andmed Eesti Sotsiaaluuringus osalenud inimeste subjektiivsetel hinnangutel. Seetõttu võib selline rahulolematuse kasv olla mõjutatud mõnest juhuslikust muutusest elukeskkonnas, mis on vastajaid tugevalt häirinud.

### **15.3. Hinnang maakonna kogemusele SV kasutamisele: aruteluseminari ja intervjuude tulemused**

#### **15.3.1. Hinnang SV kasutamise asjakohasusele maakondlikul tasandil**

Intervjuudes märgiti üldiselt, et rahastatud projektid on ühel või teisel moel haakunud maakondlike prioriteetide ja arenguvajadustega. Seda ka põhjusel, et kuna arengukavad on üldiselt seda võimaldavalt väga laiaulatuslikena koostatud. Osaliselt kritiseeriti selge fookuse puudumist ning sellest tulenevat toetusvahendite killustamist, kuid samas tänases olukorras, kus riigi poolt ei ole selgelt piirkondlikku erisusi toetavat lähenemist, ei saa ka maakondlikul tasandil võtta riski

arengufookuste omapoolse kitsendamisega (võrreldes riigipoolsete eesmärkide ja toetusvõimaluste olemasoluga). Maakonna arengukavas võisid mitte kajastatud olla innovaatilistest valdkondadest objektid või tegevused, nt lairiba internetivõrk, ka kompetentsikeskus, mida ei olnud üksikobjektina ja detailse kirjeldusega maakonna arengukavas. Samas toodi välja, et maakonna arengustrateegias sisalduvad küll objektid looteluna, kuid kokku ei ole lepitud nende prioriteetsuses (v.a PKT osas).

Ühe probleemina **arenguvajaduste ja struktuurivahendite sidumises** osas toodi esile organisatsiooni suutlikkuse määravust projekti mõjule, s.t järjekindlusest, inimressursi ja inimfaktori mõju. Üldjuhul tehakse ära investeringu objekt, aga inimesi, kes selle investeeringu tööle paneks ja selle kasu või mõju välja tooks, enam ei jätku. Võrumaal oli see näiteks üheks probleemiks tööstusalade rajamisel, mis peale rajamist seisma jäid. Lisaks tööstusaladesse investeerimisele, on vaja et rahastataks ka neid tegevusi, mida ei tehtud ning mille tõttu läks palju ressursi raisku. Ka turismivaldkonnas on see probleemiks olnud, rahastati ainult objekte mitte inimressurssi poolt ja sellest tulenevalt ebapiisav inimressurss (raha on vähe ja alati ei ole võimalik KOVil oma eelarvest inimest palgal hoida) on nende projektide (potentsiaalset) mõju vähendanud,

Kui aga hinnata valdkondi, kus maakonna arenguvajadustega arvestamine on **rohkem õnnestunud** või kus vähem õnnestunud, siis edukamaks peetakse **turismi**, piirkonna **kultuuri ja eripärase** läinud toetusrahasid.

Läbi investeeringute, mis on tulnud turismi, nähakse, et piirkonna kultuur ja eripärasus on saanud selge väljundi. Piirkondliku tugevusena nähakse Võru omakultuuri ja eripära, oma keelt ja identiteeti, ning enesetunnetust. Need on silmaganähtavad tegevused, mis tugevdavad kohalikku identiteeti ja piirkondlikku uhkust, mille osas eelmise SV perioodi jooksul Võrumaal mõju tajutakse. Sellesse on panustanud nii Võru Instituudi töö, kui Vana-Võrumaa programm ja turismiobjektid, läbi mille on pandud Võro keelt elama. Igal vallal Võrumaal ei ole selgelt eristuvat kultuurilist omanäolist, aga need, kellel see „oma nägu“ ja potentsiaal on saanud oma eeldusi ära kasutada ja suutnud selle paremini välja mängida, näiteks Vastseliina linnus ja selle kui niši arendamine, Võru linn kui provintsilinn, selle rannäär, Rõuge loodus jne.

Samas sellega seondub ka peamine kriitika eelmise perioodi SV kasutamise mõjususele. Võrumaa 13 omavalitsusest on neljas arendustöötaja - neil on projektivõimekus teistest oluliselt suurem sõltumata sellest, kas nad on tõmbekeskused või mitte, neil on olnud strateegilisem lähenemine ja nad on saanud rohkem projekte, samuti Võru linn. Need KOVid on parandanud keskkonna atraktiivsust, Rõuge on arenenud ja muutunud Võru linna kõrval teiseks tõmbekeskuseks, positiivne rändesaldo oli kaheksas KOVis. Aga kui lähtuda regionaalpoliitilisest eesmärgist – tagada piirkondade ühtlane areng nii, et ei suureneks lõhe keskuste ja maapiirkondade vahel – siis seda eesmärki ei ole eelmise perioodi jooksul saavutatud<sup>100</sup>.

Maakonna tasandil koondpilt, millised projektid on raha saanud, pigem puudub. Põhjus seisneb praktiliselt poolelt asjaolus, et ükski maakonna arendusorganisatsioon ei ole kaasatud kõigi maakonnas rakendatavate meetmete tegevusse, kui ka lihtsast asjaolust, et see ei ole de facto kellegi ülesanne.

**Maakonna arengule pikaajalise mõjuga** valdkondade ja projektide seast tuuakse esile hariduse ja kutsehariduskeskuse investeeringud ning nišivaldkondade toetamist, milleks kohapeal on valitud eelkõige puidusektor. Samas kriitilisema vaate esindajate hinnangul on vara veel pikaajalisest mõjust

---

<sup>100</sup> Intervjuu Võru MAK esindajaga



neist valdkondades rääkida. Neis on mõju, aga seda mõju on oluliselt kärpinud erinevad asjaolud. Esiteks sõltub pikaajaline mõju sellest, mis selle tehtud investeeringuga edasi tehakse. KHKle on ette heidetud nõrka sidet ettevõtluskogukonnaga, mistõttu kooli lõpetajad liiguvad teise piirkonda ja kohalikud ettevõtjad KHK-st omale tööjõudu ei leia. Küsimus ei ole ainult palgatasemes, vaid ka kaasamises ja kommunikatsiooniprobleemis. Kompetentsikeskusel nähti rolli selle sideme tihendamises, vähemalt puidusektori osas, kuid erinevatel põhjustel ei ole see veel käima läinud. Meeskonnal ei ole hetkel juhti, projekti elluviimise käigus ei juletud teha toetavaid pehmeid tegevusi, mis oleks olnud riskantsed nt infrastruktuuri hanke ebaõnnestumisel ning bürokraatiast tulenevad jm ettenägematud takistused on vähendanud selle seniavaldunud mõju. Kui järgmisel perioodil toetusi jätkatakse ja kompetentsikeskus käima läheb, siis on sellele potentsiaal pikaajaliseks mõjuks.

Eelmise perioodi **mõjus maakonna arendusvõimekusele** on üldjuhul asjaosaliste poolt hoomamatu. Arendusvõimekust ei ole süsteemselt arendatud, kuid (koos)töö käigus on õpitud ja arenatud. Mõnede asjaosaliste hinnangul on arendusvõimekus kasvanud eelkõige seetõttu, et inimesed on näinud, mis juhtub kui kokku ei suudeta leppida, et sellisel juhul võivad suured ressursid piirkonnast kaduma minna. Näiteks toodi olukord, kus piirkondlikult koostööd mitte tehes võib mõne olulise objekti puhul poliitilised muutused tähendada, et prioriteedid hinnatakse ümber ning selle rahastamist ei jätkata. Juhul kui otsus objekti investeerimiseks on tehtud konsensuslikult, siis ka poliitiline võimuvahetus seda ei mõjuta.

SV otsest mõju nähakse väiksena, pigem, saadakse järjest enam aru kogemuse kaudu, vajadusest suhetesse investeerida. Sellele aitab kaasa nii põlvkonna muutus kui ühiskonna kasvamise mõju ning ilmselt ka EL mõjutused euroopalike väärtuste osas. Kindlasti aitaks kaasa kui oleks süsteemsus ja loogika personalikoolituses.

### 15.3.2. Hinnang koostöö korraldusele maakonnas

Koostöö maakonnas saab erinevatelt osapooltelt pigem hea hinnangu. Ennekõike on koostöö MAKi, ja OVL-i vahel paranenud viimase 1,5-2 aasta jooksul, mil lepiti kokku, et Võrumaa Arenguagentuur hakkab regulaarsemalt KOV koostööd juhtima, sh eest vedama regulaarset arendustöötajate ümarlaudade korraldamist. Arendustöötajate ümarlaud on koos kokku pannud uue perioodi projektid, maakonna arengustrateegia kokkupanemine oli samuti väga kaasav. Samas ollakse mures, et see kõik on liialt isikupõhine ning ühe või mitme isiku välja vahetudes ei pruugi koostöö selliselt jätkuda. Koostöö tugevust peetakse oluliseks, et vältida dubleerimist, kui kaks või enam organisatsiooni teevad põhimõtteliselt sama asja. Koostööstruktuure ei hinnata maakonnas väga tugevaks, kuid need on viimastel aastatel tugevnenud, samuti arusaam koostöö vajadusest.

Koostöö puhul tuuakse probleemina välja asjaolu, et koostöö tegemine eeldab ajakulu, kuid sinna ei taheta raha panna - koostöö vedamist iseenesest ei rahastata (eelmine periood oli väga investeeringutekeskne) ning üldjuhul peaks koostööprojekt olema rahastuse saamiseks seotud mingi kindla väljundi või tulemusega. Arendusorganisatsioonide juhid, kes koostööd eest vedama on sattunud, näevad, et ainult koosolekuvormis koostööst jääb väheseks ning tunnetavad süsteemsema koostöö vajadust, selleks vajaliku know-how kogumist ning tuge koostöö metoodika poole peal, kuid KOVid omavahenditest ei suudaks seda rahastada.

Positiivsena tuuakse välja, et seal, kus on koostöö väga hea, seal on ka SV vahendite kasutamise mõju väga hea - parimaid näiteid on Setomaa, kes on häid tulemusi ja positiivset mõju saavutanud – seal on ettevõtlusaktiivsus kõrge ja kasvab, rändesaldo positiivne jne ja seda piirkonnas, kus on selleks kõige väiksemad eeldused.

**Meetmete koosmõju** osas leitakse olevat nii positiivseid kui negatiivseid näiteid. Positiivsena tuuakse välja nii kompetentsikeskuse kui ka kutsehariduskeskuse väljaarendamist SV erinevatest meetmetest, mis mõlemad on suunatud samale eesmärgile - puiduvaldkonna arendamisele. Samuti võivad muud kutsekooli valdkonnad (nt metsandus jm) kompetentsikeskusest tuge saada. Kuna ühe eesmärgi nimel on kombineeritud on erinevate meetmete toetusi erinevatesse objektidesse, siis usutakse, et see valdkond kokku on ehk sellevõrra enam toetusi saanud. Ka tervishoiu valdkonnas teatud osa rahalistest vahenditest on tulnud puhtalt tervishoiu meetmete alt kui ka hoolekande meetmete alt. Aga tervishoid on laiem kui esmatasandi meditsiin ja erimeditsiin ja OVL esindajate hinnangul peaksid olema (erinevatest) meetmetest ka järgnevad sammud, nt taastusravi jne. Ülejäänud näited meetmete kombineerimise kohta on valdavalt seotud kas CO2 vahendite, mõne siseriikliku toetusega või šveitsi või Norra toetusmeetmetega.

Samas negatiivse poole pealt tuuakse esile üldjuhul enamustele meetmetele omane eraldatus – kui tegemist on investeeringutoetusega, siis kogu ulatuses investeeringud ja kui „pehme“ toetus, siis ainult pehme raha, tegelikult nähakse kohapeal konkreetse eesmärgi ja parima tulemuse saavutamiseks vajalikuna meetmeid, mis kombineerivad erineva sihtotstarbega vahendeid, näiteks investeeringud kombineerituna turunduse ja koolitusega. Seni on meetmete paindlikkus nõrk ning taotleja peab ise otsima võimalusi kombineerimiseks. Samas kombineerimise võimalused eelmisel perioodil olid suhteliselt keerukad, isegi kui erinevatest meetmetest sai, siis need ajaliselt ei klappinud, ühes projektis taheti näha ainult ühte toetuse vahenditest rahastatavat komponenti jne.

### 15.3.3. Hinnang KOV omafinantseerimisega seotud teemadele

Omaavalitsuste omafinantseerimisvõimekus toodi välja küll ühe takistusena SV mõju saavutamisel, kuid seda ei hinnatud kõrge prioriteetsusega. Omafinantseerimise võimekus on paljudel omaavalitsustel suhteliselt piiratud ja neil kellel omafinantseeringuvõimekust ei ole, see SV vahendeid ei taotle. Omafinantseeringu võime puudubki hetkel ühel vallal maakonnas. Siiski üldiselt on maakonna SV rakenduskavas koondatud KOVide soovide osas neil omafinantseerimisvõimekus olemas. Omafinantseerimisvõimekuse puudumiseosas toovad nii kõik intervjuueeritud välja võimalused selle lahendamiseks – mõnel juhul, kui KOVid ei suuda omafinantseeringut tagada võib olla mõni kohapealne katusorganisatsioon, kelle liikmed panustavad või kolmas sektor, kes aitab omafinantseeringuga. Lisaks katusorganisatsioonide võimalikule toele, on olemas meetmeid, millest saada projektile omaosaluse vahendid ning võimalik on teha koostööd. Üldiselt rõhutatakse, et see sõltub inimressursist ja võimekusest teha koostööd, mõni vald suudab teha ära väga head koostööd kombineerides vahendeid ja tehes koostööd erasektoriga, MAKiga ja OVLiga. Näiteks Rõuge valla puhul tuuakse välja hea koostöö Tervisearengu instituudiga, kellega koostöös viiakse ellu erinevaid tegevusi, koolitusi jms.

Madala omafinantseeringu puhul tuuakse välja<sup>101</sup>, et kannatavad pigem pehmetesse tegevuste toetamine, kuna nähtava tulemusega investeerimisprojekte on valdadel lihtsam põhjendada. Samuti on keerulisem maakonnaüleste projektide omafinantseeringu leidmine, mida keegi ei saa isiklikult omakasuna näidata. Olemuslikult on keerulisem veenda KOVe rahastama projekte, mille mõju on maakonnale mitte konkreetsele KOVile. Ka kompetentsikeskuse rajamiseks omaavalitsuste ühise omafinantseeringus kokkuleppele jõudmise protsess ei toimunud vaevata. Samuti on madala

<sup>101</sup> Intervjuu Võrumaa Arenguagentuuri esindajaga

omafinantseeringu võimekusega raskem leida vahendeid suurte ja mõjusate projektide jaoks, mis sisaldavad enamaid tegevusi, kui konkreetse objekti ehitamine.

#### 15.3.4. Hinnang SV kasutamise tulemuslikkusele maakonnas

Järgnevalt on välja toodud SV kasutamise tulemuslikkus maakonnas tuginedes eelkõige aruteluseminaril osalenute hinnangutele.

Osalejate hinnangul on SV abiga saavutatud **kõige suurem mõju**, valdkondadeks, milleks on **vee- ja jäätmemajandus, avalike teenuste arendamine** maakonnas ning **üldharidus ja noorsootöö**. Need valdkonnad said arutelu käigus maksimaalse hinnangu, ehk neis valdkondades nähti struktuurivahendeid väga suurel määral kaasa aitavat piirkonna arengule ning ilma nendeta ei oleks piirkonna/maakonna arengus muutusi toimunud.

1. **Vee- ja jäätmemajandus** – antud valdkonnas hinnati mõju üheks olulisematest, eriti märkimisväärseks peeti mõju tiheasustusaladel tänu joogivee ja reovee projektidele. See on ka mõistetav, kuna kaks suurimat veemajanduse projekti maakonnas on olnud Võru linna ja Võru valla ühisveevärgi ja kanalisatsiooni rekonstrueerimiseks. Samas nenditi, et kõrge hinnang tuginev ainult veemajanduse valdkonnale ning mitte jäätmemajandusele, mida ei saa nii kõrgelt hinnata.
2. **Avalikud teenused** – avalike teenuste kättesaadavus perioodil paranes. Eelkõige tuuakse välja lasteaiad, mille osas tingimused väga mitmes maakonna piirkonnas on paranenud ning sellel nähakse olulist rolli elanikkonna piirkonda püsijäämisele kaasa aitamises. Avalike teenustega seonduvalt hinnatakse suhteliselt kõrgelt ka mõningaid tingimusi, mis on loodud ettevõtlikkuse arendamisele
3. **Üldhariduse ja noorsootöö** valdkonnas tajutakse samuti taristu kvaliteedi paranemist ning avaliku teenuse kättesaadavuse paranemist. Mitmete maakonna koolide, nt Urvaste Kooli, Kreutzwaldi Kooli, Riigigümnaasiumi, Rõuge Noortekeskuse ja Muusikakooli hoonete korrastamine on andnud hea tulemuse, seejuures lahknevad osalejate hinnangud investeringute mõju osas koolivõrgu poliitikale. Nenditakse, et korda on tehtud ka väga väikese ning kahaneva õpilaste arvuga koole, kuid keegi neist ei ole hetkel sulgemisohus. Samuti toodi välja, et koole on küll eelmise perioodi jooksul ka suletud, kuid ühist seisukohta ei leitud, kas seda saab nimetada positiivseks mõjuks koolivõrgu optimeerimise näol või negatiivseks mõjuks piirkonna arengule.

Lisaks hinnati mõlema grupi poolt SV **mõju pigem väga suureks** ka transpordi- ja internetiühenduste arendamine, täiskasvanute teadmiste ja oskuste arendamise ning turismi arendamise valdkonnas. Nende valdkondade osas hindasid valdavalt omavalitsusesindajatest koosnev grupp SV mõju väga suureks (2), maakonnaülese vaate esindajate grupp aga suureks (1), v.a turismi osas.

4. **Transpordi ja IKT** valdkonnas toodi esile, et neid on väga raske ühe valdkonnana hinnata ning valdavalt said need erinevaid hinnanguid. Võrumaal oldi enam rahul internetiühenduse arengutega, tuues esile kiire internetiühenduse, valguskaabli võrgu arendamise projekte. Transpordi osas peeti mõju suhteliselt üksmeelselt neutraalseks või võimatuks hinnata, kuivõrd maakonnas ei olnud eelmisel perioodil üldse SV raha teedesse investeeritud. Selles nähti võimaliku põhjusena mahukamate investeringute tegemist juba varem perioodil 2004-

2006. Intervjueeritavate hinnangul<sup>102</sup> on tajutav ka raudteetranspordi kui transpordiliigi eelmisel perioodil toimunud tagasimekut, kuivõrd maakonnas on reisirongiliiklus on kokku kuivanud ning Rail Baltica sõidab Võrust mööda.

5. **Täiskasvanute teadmiste ja oskuste arendamine**, tööturul osalemise toetamine – positiivse mõjuna toodi välja Võrumaal tööturu valdkonnas suurima elluviidud projektina Võrumaa Kutsehariduskeskuse tehnomaja-laboratooriumi õppebaasi rekonstrueerimist ning tehnomaja-laboratooriumi sisustamist ning sinna tehtud investeeringute osas tajutakse, et need on tõstnud konkurentsivõimet maakonnas. Samas nähti, et SV võimalikku positiivset mõju on vähendanud riiklikud poliitikad, mille kohaselt kutsehariduskeskuses ei anta enam rakenduslikku kõrgharidust.
6. **Turismi arendamine** – turismi valdkonnas töid valdavalt KOV esindajatest grupp välja, et kõrgeima hinnangu andmiseks oleks turismi arendamise süsteemi olnud vaja muuta. Praeguste arengute toimumist peeti seetõttu võimalikuks ka ilma SV vahenditeta, kuid oluliselt aeglasemas tempos. Positiivseks näiteks toodi Kubija Loodus-spaa laiendamist, kuna enne Kubijat ei olnud kogu maakonnas ühtegi spaad. Kuigi turismi osas on positsiooni küll kaotatud, siis toodi välja võrdlus naabritega - Valgamaal, kuhu on veel rohkem läinud SV vahendeid sel perioodil, on olnud veel suurem kukkumine. Ühe võimaliku põhjusena toodi välja, et osa KOVe said suuri investeeringuid üleeelmisest 2004-2006 perioodist, mille mõju avaldus varem ning mille osa tänaseks ongi juba langustrend.

Samuti anti positiivne hinnang **looduskeskkonna parandamisele ja ettevõtlustoetustele**. Nende valdkondade osas hindasid mõlemad grupid SV mõju suureks (1).

7. **Looduskeskkonna** puhul peetakse mõju väiksemaks ning usutakse, et saavutatud tulemused oleks olnud võimalik pikema perioodi jooksul saavutada ka ilma toetusteta. Valdavalt on tegemist Kredexi toetustega KÜ-dele, mida Võrumaal selles valdkonnas enim on ning need ei oma osaliste hinnangul olulist piirkondlikku mõju, samuti ei olda hästi kursis selles valdkonnas elluviidud projektidega.
8. **Ettevõtlustoetuste osas** ollakse hinnangutega tagasihoidlikum, kuna eelmise perioodi jooksul on ellu viidud alles esimesed etapid, mille tulemusi hinnata veel ei ole võimalik, sh kompetentsikeskus ning maakonda loodud tööstusalad. Negatiivsena tuuakse ettevõtlustoetuste osas välja asjaolu, et väga vähesed ettevõtted kvalifitseeruvad ning selline kõrge bürokraatia tase taotluste esitamisel üldiselt peletab ettevõtjaid.

Kaks valdkonda, mille osas **mõju puudus**, olid haldusvõimekuse arendamine ning kõrghariduse arendamine.

9. **Haldusvõimekuse arendamine**, olnud üksikud pehmete tegevustega projektid, aga osalejate üsna konsensuslik hinnang oli, et selles valdkonnas arengut või tulemust eriti olnud ei ole. Kuigi selles valdkonnas Võrumaal ei olnud suuri projekte, siis ei tähenda see asjaosaliste hinnangul on nii omavalitsuste tasemel kui ka omavalitsusliidu tasemel kompetentsi juurde tulnud ning pädevus ja oskus asju teha on kasvanud. Välja tuuakse, et kindlasti ei ole Võru maakonnas omavalitsust, kellel ei ole võimekust üldse mitte mingisugust arendustegevust teha.

---

<sup>102</sup> Intervjuu Võru maakondliku omavalitsusliidu esindajatega

10. **Kõrgharidus, T&A** – maakonnas puuduvad kõrghariduse valdkonnas tehtud projektid, mõju puudumise põhjusena toodi välja ka kõrghariduse andmise võimaluse kadumist Võrumaa Kutsehariduskeskuses, millel kardetakse piirkonnale olevat negatiivne mõju.

Kokkuvõttes võib näha, et SV mõju hinnati valdavalt üle keskmise positiivseks. Ühetegi sellist valdkonda, kus SV-te mõju oleks negatiivseks hinnatud, Võrumaal välja ei toodud. Osalejad olid pigem seisukohal, et tegevusi, mille osas SV mõju oli kõige suurem, ei oleks ilma struktuurivahenditeta ellu viidud.

### 15.3.5. Edutegurid SV mõju saavutamisel

Arutelu käigus toodi välja mitmeid piirkonnaspetsiifilisi edutegureid, mis Võru maakonna puhul struktuurivahendite tulemuslikkust positiivselt mõjutavad.

Olulisimaks hinnati **ajaloolisi ja geograafilisi eelduseid ehk piirkonna nišši**, ning eelduste edasiarendamisele tuginedes maakonna eripära ärakasutamisele, mis on andnud teatud arengueelise ja milles peitub ka edasist potentsiaal.

Samuti kohalikke **erksaid ja ettevõtlikke inimesi**, kes näevad võimalusi, mida kasutada ja panustavad sellega piirkonna arengusse.

Esimese kahe eduteguriga võrreldes poole madalama prioriteetsusega, ent esikolmikus olevaks peeti ka head kohaliku **kokkuleppimise kultuuri** strateegilisel tasandil. Koostöö olulisust ja valmidust ning konsensust ja kokkuleppimise valmidust maakonna tasandil toodi edutegurina välja ka Intervjuude käigus.

Seejärel nimetati **edutegurina madalat või kehva stardipositsiooni**, mille osas on SV vahendite eest olnud võimalik arendada ja arenguhüpet toetada. Eduteguritena toodi välja, kuid prioriteetseimaks hinnati vaid ühe osaleja poolt **õigele sihtrühmale keskendumist** ning suurt **kasusaajate arvu** valitud sihtgruppides (koolide kordategemine) ning **meetmete ning piirkonna vajaduste vahelist piisavalt head kooskõla**.

Arutelus toodi välja eduteguritena ent üheltki osalejalt hinnangut ei saanud **lobby-töö** ning hea **avaliku infrastruktuuri eelduste ja võimaluste olemasolu**, mis võimaldab teha investeringuid.

### 15.3.6. Takistused SV mõju saavutamisel

Üks läbivamatest teemadest takistuste loetlemisel kerkis **liigne bürokraatia** ja sellega seonduv, mis sai ka kõrgeima hinnangu. Liigse bürokraatia all peetakse üldjuhul silmas projekti taotlemise ja rakendamise protsessi keerukust „paberimajanduse“ ning erinevate protseduuriliste nõuete näol. Näiteks, planeeritud mõju ja tulemuse saavutamist takistab sageli elluviimise süsteem – bürokraatia mehhanism, mis muudab, nt riigihangete seaduse piirangute või rikkumise hirmus, taotlejate jaoks riskantseks tulemuse saavutamiseks mõjusate, ent nt meetme eesmärkidega mitte otseses kooskõlas olevate tegevuste rahastamise (näitena toodi kompetentsikeskus, mille rajamisel intervjuueeritavate hinnangul<sup>103</sup> peljati projekti vahenditest ettevalmistavaid või paralleelselt ka toetavate pehmete investeringute tegemist, kuna ka need oleks pidanud tagasi maksma, kui kompetentsikeskuse ehituse hange oleks ebaõnnestunud). Sellega seonduv otseselt ka mõnevõrra vähem prioriteetseks hinnatud **toetusmeetmete liigne reglementeeritus**, mis vähendab projekti elluviija otsustusvabadust

<sup>103</sup> Intervjuu Võrumaa Arenguagentuuri esindajaga

ja lähtumist kohalikest oludest projekti koostamisel ja rakendamisel, samuti hilisemat piiratust edasisel tegevusel, mille osas kriitika eelkõige seondus SV poolsete piirangutega edasisele tuluteenimisele. Sellega seondus samuti **taotlussüsteemi jäikus**, mistõttu paljude potentsiaalsete taotlejate motivatsioon võib katkeda ning toetus taotlemata jääda.

Bürokraatia järel järgmiseks oluliseks takistuseks peeti **projekti mõõdikute mittevastavust piirkondlikele eripäradele/ vajadustele**. Eelkõige peetakse silmas toetusmeetmeid, mille puhul tulemusindikaatorina või hindamiskriteeriumidena kasutatakse kasusaajate arvuna nt teenuse sihtgrupi suurust või elanike arvu, mille poolest Võru maakond ja Võrumaa vallad ei suuda konkureerida, nt liiklusintensiivsuse osas. Samuti toodi takistusena välja **ebaselget otsustusprotsess taotlemisel**, kus alati ei ole taotlejale aru saada, mille alusel rahastamisotsuseid tehakse.

Vähemolulisteks takistusteks peeti väikest **vähast omafinantseerimise võimekust**, mis väiksematele omavalitsustele võib järgmisel perioodil reaalsemaks takistuseks saada. Samuti, lisaks sellele, et mõju saavutamise takistusena nähti ka piirkonda tulnud raha vähesust, peeti mõnevõrra takistavaks teguriks asjaolu, et SV meetmete rakendamise mõju kohalikul tasandil ei hinnata ning elluviidud projekte ja nende tulemusi ei seirata, seetõttu ei ole terviklikku ülevaadet maakonnas elluviidud ja elluviidavatest projektidest, samuti ei teadvustata piisavalt edulugusid.

Ettevõtlusvaldkonnas ühe põhjusena, miks saavutatut ei hinnatud maksimaalselt kõrgeks oli **liigne „elustiili“ ettevõtete toetamine** ning vähene ning **mittesüsteemne jätkusuutliku ettevõtluse toetamine**.

Kokkuvõtvalt ei olnud Võru maakonna omavalitsuste ning maakondliku tasandi esindajad väga kriitilised SV eelmise perioodi toetuste rakendamisvõimaluste osas.

### 15.3.7. Õppetunnid ja soovitused 2014-2020 SV perioodiks

Arueluseminaril osalejate ja intervjuueeritavate poolt tuuakse välja vajadust muuta meetmete ülesehitust ning meetmete liigset raami ja paindumatust, mis ei lase tekkida positiivsel efektil. Põhjendatuks ei peeta, et taotlejad peavad sobituma meetmetega, oma tegevusi sellest tulenevalt ümber mõtlema – sobitama neid meetme tingimustega või tegemata jätma. **Meetmete sees soovitakse näha suuremat paindlikkust**, sh investeringuprojekti osana ka selle investeringu töölepanekuks vajalike pehmete tegevuste toetamist. See seondub ka ettepanekuga, et projekte ettevalmistavad tegevused võiksid olla suuremas matus abikõlblikeks tegevusteks ja seal võiks olla suurem siduvus, s.t et ettevalmistavad tegevused ei piirduks ainult eeluuringu, tasuvusteostusanalüüsi ja tehnilise projektiga, vaid panustaksid laiemalt investeringu tööle hakkamisesse. Samuti nähakse, et struktuurivahendite planeerimise ja rakendamise süsteemi muudaks paindlikumaks ja kohapeal sujuvamaks, kui erinevates meetmetes tagataks jooksva taotlemise võimalikkus.

Samuti soovitakse näha tasakaalu puistamise ja liigse piiratuse vahel, s.t selgust kas vahendite kavandamise ja rakendamise protsess algab **alt-üles või ülalt-alla** ning selle toimumist osapoolte poolt ajaliselt sünkroonis. Teisisõnu soovitakse näha senisest rohkem sihtgrupi ja piirkonna ärakuulamist. Mõnevõrra rahulolematust on tekitanud seni maakondadele antud **otsustamisõigus projektide valiku osas**, mis hiljem ülevalt-poolt ära muudetakse. Kuivõrd õpitakse oma vigadest, siis kohapeal nähakse, et suuremat väärtust piirkonna arengule ja arendusvõimekusele omaks kohapeal otsustatu ja kokkulepitu osas suurema otsustusvabaduse jätmine.

Läbiv soovitus on meetmete kavandamisel enam arvestada **piirkondlike eripäradega** s.o mitte ainult linnaliste ja maaliste piirkondade erinevusega, kuna ka maalised piirkonnad erinevad teineteisest oluliselt. Selleks, et uue perioodi mõju senisest paremini hinnata arvestades iga maakonna piirkondlik

eripära soovitatakse võimalikult varakult välja pakkuda ja läbi arutada **mõõdikud**, mille alusel peks hakkama toimuma uue **perioodi tulemuste ja mõju seire**.

## Lisa 15.1. Arutelurühmade hinnang valdkonna toetustele

	Maakondli ku tasandi esindajate rühm	Omavalits uste rühm
<b>Transpordi- ja internetiühenduste arendamine</b>	1 (0)	2 (0)
<b>Looduskeskkonna parandamine, keskkonnakahjude leevendamine, keskkonnateadlikkuse tõstmine, energiasäästu meetmed</b>	1	1
<b>Vee- ja jäätmemajandus</b>	2	2
<b>Avalike teenuste</b> (va transport, veemajandus, jäätmemajandus ja üldharidus) <b>arendamine maakonnas</b> (sh lasteaiad, tööstusalad, kultuuri- ja spordirajatised, tervishoid jms)	2	2
<b>Üldharidus ja noorsootöö</b> (sh. koolivõrgu arendamine, erikoolide õpikeskkonna parandamine, noorsootöö arendamine)	2	2
<b>Haldusvõimekuse arendamine, koostöö toetamine</b>	0 (1)	0
<b>Täiskasvanute teadmiste ja oskuste arendamine, tööturul osalemise toetamine</b> (kutsehariduse arendamine, koolitused, tööpraktika, hoolekandemeetmed, töökeskkonna arendamine jms)	1	2
<b>Ettevõtete loomise ja arengu toetamine</b> (eksporditoetused, investeringutoetused, TAK programmid, innovatsioonitoetused, stardi- ja kasvutoetused jms)	1	1
<b>Turismi arendamine</b> (turismiobjektid, külastuskeskonnad, turismiettevõtete toetused jms)	2	1
<b>Kõrgharidus, kõrgkoolide jms teadus- ja arendustegevus</b>	-	0

Märkus:

Struktuurivahendite tulemuslikkuse hindamiseks kasutati järgnevat skaalat:

2: need struktuurivahendid aitasid väga suurel määral kaasa piirkonna arengule, ilma nendeta ei oleks piirkonna/maakonna arengus muutust toimunud;

1: need struktuurivahendid toetasid piirkonna/maakonna arengut, muutused oleks toimunud ka nendeta, kuid aeglasemas tempos.

0: neutraalne, nendel struktuurivahenditel ei olnud piirkonna/maakonna arengule erilist mõju

-1: need struktuurivahendid pigem takistasid piirkonna arengut;

-2: need struktuurivahendid pärssisid oluliselt piirkonna arengut



## Lisa 15.2. Kokkuvõtte seminaril nimetatud eduteguritest ja takistustest SV mõjususe tagamisel

Edutegurid	Punktid	Takistused	Punktid
Ajaloolised/ geograafilised eeldused (piirkonna nišš)	11	Liigne bürokraatia taotlemisel, elluviimisel (paberimajandus, muud nõuded)	10
Erksad/ ettevõtlikud inimesed, kes näevad võimalusi	11	Möödikud ei ole kooskõlas piirkonna vajadustega (ei arvestata regionaalseid erisusi)	6
Hea kohalik kokkuleppimise kultuur strateegilisel tasandil	6	Ebaselge otsustusprotsess taotlemisel	6
Algne olukord olnud kehv - on mida arendada	2	Omafinantseerimise võimekus väike	2
Keskendumine õigele sihtrühmale	1	Liigselt reglementeeritud meetmed: piirangud edasisel tegevusel	2
Suur kasusaajate arv valitud sihtgruppides (koolid)	1	Liigselt reglementeeritud meetmed: otsustusvabadus puudub	2
Meetmed kattunud piirkonna vajadustega	1	Taotlejate motivatsioon katkeb süsteemi jäikuse tõttu	2
Lobby-töö		Vähe raha tuli piirkonda	1
Hea avalik infrastruktuur olemas		Edulugusid vähe teadvustatud, kohalikul tasandil mõju ei hinnata, ei seirata	1
		Pigem elustiili ettevõtteid toetatakse ehk ei toetata jätkusuutlikku ettevõtlust	1

